

**THE BOOK WAS
DRENCHED**

॥ ಶ್ರೀ ॥

ಶ್ರೀಜಯಚಾಮರಾಜೇಂದ್ರ ಶಿಲ್ಪಗ್ರಂಥಮಾಲಾ

ಸಂಖ್ಯೆ—೩

ಶ್ರೀಮತ್ಕೃಷ್ಣನಾರಭಾಷ್ಯೋಪೇತಾ

ಶ್ರೀಮಚ್ಚಿಲ್ಪವಿದ್ಯಾರಹಸ್ಯೋಪನಿಷತ್

(ಕರ್ನಾಟಕಭಾಷಾನುವಾದ ವಿನಯಕೆ ಸಹಿತವಾಗಿ)

ಶ್ರೀಮತ್ಕೃಷ್ಣನಾರಭಾಷ್ಯೋಪೇತಾ

2005

ಅನುವಾದಕರು

ಶ್ರೀಮಜ್ಜಗದ್ಗುರು ನಾಗಲಿಂಗಪರಿವ್ರಾಜಕಾಚಾರ್ಯಪೀಠಾಧೀಶ್ವರ

ಶಿಲ್ಪಸಿದ್ಧಾಂತಿ ಶಿವಯೋಗಿ

ಶ್ರೀ ಸಿದ್ಧಲಿಂಗಸ್ವಾಮಿಗಳವರು

730.

56S

ಮೈಸೂರು

ಶ್ರೀ

1948

UNIVERSAL
LIBRARY

OU_200507

UNIVERSAL
LIBRARY

OSMANIA UNIVERSITY LIBRARY

Call No. K. 730/S565 Accession No. K. 5212

Author నిర్మలరాజులు.

Title

శ్రీ సత్యశివశాస్త్రి వ్రాసిన

This book should be returned on or before the date last marked below.

1958

॥ ಶ್ರೀಃ ॥

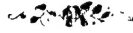
ಶ್ರೀ ಜಯಚಾಮರಾಜೇಂದ್ರ ಶಿಲ್ಪಗ್ರಂಥಮಾಲಾ

೨೦೦೪—೩

ಶ್ರೀಮತ್ಕೃಷ್ಣಾನಾರಭಾಷ್ಯೋಪೇತಾ

ಶ್ರೀಮಚ್ಚಿಲ್ಪವಿದ್ಯಾರಹಸ್ಯೋಪನಿಷತ್

(ಕರ್ನಾಟಕಭಾಷಾನುವಾದ ವಿವರಣೆ ಸಹಿತವಾಗಿ)

ಅನುವಾದಕರು

ಶ್ರೀಮಜ್ಜಗದ್ಗುರು ನಾಗಲಿಂಗಪರಿವ್ರಜಕಾಚಾರ್ಯಪೀಠಾಧೀಶ್ವರ

ಶಿಲ್ಪಸಿದ್ಧಾಂತಿ ಶಿವಯೋಗಿ

ಶ್ರೀ ಸಿದ್ಧಲಿಂಗಸ್ವಾಮಿಗಳವರು

ಮೈಸೂರು

ಶ್ರೀ ಪರಿಮಳ ಪವರ್ ಪ್ರೆಸ್

1948

ಪೀಠಿಕಾ

ಭೂಲೋಕದಲ್ಲಿ ಶಿಲ್ಪೋತ್ಪತ್ತಿಯ ಕಾಲಮಾನದ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಸಂಹಿತರು ಚಾರಿತ್ರಿಕದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ನಾನಾಪಥವಾಗಿ ಕಾಲಸಿರ್ಣಯ ಮಾಡಿರುತ್ತಾರೆ. ಶಾಸ್ತ್ರದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ನೋಡುವುದಾದರೆ ಸಕಲ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಗೂ ವೇದವು ಮೂಲವಾಗಿದೆ. ವೇದದಲ್ಲಿ ಶಿಲ್ಪವು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ವೇದದ ಕಾಲವೇ ಶಿಲ್ಪದ ಕಾಲವೆಂದೂ ನಿರ್ಧರಿಸಬಹುದು. ಅಲ್ಲದೆ ವಿಶ್ವ ಸೃಷ್ಟಿಯೇ ಶಿಲ್ಪಕರ್ಮವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಸೃಷ್ಟಿಕಾಲದಿಂದಲೂ ಶಿಲ್ಪವು ಸರ್ವತೋಮುಖವಾಗಿ ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತ ಮಾನವನ ಲೌಕಿಕ ಪಾರಮಾರ್ಥಿಕ ಸಾಧನೆಗೆ ಅಧಿಷ್ಠಾನವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ವೇದದಲ್ಲಿ ಮಂತ್ರಬ್ರಹ್ಮಣಗಳು ಕರ್ಮಕಾಂಡವಾಗಿಯೂ ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳು ಜ್ಞಾನಕಾಂಡವಾಗಿಯೂ ಇರುವಂತೆ ಶಿಲ್ಪದಲ್ಲಿಯೂ ಕರ್ಮ ಮತ್ತು ಜ್ಞಾನಭಾಗಗಳು ಇರುತ್ತವೆ. ಅದರಿಂದ ಶಿಲ್ಪಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಶಿಲ್ಪವೇದವೆಂದೂ ಉಪವೇದವೆಂದೂ, “ಚರಣ್ಯವ್ಯೂಹದಲ್ಲಿ “ಸ್ಥಾಪತ್ಯ ವೇದೋ ವಿಶ್ವಕರ್ಮಾದಿಶಿಲ್ಪಶಾಸ್ತ್ರಮಧರ್ವವೇದಸ್ತೋಪವೇದಃ || ಎಂದೂ, ಭಾಗವತದಲ್ಲಿ “ವಿಜ್ಞಾನಂ ಶಿಲ್ಪನೈಪುಣಂ” ಎಂದೂ ಪ್ರಮಾಣವಿರುವುದರಿಂದ ಶಿಲ್ಪವು ವೇದವೆಂದೇ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ ಮತ್ತು ಶಿಲ್ಪವೇದದಿಂದ ಅತ್ಯಂತ ಸುಲಭವಾಗಿ ಅಧ್ಯಾತ್ಮಜ್ಞಾನವು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುತ್ತದೆಂದು ಶಿಲ್ಪವಿದ್ಯಾರಹಸ್ಯೋಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಸುವ್ಯಷ್ಟವಾಗಿ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ಈ ಪ್ರಕಾರ ಪ್ರಪಂಚದ ಕರ್ಮ ಮತ್ತು ಜ್ಞಾನಮಾರ್ಗಗಳ ಪ್ರಗತಿಗೆ ಮೂಲಭೂತವಾಗಿರುವ ಶಿಲ್ಪವಿದ್ಯೆಯು ಬಹು ಕಾಲ

ದಿಂದಲೂ ಎಣ್ಣೆ ಬತ್ತಿಗಳಿಲ್ಲದ ದೀಪದಂತೆ ಪ್ರಕಾಶಹೀನವಾಗುತ್ತಿರುವುದು ಬಹು ವಿಷಾದಕರವು. ಭೂಲೋಕದಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ವಸ್ತುನಿರ್ಮಾಣವೂ ಶಿಲ್ಪಶಾಸ್ತ್ರವಿಧಿಯಿರುವದೇ ಆಗಿ ಮನುಷ್ಯ ಕೋಟಿಯ ನಿತ್ಯಕರ್ಮದ ಉಪಯೋಗಕ್ಕೆ ಬಂದಲ್ಲದೆ ದೇಶದ ಸಂಪತ್ತು ಎಂದಿಗೂ ವೃದ್ಧಿಯಾಗಲಾರದು. ವಿಶ್ವದ ಸಂಪದಭಿವೃದ್ಧಿಯಾಗಬೇಕಾದರೆ ಶಿಲ್ಪವಸ್ತು ನಿರ್ಮಾಣವನ್ನೂ ಶಿಲ್ಪಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನೂ ವೃದ್ಧಿಪಡಿಸಿ ಆಚರಣೆಗೆತರಬೇಕು. ಇಲ್ಲವಾದರೆ ಯಾವ ದೇಶವಾದರೂ ವೃದ್ಧಿಯನ್ನು ಹೊಂದಲಾರದು. ದೇಶದ ಯಾವುದೇ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ನಾಗರಿಕತೆಗಳಾಗಲಿ ಅವೆಲ್ಲವೂ ಶಿಲ್ಪದಿಂದಲೇ ಬೆಳೆಯಬೇಕು. ಪ್ರಾಚೀನಕಾಲದ ಗೃಹ ಸೌಧ ದೇವಾಲಯ ರಥಯಂತ್ರಗಳೂ ನಾಸೀಕೂಪತಟಾಕಾದಿಗಳೂ ಶಸ್ತ್ರಾಸ್ತ್ರಗಳೂ ಸುನರ್ಣಾಲಂಕಾರಲೋಹಪಾತ್ರಾದಿಗಳೂ ಶಿಲ್ಪದಿಂದಲೇ ಆಗಿ ಇಂದಿಗೂ ಪ್ರಸಂಚದಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ಪ್ರಾಚೀನದ ನಾಗರಿಕ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕವೈಭವವನ್ನು ಎತ್ತಿ ತೋರಿಸುತ್ತಾ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬನ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಆಕರ್ಷಿಸುತ್ತದೆ. ಇಂತಹ ಸರ್ವೋತ್ಕೃಷ್ಟವಾದ ಸತ್ಕರ್ಮಸುಜ್ಞಾನಗಳ ಸಂಪತ್ತನ್ನು ಉದ್ಧರಿಸುವದು ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ಮಾನವನ ಕರ್ತವ್ಯ ಕರ್ಮವೆಂದುತಿಳಿದು ಸುಮಾರು ಅರ್ಧಶತಮಾನದಿಂದಲೂ ಶಿಲ್ಪೋದ್ಧಾರಕ್ಕಾಗಿ ಶ್ರಮಿಸುತ್ತ ಅನೇಕ ಪ್ರಾಚೀನಗ್ರಂಥಶೋಧನೆ ಮಾಡುತ್ತಿರುವಲ್ಲಿ ಶಿಲ್ಪಕರ್ಮಶಿಲ್ಪಜ್ಞಾನಗಳನ್ನು ಬೋಧಿಸುವ ಶಿಲ್ಪವಿದ್ಯಾರಹಸ್ಯೋಪನಿಷತ್ತು ಮತ್ತು ಅದರ ಭಾಷ್ಯವೂ ದೊರಕಿತು. ಆದರೆ ಇದರ ಲೋಪಗಳನ್ನು ಸರಿಸಡಿಸಲು ಮತ್ತೊಂದು ಗ್ರಂಥವು ದೊರಕದೆ ಪ್ರಕಾಶಗೊಳಿಸಲು ಯೋಚಿಸುತ್ತಿರುವಲ್ಲಿ ಅಂಧ್ರದೇಶದ ಬ್ರಹ್ಮಶ್ರೀ ನಿರಂಜನ ಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳು ತಮ್ಮ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ “ಮಹಾಶಿಲ್ಪೋಪನಿಷತ್” ನ್ನು ಪ್ರಕಟ

ಮಾಡಿದರು. ಆದರೆ ನಮಗೆ ಉಪಲಬ್ಧವಾಗಿರುವ ಉಪನಿಷತ್ತಿನ ನಾಮವು “ಶಿಲ್ಪವಿದ್ಯಾರಹಸ್ಯೋಪನಿಷತ್” ಎಂದಿರುತ್ತದೆ. ಈ ಎರಡೂ ವಿಶೇಷ ವ್ಯತ್ಯಾಸವೇನೂ ಇಲ್ಲದೆ ಏಕ ಕಂಠವಾಗಿಯೇ ಇದೆ. ನಮಗೆ ದೊರೆತಿರುವ ಭಾಷ್ಯಕ್ಕೆ ಕೌಮಾರ ಭಾಷ್ಯವೆಂಬ ಅಭಿಧಾನವಿದೆ. ಈ ಭಾಷ್ಯಕರ್ತರು ಯಾರೆಂಬುದು ದೊರೆತಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಪ್ರಾಚೀನಶಿಲ್ಪ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಕುಮಾರವಾಸ್ತು ಎಂದೂ ಶಿಲ್ಪರತ್ನ ಗ್ರಂಥಕರ್ತರ ನಾಮವು ಕುಮಾರ ಎಂದೂ ಇರುವುದರಿಂದ ಇವರುಗಳಲ್ಲಿ ಯಾರಾದ ರೊಬ್ಬರು ಈ ಕೌಮಾರ ಭಾಷ್ಯವನ್ನು ರಚಿಸಿರಬಹುದೆಂದು ಊಹಿಸ ಲಾಗಿದೆ. ಭಾಷ್ಯವು ಬಹುಗಂಭೀರವಾಗಿಯೂ ಪ್ರಾಚೀನಶೈಲಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಉಪನಿಷದ್ವಾಕ್ಯಾನುಸಾರವಾದ ಪದಗಳಿಗೆ ಅವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ತಾತ್ಪರ್ಯ ಲಿಂಗಪಟ್ಟದಿಂದ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಲು ಸ್ಪಷ್ಟಪದವರ್ಣನೆಯಿಂದಿರು ವುದೇ ಭಾಷ್ಯವು ಎಂಬ ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕಾನುಸಾರವಾಗಿಯೂ ಇರುತ್ತದೆ. ಈ ಪ್ರಕಾರ ಭಾಷ್ಯವಹಿತವಾದ ಶಿಲ್ಪವಿದ್ಯಾರಹಸ್ಯೋಪನಿಷತ್ತು ಇದು- ವರೆಗೆ ಎಲ್ಲಿಯೂ ಮುದ್ರಣವಾಗಿ ಪ್ರಕಾರಕ್ಕೆ ಬಂದಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಶಿಲ್ಪ ರಾಸ್ತ್ರಾಧ್ಯಯನನಿಷ್ಕರಾದ ಪಂಡಿತರಿಗೂ ಶಿಲ್ಪವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಗೂ ಇತ ರರಿಗೂ ಶಿಲ್ಪವಿಜ್ಞಾನರಹಸ್ಯವು ಸರಳವಾಗಿ ಬೋಧೆಯಾಗಿ ಶಿಲ್ಪವಿಮ ಸಕಲ ಸಂಪತ್ತುಗಳು ವೃದ್ಧಿಯಾಗಿ ದೇಶೋನ್ನತಿಯಾಗಲೆಂಬ ಸದು ದ್ದೇಶದಿಂದ ಈ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಪ್ರಕಾಶಗೊಳಿಸಿರುತ್ತೇವೆ. ಶಿಲ್ಪವಿಜ್ಞಾನವೇ ದೇಶಾಭ್ಯುದಯದ ಮೂಲಧನವೆಂದು ಮನಗಂಡ, ಶಿಲ್ಪಕಲೆಯ ತೊರೂರಾದ ಮೈಸೂರು ಕರ್ನಾಟಕ ದಿವ್ಯರತ್ನಸಿಂಹಾಸನಾರ್ಥಿಶರಾದ ಶ್ರೀ ವಿದ್ಯಾಚಿತ್ತಭಾನಂದ ರಾಜಯೋಗೀಂದ್ರ ಶ್ರೀ ಶ್ರೀ ಜಯಚಾಮ ರಾಜೇಂದ್ರಮಹಾಪ್ರಭುವರ್ಯರು ತಮಗಿರುವ ಶಿಲ್ಪಕಲಾಭಿಮಾನ

ದಿಂದ ತಮ್ಮ ಗ್ರಂಥಮಾಲಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಈ ಸದ್ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಮುದ್ರಣ ಮಾಡಿಸಿ ಶಿಲ್ಪಜಗತ್ತಿಗೆ ಮಹದುಪಕಾರ ನೀಡಿರುತ್ತಾರೆ. ಈ ಮಹೋಪಕಾರದಾತರಾದ ಶ್ರೀಮದಿತ್ಯಾದಿಬಿರುದಾಂಕಿತರಾದ ಮಹಾಪ್ರಭುವರ್ಯರಿಗೂ ಅವರ ಜನನೀ ಸತ್ತೀ ಪುತ್ರೀ ಬಂಧು ಬಾಂಧವಾದಿಗಳಿಗೂ ಸಚಿವೋಪಸಚಿವರಾಷ್ಟ್ರಗಳಿಗೂ ವಿಶ್ವನಿರ್ಮಾತೃಜಗಚ್ಛಿಲ್ಪಿಯಾದ ಪರಶಿವನು ಆಯುರಾರೋಗ್ಯಪುತ್ರವೌತ್ತಾದಿಸಂಪದಗಳನ್ನೂ ಸಮಸ್ತ ಲೌಕಿಕಾಧ್ಯಾತ್ಮಿಕಜ್ಞಾನವಿಜ್ಞಾನಗಳನ್ನೂ ಅನುಗ್ರಹಿಸಲೆಂದು ಆಶಿಸುತ್ತೇವೆ.

ಮೈಸೂರು,
ಸರ್ವಧಾರಿ ಸಂ|| ಮಾರ್ಗಶೀರ್ಷ ಶು|| ೮
9-12-1948

ಇತ್ಥಂ ಸಂಗ್ರಹೀತಾರಃ

॥ ಶ್ರೀ ॥

ಅಥ ಶಿಲ್ಪವಿದ್ಯಾರಹಸ್ಯೋಪನಿಷತ್ಪಾರಂಭಃ

ಓಂ ಸಹ ನಾವನತು | ಸಹ ನೌ ಭುನಕ್ತು |
ಸಹ ವೀರೈಂ ಕರವಾನಹೈ | ತೇಜಸ್ವಿನಾವಧೀ-
ತನುಸ್ತು ನೌ ವಿದ್ವಿಷಾವಹೈ | ಓಂ ಶಾಂತಿಃ
ಶಾಂತಿಃ ಶಾಂತಿಃ ||

ಅಥ ಶಿಲ್ಪವಿದ್ಯಾರಹಸ್ಯೋಪನಿಷದಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾಸ್ಯಾಮಃ |
ಸಕಲನಿಗಮಾಗಮಸಾರಪಾರಗಂ ಪರಿಪಕ್ವಭಾವಭರಮಾಚಾರ್ಯಂ
ಪ್ರಣಮ್ಯ ಛಾತ್ರಃ ಪರಿಪೃಚ್ಛತಿ | ಭಗವನ್ ಮೇ ಮಹಾಶಿಲ್ಪತತ್ತ್ವ-
ರಹಸ್ಯಂ ಬ್ರೂಹೀತಿ | ತಗ್ಂ ಸಹೋವಾಚ | ಅಣೋರಣೇಯೋ
ಮಹತೋ ಮಹೀಯೋಽತೋ ನ ವೇದಿತುಗ್ಂ ಶಿಲ್ಪರಹಸ್ಯಗ್ಂ
ಶಕ್ನೋತಿ | ಭವ ತಸ್ಮಾತ್ಸ್ವಾವಧಾನಃ | ವಾಙ್ಮನೋಗೋಚರಾ-
ತೀತಾನಸ್ತದ್ವ್ಯತೇಜೋಮಯೋ ನಿತ್ಯೋ ನಿರ್ವಿಕಲ್ಪೋ ನಿರಂ-
ಜನೋ ನಿರಾಖ್ಯಾತೋಽತಿಶುದ್ಧೋ ದೇವ ಏಕಃ ಪರಬ್ರಹ್ಮಾ
ವಿರಾಜತೇ | ಸ ಏವಾಖಿಲಾಜಾಂಡಕೋಟೀನಾಂ ಮೂಲಬೀಜಂ
ಭವತಿ | ತಸ್ಮಾನ್ನ ದ್ವಿತೀಯೋಽಸ್ತಿ ಕಶ್ಚಿತ್ ಸ ನಿರಾಕಾರೋಽಪಿ
ಸಾಕಾರತ್ವಂ ವಿಧತ್ತೇ | ನಿರಾಕಾರಸಾಕಾರಾವಸ್ಯ ನೈಸರ್ಗಿಕೌ
ವರ್ತತೇ | ಜಗದುದಯಕಾರಣಂ ತನ್ನನೋ ಜಾಯತೇ |

ಮನಸ್ಸಂಕಲ್ಪಾತ್ಸರ್ವಂ ಜಗತ್ಸಂಕಲ್ಪಿತಂ ಭವತಿ । ತದೇವೈವಂ
ಪ್ರಾರಭ್ಯತೇ ಜಗಚ್ಛಿಲ್ಪಂ । ಯ ಇಮಾ ವಿಶ್ವಾ ಭುವನಾನಿ
ಜುಹ್ವದ್ವಷಿರ್ಹೋತಾ ನಿಷಸಾದ ಪಿತಾ ನಃ । ಸ ಆಶಿಷಾ ದ್ರವಿಣ-
ಮಿಚ್ಛಮಾನಃ ಪರಮಚ್ಛದೋ ವರ ಆ ವಿನೇಶ । ವಿಶ್ವಾನಿ
ಸೃಷ್ಟ್ಯವನಪ್ರಳಯರೂಪಾಣಿ ಕರ್ಮಾಣಿ ಯಸ್ಯಾಸೌ ವಿಶ್ವಕರ್ಮಾ
ಭವತಿ । ಯಸ್ಮಿನ್ನಿದಗ್ಂ ಸರ್ವಂ ಭುವನಂ ಜಜಾನ । ಯಸ್ಮಾ-
ದಿದಗ್ಂ ಸಮಸ್ತಗ್ಂ ಸಂಕಲ್ಪರೂಪಗ್ಂ ಶಿಲ್ಪಂ ಪ್ರಕಲ್ಪ್ಯತೇ
ಸ ವಿಶ್ವಕರ್ಮಾ ಪರಮಾತ್ಮಾ ಭವತಿ । ಅದಿಶಿಲ್ಪಕೃತ್ತತಃ ಸ ಭವತಿ ।
ಮನಸಾ ಯತ್ಸೃಜ್ಯತೇ ವಿಶ್ವಕೃದಸ್ತತ್ಸರ್ವಗ್ಂ ಶಿಲ್ಪಮೇವ
ಭವತಿ । ಯತ್ತದ್ವಿಧಾನಮನುಬ್ರೂಹೀತಿ ಛಾತ್ರೇಣ ಪೃಷ್ಠೋ
ದೇಶಿಕಸ್ಸ ಪುನರುವಾಚೇತಿ । ಯದಾ ಸ ಪರಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ಸಂಕಲ್ಪೋ-
ದಯೋ ಭವತಿ ತದೈವಾಹಂಕಾರಃ ಪ್ರಜಾಯತೇ ತಸ್ಮಾತ್ಪಂಚ
ಚ ಭೂತಾನಿ । ಭೂತೇಭ್ಯ ಓಷಧಯಸ್ಸರ್ವೇ । ತೇಭ್ಯೋಽನ್ನಂ
ತತಃ ಸ್ಥಾವರಜಂಗಮಃ ಪ್ರಪಂಚೋ ಭವತಿ । ಕಾರಣಂ ಭವತ್ಯತ್ರ
ಚೋಪಾದಾನಮಾಕಾಶಾದೀನಿ । ಅಖಂಡೋಽಪಿ ದೀವ್ಯತೇಽಯ-
ಮೇವ ಹೃತ್ಕೋಶೇಷು ಪರಿಚ್ಛಿನ್ನಜೀವತ್ತೇನ ವ್ಯಾಪ್ನೋತಿ
ಚಾಕಾಶವತ್ಸರ್ವಂ । ಅಲಂಚಕಾರ ನಕ್ಷತ್ರಾದಿಭಿರಾಕಾಶಂ ।
ಶೈಲಕಾನನದ್ರುಮಾದಿಭಿಶ್ಚ ವಸುಂಧರಾಂ । ನಾನಾರ್ಥಭಾಜಂ
ವಾಚಗ್ಂ ಶಿಲ್ಪವಿಚಿತ್ರಸುಂದರಾಮಕರೋತ್ । ಏವಮೇವಾ-
ಲಂಕೃತರ್ಮಾ ಪದಾರ್ಥಾನಿ ವೈ ಸರ್ವಾಣಿ । ಸರ್ವಮೇತದ್ಭವತಿ
ವಿಶ್ವಕೃದಃ ಶಿಲ್ಪಂ । ಯದಾ ತದಾಭವಜ್ಜಗದ್ವಿಜ್ಞಾನಶೂನ್ಯಗ್ಂ

ಸೋಽಕಾನುಯತಾತ್ಮಾನಂ ಪಂಚಾಕೃತಂ । ತದೈವಾನಿರಾಸೀ-
ತ್ಸತ್ಯತ್ತೈಃ । ತಸ್ಯೈವ ತೇಜೋಽಂತಾದಭವತ್ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ
ಮನುರ್ಮಯಸ್ತ್ವಷ್ಟಾ ಶಿಲ್ಪೀ ವಿಶ್ವಜ್ಞ ಇತಿ ಪಂಚ । ತಾನೇವಗ್ಂ
ಹೋನಾಚ ವಿಶ್ವಕರ್ತಾ ಪ್ರವರ್ತಯತ ಲೋಕಂ ಪಂಚಕರ್ಮಭಿ-
ರಿತಿ । ಪ್ರವರ್ತತ ಇತ್ಯೇತೈಃ ಪಂಚಭಿರಿತಿ ಪ್ರಪಂಚೋ ಭವತಿ ।
ಯಜ್ಞ ಏವೇದಂ ಕರ್ಮ ಯಜ್ಞಃ ಕರ್ಮೈವ । ಶೃಣುತ ತದೃಥಾ
ಸೃಷ್ಟಿಸ್ಥಿತಿಲಯತಿರೋಧಾನಾನುಗ್ರಹರೂಪಾಣೀತಿ । ಏತದ್ಭವ-
ತ್ಯೇವಂ ವಿಶ್ವಕರ್ಮಣಃ ಕುರ್ಯಾದೇವಮೇವ ಚ ಲೋಕಸ್ಯ ।
ದಾತಾರೋ ಭವಂತು ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ವಿಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಚ ಶಿಲ್ಪಿನಃ ।
ಅಧಿಷ್ಠಾತಾಹಂ ಕರ್ಮಣಃ ಸಕಲಸ್ಯ ಯಜ್ಞರೂಪಃ । ವಿಲಸಿತ-
ಮೇವಂ ಮಯೈವ ಜಗಚ್ಛಿಲ್ಪಸ್ಯ ಕಾಶಲಂ । ಗುಹ್ಯಮಿದಾ-
ನಾಧ್ಯಾತ್ಮಂ । ರಹಸ್ಯಂ ಭವತಿ ಪ್ರಾಣಿನಾನುಜ್ಞೇಯಂ । ತದೇ-
ತದ್ವಿವೃಣುತ ವಿವೃಣುತ ಲೋಕಸ್ಯ । ಪ್ರಕಲ್ಪಯತ ಯಜ್ಞಗ್ಂ
ಶಿಲ್ಪೀನಃ । ಶಿಲ್ಪೇನೈವೇದಮುಪಬೃಂಹಿತಂ । ಯಜ್ಞೋ ಭವತಿ
ಲೋಕಾನಾಂ ನಿಶ್ರೇಯಸೇ । ಸಿದ್ಧೇರನ್ನಿವಿಧಾನ್ಯಪಿ ಕಾರ್ಯಾಣಿ ।
ಭವತಿ ಚ ತನ್ನಾನಾವಿಧಶಿಲ್ಪಬಹುಳಂ । ಶಿಲ್ಪಾದೃತೇ ಕಂಚಿ-
ತ್ಸತ್ರಮಿತಿ ನೋಚ್ಯತೇ ನೋಚ್ಯತ ಇತಿ । ತತೋಽವಶ್ಯಂವಿಸೃಜತ
ವಿಸೃಜತೋಪಕರಣಾನಿ ಜ್ಯೇಷ್ಠಾಃ । ಅಭ್ಯರ್ಚನೀಯೋಽಹಂ
ಯಜ್ಞೇನೈವ ಲೋಕಸ್ಯ । ತಾನೈವಂ ವೇದೀಕುಂಡರಥಪಾತ್ರಾ-
ದೀನ್ಯಭ್ಯಾಹಯತ । ಕಾರಯತಾಧ್ವರಾ ಸರ್ವೈರಪಿ ಲೋಕೈ-
ರನುಶ್ರುತಮಿತಿ । ಏಕೈಕಸ್ಯೈಕೈಕೋಽಧ್ಯಕ್ಷ ಇತಿ ವೇದಸ್ಯ

ತತ್ರಾಥರ್ವಣಕ್ಕಿಲ್ಲಭೂಯಿಷ್ವನುತ್ಯಂತಂ । ಮಸ್ತ್ರೇಣೈವ ಸ್ವರೂ-
ಪಾಣಿ ಪ್ರಕರ್ತವ್ಯಾನಿ । ಧ್ಯಾನೇನೈವ ಪಶ್ಯಂತಿ ತದ್ರೂಪಂ ।
ರೂಪೇಣೈವ ಧ್ಯಾಯಂತೇ ತದ್ವೈವತಂ । ರೂಪಮೇವ
ತಚ್ಛಿಲ್ಪಂ । ತಾನ್ಯಯೋದಾರುಶಿಲಾತಾಮ್ರಹಿರಣ್ಯವಿಕಾರಾಣಿ ।
ಮೃದಾದೀನ್ಯಥಮಾನಿ । ಯದ್ಯಸ್ಯೋಕ್ತಂ ತದ್ವಿಕಾರಂ ತಸ್ಯ ।
ಆಯತನವಂತಿ ನೈ ಸರ್ವಾಣ್ಯಪಿ ದೈವತಾನಿ । ಏವಮೇವಾಪ-
ರಾಣ್ಯಪಿ ಶಿಲ್ಪವಿಲಸಿತಾನಿ ಕರ್ಮಾಣಿ । ಭವಂತೈತಾನಿ ಚ
ನೋಕ್ಷಪ್ರದಾನಿ । ಸಂಪದೈರರ್ಕ ಸರ್ವಕಲ್ಯಾಣಾನಿ ಲೋಕಾಃ ।
ಸಂಚಿನುಯಾತ್ಪುಣ್ಯಮೇಭಿಃ ಶಿಲ್ಪೈರಿತಿ । ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾನಾಮೇ-
ತದ್ಭವತಿ ಶಿಲ್ಪಂ । ಯದ್ಯಬ್ರಾಹ್ಮಣೋ ಭವೇನ್ನ ಶಿಲ್ಪೀತಿ ।
ಅಬ್ರವೀದೇವಂ ಪುನರಾಚಾರ್ಯಃ ಸರ್ವಜ್ಞಃ । ಯದಾ ಯದಾ-
ವಹೀಯತೇ ಲೋಕಾದಸ್ಮಾದ್ಧರ್ಮಗ್ಂ ಶಿಲ್ಪರೂಪಂ ।
ತದೈವಾವಿರ್ಭೂಯತೇ ಭಗವಾನ್ಶಿಲ್ಪಕರ್ಮಾತ್ಮನಸ್ತೇಜಸಃ
ಪ್ರಕಲ್ಪ್ಯಾಕಾರಾಃ । ತಸ್ಮಾದೇವ ಪ್ರಜಾಪತ್ಯುಪಯಃ ಪ್ರಜಾ-
ಯಂತೇ ಶಿಲ್ಪವಿಭವಃ । ತೇಭ್ಯ ಏವ ಪಾರಂಪರ್ಯಗ್ಂ ಸಮಾ-
ಗತಂ ಭವತಿ ಶೈಲ್ಪಿಕಮಾಚಾರ್ಯತ್ವಂ ಚ । ದೇವಾನಾಮುಷ್ಯಾ-
ಚಾರ್ಯಾಸ್ತ ಏವ ವಿಭ್ರಾಜಂತೇ ಮಹಾಂತಃ । ನಿರುಕ್ತಾಸ್ತೇ
ಭವನ್ತ್ಯಾದಿಕರ್ತಾರೋ ಲೋಕಪ್ರವರ್ತಕಾಃ । ತದ್ವಿವಿಧಮೇವಗ್ಂ
ಶಿಲ್ಪಂ ದೈವಂ ಮಾನುಷಂ ಚೇತಿ । ನಾಥಾನೇದಿಷ್ಟಾದೀನ್ಯತ್ರ
ಪ್ರಥಮಾನಿ । ಅನ್ಯಾನಿ ಮಾನುಷಾಣೀತ್ಯುಚ್ಯಂತೇ । ದೇವಮೂರ್ತಿ-
ಪೇವಾಯತನೇಷ್ಟಾದಿಕಂ ಭವತಿ ಸರ್ವಂ ದೈವಮಿತಿ ವಿಚಿತ್ರಗ್ಂ

ಶಿಲ್ಪಂ । ಮಾನುಷಂ ಚೈವಂ ಭವತಿ ಶಸ್ತ್ರಾಸ್ತ್ರಯನ್ತ್ರಗಲ-
ಪ್ರಾಸಾದನಾಪ್ಯಾಭರಣಾದೀನೀತಿ । ತಯೋರೇವಗ್ಂ ಶಿಲ್ಪಯೋ-
ರ್ಭವಂತಿ ನಾಗೀಶ್ವರೀ ಮೇರ್ವಾದೀನ್ಯುಪಕರಣಾನಿ । ಏಭ್ಯೋ
ದಶಭ್ಯ ಏವ ಕ್ರಿಯತೇ ಸರ್ವಂ ವೈ ವಿಚಿತ್ರಗ್ಂ ಶಿಲ್ಪಂ । ಅತಃ
ಶಿಲ್ಪಮೂಲಾನಿ ಸರ್ವಾಣಿ । ಪೂಜನೀಯಾನಿ ಸರ್ವೇಷಾಮತೋ
ಭವಂತಿ ವೈ ಶಿಲ್ಪಾನಿ । ಏಭಿಃ ಸುಖಂ ಜೀವೇಯುರ್ಲೋಕಾಃ ।
ಏಭಿರಾಪ್ನುಯಾನ್ನಿಶ್ರೇಯಸಂ । ಏಭಿರ್ಭವಂತಿ ಜಗಂತಿ
ಚಕ್ಷುಷ್ಮಂತಿ । ಏಭಿಃ ಪೂಜ್ಯಂತೀತ್ರ ವೇಧಸಃ ಸ್ಥಪತಯಶ್ಚ ।
ಏಭಿಃ ಪೂರ್ಣಂ ಭವತ್ಯಾನಂದಂ ಚ । ಏಭಿರ್ಮುಮುಕ್ಷವಃ
ಪ್ರಾಪ್ನುವಂತಿ ಮೋಕ್ಷಂ । ಇತ್ಯೇವಂ ಭವತಿ ಶಿಲ್ಪಂ । ಶಿಲ್ಪಗ್ಂ
ಹಾಸ್ಮಿನ್ನಧಿಗಮ್ಯತೇ । ತಸ್ಮಾಜ್ಜಗತ್ಸರ್ವಸಂ ಭವತಿ ಶಿಲ್ಪಂ ।
ಯಚ್ಛೋ ಭವತು ವಿಜ್ಞಾನಂ ಚ ಶಿಲ್ಪಂ । ಲೌಕಿಕಂ ಭವತು
ವೈದಿಕಂ ಚಾಪಿ ಶಿಲ್ಪಂ । ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾನಾಮೇನೇದಗ್ಂ ಶಿಲ್ಪಂ
ಭವತು । ತತ್ತ್ವಂ ಭವತಿ ಶಿಲ್ಪಂ । ರಹಸ್ಯಂ ಭವತಿ ಶಿಲ್ಪಂ ।
ಜಗತ್ಸರ್ವಗ್ಂ ಶಿಲ್ಪಮೇವ ಭವತಿ । ತದೇವ ವಿಶ್ವವರ್ಧಕಂ
ಭವತ್ಸತ್ಯುಪನಿಷತ್ ॥

ಓಂ ಸಹ ನಾವನತು । ಸಹ ನೌ ಭುನಕ್ತು । ಸಹ ವೀರ್ಯಂ
ಕರವಾನಹೈ । ತೇಜಸ್ವಿನಾವಧೀತಮಸ್ತು ಮಾ ವಿದ್ವಿಷಾವಹೈ ।
ಓಂ ಶಾಂತಿಃ ಶಾಂತಿಃ ಶಾಂತಿಃ ॥

॥ ಇತಿ ಯಾಜುಷಾರ್ಥವರ್ಣಶಿಲ್ಪವಿದ್ಯಾರಹಸ್ಯೋಪನಿಷತ್ಸಮಾಪ್ತಾ ॥

॥ ಶ್ರೀಃ ॥
॥ ಶ್ರೀ ಶಿವಾಯನಮಃ ॥

ಅಥ ಶಿಲ್ಪವಿದ್ಯಾರಹಸ್ಯೋಪನಿಷತ್

ಓಂ ಸಹ ನಾವನತು । ಸಹ ನೌ ಭುನಕ್ತು । ಸಹ ವೀರ್ಯಂ
ಕರವಾವಹೈ । ತೇಜಸ್ವಿನಾವಧೀತಮಸ್ತು ಮಾ ವಿದ್ವಿಷಾವಹೈ ।
ಓಂ ಶಾಂತಿಃ ಶಾಂತಿಃ ಶಾಂತಿಃ ॥

ಅಥ ಶಿಲ್ಪವಿದ್ಯಾರಹಸ್ಯೋಪನಿಷದಂ ನ್ಯಾಖ್ಯಾ-
ಸ್ಯಾಮಃ ।

॥ ಕೌಮಾರಂ ಭಾಷ್ಯಮ್ ॥

ಯೋ ಜೀವಾನ್ಮರ್ಮಶರ್ಯಾ ದೃಢತರತಮಸಾ ಮೋಹಿತಾಃ
ಪಾತುಕಾಮೋ ವಿಜ್ಞಾನಂ ದಿತ್ಸುರೇಭ್ಯೋ ಭವತತಿಜನಿತಾನೇಕ-
ಕರ್ಮಾನುರೂಪಮ್ । ಸಜ್ಜ್ಞಾನಾನಂದರೂಪೋಽಸ್ಯ ಗಣಿತಮಹಿ-
ಮಸ್ವಾತ್ಮಮಾಯಾಂ ಸ್ವಶಕ್ತಿಂ ಸಂಗೃಹ್ಯ ವೇದಶಿಲ್ಪಂ ಪ್ರಕಟ-
ಯತಿತರಾಂ ಸಾವ್ಯಮೂರ್ತಿಸ್ಸ ನೋಽವ್ಯಾತ್ ॥

ಅಥ ಶಿಲ್ಪಾನುಶಾಸನಂ । ಕಿಮಾಖ್ಯಾನೋಽಯಮಥೇತಿ ।

ಕೌಮಾರ ಭಾಷ್ಯಾನುವಾದವು

ಶ್ರೀ ಸಾಂಬಮೂರ್ತಿಯಾದ ಪರಮೇಶ್ವರನು ಅತಿ ಪ್ರಬಲವಾದ
ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ ಕೂಡಿರುವ (ಜೀವರು) ಪ್ರಾಣಿಗಳು ತಮ್ಮ ತಮ

ಅನಂತರ್ಯಾಮ್ಯಾನ ಇತಿ ಬ್ರೂಮಃ | ಕಸ್ಯಾನಂತರಂ ? ಮಲ-
ಪರಿಪಾಕಾನಂತರಂ ತದಿದಂ ವಿವೃತಂ ಭವಿಸ್ಯತಿ | ಶಿಲ್ಪಮಿತಿ
ಕಃ ಪದಾರ್ಥಃ ? ಪ್ರಪಂಚಸೃಷ್ಟಿಸೂತ್ರಮಿತಿಬ್ರೂಮಃ | ತತಃ

ಅಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ನುಸಾರವಾದ ಕರ್ಮಬಂಧಗಳನ್ನು ನುಭವಿಸುತ್ತಿರುವುದನ್ನು
ನೋಡಿ ಅ ಜೀವಕೋಟಿಗಳನ್ನು ಕರ್ಮಪಾಶದಿಂದ ವಿಮುಕ್ತರನ್ನಾಗಿ
ಮಾಡಲಿಚ್ಛಿಸಿ ಆ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಜನ್ಮಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ಅನುರೂಪವಾಗಿರುವ
ವಿಜ್ಞಾನದಿಂದಲೇ ಸುಖವಾಗಿ ಕರ್ಮಬಂಧವನ್ನು ದಾಟುವಂತೆ ಅವರಿಗೆ
ವಿಜ್ಞಾನವನ್ನನುಗ್ರಹಿಸಿದನು. ಸತ್ಯಜ್ಞಾನಾನಂದರೂಪನೂ ಅಪಾರ
ಮಹಿಮೆಯುಳ್ಳವನೂ ಆದ ಈಶ್ವರನು “ಸ್ವಶಕ್ತಿಪ್ರಕೃತ್ಯಾಭಿಧೇಯ-
ಮಾಶ್ರಿತ್ಯ ಲೋಕಾನ್ ಸೃಷ್ಟ್ವಾ” ಎಂಬ ಉಪನಿಷದ್ವಚನದಂತೆ ತನ್ನ
ಶಕ್ತಿಯಾದ ಮಾಯೆಯನ್ನು ತಾನು ಆಶ್ರಯಿಸಿಕೊಂಡು ಶಿಲ್ಪವಿಜ್ಞಾನ
ವನ್ನು ಪ್ರಕಟಮಾಡಿ ಜೀವಕೋಟಿಗಳು ಮುಕ್ತರಾಗುವಂತೆ ಅನುಗ್ರಹಿ-
ಸಿದನು. ಈ ಮಹಿಮೆಯುಳ್ಳ ಪಾರ್ವತೀಸಮೇತನಾದ ಪರಮೇಶ್ವರನು
ನಮ್ಮನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಲಿ.

ಅಥ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಮಂಗಳ, ಅನಂತರ, ಆರಂಭ, ಪ್ರಶ್ನೆ ಎಂಬ
ನಾಲ್ಕು ವಿಧವಾದ ಅರ್ಥಗಳಿರುತ್ತವೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ “ಅಥ ಶಿಲ್ಪಾನು-
ಪಾಸನಂ” ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಅಥ ಶಬ್ದವು ಯಾವ ಅರ್ಥವನ್ನು
ಹೇಳುವುದೆಂದರೆ :—ಅಥ ಶಬ್ದದಿಂದ ಬೋಧಿತವಾದ ಅನಂತರ್ಯವು
ಚಿತ್ತಮಲಪರಿಪಾಕಾನಂತರವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಚಿತ್ತದಲ್ಲಿರುವ ದೋಷ
ಗಳೆಲ್ಲವೂ ನಾಶವಾದನಂತರ ಚಿತ್ತಶುದ್ಧಿಯುಂಟಾಗಿ ಜ್ಞಾನವೃದ್ಧಿಯಾ

ಶ್ವೇತದುಕ್ತಂಭವತಿ, ಸರ್ವೇಷಾಮುಪಪದಾರ್ಥಾನಾಂ ಸ್ವರೂಪಂ,
ತತ್ಪ್ರಮಾಣಂ, ತನ್ನಿರ್ಮಿತಕ್ರಮಶ್ಚ ಶಿಲ್ಪಾದೇವ ಭವಂತೀತಿ ।
ಕಥಮಿದಮವಗಮ್ಯತಾಂ? ತದುಚ್ಯತೇ । ಆದೌ ಭೂಃ ಪರೀ-
ಕ್ಷ್ಯತೇ, ತದನ್ವಿಯಂ ಪರಿಗೃಹ್ಯತೇ, ತತಶ್ಚ ಪ್ರಾಚ್ಯಾದಿದಿಶೋವ-
ಹ್ನಿಯಂತೇ, ಮಾನಸಾಧನಾನ್ಯುಪದಿಶ್ಯಂತೇ, ಶಂಕುಸ್ಥಾಪನಾನು-
ಗುಣಂ ವಿಧೀಯತೇ, ವಾಸ್ತುನಿ ವಿಭಜ್ಯಂತೇ, ಪದವಿನ್ಯಾಸಕ್ರಮ
ಅದಿಶ್ಯತೇ, ಗ್ರಾಮನಗರಪುರಪತ್ತನದುರ್ಗಖೇಟಖರ್ವಟಶಿಖಿ -
ರಾದಿನಿರ್ಮಿತಯೋಃಸುಕ್ರಮ್ಯಂತೇ, ದೇವಾಲಯಗೋಪುರ -
ಸ್ತುಪಿಸ್ಥಿರಚರಬೇರಾದಯೋ ನಿರ್ಮಾಯಂತೇ, ಯಾಗಶಾಲಾ-

ಗುವುದು. ಜ್ಞಾನದಿಂದ ವಿಶ್ವವೆಲ್ಲವೂ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತಿಳಿಯುವುದು. ಈ
ಪ್ರಕಾರ ವಿಶ್ವವೆಲ್ಲವನ್ನೂ ತಿಳಿಯುವುದೇ ಶಿಲ್ಪಜ್ಞಾನವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ಶಿಲ್ಪವು ಪ್ರಪಂಚದ ಸೃಷ್ಟಿಸೂತ್ರವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಪ್ರತಿಯೊಂದು
ವಸ್ತುವಿನ ಸ್ವರೂಪ, ಅದರ ಪ್ರಮಾಣ ಮತ್ತು ನಿರ್ಮಾಣಕ್ರಮಗಳು
ಶಿಲ್ಪದಿಂದಲೇ ಆಗಿರುತ್ತವೆ. ಹೇಗೆಂದರೆ, ಪ್ರಥಮದಲ್ಲಿ ಭೂಪರೀಕ್ಷೆ,
ಅನಂತರ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಭೂಪರಿಗ್ರಹ, ಪ್ರಾಚೀನಸಾಧನ, ಮಾನಸಾಧನ,
ಶಂಕುಸ್ಥಾಪನ, ವಾಸ್ತುವಿಭಾಗ, ಪದವಿನ್ಯಾಸ, ಗ್ರಾಮ, ನಗರ, ಪುರ,
ಪತ್ತನ, ದುರ್ಗ, ಖೇಟ, ಖರ್ವಟ, ಶಿಖರ ನಿರ್ಮಾಣಗಳು, ದೇವಾಲಯ
ಗೋಪುರ ಸ್ತುಪಿ ಮುಂತಾದವುಗಳು, ಸ್ಥಿರ ಚರ ಬಿಂಬಾದಿಗಳು, ಯಾಗ
ಶಾಲಾ ಯಾಗೋಪಕರಣ ಸ್ತುಕ್ ಸ್ಮವ ಕುಂಡಾದಿಗಳು, ಗೃಹ ಭವನ

ತದುಪಕರಣಸ್ಯುಕ್ತಸ್ಯ ವಕುಂಡಾದಯಃ ಕ್ರಿಯಂತೇ । ಏವಂ
ಗೃಹೋಪಕರಣರಥಯಾನಾದೀನಿ, ಜಲಗಗನಸಂಚರಣಸಾಧ-
ನಾನಿ ವಿಮಾನಾದೀನಿ, ಕಟಕಮುಕುಟಸ್ತಂಧಮಾಲೋಪವೀತಾ-
ಙ್ಗುಲೀಯಕಾದೀನಿ ಅದಭ್ರಾಣ್ಯಾಯುಧಾನಿ, ಶೈವವೈಷ್ಣವಾದಿ-
ಮತಲಾಂಛಾನಾನಿ ಚ ಸಾಧ್ಯಂತ ಇತಿ || ನನು ಅಥೇತಿ ।
ಶಿಲ್ಪೇತಿ ಚಾವಗತಂ । ಕಿಮಿದಮನುಶಾಸನಮಿತಿ । ಉಪನಿಷದ-

ಪ್ರಾಸಾದಗಳು, ಗೃಹೋಪಕರಣಗಳು, ರಥಯಾನಾದಿಗಳು. ಜಲಯಾನ
ಗಳು, ಗಗನಸಂಚಾರ ವಿಮಾನಗಳು, ಕಟಕ ಮುಕುಟ ಸ್ತಂಧಮಾಲಾ
ಉಪವೀತ ಅಂಗುಲೀಯಕಗಳು, ಆಯುಧಗಳು, ಶೈವವೈಷ್ಣವಾದಿ
ಮತಗಳ ಲಾಂಛನಗಳು ಶಿಲ್ಪನಿರ್ಮಾಣವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಇವುಗಳ
ವಿಧಿನಿಯಮಗಳನ್ನು ತಿಳಿಯುವುದೇ ಶಿಲ್ಪವಿಜ್ಞಾನವೆನ್ನಲ್ಪಡುವುದು.
ಪ್ರತಿಯೊಂದು ವಸ್ತುವಿನ ಆಕೃತಿಯಿಂದ ಆ ವಸ್ತುವಿಜ್ಞಾನವು ಉಂಟಾಗು
ವಂತೆ ಬೋಧಿಸುವುದೂ, ತತ್ತ್ವರ್ಮಾನುಸಾರವಾದ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ
ನಿರ್ಮಾಣಮಾಡುವ ವಿಧಿಯನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುದೂ ಸಹ ಶಿಲ್ಪವಿಜ್ಞಾನ
ವೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುವುದು.

ಪ್ರಕೃತಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಭಾಷ್ಯದ ಸ್ವರೂಪವೇನೆಂಬುದನ್ನು ಸೂಕ್ಷ್ಮ
ವಾಗಿ ತಿಳಿಸುವುದು ಅವಶ್ಯಕವಾಗಿರುವುದು. ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ ಪದ
ಗಳನ್ನು ಬೇರೆಬೇರೆಯಾಗಿ ವಿಭಾಗಿಸಿ ಅವುಗಳಿಗೆ ಅರ್ಥವನ್ನೂ ವಿವರ
ಸುವುದಲ್ಲದೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಸ್ವವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಸಾಧಕ
ಬಾಧಕಗಳನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ವಿಮರ್ಶಮಾಡಿ ದೋಷಾದಿಗಳನ್ನೂ, ಸಂಶಯ

ಮನುಸ್ಮತ್ಯ ಶಿಷ್ಯಾಣಾಂ ಬೋಧಾಯ ವಿವರಣಂ ಶಾಸನಮಿತಿ
ಬ್ರೂಮುಃ | ನನ್ನಿಯಧ್ವಿರರ್ಥೈರ್ಗ್ಗೃಹ್ಯಾ ಭಗವತ್ಯಾ ಉಪನಿಷದೋ-
ಽಭಿಸಂಧಿಃ ಕ ಇತಿ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಯಾನಾಹ | ಯೋ ಜೀವಾನಿತಿ |
ನನ್ನಸಂಬದ್ಧೋಽಯಂ ಯ ಏಷ ಪ್ರಕಟಿಯತಿತಿ ವರ್ತಮಾ-
ನೋಪದೇಶಃ | ನಾಸಂಬದ್ಧಃ ಸ ಸ ಆಚಾರ್ಯ ಆಸೃಷ್ಟೇರಾ-

ಗಳನ್ನೂ ಪ್ರಮಾಣಪುರಸ್ಕರವಾಗಿ ಪರಿಹಾರವಾಗುವಂತೆ ವಿವರಿಸುವ
ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಭಾಷ್ಯವೆಂದು ಹೇಳುವರು. ಈ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆ
ಯದಾದ “ಅಥ ಶಿಲ್ಪಾನುಶಾಸನಂ” ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಅಥಶಬ್ದವು
ಅನಂತರ್ಯದೊಳುವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರವಾಗಿ ಬೋಧಿಸಿರುತ್ತದೆ.
ಶಿಲ್ಪಶಬ್ದವಿವರಣಾನಂತರ “ಅನುಶಾಸನಂ” ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಶಿಲ್ಪ
ವಿದ್ಯಾರಹಸ್ಯೋಪನಿಷತ್ತಿನ ಅರ್ಥವನ್ನು ಶಿಷ್ಯರೆಲ್ಲರಿಗೂ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ
ತಿಳಿಯುವಂತೆ ಬೋಧಿಸುವುದು ಎಂಬ ಅರ್ಥವು ಭಾಸವಾಗುವುದು.

ಇಂತಹ ಅರ್ಥವನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿರುವ ಶಿಲ್ಪವಿದ್ಯಾರಹಸ್ಯೋ
ಪನಿಷತ್ತಿನ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನೇ “ಯೋ ಜೀವಾನ್” ಎಂಬ ಪದ್ಯವು
ಸಂಕ್ಷೇಪವಾಗಿ ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟಿಯತಿ ಎಂದು
ವರ್ತಮಾನಕಾಲದ ಕ್ರಿಯಾಪದವನ್ನು, ಆಯಾಯ ಆಚಾರ್ಯನು
ಆಯಾಯ ಶಿಷ್ಯನಿಗೆ ಆಯಾಯ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಈಗಲೂ ಉಪದೇಶ
ಮಾಡುತ್ತಿರುವನೆಂದು ತಿಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಉಪಯೋಗಿಸಿರುತ್ತದೆ.
ಸೃಷ್ಟಿಕಾಲ ಮೊದಲುಗೊಂಡು ಪ್ರಳಯಕಾಲದವರೆಗೂ ಉಪದೇಶ

ಪ್ರಲಯಮುಪದಿಶತಿ ತತ್ತಚ್ಛಿಷ್ಯಾಯೇತಿ । ನನು ಸತ್ಯಮಾಚಾರ್ಯ
 ಉಪದಿಶತಿ ನ ಸಾನ್ಮು ಇತಿ ಅಸಂಬದ್ಧತರಮೇನೇದಂ ವಚನ-
 ಮಿತಿ ಚೇತ್ ನ । ಕಿಂ ಕಾರಣಂ? ಸಾಂಬ ಅಚಾರ್ಯಮೂರ್ತಿ-
 ಮಧಿತಿಷ್ಠತೀತಿ । ನನು ನೈವೈವಂ ಜಾನತೇ ಪ್ರತಿಪತ್ತಾರೋಽನ್ಯೇ
 ವಾ ಯೇನೇಯಂ ಸಾಂಬಾಧಿಷ್ಟಿತಿರವಕಲ್ಪೇತ । ಅವಕಲ್ಪೇತ್ಯ-
 ನೇತಿ ಬ್ರೂಮುಃ ನೋ ಖಲು ಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞಾನೇ ವೋದಾಸೀನಜ್ಞಾನೇ
 ವಾ ಸಾಮ್ನಾಧಿಷ್ಟಿತಿರಾಯತತೇ ಯಾವತಾ ಶಾಸ್ತ್ರಸಂವೇದ್ಯೈವೈಷ
 ಸಾಮ್ನಾಧಿಷ್ಟಿತಿರಾಚಾರ್ಯಮೂರ್ತಿಷ್ಠಿತಿ ವದಾಮುಃ ಕಿಂ

ಮಾಡುವ ಆಚಾರ್ಯನು ಆಯಾಯ ಆಚಾರ್ಯರೂಪದಿಂದಿರುವ
 ಪರಮೇಶ್ವರನೇ ಆಗಿರುವನು. ಗುರುವು ಅಥವಾ ಆಚಾರ್ಯನು
 ಉಪದೇಶಮಾಡುವನೆಂದು ಹೇಳುವುದು ಸತ್ಯವಾಗಿರುವುದಷ್ಟೆ. ಆದರೆ
 ಪರಮೇಶ್ವರನು ಆಚಾರ್ಯರೂಪದಿಂದ ಇರುತ್ತಾ ಉಪದೇಶಮಾಡು-
 ವನು ಎಂದು ಹೇಳುವುದನ್ನು ನಂಬುವುದಕ್ಕಾಗುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಳು-
 ವುದಾದರೆ ಆಚಾರ್ಯನಲ್ಲಿ ಪರಮೇಶ್ವರನ ಅಂಶವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಬೇಕು.
 ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಶಾಸನಮಾಡುವ ಜ್ಞಾನವಿರುವಾಗಲೂ, ಲೌಕಿಕವಾದ
 ವ್ಯವಹಾರಜ್ಞಾನವಿರುವಾಗಲೂ ಈಶ್ವರೀಯ ಜ್ಞಾನವು ಆಚಾರ್ಯ
 ಮೂರ್ತಿಗತವಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಅಧ್ಯಾತ್ಮಜ್ಞಾನವನ್ನು ತಿಳಿಸಿ
 ಉಪದೇಶಮಾಡುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಈಶ್ವರನು ಆಚಾರ್ಯ ಅಥವಾ
 ಗುರುಮೂರ್ತಿಯ ಅಂತರ್ಗತನಾಗಿರುವನು.

ತಚ್ಛಾಸ್ತ್ರಂ ? ತದಾಹ | ಪರಿಪಕ್ವಮಲಾ ಯೇ ತಾನುತ್ಪಾದನ-
ಹೇತುಶಕ್ತಿಯೋಗೇನ | ಯೋಜಯತಿ ಪರೇ ತತ್ತ್ವೇ ಸದೀಕ್ಷ-
ಯಾಚಾರ್ಯಮೂರ್ತಿಸ್ಥ ಇತಿ | ನನು ಮೋಹಿತರಕ್ಷಣಂ ಮೋಹ-
ಹಾಸನಾತ್ಮಾತ್ ನ ವಿಜ್ಞಾನದಾನಾತ್ ಸತ್ಯಂ ಕಿಂ ಪುನಃ ಕಾರಣಂ
ಮೋಹಸ್ಯೇತಿ ವಿಮರ್ಶ್ಯವ್ಯಂ ಭವತಿ | ನನು ಸ್ಪಷ್ಟಮುಕ್ತಂ ತಮಃ-
ಕಾರಣಮಿತಿ ಏವಂ ತರ್ಹಿ ತಮೋವಿಲಸಿತೋ ಮೋಹಸ್ತಮೋ-
ನಾಶಾಬ್ಧಿವ್ಯತೀತಿ ವಿಜ್ಞಾನೋಪದೇಶ ಉಪಪದ್ಯತೇತರಾಂ |

ಪರಿಪಕ್ವಮಲಾ ಯೇ ತಾನುತ್ಪಾದನಹೇತುಶಕ್ತಿಯೋಗೇನ |
ಯೋಜಯತಿ ಪರೇ ತತ್ತ್ವೇ ಸ ದೀಕ್ಷಯಾ ಆಚಾರ್ಯಮೂರ್ತಿಸ್ಥಃ ||
ಎಂಬ ವಚನವು ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರವಾಣವಾಗಿರುವುದು-ಎಂದರೆ
ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಚಿತ್ತಗತವಾದ ಅಣವ, ಮಾಯಾ ಕಾರ್ಮಿಕ ಎಂಬ ಮೂಲ
ಗಳು ನಾಶವಾಗುವ ಕಾಲವನ್ನು ತಿಳಿದು ಅವುಗಳು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ
ನಾಶವಾಗುವಂತೆ ಅವರ ಚಿತ್ತದಲ್ಲಿ ಶಕ್ತಿಪಾತವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ
ಪರಮೇಶ್ವರನು ಆಚಾರ್ಯಮೂರ್ತಿಗತನಾಗಿ ದೀಕ್ಷೆಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟು
ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೆ ಪರತತ್ತ್ವವು ತಿಳಿಯುವಂತೆ ಅನುಗ್ರಹಿಸುವನು ಎಂದು
ಉದಾವೃತವಾಕ್ಯದ ಅರ್ಥವು. ಇದರಿಂದ “ಸ ಏಷ ಪೂರ್ವೇಷಾ
ಮಪಿ ಗುರುಃ ಕಾಲೇನಾನವಚ್ಛೇದಾತ್” ಎಂಬ ಯೋಗಸೂತ್ರದ
ಅರ್ಥವೂ ವಿವೃತವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ಮೋಹಪಾಶಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕಿರುವವರನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಬೇಕಾದರೆ ಅವರ
ಮೋಹವನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವುದರಿಂದಲೇ ಅಗಬೇಕಾಗಿರುವುದು.

ಅಜ್ಞಾನಂ ನಾನು ತನು ಇತಿ ತದಪಬಾಧಾತ್ಮಜಃ ವಿಜ್ಞಾನಂ
ತಾದೃಶೇ ಚ ವಿಜ್ಞಾನೇ ಜಾಗರೂಕೇ ನ ತನುಸ್ತತ್ಕಾರ್ಯಂ ನಾನ-
ಸ್ಥಾತುಮರ್ಹತೀತಿ ಸುಷ್ಪೂಕ್ತಂ “ತನೋನೋಹಿತಾನ್ ಸಾತು-
ಕಾನುಃ ವಿಜ್ಞಾನಂ ದಿತ್ಸುರೇಭ್ಯಃ” ಇತಿ । ಅತ್ರ ಚ ಸಾತುಕಾನು

ಮೋಹಯುಕ್ತರಾದವರಿಗೆ ವಿಜ್ಞಾನವನ್ನು ಉಪದೇಶಮಾಡುವುದರಿಂದ
ಅವರ ರಕ್ಷಣೆಯು ಆಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಸಂಶಯವು ಉಂಟಾಗುವುದು.
ಆದರೆ ಮೋಹವುಂಟಾಗಲು ಕಾರಣವೇನೆಂದು ವಿಮರ್ಶಮಾಡಿದರೆ
ಅಜ್ಞಾನವೇ ಮೋಹಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತಿಳಿಯಬರುವುದು.
ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ ಉಂಟಾದ ಮೋಹವು ತನಗೆ ಕಾರಣವಾದ ಅಜ್ಞಾನವು
ನಾಶವಾಗುವುದರಮೂಲಕ ನಾಶವಾಗುವುದು. ಈ ಅಜ್ಞಾನವು ನಾಶ
ವಾಗುವುದಕ್ಕೆ ವಿಜ್ಞಾನೋಪದೇಶವು ಅವಶ್ಯಕವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಅಜ್ಞಾನ
ವೆಂಬುವುದೇ ತನುಸ್ಸೆಂದು ವ್ಯವಹರಿಸಲ್ಪಡುವುದು. ಅಜ್ಞಾನವನ್ನು
ಬಾಧಿಸುವ ಅಥವಾ ನಾಶಮಾಡುವ ಶಕ್ತಿಯು ವಿಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿರುವುದು
ಎಂದರೆ ಅಜ್ಞಾನವನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವುಳ್ಳ ವಿಜ್ಞಾನವು
ಪ್ರಾಣಿಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಭಾವಯುಕ್ತವಾಗಿ ಇರುವಾಗ ಅಜ್ಞಾನವೂ ಅದರ
ಕಾರ್ಯವಾದ ಮೋಹವೂ ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ಇರಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗುವುದಿಲ್ಲ.
ಇವೇ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದಲೇ “ತನೋನೋಹಿತಾನ್ ಸಾತುಕಾನುಃ
ವಿಜ್ಞಾನಂ ದಿತ್ಸುರೇಭ್ಯಃ” ಎಂದು ಉಕ್ತವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ಸಾತುಕಾನುಃ ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ವಿಸತ್ತುಗಳಿಗಿಡಾದವರನ್ನು

ಇತಿ ರಕ್ಷಣೇಚ್ಛಾಪಾದಃ ಆಪದೋ ಗಮಯತಿ | ತತಶ್ಚಾಪನ್ನಾನ್ ಸರ್ವಾಃ ಸಾತುಕಾನು ಇತಿ ಸ್ಥಿತಂ | ನನು ತನು ಏಕಂ ತಜ್ಜನ್ಯೋ ನೋಹಶ್ಚೈಕಃ ಸ್ಯಾತ್ | ತತಶ್ಚ ನೋಹಿತ್ಯೈರಪ್ಯೇಕ-ವಿಧೈರ್ಭಾವ್ಯಂ | ನೈವ ಶ್ವೇಕವಿಧಾಃ ಪಶ್ಯಾಮಃ | ತದಿಹಾನ್ಯದೇವ ಕಾರಣಂ ಸ್ಯಾತ್ ವಿಚಿತ್ರತರಾಪದಾಂ | ತಸ್ಮಾದ್ವಿಜ್ಞಾನದಾನ-ನಾದೋ ನೋಪಪದ್ಯತ ಇತಿ ಚೇನ್ನ | ಅನಾದಿರ್ಹಿ ಸಂಸಾರಃ

ರಕ್ಷಿಸಲು ಇಚ್ಛೆಯುಳ್ಳವನೆಂದು ಅರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದುದರಿಂದ ಪರಮೇಶ್ವರನು, ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ ಮೋಹವನ್ನು ಹೊಂದಿ ವಿಪತ್ತಿಗೆ ಈಡಾಗಿರುವ ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವ ಅಭಿಲಾಷೆಯುಳ್ಳವನಾಗಿರುವನು ಎಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯವು.

ಅಜ್ಞಾನವೆಂಬುದು ಒಂದೇ ಆಗಿರುವುದು. ಇದರಿಂದ ಉಂಟಾಗಿರುವ ಮೋಹವೂ ಕೂಡ ಒಂದೇ ಆಗಿರುವುದು. ಹೀಗಿರುವಲ್ಲಿ ಮೋಹಗೊಂಡಿರುವವರೂ ಕೂಡ ಇದರಂತೆ ಒಂದೇವಿಧವಾಗಿರಬೇಕು. ಆದರೆ ವಸ್ತುಸ್ಥಿತಿಯು ಹೀಗಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಮೋಹಗೊಂಡಿರುವವರು ಒಂದೇವಿಧವಾಗಿಲ್ಲದೆ ಬೇರೆಬೇರೆ ವಿಧವಾಗಿರುವರು. ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವು ಯಾವುದೋ ಒಂದು ಬೇರೆಯಾಗಿರಬೇಕು. ಇದರಿಂದ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೆ ಅನೇಕ ವಿಪತ್ತುಗಳು ಉಂಟಾಗುತ್ತಿರುವವು. ಆದಕಾರಣ ವಿಜ್ಞಾನೋಪದೇಶವು ಈ ನಾನಾವಿಧವಾದ ವಿಪತ್ತುಗಳನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಲು ಸಾಮರ್ಥ್ಯವುಳ್ಳದ್ದಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಕೆಲವರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ತತ್ತದ್ಭವತತಿಜನಿತಕರ್ಮಣಾಂ ಚ ಕೋಟೀರ್ಗಣಯಿತುಂ
 ನೇಂದ್ರೋಽಪೀಷ್ಟೇ | ಇಯಂತ್ಯಪಿ ಕರ್ಮಾಣಿ ಮೋಹವೈಚಿತ್ರ್ಯೇ
 ಏನಾಯತಂಶೇ | ತತಶ್ಚಾಯಂ ಕ್ರಮಃ-ವಿಚಿತ್ರನೋದೈರ್ವಿಚಿತ್ರ-
 ಕರ್ಮಾಣಿ ವಿಚಿತ್ರಕರ್ಮಭಿರ್ವಿಚಿತ್ರಾಪದಃ ತತ್ತದಾಪನ್ನಿವತ್ತನಕ್ಷಮಾಣಿ
 ವಿಜ್ಞಾನಾನಿ ಚ ವಿಚಿತ್ರಾಣಿ ತಾನಿ ಚ ಜ್ಞಾನಾನಿ ಶಿಲ್ಪನೇದೇ
 ಆಯತಂತ ಇತಿ ತ ಪ್ರಕಟನಮಿತಿ | ತದಿದಮುಕ್ತಂ | “ತಮೋ-

ಇವಕ್ಕೆ ಸಮಾಧಾನವನ್ನು ಈರೀತಿ ಹೇಳಬಹುದು—ಸಂಸಾರ
 ವೆಂಬುದು ಅನಾದಿಯಾಗಿರುವುದು. ಸಂಸಾರವೆಂದರೆ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಜನನ
 ಮರಣರೂಪವಾದ ಉತ್ಪತ್ತಿವಿನಾಶಗಳು ಎಂದಭಿಪ್ರಾಯವು. ಪ್ರಾಣಿ
 ಗಳು ತಮ್ಮ ಅನೇಕ ಜನ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಮಾಡಿರುವ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಎಣಿಕೆ
 ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಇಂದ್ರನಿಗೂ ಶಕ್ತಿಯಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಎಣಿಸಲು ಆಗದೆ
 ಇರುವ ಕೋಟಿಸಂಖ್ಯಾಕವಾದ ವಿಧವಿಧ ಕರ್ಮಗಳು ಅನೇಕವಿಧ
 ವಾದ ಮೋಹಪರಂಪರೆಯಿಂದ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿರುವ
 ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೆ ಅನೇಕವಿಧವಾದ ವಿಸತ್ತುಗಳು ಉಂಟಾಗುತ್ತಿರುವುವು.
 ವಿಚಿತ್ರವೂ ಅನೇಕವಿಧವೂ ಆದ ಇಂತಹ ವಿಸತ್ತುಗಳನ್ನು ನಾಶ
 ಮಾಡುವ ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳ ಅನೇಕ ವಿಜ್ಞಾನಗಳಿರುವುವು. ಇವುಗಳ
 ಜ್ಞಾನವು ಶಿಲ್ಪಜ್ಞಾನದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವುದು. ಆದುದರಿಂದ
 ಶಿಲ್ಪಜ್ಞಾನಪ್ರಕಟನವು ಅತ್ಯಾವಶ್ಯಕವೆಂದು ಬೋಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರು
 ವುದು.

ಇವೇ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದಲೇ, ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ ಮೂಢರಾದವರೂ

ನೋಹಿತಾರ್ಥ ಕರ್ಮವಶ್ಯಾ ಜೀರ್ವಾ ಸಾತುಕಾನುಃ ಭವತತಿಜನಿ-
ತಾನೇಕಕರ್ಮಾನುರೂಪಂ ವಿಜ್ಞಾನಮೇಭ್ಯೋ ದಿತ್ಯುಃ ವೇದ-
ಶಿಲ್ಪಂ ಪ್ರಕಟಿಯತೀತಿ” | ಕರ್ಮವಶ್ಯಾನಿತಿ | ಭವತತಿಜನಿತಾನೇಕ-
ಕರ್ಮವಶ್ಯಾನಿತಿ ಗ್ರಹೀತವ್ಯಂ ನಿವರ್ತಕವಿಜ್ಞಾನಾನುರೂಪಾಯ |
ನನು ತದ್ರೂಪಃ ಪರಃ ಶಿವಃ ಅನಂತದಿವ್ಯತೇಜೋಮಯ ಇತಿ
ಉಪನಿಷದಾ ತ್ರಿವಿಧಪರಿಚ್ಛೇದರಹಿತೋ ಬೋಧ್ಯತೇ ವಸ್ತುಪರಿ-

ಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ಅಧೀನರೂ ಆದ ಜೀವರುಗಳನ್ನು (ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನು) ರಕ್ಷಿಸಿ
ಬೇಕೆಂಬ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದ ಪರಮೇಶ್ವರನು, ಅನೇಕ ಜನ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣಿ
ಗಳು ಆರ್ಜಿಸಿದ ಬಹುವಿಧವಾದ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ
ಅವರಿಗೆ ವಿಜ್ಞಾನವನ್ನು ಉಪದೇಶಮಾಡಬೇಕೆಂದು ವೇದಶಿಲ್ಪವನ್ನು
ಪ್ರಕಟಿಸಿರುವನು ಎಂದು ಹೇಳಿರುತ್ತದೆ. ಕರ್ಮವಶ್ಯಾನ್ ಎಂಬ
ಪದಕ್ಕೆ, ಬಹುಜನ್ಮಗಳ ಸಮೂಹದಿಂದ ಉಂಟಾದ ನಾನಾವಿಧ ಕರ್ಮ
ಗಳಿಗೆ ಅಧೀನರಾಗಿ ತೊಳಲುತ್ತಿರುವ ಜೀವರುಗಳನ್ನು ಎಂದರ್ಥವು.
ಇಂತಹ ಜೀವರುಗಳನ್ನು ವಿಜ್ಞಾನೋಪದೇಶದಿಂದ ರಕ್ಷಿಸಿ ಉದ್ಧರಿಸು-
ವುದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಪರಮೇಶ್ವರನು ವೇದಶಿಲ್ಪವನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸಿರುವನು
ಎಂದಭಿಪ್ರಾಯವು.

ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳು ಈ ಶ್ವರನನ್ನು ಇಂತು ವರ್ಣಿಸುವವು—
ಪರಶಿವನು ಸದ್ರೂಪದಿಂದ ಇರುವನು. ಅವನು ಅನಂತದಿವ್ಯತೇಜೋ-
ಮಯನು. ಅವನಿಗೆ ದೇಶಕಾಲವಸ್ತುಗಳ ಪರಿಚ್ಛೇದವಿಲ್ಲ ಎಂದರೆ
ಅವನು ಎಲ್ಲಾ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಎಲ್ಲಾ ಕಾಲಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಎಲ್ಲಾ ವಸ್ತು

ಅಜ್ಞಾನಪದವಾಚ್ಯಶ್ಚ ಪರಶಿವಶಕ್ತಿರೂಪಃ ತತೋ ಮೋಹಾಃ
ತತಃ ಕರ್ಮಣಿ ತತ ಆಘದಃ ಪ್ರವರ್ತಂತ ಇತಿ ತತ್ತನ್ಮೂಲ-
ನಿವರ್ತಕವಿಜ್ಞಾನಾನ್ಯನೇಕಾನ್ಯಪೇಕ್ಷ್ಯಂತ ಏವೇತಿ ತಾದೃಗ್ಜ್ಞಾನ-
ಬೋಧಕಶಿಲ್ಪವೇದಪ್ರಕಟನಮತ್ಯಂತಮಪೇಕ್ಷಿತಮೇವೇತಿ ।
ತದಿದಮುಕ್ತಂ । ಸಜ್ಞಾನಾನಾನರೂಪೋಽಪ್ಯಗಣಿತಮಹಿಮ-
ಸ್ವಾತ್ಮಮಾಯಾಂ ಸ್ವಶಕ್ತಿಂ ಸಂಗೃಹ್ಯ ಸಾಂಬಮೂರ್ತಿಃ ವೇದ-
ಶಿಲ್ಪಂ ಪ್ರಕಟಿಯತಿತರಾಮಿತಿ । ಸುಗಮಮನ್ಯತ್ । ತದಿದಮವನಂ

ಯುಕ್ತಾರೆ. ಇದೇ ಪರಶಿವನ ಶಕ್ತಿಯ ರೂಪದಿಂದ ಇರುವುದು. ಈ
ಶಕ್ತಿಯಿಂದಲೇ ಅಜ್ಞಾನವು ಅಥವಾ ಮೋಹವು ಉಂಟಾಗುವುದು.
ಆದರಿಂದಲೇ ಕರ್ಮಗಳೂ, ಆ ಕರ್ಮಗಳಿಂದ ಆಶತ್ತುಗಳೂ ಉಂಟಾ-
ಗುವವು. ಆದುದರಿಂದ ಆಯಾಯ ಮೂಲಕಾರಣಗಳನ್ನು ನಾಶಪಡಿ-
ಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ವಿಜ್ಞಾನಗಳೂ ಅನೇಕವಾಗಿರುವವು ಮತ್ತು ಆ ಪ್ರಕಾರ
ವಾದ ವಿಪನ್ನವರ್ತಕವಾದ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವ ಶಿಲ್ಪವೇದ
ಪ್ರಕಟನವು ಅತ್ಯವಶ್ಯಕವಾದದ್ದೆಂದು ಹೇಳಲೇಬೇಕಾಗಿರುವುದು.

ಸಜ್ಞಾನಾನಂದಸ್ವರೂಪನಾದ ಮಹೇಶ್ವರನು ಅಪಾರವಾದ
ಮಹಿಮೆಯುಳ್ಳ ತನ್ನ ಶಕ್ತಿಯನ್ನೂ ಮಾಯೆಯನ್ನೂ ತನ್ನಧೀನದ
ಲ್ಲಿರಿಸಿಕೊಂಡು ವೇದಶಿಲ್ಪವನ್ನು ಪ್ರಕಟಮಾಡಿರುತ್ತಾನೆಂದು ನಿಷ್ಕೃಷ್ಟ-
ವಾದ ಅಭಿಪ್ರಾಯವು. ಸಾಂಬಮೂರ್ತಿಯು ಈ ಪ್ರಕಾರದಿಂದಲೇ
ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ರಕ್ಷಿಸುವನೆಂದು ಪರಮಪೂಜ್ಯವಾದ ಉಪನಿಷದ್ಗ್ರಂಥವು

ಭಗವತೀ ಉಪನಿಷತ್ ಶಿಷ್ಯಪ್ರಾರ್ಥನರೂಪಂ ದರ್ಶಯಂತೀ ಪ್ರವರ್ತತೇ—ಸಹ ನಾವವತ್ವಿತಿ । ಅತ್ರ ಶಿಷ್ಯವರ್ಗ ಆಚಾರ್ಯವರ್ಗಶ್ಚ ದ್ವಾವರ್ಥೌ ದ್ವಿವಚನನಿರ್ದಿಷ್ಟೌ ಶಿಷ್ಯೋಽರ್ಥಯಿತಾ ಗುರುಪುರ-
ಸ್ಸರಃ । ದೀಪಕಾಲಂಕಾರವಿಧಯಾ ನಿರ್ದೇಶಃ । ಹೇ ಸಾಂಬ-
ಮೂರ್ತೇ ಯಥಾ ಮಮಾಚಾರ್ಯಂ ಶಿಲ್ಪವೇದಪ್ರಕಟಿನಾದ್ರಕ್ಷಿತ-
ವಾನಸಿ ತಥೈವ ಮಾಮಪಿ ರಕ್ಷೇತಿ ತದರ್ಥಃ । ರಕ್ಷಣಸ್ವರೂಪ-
ಮೇವ ವಿವೃಣೋತಿ “ಸಹ ನೌ ಭುನಕ್ತು” ಇತಿ । ಯಥಾ ಅಜ್ಞಾನ

ಬೋಧಿಸುವುದು ಶಿಷ್ಯನೂ ಕೂಡ ಇದನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥನೆಮಾಡುವನೆಂದು
“ಸಹ ನಾವವತು” ಎಂಬ ಮಂತ್ರದಿಂದ ಉಪನಿಷತ್ತು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಿರು-
ವುದು. ಈ ಮಂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ “ನೌ” “ನಮ್ಮಿಬ್ಬರನ್ನೂ” ಎಂಬ ದ್ವಿವಚನ
ಸರ್ವನಾಮಶಬ್ದವು ಶಿಷ್ಯವರ್ಗ ಮತ್ತು ಆಚಾರ್ಯವರ್ಗ ಎಂಬೆರಡನ್ನೂ
ನಿರ್ದೇಶಮಾಡುವುದು. ಶಿಷ್ಯನು ಗುರುವನ್ನು ಮುಂದಿರಿಸಿಕೊಂಡು
ರಕ್ಷಣೆಯನ್ನು ಬೇಡುತ್ತಾನೆ. “ಅವತು” ಎಂಬ ಕ್ರಿಯಾಪದವು ಶಿಷ್ಯ
ಮತ್ತು ಗುರುಶಬ್ದಗಳೆರಡಕ್ಕೂ ಸಂಬಂಧಿಸಿರುವ ಕಾರಣ ದೀಪಕಾಲಂ
ಕಾರರೀತಿಯಿಂದ ಈ ವಾಕ್ಯದ ಅರ್ಥವು ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

“ಸಹ ನಾವವತು” ಎಂಬ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ “ಎಲೈ ಸಾಂಬಮೂರ್ತಿ
ಯಾದ ಪರಶಿವನೇ, ನೀನು ಶಿಲ್ಪವೇದವನ್ನು ಪ್ರಕಟನಮಾಡುವುದರ
ಮೂಲಕ ನನ್ನ ಗುರುವನ್ನೂ ರಕ್ಷಿಸುತ್ತಿರುವ ಹಾಗೆ ನನ್ನನ್ನೂ ರಕ್ಷಿಸು”
ಎಂದರ್ಥವು. ಈ ವಾಕ್ಯಗತವಾದ ರಕ್ಷಣವು “ಸಹ ನೌ ಭುನಕ್ತು”
ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ವಿವೃತವಾಗಿರುತ್ತದೆ. “ಎಲೈ ಸಾಂಬಮೂರ್ತಿ

ನಿವತ್ತನೇನ ಅನಂದಭೋಗೋಭವದಾಚಾರ್ಯಸ್ಯ ನಿವಂ
ಮಾಮುಷ್ಯಾನಂದಂ ಭೋಜಯೇತಿ ಪ್ರಾರ್ಥನಾಯಾಂ ಸರ್ವತ್ರ
ಲೋಟು । ಅಪರಿಮಿತಶಕ್ತಿಕಾಜ್ಞಾನನಿವತ್ತನೇ ಜ್ಞಾನವೀರ್ಯಂ
ಗುರುಃ ಯಥಾ ಅಕರೋತ್ತಥಾಹಮಪಿ ಕುರ್ವಾಮಿತ್ಯರ್ಥಃ । “ಸಹ
ವೀರ್ಯಂ ಕರವಾವಹೈ” ಇತಿ ತದೇವ ವೀರ್ಯಂ ವಿವೃಣೋತಿ “ತೇಜ

ಯಾವ ಪರಮೇಶ್ವರನೇ, ನೀನು ಶಿಲ್ಪವೇದಪ್ರಕಟನವಿಂದ ನನ್ನ
ಗುರುವಿನ ಅಜ್ಞಾನವನ್ನು ನಾಶಗೊಳಿಸಿ ಗುರುವಿಗೆ ಅನಂದಾನುಭವ
ವುಂಟಾಗುವಂತೆ ಮಾಡಿರುತ್ತೀಯೆ. ಅದರಂತೆಯೇ ನನಗೂ ಕೂಡ
ಅಜ್ಞಾನ ನಷ್ಟವಾಗಿ ಅನಂದಾನುಭವವುಂಟಾಗುವಂತೆ ಅನುಗ್ರಹವನ್ನು
ಮಾಡು” ಎಂಬ ಶಿಷ್ಯನ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯನ್ನು “ಸಹ ನೌ ಭುನಕ್ತು”
ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯನ್ನು ಬೋಧಿಸುವ
ಶ್ಲೋಕಿಯೇ ಅವತು, ಭುನಕ್ತು, ಕರವಾವಹೈ, ವಿದ್ವಿಷಾವಹೈ ಎಂಬ
ಕ್ರಿಯಾವಾಚಕಶಬ್ದಗಳು ಲೋಕಾಂತವಾಗಿಯೇ ಪ್ರಯೋಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿ
ರುವವು.

“ಸಹ ವೀರ್ಯಂ ಕರವಾವಹೈ” ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದಲೂ ಅಪರಿ
ಮಿತವಾದ ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳ ಅಜ್ಞಾನವನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸಿ ಜ್ಞಾನಶಕ್ತಿ
ಯುಳ್ಳವನನ್ನಾಗಿ ಗುರುವು ನನ್ನನ್ನು ಮಾಡಿರುವಹಾಗೆ ನಾನೂ ಕೂಡ
ಇನ್ನೊಬ್ಬನನ್ನು (ನನ್ನ ಶಿಷ್ಯನನ್ನು) ಅನುಗ್ರಹಮಾಡುವಂತೆ ಜ್ಞಾನ
ವೀರ್ಯವನ್ನು ನನಗೆ ಅನುಗ್ರಹಿಸು ಎಂಬ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯು ಬೋಧಿತ
ವಾಗಿರುತ್ತದೆ. “ತೇಜಸ್ವಿನಾವಧೀತಮಸ್ತು” ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಈ

ಸ್ವಿನಾವಧೀತಮಸ್ತುತಿ” ಭಾವೇ ಕ್ತಃ ಇಣ್ ಧಾತೋರಧಿಪೂರೈಸ್ಯ |
ಗತ್ಯರ್ಥಾ ಧಾತವೋ ಜ್ಞಾನಾರ್ಥಾಃ | ತಥಾ ಚ ಅಧೀತಜ್ಞಾನಂ
ತೇಜಸ್ವಿ ಅಸ್ತು ಉರ್ಜಿತಮಸ್ತು ಅತಿಧೃಢಂ ನೈಕಶಕ್ತಿಕಾಜ್ಞಾನ-
ನಿವನಕ್ಷಮಂ ಗುರೋರಿವೇತಿ ಭಾವಃ | ಈದೃಶಜ್ಞಾನವತಃ ಲಕ್ಷಣ-
ಮಾದ | “ಮಾ ವಿದ್ವಿಷಾವಹೈ” ಇತಿ ಯಥಾ ಗುರೋಃ ಕಸ್ಯಾಸಿ
ವಿಷಯೇ ವಿದ್ವೇಷಾಭಾವೇನ ಜ್ಞಾನದಾರ್ಥ್ಯಂ ದೃಷ್ಟಂ ತಥಾ
ಮಮಾಸಿ ಭವತ್ವಿತಿ ತದರ್ಥಃ | ಈದೃಶಜ್ಞಾನಮಹಿಮಾ

ಪ್ರಕಾರವಾದ ಜ್ಞಾನಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುವುದು. ಅಧಿ ಎಂಬ
ಉಪಸರ್ಗಪೂರ್ವಕವಾದ ಇಣ್ ಧಾತುವಿಗೆ ಭಾವಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಕ್ತ
ಪ್ರತ್ಯಯವು ಬಂದಿರುವುದರಿಂದ ಅಧೀತಂ ಎಂದು ಪದವಾಗಿರುತ್ತದೆ.
ಗತ್ಯರ್ಥವಾಚಕಗಳಾದ ಧಾತುಗಳೆಲ್ಲವೂ ಜ್ಞಾನಾರ್ಥವನ್ನು ಬೋಧಿಸು
ತ್ತವೆ. “ತೇಜಸ್ವಿನಾವಧೀತಮಸ್ತು” ಎಂದರೆ, ನಮ್ಮ ಜ್ಞಾನವು
ಗುರುವಿನ ಜ್ಞಾನದಂತೆ ಅನೇಕವಿಧವಾದ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವುಳ್ಳ ಅಜ್ಞಾನ
ವನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳದ್ದಾಗಿ ಉರ್ಜಿತವಾಗಿರಲಿ
ಎಂದು ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯು.

ಈ ರೀತಿಯಾದ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಗುರುಶಿಷ್ಯರಾದ
ನಾವಿಬ್ಬರೂ ಪರಸ್ಪರ ದ್ವೇಷಿಸಬಾರದು ಎಂದು “ಮಾ ವಿದ್ವಿಷಾವಹೈ”
ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಬೋಧಿಸುವುದು. ಗುರುವಿಗೆ ಯಾವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೂ
ದ್ವೇಷವಿಲ್ಲದೆ ಜ್ಞಾನದಾರ್ಥ್ಯವಿರುವಂತೆ ಶಿಷ್ಯನಾದ ನನಗೂ ಜ್ಞಾನ
ದಾರ್ಥ್ಯವು ಉಂಟಾಗಲಿ ಎಂದು ಈ ವಾಕ್ಯದ ಅಭಿಪ್ರಾಯವು.

ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕಾಧಿದೈವಿಕಾಧಿಭೌತಿಕದುಃಖಾಗ್ನಿನಾಂ ಶಾಂತಿರ್ಭವ-
ತ್ವಿತಿ ಅಜ್ಞಾನಾಖ್ಯಮಹಾಂಧಕಾರಾದ್ರಕ್ಷಕಪರಮೇಶ್ವರಾನ -
ಬೋಧಕೇನ ಓಂಕಾರೇಣ ಸಂಬೋಧ್ಯ ಪ್ರಾರ್ಥಯತೇ “ಓಂ
ಶಾಂತಿಃ ಶಾಂತಿಃ ಶಾಂತಿಃ” ರಿತಿ ||

ಸಹ ನಾನವತ್ವಿತ್ಯಾದಿಮಂತ್ರಸೂತ್ರತಮರ್ಥಜಾತಂ ನಿವೃ-
ಣ್ವತೀ ಭಗವತೀ ಉಪನಿಷತ್ಪ್ರವರ್ತತೇ | ಅಥ ಶಿಲ್ಪವಿದ್ಯಾ-

ಈ ಪ್ರಕಾರವಾದ ಜ್ಞಾನದ ಮಹಿಮೆಯಿಂದಲೇ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ
ಆಧಿದೈವಿಕ ಆಧಿಭೌತಿಕ ಎಂಬ ಮೂರುವಿಧವಾದ ತಾಪತ್ರಯಗಳೂ
ಶಾಂತವಾಗಲಿ. ಆಧಿದೈವಿಕವೇ ಮೊದಲಾದ ಈ ತಾಪತ್ರಯಗಳು
ಆಗ್ನಿಯಂತೆ ದುಃಖವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸಿ ಸಂಕಟಪಡಿಸುವಕಾರಣ, ಇವುಗಳ
ವೇಗವು ಜ್ಞಾನದಾರ್ಥ್ಯದ ಮಹಿಮೆಯಿಂದ ಉಪಶಾಂತವಾಗಲಿ ಎಂಬ
ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯು ಬೋಧಿತವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಅಜ್ಞಾನವೆಂಬ ಕಗ್ಗತ್ತಲೆ
ಯಿಂದ ಕಾಪಾಡುವ ಪರಮೇಶ್ವರನನ್ನು ಓಂಕಾರದಿಂದಲೇ ಸಂಬೋ-
ಧನೆಮಾಡಿ “ಓಂ ಶಾಂತಿಃ ಶಾಂತಿಃ ಶಾಂತಿಃ” ಎಂದು ದುಃಖಶಾಂತಿಗಾಗಿ
ಪ್ರಾರ್ಥನೆಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು.

“ಸಹ ನಾನವತು” ಮೊದಲಾದ ಮಂತ್ರಗಳು ಈ ಉಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ
ಸೂತ್ರಬದ್ಧವಾಕ್ಯಗಳಂತೆ ಅತಿಗಂಭೀರಶೈಲಿಯಿಂದ ಉಕ್ತವಾಗಿರುವ
ದಲ್ಲದೆ ಈ ಉಪನಿಷತ್ತಿನ ಅರ್ಥವನ್ನು ಬೋಧಿಸಲು “ಅಥ ಮಹಾ
ಶಿಲ್ಪೋಪನಿಷದಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾಯಾಮಃ” ಎಂದು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಲ್ಪಡುವುದು.

ರಹಸ್ಯೋಪನಿಷದಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾಸ್ಯಾಮು ಇತಿ | ಮಲಸಾಕಂ
ಶಿಷ್ಯನಿಷ್ಕಮನಗತ್ಯೇತಿ ಅಥ ಶಬ್ದಾರ್ಥಃ | ಯದರ್ಥಮುಕ್ತಂ
ಪರಿಪಕ್ವೇತಿ.... ಪ್ರಮಾಣಂ | ಕೇ ಪುನರತ್ರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಾ-
ರೋಂಕೃತಾರ್ಥಃ | ಪರಃ ಶಿವ ಇತಿ ಬ್ರೂಮಃ | ನನ್ನೇಕಃ
ಸಃ | ನ ಚೈಕಸ್ಮಿನ್ ಬಹುವಚನಂ ಘಟಿತೇ | ಘಟಿತ ಇತಿ
ಬ್ರೂಮಃ | “ಅಸ್ಮದೋದ್ವಯೋರಿತಿ” ಯತಃ ಪಾಣಿನೇ-

ಅಥ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದಂತೆ ಅನೇಕಾರ್ಥಗಳಿದ್ದರೂ ಪ್ರಕೃತ
ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಅನಂತರ ಎಂದರ್ಥವು. ಅನಂತರವೆಂದರೆ ಯಾವ
ಅನಂತರ ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಯು ಉತ್ಪನ್ನವಿರುವುದು. ಇದಕ್ಕೆ ಆಣವ,
ತಾಮಸ, ಕಾರ್ಮಿಕಗಳೆಂಬ ಮೂರು ವಿಧವಾದ ಶಿಷ್ಯನ ಮಲಪರಿಪಕ್ವ
ಭಾವವನ್ನು ತಿಳಿದನಂತರ ಎಂದು ಅರ್ಥವು. ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು
ಅನುಸರಿಸಿಯೇ ಹಿಂದೆ “ಪರಿಪಕ್ವಮಲಾ ಯೇ ತಾನುತ್ಸಾದನಶಕ್ತಿ
ಯೋಗೇನ | ಯೋಜಯತಿ ಪರೇ ತತ್ತೇ ಸ ದೀಕ್ಷಯಾಚಾರ್ಯ-
ಮೂರ್ತಿಸ್ಥಃ” ಎಂಬ ಪ್ರಮಾಣವಚನವು ಉದಾಹೃತವಾಗಿರುವುದು.
ಅಸ್ಮಚ್ಛಬ್ದದಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಅಹಂ ಪ್ರತಿತಿಗವ್ಯನಾದ ಪರಶಿವನೇ ಈ
ಉಪನಿಷತ್ತನ್ನು ವಿವರಿಸಿರುವನು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಪರಶಿವನು
ಒಬ್ಬನೇ ಆದರೂ “ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಾರಃ, ಅಸ್ಮದರ್ಥಃ” ಎಂದು ಬಹುವಚನ
ಪ್ರಯೋಗವಿರುವುದು. ಇದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಒಬ್ಬನನ್ನು
ಬೋಧಿಸುವಾಗ ಬಹುವಚನವನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸುವುದು ಸರಿಯಲ್ಲ
ವೆಂದು ಹೇಳಬೇಕಾಗುವುದು. ಆದರೆ “ಅಸ್ಮದೋ ದ್ವಯೋರಿತಿ”

ರನುಶಾಸನಂ | ಅಥವಾ ತದೇವ ಸ್ಮರತ್ವಾಯುಷ್ಕಾರ್ |
 ಅನಾದಿರನಂತಃಕಾಲಃ | ಅತೀತಾ ವರ್ಮನಾನಾ ಆಗಾಮಿ-
 ನಶ್ಚಾಚಾರ್ಯಾಃ | ಆಚಾರ್ಯಮೂರ್ದಿಸ್ಥಃ ಪರಶಿವ ಉಪದಿಶ-
 ತೀತಿ | ತತ್ತಾದ್ಯಜ್ಞೂರ್ತಿಭೇದಮಾಶ್ರಿತ್ಯ ಸಾಂಬ ಆಚಷ್ಟೇ |
 ನ್ಯಾಖ್ಯಾಸ್ಯಾಮ ಇತಿ | ನನು ನೈವಂ ವದಿತುಂ ಯುಕ್ತಂ

ಎಂಬ ಪಾಣಿನಿಕೃತವಾದ ನ್ಯಾಕರಣಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿರುವ ಪ್ರಕಾರ
 ಏಕವಚನದ ಕರ್ತೃಪದವನ್ನು ಬಹುವಚನವ ಕ್ರಿಯಾಪದವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ
 ಪ್ರಯೋಗಮಾಡಿರುವುದು ಸಾಧುವಾಗಿರುವುದೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.
 ಅಥವಾ “ಗುರಾವಾತ್ಮನಿ ಬಹುವಚನಂ” ಎಂಬ ನ್ಯಾಯದಿಂದಲೂ ಇಲ್ಲಿ
 ಕರ್ತೃವಾಚಕವು ಬಹುವಚನವೆಂದು ಪಂಗಡಿಸಲ್ಪಟ್ಟು ಅದಕ್ಕನುಸಾರ
 ವಾದ ಬಹುವಚನಕ್ರಿಯಾಪದದ ಪ್ರಯೋಗವು ಯುಕ್ತವಾಗಿರುವು
 ದೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಕಾಲವು ಅದ್ವಂತವಿಲ್ಲದ್ದಾಗಿರುವುದು. ಹೀಗಿರುವ ಕಾಲವನ್ನು
 ಅನುಸರಿಸಿ ಹಿಂದೆ ಗುರುಗಳಾದವರು ಎಷ್ಟೋ ಜನರು ಕಳೆದುಹೋದರು.
 ಅನೇಕಮಂದಿ ಈಗಲೂ ಇರುವರು. ಇನ್ನು ಮುಂದೆಯೂ ಬಹಳ
 ಜನ ಗುರುಗಳಾಗುವರು. ಭೂತ ವರ್ತಮಾನ ಭವಿಷ್ಯತ್ಕಾಲಗಳ
 ಬದಲಾವಣೆಯ ಅನುಸಾರವಾಗಿ ಗುರುಗಳು ಬೇರೆ ಬೇರೆಯಾದರೂ
 ಗುರುಮೂರ್ತಿಗತನಾದ ಪರಶಿವನು ಮಾತ್ರ ಒಬ್ಬನೇ ಆಗಿ ಉಪದೇಶ
 ಮಾಡುತ್ತಿರುವನು ಎಂದು ತತ್ತ್ವವಿರುವುದರಿಂದ ಆಯಾಯ ಗುರು
 ಬಹುತ್ವಪ್ರಯುಕ್ತವಾದ ಬಹುವಚನವು ಗುರುಭೇದವನ್ನನುಸರಿಸಿ

ವ್ಯಾಖ್ಯಾಸ್ಯಾನು ಇತಿ । ಯದಾ ಗುರುಂ ಪೃಚ್ಛತಿ ಶಿಷ್ಯಸ್ತದಾ
ಸ ನದತಿ ತತೋ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನು ಇತಿ ನಿರ್ದೇಷ್ಟವ್ಯಂ । ನ
ನಿರ್ದೇಷ್ಟವ್ಯಂ । ಯತ ನಿವಮಭಿಸಂಧತ್ತೇ ಶ್ರುತಿಃ “ನ
ಸಹಸೈವ ಪೃಚ್ಛಂತಂ ನಿರ್ಧೇಯಂ ಬೋಧಯೇತ್ । ಅಪಿ

ಇರುತ್ತದೆ. ಈ ಕಾರಣದಿಂದಲೇ “ಉಪನಿಷದಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾಸ್ಯಾನುಃ”
ಎಂದು ಬಹುವಚನಪ್ರಯೋಗವು ಸಾಧುವಾಗಿರುವುದು.

ಶಿಷ್ಯನು ಗುರುವನ್ನು ಪ್ರಶ್ನೆಮಾಡುವಾಗ ಗುರುವು “ವ್ಯಾಖ್ಯಾ
ಸ್ಯಾನುಃ” ಎಂದು ಉತ್ತರವನ್ನು ಹೇಳುವನು. ಅದುದರಿಂದ “ವಾಖ್ಯಾ
ಸ್ಯಾನುಃ” ಎಂಬ ಶಬ್ದಪ್ರಯೋಗವು ಇಂತಹ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ರೂಢಿಯಲ್ಲಿ
ರುವುದರಿಂದ ಆ ಶಬ್ದವು ಏಕವಚನವೇ ಅಥವಾ ಬಹುವಚನವೇ
ಎಂದು ವಿನಿರ್ಧಿಸಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು “ವ್ಯಾಖ್ಯಾಸ್ಯಾನುಃ” ಎಂದು
ನಿರ್ದೇಶಮಾಡಬೇಕೆಂಬ ವಿಧಿಯೂ ಕೂಡ ಇರುವುದೆಂದು ಶ್ರುತಿಯಿಂದ
ನಿರ್ಣಯವಾಗಿರುವುದು. ಅದುದರಿಂದ “ವ್ಯಾಖ್ಯಾಸ್ಯಾನುಃ” ಎಂಬ
ಬಹುವಚನಪ್ರಯೋಗವು ಈ ಎಲ್ಲಾ ದೃಷ್ಟಿಗಳಿಂದಲೂ ಸಾಧುವಾ
ಗಿಯೇ ಇರುವುದು.

ಶಿಷ್ಯನು ಗುರುವನ್ನು ಉಪದೇಶಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಪ್ರಶ್ನೆಮಾಡುವ
ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿಯು—“ವಿಧೇಯನಾದ ಶಿಷ್ಯನು ಗುರುವನ್ನು ಪ್ರಶ್ನೆ
ಮಾಡಿದಲ್ಲಿ ಗುರುವು ಆ ಕೂಡಲೇ ಅವನಿಗೆ ಉಪದೇಶವನ್ನು ಮಾಡ
ಬಾರದು. ಏಕೆಂದರೆ ಹಿಂದೆ ಉಪದೇಶಮಾಡಿದ ವಿಷಯವನ್ನು ಆ

ತರ್ಹಿ ಅತೀತ್ಯಾನೇಹಸಂ ತಂ ತಂ ಯಾವತಾಸ್ಯಾರ್ಹಂತೀ
 ಅವಧ್ರಿಯೇತೇತಿ” । ಸರ್ವಥಾಪಿ ಪೃಚ್ಛಂತಂ ಶಿಷ್ಯಂ
 ನ ತಸ್ಮಿನ್ನಿವಸೇ ಉಪದಿಶೇತ್ ಯತೋಽನದ್ಯತನಭವಿಷ್ಯತಿ
 ಲೃಟ್ ವಿಹಿತ ಇತಿ । ಸ್ಮೃತೇಶ್ಚ । ಸ್ಮರಂತಿ ಹಿ ವಾಸಿಷ್ಠ-
 ರಾಮಾಯಣೇ ಶುಕಮುಪಸನ್ನಂ ಶಾಸ್ತ್ರಿ ಸ್ಮ ಜನಕೋಽ-
 ತೀತ್ಯಾನೇಹಸಮನೇಕಮಿತಿ । ಅವಗತಾಃ ಶಿಷ್ಯತಾಮನ-

ಶಿಷ್ಯನು ಸರಿಯಾಗಿ ತಿಳಿದುಕೊಂಡನೇ, ಇಲ್ಲವೇ ಅಥವಾ ಶಿಷ್ಯನಿಗೆ
 ಉಪದೇಶವಿಷಯವನ್ನು ತಿಳಿದು ಧಾರಣೆಮಾಡುವ ಯೋಗ್ಯತೆ
 ಯಿದೆಯೇ ಇಲ್ಲವೇ ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿದು ಅನಂತರ ಉಪದೇಶಮಾಡ
 ಬೇಕು. ಒಂದುವೇಳೆ ಶಿಷ್ಯನಿಗೆ ಆ ಯೋಗ್ಯತೆ ಇಲ್ಲದಿದ್ದಲ್ಲಿ ಅವನಿಗೆ
 ಆ ಯೋಗ್ಯತೆ ಉಂಟಾಗುವವರೆಗೂ ಕಾಲನಿರೀಕ್ಷಣೆಮಾಡಿ ಅನಂತರ
 ‘ಉಪದೇಶಮಾಡಬೇಕು’ ಎಂದು ಬೋಧಿಸುವುದು. ಪ್ರಶ್ನೆಯನ್ನು
 ಕೇಳುವ ಶಿಷ್ಯನಿಗೆ ಯಾವವಿಧದಿಂದಲೂ ಕೂಡ ಅಕ್ಷಣದಲ್ಲಿಯೇ
 ಉಪದೇಶಮಾಡಬಾರದು. ಇದನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿಯೇ ಲೃಟ್ ಪ್ರಯೋ-
 ಗವು ಅನದ್ಯತನಭವಿಷ್ಯತ್ಕಾಲಬೋಧಕವು ಎಂದು ಹೇಳಿರುವುದು.
 “ವ್ಯಾಖ್ಯಾಸ್ಯಾಮಃ” ಎಂಬುವುದು ಲೃಟ್ ಪ್ರಯೋಗವಾಗಿರುತ್ತದೆ ಎಂದು
 ಸ್ಮೃತಿಯೂ ಕೂಡ ಬೋಧಿಸುತ್ತಿರುವುದು. ವಾಸಿಷ್ಠ ರಾಮಾಯಣದಲ್ಲಿ
 ಶುಕಮುನಿಯು ಉಪದೇಶಕ್ಕಾಗಿ ಜನಕರಾಜನ ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ಒಂದು
 ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದಾಗ “ಅನೇಕಮನೇಹಸಮತೀತ್ಯ” ಎಂದು ಉಕ್ತವಾಗಿರು-
 ವುದು. ಅನೇಕಂ=ಬಹಳವಾದ, ಅನೇಹಸಂ=ಕಾಲವನ್ನು, ಅತೀತ್ಯ=

ಸಕಲನಿಗಮಾಗಮಪಾರಪಾರಗಂ ಪರಿ- ಪಕ್ಷಭಾವಭರಮಾಚಾರ್ಯಂ ಪ್ರಣಮ್ಯ

ಚ್ಛಿಂದಂತೋ ಧರ್ಮಾಃ । ಕೇ ಪುನಃ ಶಾಸ್ತ್ರತಾಮನ-
ಚ್ಛಿಂದಂತಿ? ತಾನಾಚಪ್ಪೇ ಶ್ರುತಿಃ— “ಸಕಲನಿಗಮಾ-
ಗಮಪಾರಗಂ ಪರಿಪಕ್ಷಭಾವಭರಂ ಅಚಾರ್ಯ” ಮಿತಿ ।

ಕಳೆದನಂತರ ಎಂದು ಈ ವಾಕ್ಯದ ಅಭಿಪ್ರಾಯವು. ಅಷ್ಟಾದಶಪುರಾಣ
ಗಳು, ಮಹಾಭಾರತ, ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರ ಮೊದಲಾದ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು
ಬರೆದು, ವೇದಗಳನ್ನು ವಿಭಾಗಮಾಡಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾದ ವ್ಯಾಸಮಹರ್ಷಿಯ
ಸಾಕ್ಷಾತ್ಪುತ್ರನಾದ ಶುಕನಿಗೂ ಕೂಡ ಬಹಳಕಾಲದವರೆಗೂ ಪರೀಕ್ಷಿಸಿದ
ನಂತರ ನಿನಗೆ ಉಪದೇಶಮಾಡುವೆನು ಎಂದು ಜನಕರಾಜನು ಹೇಳಿ
ರುವನು.

ಶಿಷ್ಯನು ಗ್ರಹಣಧಾರಣಪಟುವಾಗಿರಬೇಕು. ವಿಧೇಯನಾಗಿ
ತತ್ಪ್ರೀತದೇಶವನ್ನು ಹೊಂದುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಗುರೂಪಸತ್ತಿಯನ್ನು
ಮಾಡಬೇಕು ಎಂದು ಶಿಷ್ಯನ ಧರ್ಮಗಳು ಉಕ್ತವಾಗಿರುವವು. “ಸಕಲ
ನಿಗಮಾಗಮಪಾರಗಂ ಪರಿಪಕ್ಷಭಾವಭರಮಾಚಾರ್ಯಂ” ಎಂಬ ಶ್ರುತಿ
ವಾಕ್ಯವು ಗುರುಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುದು. ಎಂದರೆ ಗುರುವಾದವನಿಗೆ
ಸಕಲ ವೇದಗಳೂ ಆಗಮಗಳೂ ತಿಳಿದಿರಬೇಕು. ಶಾಸ್ತ್ರಮನನದಿಂದ
ಅವನ ಮನಸ್ಸು ಪರಿಪಕ್ಷಭಾವವನ್ನು ಹೊಂದಿರಬೇಕು. ಇಂತಹ

ಋಗ್ವೇದಾದ್ಯಾನಿಗಮಾಃ | ಕಾಮಿಕಾದ್ಯಾ ಆಗಮಾಃ | ನನು
 ಸರ್ವಜ್ಞ ಏವೇಯತೋ ಜಾನೀಯಾನ್ ಮನುಷ್ಯಃ
 ಸಾಮಾನ್ಯಃ | ನೇತಿ ಬ್ರೂಮಃ | ಯಃ ಖಲು ದೇವ-
 ಭಾಜಂ ಗುರುಂ ಭಜತೇ ತಸ್ಯ ಪುರುಷಧಾರೇಯಸ್ಯ
 ಆಕಥಿತಾರ್ಥಾನಾಮಸಿ ಪ್ರಕಾಶಂ ಯತೋವಗಚ್ಛಾಮು

ಆಚಾರ್ಯನು ಉಪದೇಶವಾಡಲು ಯೋಗ್ಯನು. ಇಲ್ಲಿ ನಿಗಮಪದ
 ಪ್ರಯೋಗದಿಂದ ಋಗ್ವೇದ ಮೊದಲಾದ ವೇದಗಳೂ, ಆಗಮಪದದಿಂದ
 ಕಾಮಿಕವೇ ಮೊದಲಾದ ಆಗಮಗಳೂ ಗುರುವಿಗೆ ತಿಳಿದಿರಬೇಕೆಂದು
 ಬೋಧಿತವಾಗುವುದು. ಸಾಮಾನ್ಯ ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ತಿಳಿಯುವ
 ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಸರ್ವಜ್ಞನಾದವನು ಮಾತ್ರವೇ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ
 ತಿಳಿಯಬಲ್ಲನು ಎಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಆದರೆ ದೇವತಾನುಗ್ರಹವನ್ನು
 ಸಂಪಾದಿಸಿರುವ ಗುರುವನ್ನು ಸೇವಿಸಿ ಅವನ ಅನುಗ್ರಹವನ್ನು ಪಡೆದ
 ಉತ್ತಮನಾದ ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ ತಾನು ಉಪದೇಶದಿಂದ ಕಲಿತ ವಿಷಯ
 ಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಅತಿಶಯವಾಗಿ ತತ್ತ್ವಗಳು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಸ್ಫುರಿಸುತ್ತವೆ
 ಎಂದು ಶಿಷ್ಯಸಮ್ಮತಿಯು ಇರುವುದು. “ಯಸ್ಯ ದೇವೇ ಪರಾಭಕ್ತಿಃ”
 ಎಂಬ ವಚನವು—ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಗುರುವಿನಲ್ಲಿಯೂ ನಿಶ್ಚಲವಾದ
 ಭಕ್ತಿಯುಳ್ಳ ಮಹಾತ್ಮನಿಗೆ ತತ್ತ್ವಗಳು ಉಪದೇಶಹೊಂದಿರುವುದ
 ಕ್ಕಿಂತಲೂ ಅಧಿಕವಾಗಿ ಸ್ಫುರಿಸುವವು ಎಂದು ಬೋಧಿಸುವುದು. ಆದುದ
 ರಿಂದ ಸರ್ವಜ್ಞನು ಮಾತ್ರ ತತ್ತ್ವವೆಲ್ಲವನ್ನೂ ತಿಳಿದಿರುವನು. ಇತರರಿಗೆ
 ಆ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿಲ್ಲ ಎಂಬ ನಿಯಮವಿರಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ.

ಇತಿ | ಯತ ಆಹ—“ಯಸ್ಯ ದೇವೇ ಪರಾ ಭಕ್ತಿಯುಥಾ
ದೇವೇ ತಥಾ ಗುರೌ | ತಸ್ಯೈತೇಕಥಿತಾ ಹೃಥಾಃ
ಪ್ರಕಾಶಂತೇ ಮಹಾತ್ಮನ” ಇತಿ | ಆತ್ರಾತ್ಮಶಬ್ದವಾಚ್ಯಸ್ಯ
ಮನಸೋ ಮಹತ್ತ್ವಂ ಪರಿಪಕ್ವಭಾವಭರತ್ವಂ | ದಂಭಾ-
ಹಂಕಾರಾದಿಮಲಾನಾಂ ಗಂಧೇನಾಪ್ಯನಾಘ್ರಾತಚಿತ್ತವೃತ್ತಿ-
ಸಮುದಾಯ ಇತಿ ತದರ್ಥಃ | ಇಹ ಚ ಪರಿಪಕ್ವಭಾವಭರಃ
ಕೀರ್ತ್ಯಮಾನಃ ತಾನಪ್ಯರ್ಥಾಃ ಗಮಯತಿ ಯೈರ್ವಿನಾಸಾ-
ವನುಪಪನ್ನಃ ಸ್ಯಾತ್ | ಕೇ ಪುನಸ್ತೇರ್ಥಾಃ? ತಾನಾಹುಃ
ಶ್ರುತಿಮರ್ಮವಿದಃ—“ ಸದ್ವಿಪ್ರಕುಲೀನೋ ಭಾವಶುದ್ಧಃ

“ಯಸ್ಯ ದೇವೇ ಪರಾ ಭಕ್ತಿಃ” ಎಂಬ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ “ಮಹಾತ್ಮನಃ”
ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಇರುವುದು. ಇಲ್ಲಿ ಆತ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಮನಸ್ಸು ಎಂಬರ್ಥ
ವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು. ಈ ಮನಸ್ಸಿನ ಮಹತ್ವವು ಪರಿಪಕ್ವಭಾವಭರತ್ವ
ದಿಂದ ಉಂಟಾಗಿರುವುದು. ಮನಸ್ಸಿಗೆ ದಂಭ, ಅಹಂಕಾರ ಮೊದಲಾದ
ದೋಷಗಳು ಸ್ವಲ್ಪವೂ ಇಲ್ಲದಿರುವಾಗ ಪರಿಪಕ್ವಭಾವಭರತ್ವವು ಉಂಟಾ
ಗುವುದು ಎಂದರೆ ದಂಭಾಹಂಕಾರವೇ ಮೊದಲಾದ ಚಿತ್ತದೋಷಗಳಿಲ್ಲದ
ಪರಿಶುದ್ಧವಾದ ಭಾವವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವನು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.
ದಂಭಾಹಂಕಾರವೇ ಮೊದಲಾದ ಚಿತ್ತದೋಷಗಳು ನಾಶವಾಗಿ ಪರಿಶುದ್ಧ
ವಾದ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಸ್ಥಿತಿಯು ಉಂಟಾಗಲು ಸತ್ಕುಲ
ಪ್ರಸೂತಿಯು ಅವಶ್ಯಕವಾಗಿ ಇರಬೇಕು. ಇಂತಹ ಸತ್ಕುಲಪ್ರಸೂತಿಯೇ
ಮೊದಲಾದ ಧರ್ಮಗಳಿರುವಾಗ ಭಾವಶುದ್ಧಿಯು ಉಂಟಾಗುವುದೆಂದು

ಸ್ಯಾತ್ ಯತಃ ಕುಲೀನೈರ್ಜನಕಾದಿಭಿರ್ವೈದಿಕೈಃ ಕರ್ಮಭಿಃ
 ಸಂಸ್ಕೃತೀತ, ಯೇನ ವೇದಾ ನಾ ಅಗಮಾ ವಾ ಸಾಧ್ವ-
 ಧೀರ್ಯೇರ್ತ ತದನು ತತ್ತ್ವಮನುಷಾಪಾನಬುಧ್ಯೇತ,
 ವಾಕ್ಯೋ ವಾಕ್ರಮಾಯೋ ವಾಚಾರೋವಿಕಲಮನುಷ್ಠೀ-
 ಯೇತ | ಯುನ್ಮಿಬಂಧನಮೇವೈವ ದಕ್ಷಸ್ತಪಸ್ವೀ ಆಸ್ತಿಕ-
 ಮೂರ್ಧನ್ಯಃ ಪ್ರಥೇತ | ಯಥಶ್ಚಾಸ್ಯ ಪುರುಷಧಾರಯಸ್ಯ

ಶ್ರುತಿತತ್ತ್ವಗಳನ್ನು ತಿಳಿದವರು ಹೇಳುವರು. “ಪರಿಪಕ್ವಭಾವಭರಃ
 ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣವು ಉಪಲಕ್ಷಣವಾಗಿ ಧರ್ಮಾಂತರಸ್ಥಿತಿಯು ಅವಶ್ಯಕ
 ವೆಂದು ಬೋಧಿಸುವುದು. ಉತ್ತಮವಾದ ವಂಶದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನಿಗೆ
 ಭಾವಶುದ್ಧಿಯು ಉಂಟಾಗುವುದು. ಭಾವಶುದ್ಧಿಯು ಉಂಟಾಗಲು
 ಅಂತಹ ಸತ್ಕುಲಪ್ರಕೂತನಿಗೆ ಅವನ ತಂದೆಯೇ ಮೊದಲಾದವರು
 ವೈದಿಕಕರ್ಮವಿಧಿಗಳಿಂದ ಜಾತಕರ್ಮಾದಿ ಸಂಸ್ಕಾರಗಳನ್ನು ಮಾಡು-
 ವರು. ವೇದಗಳನ್ನೂ ಅಗಮಗಳನ್ನೂ ಹೇಳಿಕೊಟ್ಟು ಕಲಿಸುವರು.
 ವೇದಶಾಸ್ತ್ರಾಧ್ಯಯನದಿಂದ ತತ್ತ್ವಗಳು ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿಯುವವು. ಸತ್ಕುಲ
 ದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿ ಜಾತಕರ್ಮಾದಿ ಸಂಸ್ಕಾರಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿ, ವೇದಶಾಸ್ತ್ರ
 ಗಳನ್ನು ಅಧ್ಯಯನಮಾಡಿ ತತ್ತ್ವಗಳನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಂಡವನು ತನ್ನ
 ವರ್ಣಾಶ್ರಮಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಯಾವವಿಧವಾದ ನ್ಯೂನತೆಯೂ ಇಲ್ಲದಂತೆ
 ಆಚರಿಸುವುದರಿಂದ ದಕ್ಷನೂ, ತಪಸ್ವಿಯೂ, ಆಸ್ತಿಕರಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠನೂ
 ಎಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಹೊಂದುವನು. ಇಂತಹ ಪುರುಷಶ್ರೇಷ್ಠನ
 ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿರುವ ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳೆಲ್ಲವೂ ಪರಿಶುದ್ಧವಾಗಿರುವವು ಎಂಬ

ಭಾತ್ರಃ ಪರಿಪೃಚ್ಛತಿ | ಭಗವನ್ ಮೇ ಮಹಾ-
ಶಿಲ್ಪತತ್ತ್ವರಹಸ್ಯಂ ಬ್ರೂಹೀತಿ | ತಗ್ಂ

ಸರ್ವೇ ಮಾನಸಭಾವಾಃ ಪರಿಪಚ್ಛೇರನ್ನಿತಿ ” | ಆಚಾರ್ಯಮಿತಿ
ಕಃ ಪದಾರ್ಥಃ? ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥಂ ಸಂಗ್ರಹ್ಯ ಸುಗಮತಯಾ
ಬೋಧಕ ಆಚಾರದೇಶಿಕ ಆಚರಿತಾ ಚ ತತ್ಪದಾರ್ಥಃ |
ನಾಪೃಷ್ಟಃ ಕಸ್ಯಚಿದ್ಬ್ರೂಯಾದಿತಿ ನಿಷೇಧಪರಿಸಾಲನಾಯ
ಪ್ರಶ್ನಪ್ರಕಾರಂ ದರ್ಶಯತಿ ಭಗವನ್ನಿತ್ಯಾದಿನಾ-“ಉತ್ಪತ್ತಿಂ

ಈ ಅರ್ಥವೆಲ್ಲವೂ “ಪರಿಪಕ್ವಭಾವಭರಃ” ಎಂಬ ನಿಶೇಷಣದಿಂದ
ಬೋಧಿತವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥವನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಮಾಡಿ ಶಿಷ್ಯನಿಗೆ
ಜಿನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿಯುವಂತೆ ಬೋಧಿಸುವವನು ಮತ್ತು ತಾನೂ ಕೂಡ
ಶಾಸ್ತ್ರನಿಯಮಗಳನ್ನು ಆಚರಿಸುವವನು ಆಚಾರ್ಯನೆನಿಸುವನು.

“ನಾಪೃಷ್ಟಃ ಕಸ್ಯಚಿದ್ಬ್ರೂಯಾತ್” ತತ್ತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿದು
ಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂಬ ಇಚ್ಛೆಯಿಲ್ಲದೆ, ತತ್ತ್ವೋಪದೇಶವನ್ನು ಮಾಡ
ಬೇಕೆಂದು ಗುರುವನ್ನು ಪ್ರಶ್ನೆಯನ್ನೂ ಮಾಡುವಿರುವ ಯಾವ ಮನುಷ್ಯ
ನಿಗೂ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಉಪದೇಶಮಾಡಬಾರದು ಎಂದು ಶಾಸ್ತ್ರವು ಬೋಧಿ
ಸುವುದು. ಇದನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿಯೇ “ಭಗವನ್ ಮೇ ಮಹಾಶಿಲ್ಪತತ್ತ್ವ
ರಹಸ್ಯಂ ಬ್ರೂಹಿ” ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಯು ಉಕ್ತವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಶಿಷ್ಯನು
ಈರೀತಿ ಪ್ರಶ್ನಿಸುವುದಿಲ್ಲವೇನೆಂದು ಗುರುವು ಅವನಿಗೆ ತತ್ತ್ವೋಪದೇಶ

ಚ ವಿನಾಶಂ ಚ ಭೂತಾನಾಮಗತಿಂ ಗತಿಂ । ವೇತ್ತಿ
ವಿದ್ಯಾಮವಿದ್ಯಾಂ ಚ ಸ ವಾಚ್ಯೋ ಭಗವಾನಿತಿ” ಇತಿ
ವಚನಪ್ರಮಿತಃ ಭಗವತ್ಪದಾರ್ಥಃ । ಶಿಲ್ಪವಿದ್ಯಾರಹಸ್ಯ-
ತತ್ತ್ವಮಿತಿ । ನಿರ್ದಿಷ್ಟಾರ್ಥಕಂ ಶಿಲ್ಪಂ । ತತಃ ಏವಾಸ್ಯ
ಮಹತ್ತ್ವಂ । ತತ್ತತ್ತ್ವಂ ಚ ಅಪಾತಲೋ ಭಾಸಮಾನಾ-
ರ್ಥಾನಪೇಕ್ಷ್ಯ ಸಾರಾಂಶರೂಪಃ ತಸ್ಯ ರಹಸ್ಯಂ । ಕಂ
ಪುನರರ್ಥಮೇಷ ರಹಸ್ಯಶಬ್ದೋಽಭಿಧತ್ತೇ ? ಶಾಸ್ತ್ರೇಽ-

ವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯವು. ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಜನನಮರಣ
ಗಳನ್ನೂ ಗಮನಾಗಮನಗಳನ್ನೂ ವಿದ್ಯಾವಿದ್ಯಗಳ ಸ್ವರೂಪವನ್ನೂ
ಜ್ಞಾನಾಜ್ಞಾನಗಳನ್ನೂ ತಿಳಿಯುವವನು ಭಗವಂತನೆನಿಸುವವನು.
ಆದುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಗುರುವನ್ನು ಶಿಷ್ಯನು ಭಗವನ್ ಎಂದು ಸಂಬೋಧನೆ
ಮಾಡಿರುವನು. “ಮಹಾಶಿಲ್ಪತತ್ತ್ವರಹಸ್ಯಂ” ಎಂಬ ಪದದಲ್ಲಿರುವ
ಶಿಲ್ಪಪದದ ಅರ್ಥವು ಅತಿಶಯವಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೇ ಮಹಾಶಿಲ್ಪವೆನಿ
ಸಿರುವುದು. ಈ ಶಿಲ್ಪಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಬೋಧಿಸಿರುವ ವಿಷಯಗಳನ್ನು
ಜೆನ್ನಾಗಿ ವಿಮರ್ಶಮಾಡಿ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳದೆ ಮೇಲೆ ತೋರುವ ಅರ್ಥ
ವನ್ನೇ ಗ್ರಹಿಸಿದಲ್ಲಿ ಅದು ಸಾರಾಂಶವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಅದುದರಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರ
ಗತವಿಷಯಗಳನ್ನು ಜೆನ್ನಾಗಿ ವಿಮರ್ಶಮಾಡಿ ಅದರ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥ
ವನ್ನೂ ಉದ್ದೇಶವನ್ನೂ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವುದೇ ಸಾರಾಂಶವೆನಿಸುವುದು.
ಇದರ ರಹಸ್ಯವು ಕೇವಲ ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರವಚನದಿಂದ ತಿಳಿಯಲಶಕ್ಯವು. ಗುರು
ಮುಖದಿಂದ ಉಪದೇಶರೂಪವಾಗಿ ಬೋಧಿಸಲ್ಪಡುವುದರಿಂದ ಮಾತ್ರವೇ

ಸಹೋವಾಚ | ಅಹೋರಣೀಯೋ

ಶಕ್ಯನಿಬಂಧನಃ ಗುರುನುಖೈಕಸಮಧಿಗಮ್ಯಕ್ತ ಯೋಃಠ್ಠ-
ಸ್ತಮಿತಿ ಬ್ರೂಮುಃ | ಅತ ಏವ ಬ್ರೂಹೀತ್ಯಾಚಷ್ಟೇ ನ
ಲಿಖೇತಿ | ತಂ ಹೋವಾಚೇತಿ ಶ್ರುತಿವಚನಂ ಗುರೋಃ
ಸಂತೋಷಪ್ರಕಟಿನಾಯ, ಯನ್ನಿ ಬಂಧನಂ ಹಿ ವಿಶಿಷ್ಟ-
ಮರ್ಥಮುಪದಿಶೇತ್ | ನನ್ನಾಚಾರ್ಯಸಕಾಶಂ ಹಿತಕಾರಿಣಃ
ಪಿತರೋ ಮಾಣವಕಾನ್ನೀತ್ವಾರ್ಥಯಂತೇ—“ಇಮಾ-
ನ್ಮಾಣವರ್ಕಾ ಶಿಷ್ಯಾನನುಶಿಷ್ಟೇತಿ” ತಂ ತಮರ್ಥಂ ಗ್ರಾಹ-

ಶಿಲ್ಪರಹಸ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿಯಲು ಶಕ್ಯನಾಗುವುದು. ಆದುದರಿಂದ ಶಿಲ್ಪ
ರಹಸ್ಯವನ್ನು ಬರೆಯಬೇಕೆಂದು ಕೇಳದೆ ಉಪದೇಶಮಾಡು ಎಂದು
ಹೇಳಿರುತ್ತದೆ. “ತಗ್ಂಹೋವಾಚ” ಎಂಬುವುದು ಗುರುವು ಹೇಳುವ
ಪ್ರತಿವಚನವು. ಇದರಿಂದ ಗುರುವಿನ ಸಂತೋಷವು ಪ್ರಕಟವಾಗು
ತ್ತದೆ. ಈ ಪ್ರಕಾರವಾದ ಸಂತೋಷದಿಂದ ಇರುವ ಗುರುವು ಶಿಷ್ಯನಿಗೆ
ಶಿಲ್ಪರಹಸ್ಯವನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಉಪದೇಶಮಾಡುವನೆಂದು ತಿಳಿಯ
ಬೇಕು.

ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಪುತ್ರವಂತರಾದವರು ತಮ್ಮ ಬಾಲಕರನ್ನು ಗುರುವಿನ
ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಬಂದು “ಇವರನ್ನು ಶಿಷ್ಯರನ್ನಾಗಿ
ಸ್ವೀಕರಿಸಿ” ಎಂದು ಗುರುಗಳನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುವರು ಮತ್ತು ಸಂದರ್ಭೋ

ಯಂತಃ । ತನ್ನಾರ್ಥಂ ಆಚಾರ್ಯತಾಮವಚ್ಛಿಂದಂತೋ
 ನಿರ್ದಿಶ್ಯಮಾನಸ್ಯ ಪರಿಪಕ್ವಭಾವಭರಸ್ಯ । ಅರ್ಥ ಇತಿ
 ಬ್ರೂಮಃ ಅನ್ಯಾಭಿಸಂಧೇಃ । ಕೋಸಾವಭಿಸಂಧಿಃ ?
 ತಮನುಶಿಷ್ಯಃ—ನಾಸೌ ಶಿಷ್ಯಃ ಪಿತೃನೀತಃ ಅಪಿ ತರ್ಹಿ
 ಸ್ವಯಮುಪಸನ್ನಃ । ಕಿಂ ಪುನರುಪಸತ್ತಿಕಾರಣಂ ? ಪರಿ-
 ಪಕ್ವಭಾವಭರವಿತ್ತಿಃ ಇತಿ । ನನ್ನೀದೃಶೀ ವಿತ್ತಿಃ ಕತಮಸ್ಮಾ
 ಅರ್ಥಾಯಾವಕಲ್ಪತೇ ? ನಾಯಂ ಸಾಧಾರಣಃ ಶಿಷ್ಯಃ ಅಪಿ

ಚಿತವಾದ ಸಂಭಾಷಣಾದಿಗಳಿಂದ ತಮ್ಮ ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳನ್ನು ಪ್ರಕಟ
 ವಾಗಿ ತಿಳಿಸುವರು. ಮನಃಪರಿಪಕ್ವಭಾವವನ್ನು ಹೊಂದಿ ಗುರುವೆಂದು
 ಕರೆಯಲ್ಪಡಲು ಅರ್ಹರಾದ ಪುರುಷಶ್ರೇಷ್ಠರಿಗೆ ಈ ವಿಧವಾದ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ
 ಯಿಂದ ಶಿಷ್ಯರನ್ನು ಪರಿಗ್ರಹಿಸುವುದು ಫಲಕಾರಿಯಲ್ಲ. ಶಿಷ್ಯನಾಗು
 ವವನು ತನ್ನ ತಂದೆಯೇ ಮೊದಲಾದವರಿಂದ ಆಚಾರ್ಯನ ಸಮೀಪಕ್ಕೆ
 ಕರೆದುಕೊಂಡುಬಂದಲ್ಲಿ ಅಂತಹ ಶಿಷ್ಯನು ಗುರುವಿನಿಂದ ಪ್ರಯೋಜನ
 ವನ್ನು ಹೊಂದಲಾರನು. ತತ್ತ್ವೋಪದೇಶದಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸು ಹುಟ್ಟಿ
 ತಾನಾಗಿಯೇ ಗುರುವಿನ ಸಮೀಪವನ್ನು ಹೊಂದಿದವನಿಗೆ ಶಿಷ್ಯನಾಗು
 ವುದರಲ್ಲಿ ಅರ್ಹತೆಯಿರುವುದು. ತಾನಾಗಿ ಗುರುಪಸತ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿ
 ದವನಿಗೆ ತತ್ತ್ವವನ್ನೂ ರಹಸ್ಯವನ್ನೂ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಲು ಅರ್ಹತೆಯೂ
 ಅದಕ್ಕನುಸಾರವಾದ ಮನಸ್ಸಿನ ಪರಿಶುದ್ಧತೆಯೂ ಇರುತ್ತದೆ. ಹೀಗಿರುವ
 ಮನಸ್ಸಿನ ಪರಿಶುದ್ಧತೆಯನ್ನು ತಿಳಿದು ಗುರುವು ಅವನನ್ನು ಶಿಷ್ಯನನ್ನಾಗಿ
 ಪರಿಗ್ರಹಿಸಬೇಕು. ಮತ್ತು ಈ ಶಿಷ್ಯನು ಸಾಧಾರಣ ಶಿಷ್ಯನಲ್ಲವೆಂದೂ

ತು ವಿವೇಚನಶಕ್ತಿಮಾನಿತಿ ವೇದನೀಯಮಿತ್ಯೇವಂ ಜಾ-
ತೀಯಕಾರ್ಯಾರ್ಥಾಯೇತಿ ಬ್ರೂಮುಃ | ಸ್ಫುಟಿತಂ ಚೇದಂ
ಭಾತ್ರಶಬ್ದೇನ ಶಿಷ್ಯಂ ನಿರ್ದಿಶಂತ್ಯಾಃ ಶ್ರುತೇಃ | ಭಾದಾನಾಧಿ
ಭಾತ್ರಃ ಸ್ಯಾತ್ | ಕಿಂ ತಚ್ಛಾದನೀಯಂ ? ದೋಷಜಾಲಂ |
ನ ಚಾವಿವಿಂಚತೋ ದೋಷಸಂವಿದ್ವಾ ಗುಣಸಂವಿದ್ವಾ

ಮನಶ್ಚುಧಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿ ತತ್ತ್ವರಹಸ್ಯಗಳನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ವಿವೇಚನೆ
ಮಾಡುವ ಶಕ್ತಿಯು ಈ ಶಿಷ್ಯನಿಗಿರುವುದೆಂದೂ ಗುರುವು ತಿಳಿದು
ಅದರಂತೆ ಅವನಿಗೆ ತತ್ತ್ವೋಪದೇಶಮಾಡಬೇಕು.

ಇಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿಯು ಶಿಷ್ಯನನ್ನು ಭಾತ್ರನೆಂದು ನಿರ್ದೇಶಮಾಡಿರು
ವುದರಿಂದ ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯವು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು.
ಭಾದನೆಯುಳ್ಳವನು ಭಾತ್ರನೆನಿಸುವನು. ಭಾದನೆಯೆಂದರೆ ಮುಚ್ಚ
ಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು, ಮರೆಯಾಗಿರುವುದು ಎಂದರ್ಥವು. ಮುಚ್ಚಲ್ಪಟ್ಟಿರುವ
ದೇನು ಎಂದರೆ ದೋಷಸಮೂಹವು ಎಂದರೆ ದೋಷಗಳಿಂದ ದೂರವಾಗಿರು
ವವನು ದೋಷರಹಿತನು ಎಂದಭಿಪ್ರಾಯವು. ಗುಣಜ್ಞಾನವಾಗಲಿ,
ದೋಷಜ್ಞಾನವಾಗಲಿ, ಗುಣದೋಷಗಳ ವಿಮರ್ಶೆಯಿಂದ ಉಂಟಾ
ಗುವುದು. ಗುಣದೋಷಗಳ ವಿವೇಚನೆಯನ್ನು ಮಾಡುವ ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳ
ವನು, ದೋಷವನ್ನು ತ್ಯಾಗಮಾಡಿ ಗುಣವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವನು. ಈ
ಗುಣದೋಷಗಳ ಹೇಯೋಪಾದೇಯಪ್ರಕಾರವಾದ ಜ್ಞಾನವನ್ನು
ಹೊಂದಿರುವವನು ದೋಷವನ್ನು ಭಾದನೆಮಾಡುವನು. ಎಂದರೆ

ಪ್ರಥೇತ, ಅಪ್ರಾರ್ಥಿತೈತತ್ಸಂವಿಚ್ಛ ಪುರುಷೋ ನ ಹೇಯ-
ಚ್ಛಾದನಾಯೋಪಾದೇಯಪ್ರಕಟನಾಯ ವೇಶೀತ, ತದಿಹ
ಭಾದನಮವಗಮ್ಯಮಾನಂ ಸ್ವನ್ಯಾಪಿಕಾಂ ತದ್ವಯ -
ಸಂವಿದಮಪಿ ಗಮಯತೀತಿ । ತತಶ್ಚ ಸಿದ್ಧಂ “ಈದೃಶೀ
ಸಂವಿದಪಿ ಶಿಷ್ಯತಾಮವಚ್ಛಿನತ್ತೀತಿ” । ನ ಚೈಷಾ -
ಸಂವಿದಶುದ್ಧಭಾವಸ್ಯೋದಿಯಾತ್, ನ ಚಾತೀತ್ಯ
ಸಂಸ್ಕೃತಿಂ ವೈದಿಕೀಂ ಭಾವಾಃ ಶುಧ್ಯಂತಿ । ತದನಯಾ
ಪ್ರಣಾಲ್ಯಾ ಏವಂಜಾತೀಯಕಾ ಅಪ್ಯರ್ಥಾಃ ಶಿಷ್ಯತಾಮ-

ದೋಷಗಳನ್ನು ತ್ಯಜಿಸುವನು. ಆದುದರಿಂದ ಹೇಯಪಾದೇಯವೆಂಬ
ಎರಡು ವಿಧವಾದ ಜ್ಞಾನವು ಶಿಷ್ಯನಾದವನಿಗೆ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಇರಬೇಕು
ಎಂದು ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು. ಈ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ಗುಣದೋಷ ಜ್ಞಾನವನ್ನು
ಹೊಂದಿ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಯೋಪಾದೇಯ ಪ್ರಕಟನೆಯನ್ನು ವಿವೇಚನೆ
ಯಿಂದ ಆಚರಿಸುವ ಜ್ಞಾನವು (ಸಾಮರ್ಥ್ಯವು) ಅಪರಿಶುದ್ಧವಾದ
ಮನಸ್ಸಿರುವವರಿಗೆ ಉಂಟಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಮನಸ್ಸಿನ ಪರಿಶುದ್ಧಭಾವವು
ಉಂಟಾಗಲು ವೈದಿಕವಾದ ಸಂಸ್ಕಾರವು ಅವಶ್ಯಕವು ವೈದಿಕ ಸಂಸ್ಕಾರ
ದಿಂದ ಸಂಸ್ಕೃತನಾದವನಿಗೆ ಮನಸ್ಸಿನ ಪರಿಶುದ್ಧತೆಯು ಉಂಟಾಗುವುದು.
ಈ ಕ್ರಮವು ಶಿಷ್ಯರಾಗುವವರೆಲ್ಲರಿಗೂ ತಪ್ಪದೆ ಇರಬೇಕು ಎಂದು
ಬೋಧಿಸುವುದೇ ಈ ಉಪನಿಷತ್ತಿನ ರಹಸ್ಯವಾದ ತಾತ್ಪರ್ಯವು.

ಈ ಉಪನಿಷತ್ತನ್ನು ಯಾಜುಷಾರ್ಥವರ್ಣ ಮಹಾಶಿಲ್ಪೋಪ
ನಿಷತ್ತೆಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ನಿರ್ದೇಶ ಮಾಡಿರುತ್ತದೆ. ಯಜುರ್ವೇದಕ್ಕೆ

ವಚ್ಚಿಂದಂತು ಇತಿ ಬೋಧನೇ ವಿಶೇಷತೋ ನಿರ್ದಿಶನ್ತ್ಯಾ
ಉಪನಿಷದೋ ಹೃದಯಂ । ನನು “ಯಾಜುಷಾರ್ಥವರ್ಣ-
ಶಿಲ್ಪವಿದ್ಯಾರಹಸ್ಯೋಪನಿಷತ್” ಇತಿ ಶೀರ್ಷನಿರ್ದೇಶೋಽ-
ಸಂಬದ್ಧಃ । ಕಿಂ ಕಾರಣಂ ? ಯದಿ ಯಾಜುಷೀ ನ ತರ್ಹಿ

ಸಂಬಂಧಿಸಿರುವುದಾದರೆ ಅರ್ಥವರ್ಣವೇದಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಅರ್ಥವರ್ಣವೇದಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ್ದಾದರೆ ಯಜುರ್ವೇದಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಯಾವ ಉಪನಿಷತ್ತಾದರೂ ಅದು ಎರಡು ವೇದಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ಇದನ್ನು ಅಸಂಬದ್ಧವೆಂದು ಹೇಳಬೇಕಾಗುವುದು. ಈ ಆಕ್ಷೇಪಣೆಗೆ ಸಮಾಧಾನವಿದು—ಈ ಉಪನಿಷತ್ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವಾದ ವಿಷಯವು ಯಜುರ್ವೇದದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ತತ್ತ್ವರಹಸ್ಯವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಯಾಜುಷತತ್ತ್ವರಹಸ್ಯೋಪನಿಷತ್ ಎಂಬ ನಾಮನಿರ್ದೇಶವು ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯಾನುಸಾರವಾಗಿರುವುದು. ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವಾದ ಪ್ರಮೇಯವು ಯಜುರ್ವೇದತತ್ತ್ವರಹಸ್ಯಗಳೇ ಆದರೂ ಅವು ಅರ್ಥವರ್ಣ ಕ್ರಿಯಾಸಂಬಂಧವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಯಜುರ್ವೇದವೆಂಬ ಹೆಸರಿನ ಜತೆಯಲ್ಲಿ ಅರ್ಥವರ್ಣಪದವೂ ಸೇರಿರುವುದು. ಈ ಕಾರಣದಿಂದ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿರುವ ಅಸಂಬದ್ಧತಾದೋಷವು ಪರಿಹೃತವಾಗಿರುವುದು.

ಮಹತ್ತಾದ ಶಿಲ್ಪತತ್ತ್ವಗಳ ರಹಸ್ಯಗಳು ತಿಳಿಯಲಶಕ್ಯವಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೂ ಅವುಗಳನ್ನು ಈ ಉಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಿರುವುದರಿಂದಲೂ ಇದು ಮಹಾಶಿಲ್ಪತತ್ತ್ವರಹಸ್ಯೋಪನಿಷತ್ತೆಂದು ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾಗಿರುವುದು. ಶಿಲ್ಪದಲ್ಲಿರುವ ಮಹತ್ತ್ವವು ಈ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಮುಂದೆ

ಅರ್ಥವರ್ಣೀ, ಅರ್ಥಾರ್ಥವರ್ಣೀ ನ ತರ್ಹಿ ಯಾಜುಷೀತಿ ।
 ನಾಸಂಬದ್ಧಃ । ಕಥಂ ಕೃತ್ವಾ ? ಯಾಜುಷತತ್ತ್ವರಹ-
 ಸ್ಯೋಪನಿಷದಿತಿ ಕೃತ್ವಾ । ತದಿದಮಾಹ ಶ್ರುತಿಃ । “ಮಹಾ-
 ಶಿಲ್ಪತತ್ತ್ವರಹಸ್ಯಂ” ಇತಿ ನ ವೇದಿತುಂ ಶಿಲ್ಪರಹಸ್ಯಂ
 ಶಕ್ನೋತೀತಿ ಪ್ರವರ್ತಮಾನಾ । ಶಿಲ್ಪೇ ಮಹತ್ತ್ವಂ ತು
 ಉಪರಿಷ್ಠಾದ್ವಿವೃತಂ ಭವಿಷ್ಯತಿ । ಶೇನ ಚ ರಹಸ್ಯೇನ

ವಿವರಿಸಲ್ಪಡುವುದು. ಮಹತ್ತ್ವದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಶಿಲ್ಪರಹಸ್ಯಗಳನ್ನು
 ಗುರುವಾದವನು ತಾನಾಗಿ ಬಂದು ಶುಶ್ರೂಷೆ ಮಾಡುತ್ತಿರುವ ಶಿಷ್ಯನಿಗೆ
 ಬೋಧಿಸಿ ಅವನನ್ನು ಶಿವನ ಹಾಗೆ ಪೂಜ್ಯನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುವನು.
 ಹೀಗೆ ಶಿವಭಾವಪ್ರಾಪಕವಾದ ಶಿಲ್ಪರಹಸ್ಯಗಳನ್ನು ಬೋಧಿಸುವ ಈ
 ಉಪನಿಷತ್ತನ್ನು ಯಾಜುಷತತ್ತ್ವರಹಸ್ಯೋಪನಿಷತ್ತೆಂದು ನಾಮ
 ನಿರ್ದೇಶ ಮಾಡಿರುವುದು ಯುಕ್ತವಾಗಿಯೇ ಇರುವುದು.

ಉಪ = ಸಮೀಪೇ, ನಿತರಾಂ ಸೀದತಿ ಎಂದು ಉಪನಿಷದ್ವದದ
 ನಿರ್ವಚನವು. ಷದಲ್ ಧಾತುವಿಗೆ ವಿಶರಣ, ಗತಿ ಅವಸಾದನವೆಂಬ
 ಅರ್ಥಗಳು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಗತಿ ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು
 ಮಾತ್ರ ಇಲ್ಲಿ ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು. ಗತೃರ್ಥವು ಜ್ಞಾನಾರ್ಥವೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವು.
 ಭಗವದ್ಗೀತೆಯಲ್ಲಿ “ಕೂಟಸ್ಥೋಕ್ಷರ ಉಚ್ಯತೇ” ಎಂದು ಹೇಳಿರುವಂತೆ
 ಕೂಟಸ್ಥನಾದ ಅಕ್ಷರಬ್ರಹ್ಮನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಜ್ಞಾನ
 ಜನಕವಾದ ಇದನ್ನು ಉಪನಿಷತ್ತೆಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿ
 ಪ್ರಮಾಣಗಳ ಮೂಲಕ ತತ್ತ್ವಗಳನ್ನು ನಿಶ್ಚಯಮಾಡುವ ತತ್ತ್ವಜ್ಞರು

ಗುರುಸ್ತಮುಪಸನ್ನಂ ಶುಶ್ರೂಷಣಾದಿನಿರತಂ ಚ ಸಹಸಾ
ಶಿಷ್ಯಂ ಶಿವಂ ಗಮಯತೀತಿ ಯುಕ್ತಮುಕ್ತಂ ಯಾಜುಷ-
ತತ್ತ್ವರಹಸ್ಯೋಪನಿಷದಿತಿ । ತದಿಹ ಯಾನದುಕ್ತಂ ಭವತಿ
“ ಉಪಸನ್ನ ನಿರತಗಮಕ ” ಮಿತಿ “ ತಾನದುಕ್ತಂ ಭವತಿ
ಉಪನಿಷದಿತಿ ” । ಯತ್ಕಾರಣಮಪ್ಯಕ್ಷರಸಾಮ್ಯಾನ್ನಿ ವ್ಯಕ್ತ-
ವ್ಯಮಿತಿ ಪ್ರಾಮಾಣಿಕಾನಾಮನುಶಾಸನಂ । ಯದೇತದ್ರಹಸ್ಯ-

ಉಪನಿಷತ್ ಶಬ್ದದ ಅರ್ಥವು ಹೀಗೆ ಇರುವುದೆಂದು ವಿವರವಾಗಿ
ಹೇಳಿರುವರು. ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದಲೇ ಈ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ “ ಉಪಸನ್ನ
ನಿರತಗಮಗಂ ಉಪನಿಷತ್ ” ಎಂದು ನಿರ್ದೇಶ ಮಾಡಿರುತ್ತದೆ.

ಶಿಲ್ಪತತ್ತ್ವರಹಸ್ಯವೆಂಬುದು ಏಕಾಗ್ರತೆಯಿಲ್ಲದಿರುವ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ
ತಿಳಿಯಲಶಕ್ಯವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಗುರುವು ಈ ತತ್ತ್ವರಹಸ್ಯವನ್ನು ಸುಲಭ
ವಾದ ರೀತಿಯಿಂದ ತಿಳಿಯುವುದಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಕಾರಣಸಹಿತವಾದ
ಯುಕ್ತಿಗಳನ್ನು ಶಿಷ್ಯನಿಗೆ ಬೋಧಿಸಿ ಚಿತ್ತೈಕಾಗ್ರತೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡು
ವನು. ಶಿಲ್ಪತತ್ತ್ವರಹಸ್ಯವು ಅಣುವಿಗಿಂತಲೂ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿರುವುದು,
ಮಹತ್ವದ ಪ್ರಮಾಣವುಳ್ಳದ್ದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಮಹಾಪ್ರಮಾಣವುಳ್ಳದ್ದಾಗಿರು
ವುದು. ಅದುದರಿಂದ ಇದನ್ನು ಸುಲಭವಾಗಿ ತಿಳಿಯಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ.
ಆದ್ದರಿಂದ ನೀನು ಚಿತ್ತೈಕಾಗ್ರತೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿ ಇದನ್ನು ತಿಳಿದು
ಕೊಳ್ಳಬೇಕು ಎಂದು ಗುರುವು ಶಿಷ್ಯನಿಗೆ ಬೋಧಿಸುವನು. ಶಿಲ್ಪಶಬ್ದದ
ಅರ್ಥವೇನೆಂದರೆ—ಆಯಾಯ ಪದಾರ್ಥಗಳ ವಸ್ತುಸ್ವರೂಪನಿರ್ದೇಶ

ಮಹತೋ ಮಹೀಯೋಽತೋ ನ ವೇದಿ-
ತುಗ್ಂ ಶಿಲ್ಪರಹಸ್ಯಗ್ಂ ಶಕ್ನೋತಿ | ಭವ

ಮುಪಕ್ಲಾಂತಂ ನೇದಮನವಹಿತಮನಸಾಧಿಗಮ್ಯೇತೇತಿ ಸ-
ಹೇತುಕಮವಧಾನಮನುಶಾಸ್ತಿ ಗುರುಃ | “ ಅಣೋ-
ರಣೇಯೋ ಮಹತೋ ಮಹೀಯೋಽತೋ ನ ವೇದಿತುಂ
ಶಿಲ್ಪರಹಸ್ಯಂ ಶಕ್ನೋತಿ | ಭವ ತಸ್ಮಾತ್ಸಾವಧಾನ ” ಇತಿ |
ಅಯಮರ್ಥಃ | ಲಕ್ಷಣವಿಧಿಪೂಗಂ ಶಿಲ್ಪಶಬ್ದೋಽಭಿದತ್ತೇ |
ಯಸ್ಯ ಪುನರಿಮೇ ಲಕ್ಷಿತಾ ಅರ್ಥಾಃ ನಿಹಿತಾಶ್ಚ ಸಿದ್ಧಂತಿ ಸ
ಸಮಾಧಿಸುಶ್ನುನೀತ | ನ ಚಾನವಹಿತಮನಸ ಇಮೇ

ವನ್ನೂ ಆ ವಸ್ತುಗಳ ನಿರ್ಮಾಣಪ್ರಯೋಗ ವ್ಯವಹಾರಗಳಲ್ಲಿ ಆಚರಿಸ
ಬೇಕಾದ ವಿಧಿನಿಯಮಗಳನ್ನು ತಿಳಿಯುವುದೇ ಆಗಿರುವುದು. ಶಿಲ್ಪ
ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವಂತೆ ವಸ್ತುಗಳ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ತಿಳಿದಲ್ಲಿ ಆ ವಸ್ತುಗಳ
ಜ್ಞಾನವುಂಟಾಗುವುದು ಮತ್ತು ಆ ವಸ್ತುಗಳ ನಿರ್ಮಾಣ ಪ್ರಯೋಗಾದಿ
ಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಶಿಲ್ಪಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ವಿಧಿನಿಯಮಗಳನ್ನು
ಅನುಸರಿಸಿದಲ್ಲಿ ವಸ್ತುಜ್ಞಾನವೂ ಅವುಗಳ ವ್ಯಾವಹಾರಿಕ ಸಂಬಂಧವಾದ
ನಿಯಮಗಳೂ ತಿಳಿಯಲ್ಪಡುವುದರಿಂದ ಇವೆಲ್ಲವೂ ರಹಸ್ಯವೆನ್ನಲ್ಪಡು
ವುದು. ಈ ಶಿಲ್ಪರಹಸ್ಯಗಳನ್ನು ಚಿತ್ರೈಕಾಗ್ರತೆಯಿಲ್ಲದೆ ತಿಳಿಯಲಾಗುವು
ದಿಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದಲೇ ಈ ಶಿಲ್ಪಶಾಸ್ತ್ರರಹಸ್ಯವು ಅಣುವಿಗಿಂತಲೂ

ಸಿದ್ಧೇಯಃ ಯತೋಽಣೋಃ ಸೂಕ್ಷ್ಮತತ್ತ್ವದರ್ಥಾದಪಿ
ಸೂಕ್ಷ್ಮತರಮಿದಂ ರಹಸ್ಯಂ ಪರಿಮಾಣತೋ ಮಹತ್ತ್ವಾ-
ದಪಿ । ಯದ್ಯದ್ಧಿ ಸಾಂಖ್ಯಯೋಗಾದಿಶಾಸ್ತ್ರಂ ಮಹತ್ತ್ವಂ-
ಮತಂ ತತೋಽಪಿ ಮಹತ್ತರಮಿದಂ । ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿಪ್ರಲ-
ಯಾಂತಾ ಹಿ ಕ್ರಿಯಾಃ ಶಿಲ್ಪಶಾಸ್ತ್ರಾವಸೇಯಾಃ । ತಾಶ್ಚ
ಕೋಟಿಕೋಟೈಃಪಿಂಡಜಾಲಂ ವ್ಯಾಪ್ನುನಂತಿ । ಅತಃ ಸರ್ವ-

ಸೂಕ್ಷ್ಮಪ್ರಮಾಣವುಳ್ಳದ್ದಾಗಿಯೂ ಮಹತ್ವಮಾಣಕ್ಕಿಂತಲೂ ಮಹ-
ತ್ತಾಗಿಯೂ ಇರುವುದೆಂದು ಮಹಾತ್ಮರಾದವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಾಗಿರು-
ವುದು. ಮಹಾತ್ಮರಿಗೆ ಸಮ್ಮತಿಯಾದ ಸಾಂಖ್ಯಯೋಗಶಾಸ್ತ್ರಗಳ
ತತ್ತ್ವರಹಸ್ಯಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಈ ಶಿಲ್ಪತತ್ತ್ವರಹಸ್ಯವು ಮಹತ್ತರವಾಗಿರು-
ವುದು. ಸೃಷ್ಟಿಪ್ರಾರಂಭದಿಂದ ಪ್ರಳಯಕಾಲದವರೆಗೂ ನಡೆಯುವ
ಅಥವಾ ಸಂಭವಿಸುವ ಕಾರ್ಯಗಳೆಲ್ಲವೂ ಶಿಲ್ಪಶಾಸ್ತ್ರವೇದ್ಯವಾಗಿರುವುವು.
ಆ ಕ್ರಿಯೆಗಳೆಲ್ಲವೂ ಅನೇಕ ಕೋಟಿ ಸಂಖ್ಯಾತವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡ
ಸಮೂಹಗಳೆಲ್ಲವನ್ನೂ ವ್ಯಾಪಿಸಿರುತ್ತವೆ. ಈ ಕಾರಣದಿಂದಲೇ ಶಿಲ್ಪ
ತತ್ತ್ವರಹಸ್ಯವು ಮಹತ್ವಮಾಣವುಳ್ಳದ್ದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಮಹತ್ತರವಾಗಿರು-
ವುದೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು. ಇಂತಹ ರಹಸ್ಯವನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ
ತಿಳಿದನಂತರ ಈ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಆತ್ಮಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರೋಪಯೋಗಿಯಾದ
ಸಮಾಧಿಯು ಕೂಡ ಉಂಟಾಗುವುದು. ಅದುದರಿಂದ ಈ ಶಿಲ್ಪರಹಸ್ಯ
ಜ್ಞಾನವು ಸಮಾಧಿಸಾಧನವೆಂದು ಶಿಲ್ಪಶಾಸ್ತ್ರದ ರಹಸ್ಯಾಭಿಪ್ರಾಯವಾ-
ಗಿರುವುದು.

ತಸ್ಮಾತ್ಪ್ರಾವಧಾನಃ | ನಾಜ್ಞನೋಗೋಚರಾ-

ಸ್ಮಾನ್ಮಹತೋ ಮಹತ್ತರಮಿದಂ ಶಿಲ್ಪಂ | ತಚ್ಚೈವಂ
ಯದಾ ಸಿದ್ಧತಿ ತದಾ ಸಮಾಧಿಸ್ಸಿದ್ಧಿತಿ ಸಮಾಧಿಸಾಧನಂ
ಶಿಲ್ಪಮಿತಿ ರಹಸ್ಯಂ | ಶೀಲ ಸಮಾಧೌ ಇತಿ ಧಾತೋರೌಣಾ-
ದಿಕೇ ಸಾಧನಾರ್ಥೇ ಪಪ್ರತ್ಯಯೇ ಅಚೋ ಹ್ರಸ್ವತ್ವೇ ಚ
ಶಿಲ್ಪಶಬ್ದನಿಷ್ಪತ್ತೇಃ | ಯೋಸೌ ಸಾಂಬಮೂರ್ತಿಃ ಶಿಲ್ಪ-
ವೇದಪ್ರಕಟಯಿತಾ ಅನುಸಂಹಿತಃ ಸ ಸ್ವರೂಪತ ಔಪಾ-
ಧಿಕತಶ್ಚಾನಗಮಯಿತವ್ಯ ಇತಿ ತದುಭಯಂ ಶಾಸ್ತಿ—
ನಾಜ್ಞನೋಗೋಚರಾತಿತಾನನ್ತದಿವ್ಯತೇಜೋಮಯೋ

“ಶೀಲ ಸಮಾಧೌ” ಎಂಬ ಧಾತುವಿನಿಂದ ಶಿಲ್ಪಶಬ್ದನಿಷ್ಪತ್ತಿ
ಯುಂಟಾಗಿರುವುದು. ಶೀಲ ಧಾತುವಿಗೆ ಸಾಧನಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಉಣಾಧಿ
ಗತವಾದ ಪ ಎಂಬ ಪ್ರತ್ಯಯವು ಬಂದು ಶೀಕಾರಗತವಾದ ದೀರ್ಘ
ಸ್ವರವು ಹ್ರಸ್ವವಾಗಿ ಶಿಲ್ಪ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು. ಸಮಾಧಿ
ಸಾಧನವೆಂಬುವುದು “ಶೀಲ್ಯತೇ ಅನೇನೇತಿ ಶಿಲ್ಪಂ” ಎಂಬ ನಿರ್ವಚನ
ದಿಂದ ನಿಶ್ಚಿತವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ಶಿಲ್ಪವೇದವನ್ನು ಪ್ರಕಟಮಾಡಿದ ಸಾಂಬಮೂರ್ತಿಯ ಸ್ವರೂಪವು
ನಿಜಸ್ವರೂಪಸಹಿತವಾಗಿಯೂ, ಔಪಾಧಿಕವಾಗಿಯೂ ಇರುವುದರಿಂದ ಈ
ಎರಡು ವಿಧ ಸ್ವರೂಪಗಳನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕಾದುದು ಅವಶ್ಯಕವಾಗಿರು
ವುದು. ದಿವ್ಯತೇಜೋಮಯನೂ, ನಿತ್ಯನೂ ಎಂದರೆ ನಾಶರಹಿತನೂ

ತೀತಾನನ್ತದಿವ್ಯತೇಜೋಮಯೋ ನಿತ್ಯೋ
ನಿರ್ದಿಕಲ್ಪೋ ನಿರಂಜನೋ ನಿರಖ್ಯಾತೋತಿ-
ಶುದ್ಧೋ ದೇವ ಏಕಃ ಪರಬ್ರಹ್ಮ ವಿರಾಜತೇ |

ನಿತ್ಯೋ ನಿರ್ದಿಕಲ್ಪೋ ನಿರಂಜನೋ ನಿರಾಖ್ಯಾತೋತಿ-
ಶುದ್ಧೋ ದೇವ ಏಕಃ ಪರಬ್ರಹ್ಮ ವಿರಾಜತೇ ಕಶ್ಚಿತ್ ಇತಿ |
ಸ ನಿರಾಕಾರೋಽಪಿ.... ನೈಸರ್ಗಿಕೌ ವರ್ತೇತೇ ಇತಿ ಚ |
“ ನೈನಂ ವಾಚೌ ವಕ್ತುಮಾಪ್ಯೇತಿನಿಪುಣೋಽಪಿ ನ ವಾ

ವಿಕಾರರಹಿತನೂ ತ್ರಿಗುಣಾತೀತನೂ ನಾಮರೂಪವರ್ಜಿತನೂ ಅತಿ-
ಶುದ್ಧ ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳವನೂ ಆದ ದೇವನೊಬ್ಬನಿರುವನು. ಇವನು
ಪರಬ್ರಹ್ಮನೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಹೊಂದಿ ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತಿರುವನು. ಇವನಿಗೆ
ನಿರಾಕಾರ ಸಾಕಾರಗಳೆಂಬ ಎರಡು ವಿಧವಾದ ಸ್ವಭಾವವಿರುವುದು.
ಈ ದೇವನ ಸ್ವರೂಪವು ಹೀಗೆಯೇ ಇರುವುದು ಎಂದು ನಿರ್ಣಯಮಾಡಿ
ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ವಿವರಿಸಲು ಯಾರಿಗೂ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಎಂತಹ ಮೇಧಾವಿ
ಯಾದರೂ ಆ ದೇವನನ್ನು ಮನಸ್ಸಿನಿಂದಲೂ ಸಹ ತಿಳಿಯಲು ಸಾಧ್ಯ
ವಿಲ್ಲ ಮತ್ತು ಈ ದೇವನು ಅದ್ವೈತರಹಿತನಾಗಿರುವನು. ಇವನಿಗೆ
ನಾಶವೆಂಬುದಿಲ್ಲ. ಮೊಲಕ್ಕೆ ಕೊಂಬಿರುವುದೆಂದು ಹೇಳಲು ಹೇಗೆ
ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲವೋ ಹಾಗೆ ಈ ದೇವನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ವಿವರ
ಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಲಿ, ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಊಹಿಸಿ ತಿಳಿಯುವುದಕ್ಕಾಗಲಿ ಸಾಧ್ಯ

ಮನಸಾ ಮನ್ತುಂ | ನೈವ ತ್ವೇಷ ನಾಶಮೇತಿ'' ತ್ರಿತಯಂ
 ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಂ | ನನು ಶಶವಿಷಾಣಾದಿಕಮೀದೃಕ್ಪ್ರವಿಧಮಿತಿ
 ತತ್ಸಮಃ ಸಾಂಬಃ ಪ್ರಾಪ್ನೋತಿ | ನ ಪ್ರಾಪ್ನೋತಿ | ಕಿಂ
 ಕಾರಣಂ ? ದಿವ್ಯತೇಜೋಮಯೋಽಸಾವಿತಿ | ಅಯಮಭಿ-
 ಸನ್ನಿಃ | ಯೋಗಿನೋ ಧ್ಯಾಯಂತಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಯಂತಿ ಚ ತಂ
 ತೇಜೋರೂಪಂ ನ ಚ ನಶ್ವರಪಾರ್ಥಿವರೂಪಮಿತಿ | ನನು

ವಿಲ್ಲ. ಅಲ್ಲದೆ ಈ ದೇವನು ನಾಶವಿಲ್ಲದೆ ನಿತ್ಯನಾಗಿರುವನು. ಮೇಲೆ
 ಹೇಳಿದ ಈ ಗುಣಗಳೆಲ್ಲವೂ ಮೊಲದ ಕೊಂಬಿನಂತೆ ಅಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರು-
 ವುದರಿಂದ ಈ ಗುಣಗಳುಳ್ಳ ಸಾಂಬಮೂರ್ತಿಯೂ ಸಹ ಇಲ್ಲವೆಂದೇ
 ಹೇಳಬೇಕಾಗುವುದು ಎಂಬ ಆಕ್ಷೇಪವು ಸಹಜವಾಗಿ ಉದ್ಭವಿಸುವುದು.
 ಅದರೇ ಅದು ಹಾಗಲ್ಲ. ಕಾರಣವೇನೆಂದರೆ—ಯೋಗಿಗಳಾದವರು,
 ಈ ಸಾಂಬಮೂರ್ತಿಯು ದಿವ್ಯವಾದ ತೇಜಸ್ಸಿನ ರೂಪದಿಂದ ಪ್ರಕಾಶಿಸು-
 ತ್ತಿರುವನು ಎಂದು ಹೇಳುವುದರಿಂದಲೂ, ಈ ವಿಧವಾದ ತೇಜೋರೂಪ
 ವನ್ನೇ ಧ್ಯಾನದಿಂದ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದರಿಂದಲೂ ಹಿಂದೆ
 ಹೇಳಿರುವ ಆಕ್ಷೇಪವು ಯುಕ್ತವಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಯೋಗಿಗಳ ಅನುಭವ
 ವನ್ನು ಪ್ರಮಾಣವೆಂದು ಒಪ್ಪಬೇಕಾಗಿರುವುದು. ಮತ್ತು ಯೋಗಿಗಳಾ-
 ದವರು ಈ ದೇವನ ದಿವ್ಯವಾದ ತೇಜೋಮಯವಾದ ರೂಪವನ್ನು
 ಧ್ಯಾನಮಾಡುವರೇ ಹೊರತು ಪಾರ್ಥಿವಸಂಬಂಧವಾದ ಸಾಕಾರಮೂರ್ತಿ
 ಯನ್ನು ಧ್ಯಾನಮಾಡಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲ. ಪಾರ್ಥಿವರೂಪವು
 ಯಾವಾಗಲೂ ನಾಶವಾಗುವ ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳದ್ದಾಗಿರುವುದು. ಅದುದ

ಧ್ಯಾನಮಾನಃ ಪ್ರಕಾಶೇತ ನೋದಾಸೀನಾವಸ್ಥಾಯಾಂ
ಅಪ್ರಕಾಶಮಾನಶ್ಚಾಸನ್ನಿತಿ । ನಶ್ವರಃ ಕ್ಷಣಿಕಃ ಸ ಸಾಂಬ
ಇತಿ ಪ್ರತ್ಯವಸ್ಥಾನಂ ಬೌದ್ಧಮತೀಯಂ ನಿರುಣದ್ಧಿ । ನಿತ್ಯ
ಇತಿ । ಇದಮತ್ರಾಕೂತಂ—ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಯಾ ಹಿ ಅರ್ಥಾ

ರಿಂದಲೇ ತೇಜೋಮಯವಾದ ಈ ದೇವನ ರೂಪವನ್ನೇ ಧ್ಯಾನಮಾಡಿ
ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಮಾಡುವ ಯೋಗಿಗಳು ಬೌದ್ಧಮತದವರು ಹೇಳುವ ಕ್ಷಣ
ಕೇಶ್ವರವಾದವನ್ನು ಖಂಡಿಸುವರು.

“ಆಸ್ತಿಕರಾದ ಜನರು ಒಪ್ಪಿರುವ ದೇವಸ್ವರೂಪವು ಧ್ಯಾನಕಾಲ
ದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಗೋಚರವಾಗುವುದು. ಉದಾಸೀನರಾಗಿ ಧ್ಯಾನಾದಿಗಳಲ್ಲಿ
ಅಂತರ್ಮುಖರಾಗದೆ ಇರುವಾಗ ಈ ರೂಪವು ಗೋಚರವಾಗುವುದಿಲ್ಲ.
ಆದ್ದರಿಂದ ಕ್ಷಣಿಕವಾದದ್ದು. ನಾಶವನ್ನು ಹೊಂದುವ ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳದ್ದು
ನಾಶವಾಗುವುದರಿಂದ ಇದು ಅಸತ್ಪದಾರ್ಥವಾಗುವುದು” ಎಂದು ಬೌದ್ಧ
ಮತದವರು ಹೇಳುವರು. ಹೀಗೆ ಹೇಳುವ ಬೌದ್ಧಮತದವರ ಸಿದ್ಧಾಂತ
ವನ್ನು ಯೋಗಿಗಳೂ ಸಾಂಖ್ಯಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞರೂ ಒಪ್ಪುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ಸಾಂಬ
ಮೂರ್ತಿಯ ಸ್ವರೂಪವು ಈ ಉಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿಯೂ “ವಾಙ್ಮನೋಃ
ಗೋಚರಾನಂತದಿವ್ಯತೇಜೋಮಯೋ ನಿತ್ಯೋ ನಿರ್ವಿಕಲ್ಪಃ” ಎಂಬ
ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ರೀತಿಯಿಂದ ಉಕ್ತವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ಒಂದು ವಸ್ತುವನ್ನು ಹಿಂದೆ ನೋಡಿ ತಿಳಿದುಕೊಂಡಿರುವವನು
ಪುನಃ ಅದನ್ನು ನೋಡಿದಾಗ ಹಿಂದಿನ ತನ್ನ ಆ ವಸ್ತುಜ್ಞಾನದಿಂದ,

ಅನಧ್ರಿಯನೇ ನೈವ ತು ಯೋಗಿನೋ ನಶ್ವರಂ ಕ್ಷಣಿಕಂ
ಪ್ರತ್ಯಭಿಜಾನಂತಿ, ಅಪಿ ಸದೈಕರೂಪಂ ನ ಚೇಯತಾ-
ಮನೋಗೋಚರತಾಸಾತಃ | ಇದಮತ್ರ ನಿದರ್ಶನಂ |

ನಾನು ಹಿಂದೆ ನೋಡಿದ ಪದಾರ್ಥವು ಇದೇ ಆಗಿರುವುದು ಎಂದು
ಜ್ಞಾಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುವನು. ಈ ಪ್ರಕಾರವಾದ ಸ್ಮೃತ್ಯದ್ವೈತ್ವಸಂಸ್ಕಾರವು
(ಅನುಭವಜನ್ಯಸಂಸ್ಕಾರಸ್ಮರಣೆಯು) ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞೆಯೆನಿಸುವುದು. ಇದ
ರಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವದೃಷ್ಟವಾದ ದೇಶಕಾಲವಿಷಯಕವಾದ ಸ್ಮೃತಿಯು ಈಗಿನ
ದೇಶಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ಉದ್ಭವವಾಗಿ ವಸ್ತುಸ್ವರೂಪಾನುಭವಜ್ಞಾನವು
ಉಂಟಾಗುವುದು. ಯೋಗಿಗಳು ತಮ್ಮ ಗುರುಗಳಿಂದ ಉಪದಿಷ್ಟವಾದ
ರೀತಿಯಿಂದ ಧ್ಯಾನಮಾಡುವಾಗ ತಾವು ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಮಾಡಿರುವ ದಿವ್ಯ
ತೇಜೋಮಯವಾದ ಸಾಂಬಮೂರ್ತಿಯನ್ನು ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞೆಯಿಂದಲೇ
ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಮಾಡುತ್ತಿರುವರು. ಬೌದ್ಧರು ಒಪ್ಪಿರುವ ಕ್ಷಣಿಕವಾದ
ಎಂದರೆ ಒಂದುಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಇದ್ದು ಇನ್ನೊಂದು ಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಬದಲಾವಣೆ
ಯನ್ನು ಹೊಂದುವ ರೂಪವನ್ನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕರಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಪ್ರತಿಯೊಂದು
ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿಯೂ ಬದಲಾವಣೆಯನ್ನು ಹೊಂದುವ ನಶ್ವರವಾದ ಕ್ಷಣಿಕ
ವಸ್ತುವು ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞೆಗೆ ವಿಷಯವೇ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ. ಅದುದರಿಂದಲೇ
ಇದನ್ನು ಒಪ್ಪಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ.

ಇವಲ್ಲದೆ ಬೌದ್ಧಮತವರು ಒಪ್ಪಿರುವ ಕ್ಷಣಿಕತ್ವವನ್ನು ನಿರಾಸ
ಮಾಡುವುದಾದರೆ ಸಾಂಬಮೂರ್ತಿಯು ನಿತ್ಯನಾಗಿರುವನೆಂದು ಹೇಳ
ಬೇಕಾಗುವುದು. ಯಾವಾಗಲೂ ಒಂದೇವಿಧವಾದ ಆಕಾರವುಳ್ಳವ

ಘಟಿಗರ್ಭಂ ದೀಪಗರ್ಭಂ ಚೇತಿ ಅಪವರಕದ್ವಯಂ
ಪಶ್ಯಾನುಃ | ಯದಾ ಅದ್ವಯಪವರಕಂ ಅವೃಣ್ಣತೀಂ
ಭಿತ್ತಿಂ ಭಿನತ್ತಿ ಚೈತ್ರಃ ನ ತರ್ಹಿ ತಾವತಾ ಘಟಿಮಿಕ್ಷತೆ
ತತ್ಕಸ್ಯ ದೇಶೋಃ ದೀಪಾದಿಕಂ ಪ್ರಕಾಶಕಂ ಯತೋ
ನಾಸ್ತೀತಿ | ಯದಾ ಪುನರಂತಿಮಂ ತಾವತ್ಯೇವ ತರ್ಹಿ
ದೀಪಮಿಕ್ಷತೆ ತತ್ಕಸ್ಯ ದೇಶೋಃ ಸ್ವತೋಃಸೌ ಪ್ರಕಾಶಾ-
ತ್ಮೇತಿ | ಏವಮೇವಾತ್ಮೇಹ ದೀಪಭಾಸಂ ಭಾಸತೆ ಯೋಗಿನಃ
ಆತ್ಮಾನಮಾವೃಣ್ಣತ್ವಜ್ಞಾನಂ ಭಿತ್ತಿಭೇದಂ ಭಿನತ್ತಿ

ನಾದರೂ ಸಾಂಬಮೂರ್ತಿಯು ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಗೋಚರನಾಗಿರಬೇಕೆಂಬ
ನಿರ್ಣಯವೇನೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಆವರಣರೂಪವಾದ ಅಜ್ಞಾನದ ನಾಶ
ದಿಂದ ಪದಾರ್ಥಜ್ಞಾನವುಂಟಾಗುವುದು. ಆವರಣವು ಘಟಿಗರ್ಭವೆಂದೂ
ದೀಪಗರ್ಭವೆಂದೂ ಎರಡು ವಿಧವಾಗಿರುವುದು. ಮೊದಲನೆಯದಾದ
ಘಟಿಗರ್ಭವೆಂಬ ಆವರಣದ ಭಿತ್ತಿಯನ್ನು ಭೇದಿಸಿದರೂ ಘಟಿವು
ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ದೀಪದಂತೆ ಪ್ರಕಾಶವಾದ ತೇಜಸ್ವೀ
ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಸಹಾಯವಿಲ್ಲದಿರುವುದೇ ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವು. ಎರಡ
ನೆಯದಾದ ದೀಪಗರ್ಭವೆಂಬ ಆವರಣವನ್ನು ನಿಶ್ಚಯಮಾಡುವುದಾದರೆ
ಅಷ್ಟಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ ದೀಪದರ್ಶನವುಂಟಾಗುವುದು. ಏಕೆಂದರೆ
ಅದಕ್ಕೆ ಸ್ವಪ್ರಕಾಶವುಂಟು. ಆ ಪ್ರಕಾಶದ ಸಹಾಯದಿಂದ ಅದನ್ನು
ನೋಡಬಹುದು. ಬೇರೆ ವಿಧವಾದ ಸಹಾಯ ಬೇಕಿಲ್ಲ. ಸಾಂಬ
ಮೂರ್ತಿಯು ಸ್ವಪ್ರಕಾಶದಿಂದಲೇ ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತಿರುವನು. ಈ ದೇವನ

ಯೋಗೀತಿ ನಾತ್ಮಾ ಮನೋವಿಷಯತಾಮುಕ್ತುವೀತೇತಿ ।
 ತೇಜೋಮಯ ಇತಿ ಸ್ವರೂಪಾರ್ಥಕೋ ಮಯಟ್ ನಾತೋ
 ವಿಕಾರಾತ್ಮತಾ ತದನು ನಶ್ವರತಾ ವಾ ಆರೋಪಣೇಯೇತಿ
 ಬೋಧ್ಯಂ । ಯದಾ ಚೈಷ ಸದೈಕರೂಪತಯಾ ಯೋಗಿಭಿ-
 ರನುಭೂಯತೇ ಇತಿ ಸಿದ್ಧಂ ತದಾ ಈದೃಗ್ರೂಪಸ್ತಾದ್ಯ-
 ಗ್ರೂಪೋಽನ್ಯಾದೃಗ್ವೇತಿ ವಿರುದ್ಧಾಃ ಕಲ್ಪನಾಃ ನಿರ್ಗಚ್ಛಂತೀತಿ
 ನಿರ್ವಿಕಲ್ಪಃ । ಯತ್ಪುನರ್ವಾಗಗೋಚರತ್ವಮುಕ್ತಂ ತತ್ರ

ಪ್ರಕಾಶದಿಂದಲೇ ದೀಪಾದಿಗಳ ಪ್ರಕಾಶವುಂಟಾಗುವುದು. ಸ್ವಪ್ರಕಾಶ
 ರೂಪನಾಗಿರುವ ಅತ್ಮನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಅಜ್ಞಾನವು ಅವರಿಸಿರುವುದು.
 ಯೋಗಿಯಾದವನು ಸ್ವಪ್ರಕಾಶದಿಂದ ಬೆಳಗುತ್ತಿರುವ ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪ
 ವನ್ನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅವರಕವಾಗಿರುವ ಅಜ್ಞಾನವನ್ನು
 ಭೇದಿಸುವನು. ಅತ್ಮಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವಾಗಲು ಯೋಗಿಗೂ ಕೂಡ ಧ್ಯಾನಾ-
 ದಿಗಳು ಅವಶ್ಯಕವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅತ್ಮಸ್ವರೂಪವು ವಾಙ್ಮನೋಃ-
 ಗೋಚರವಾಗಿರುವುದು. ಮತ್ತು ಅತ್ಮಸ್ವರೂಪವು ಸ್ವಪ್ರಕಾಶವಾಗಿರು-
 ವುದರಿಂದ ತೇಜೋಮಯವಾಗಿರುವುದು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.
 ತೇಜೋಮಯವೆಂಬ ಶಬ್ದದಲ್ಲಿ ಮಯಟ್ ಪ್ರತ್ಯಯವು ಸ್ವರೂಪಾರ್ಥ-
 ದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿರುವುದು. ವಿಕಾರಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ
 ವಾದಕಾರಣ ನಶ್ವರತ್ವವೇ ಮೊದಲಾದ ದೋಷಗಳು ಅತ್ಮಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ
 ರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಹೇತುಂ ಜಿಹ್ವಾಪಮಾನಾಯ ತಮಾಹ | ನಿರಂಜನ ಇತಿ |
ಅಂಜನಂ ವಿಶೇಷಕಂ ಜಾತಿಗುಣಕ್ರಿಯಾನ್ಯತಮರೂಪಂ
ನಿರ್ಗತಂ ಸಾಂಬಾದಿತಿ ನಿರಾಖ್ಯಾತಃ | ಬ್ರಾಹ್ಮಣಶಬ್ದೋ
ಏ ಜಾತ್ಯಾ ವಿಶೇಷೇಣ ಪ್ರವರ್ತತೇ ಕೃಷ್ಣ ಇತಿ ಚ ಗುಣೇನ,
ಪಾಚಕೇ ಇತಿ ಚ ಕ್ರಿಯಯಾ, ನೇದಮಂಜನತ್ರಯಂ
ಸಾಂಭೋಸ್ತಿ ಇತಿ ಸುಷ್ಣುಕ್ತಂ ನಿರಾಖ್ಯಾತ ಇತಿ | ನನು
ಹತೋಽಯಂ, ಯ ಏಷೋಽಂಜನಶಬ್ದೋ ವಿಶೇಷಕಾಭಿ-
ಧಾಯಾತಿ ಸ ಹತ ಇತಿ ವದಾಮಃ | ಕಥಂ ಕೃತ್ವಾ ?

ಈ ಪ್ರಕಾರದಿಂದ ಇರುವ ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪವು ಏಕರೂಪವಾಗಿರು
ವುದೆಂದು ಯೋಗಿಗಳ ಅನುಭವವು. ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ
ಹಾಗೆ, ಹೀಗೆ ಅಥವಾ ಬೇರೆವಿಧವೆಂಬ ಕಲ್ಪನೆಯು (ಅಭಿಪ್ರಾಯ
ಭೇದವು) ಉಂಟಾಗಲು ಅವಕಾಶವೇ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ
ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪವು ನಿರ್ವಿಕಲ್ಪವೆನಿಸಿರುತ್ತದೆ ಈ ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪಕ್ಕೆ ಜಾತಿ
ಕ್ರಿಯಾ ಗುಣ ಎಂಬ ಭೇದಸಂಬಂಧವಾದ ರೂಪಾಂತರವೂ ಇರುವು
ದಿಲ್ಲ. ಬ್ರಾಹ್ಮಣತ್ವಾದಿಗಳು, ಜಾತಿಗಳು, ಕೃಷ್ಣಃ, ಶುಕ್ಲಃ ಎಂಬಿವು
ಗುಣವಾಚಕಗಳು, ಪಾಚಕಃ ಮೊದಲಾದವು ಕ್ರಿಯಾವಾಚಕಗಳು.
ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪಕ್ಕೆ ಈ ಮೂರು ವಿಧವಾದ ಜಾತಿಕ್ರಿಯಾಗುಣಸಂಬಂಧ
ವಾದ ವಿಶೇಷಗಳೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ ಮತ್ತು ಈ ಜಾತಿಯೇ ಮೊದಲಾದ
ವುಗಳ ವಿಶೇಷಗಳಿಗೆ ಆಸ್ಪದವಿಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಈ ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪವು ನಿರಂಜ

“ಅಇಷ್ಟ ವ್ಯಕ್ತಿಮುಕ್ತಣಕಾಂತಿಗತಿಷು” ಇತಿ “ಕರಣಾಧಿ-
ಕರಣಯೋಶ್ಚ” ಇತಿ ಚ ಪಾಣಿನೀಯಂ ಶಾಸನಂ ಪ್ರಮಾ-
ಯೇತಿ ವದಾಮುಃ । ಗತ್ಯರ್ಥಾ ಜ್ಞಾನಾರ್ಥಾ ಇತ್ಯವೋ-
ಚಾಮು, ತನ್ನ ಸ್ಮರ್ದವ್ಯಂ ವೈಷಯಿಕಂ ಚಾಧಿಕರಣಂ ತತಶ್ಚ
ಜ್ಞಾನವಿಷಯಃ ಅಂಜನಶಬ್ದಾರ್ಥಃ । ಶಬ್ದಜನ್ಯಪ್ರತೀತಿ-

ನವೇನಿಸಿರುವುದು. “ಅಇಷ್ಟ ವ್ಯಕ್ತಿಮುಕ್ತಣಕಾಂತಿಗತಿಷು” ಎಂಬ
ಪಾಣಿನೀಯ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವಂತೆ ಅಇಷ್ಟಧಾತುವು ಗತ್ಯರ್ಥವುಳ್ಳ
ದ್ದಾಗಿರುವುದು. ಗತ್ಯರ್ಥವಾದ ಧಾತುಗಳು ಜ್ಞಾನಾರ್ಥಕಗಳಾಗಿಯೂ
ಇರುವುದರಿಂದ “ಕರಣಾಧಿಕರಣಯೋಶ್ಚ” ಎಂಬ ಪಾಣಿನೀಸೂತ್ರದಂತೆ
ಅಧಿಕರಣಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಅಂಜನಶಬ್ದವು ನಿಷ್ಪನ್ನವಾಗಿ ಜ್ಞಾನವಿಷಯಃ
ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುದು. ಅಂಜನಶಬ್ದದ ಅರ್ಥವು ಶಬ್ದ
ಜನ್ಯಪ್ರತೀತಿವಿಷಯವಾಗಿರುವುದು.

ಶಬ್ದವೂ ಅರ್ಥವೂ ನಿತ್ಯವು. ಮತ್ತು ಇವೆರಡಕ್ಕೂ ಇರುವ
ಸಂಬಂಧವೂ ನಿತ್ಯವು. ಸಂಬಂಧವು ಮಾತ್ರ ಅನುಯೋಗಿ ಅಥವಾ
ಪ್ರತಿಯೋಗಿಗತವಾದ ಅನಿತ್ಯತ್ವಕ್ಕನುಸಾರವಾಗಿ, ಅನಿತ್ಯವಾಗಿರುತ್ತದೆ.
ಶಬ್ದವು ಜಾತಿಯನ್ನು ಬೋಧಿಸುವಾಗ ಜಾತಿಗತವಾದ ನಿತ್ಯತ್ವಕ್ಕನು
ಸಾರವಾಗಿ ಸಂಬಂಧವು ನಿತ್ಯವಾಗುವುದು. ಇದರಿಂದಲೇ ಶಬ್ದವು ವ್ಯಕ್ತಿ
ಬೋಧಕವಲ್ಲ. ವ್ಯಕ್ತಿಗಳು ಉತ್ಪತ್ತಿವಿನಾಶಗಳನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತ
ವೆಂಬುದು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಗೋಚರವಾಗಿರುವುದು. ಈ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳೂ ಕೂಡ ಜಾತಿ
ಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿಕೊಂಡು ಅನೇಕವಾಗಿರುವವು. ಈ ಕಾರಣದಿಂದ

ವಿಷಯ ಇತಿ ಸ್ಫುಟಿತಿ । ಯದಾಹ ಹರಿಃ—ಜಾತಿಪ್ರತ್ಯಾ-
ಯಕೇ ಶಬ್ದೇ ಯಾ ವ್ಯಕ್ತಿರನುಷಜ್ಯತೇ ನ ತಾನ್ವ್ಯಕ್ತಿಗತಾ
ಭೇದಾನ್ ಜಾತಿಶಬ್ದೋಽವಲಂಬತೇ ಇತಿ । ಇದಮತ್ರಾ-
ಕೂತಂ । ಶಬ್ದಸ್ಯಾರ್ಥೇನ ಸಂಬಂಧೋ ನಿತ್ಯಃ, ಸ ಏಷ
ಸಂಬಂಧೋಽನುಯೋಗಿನಂ ಪ್ರತಿಯೋಗಿನಂ ವಾ ಅನಿತ್ಯ-
ಮಾಶ್ರಯನ್ ನ ನಿತ್ಯಃ ಸ್ಯಾತ್ । ತದಿಹಾರ್ಥೇನ ವಾ ಶಬ್ದೇನ
ವಾ ನಿತ್ಯೇನೈವ ಭಾವ್ಯಂ, ಸತ್ಯೇವಂ ಯದಿ ಶಬ್ದೋ ವ್ಯಕ್ತಿ-
ಮಭಿದಧತಿ ಧ್ರುವಂ ಸಂಬಂಧೋಽನಿತ್ಯಃ ಸ್ಯಾತ್ । ಅತೋ

ವ್ಯಕ್ತಿಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಭೇದಜ್ಞಾನವುಂಟಾಗುವುದು. ವ್ಯಕ್ತಿಗತವಾದ
ಭೇದಜ್ಞಾನವನ್ನು ನಿಮಿತ್ತಮಾಡಿಕೊಂಡು ಜಾತಿಬೋಧಕವಾದ
ಶಬ್ದವು ಅರ್ಥವನ್ನು ಬೋಧಿಸಲು ಪ್ರವೃತ್ತವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು
ಜಾತಿವ್ಯಕ್ತಿಗತವಾದ ಭೇದನಿಮಿತ್ತದಿಂದ ಶಬ್ದ ಮತ್ತು ಅರ್ಥಗಳ
ಸಂಬಂಧವು ಅನಿತ್ಯವೆಂದು ಹೇಳಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯ
ದಿಂದಲೇ ಭರ್ತ್ಯಹರಿಯು—

ಜಾತಿಪ್ರತ್ಯಾಯಕೇ ಶಬ್ದೇ ಯಾ ವ್ಯಕ್ತಿರನುಷಜ್ಯತೇ ।

ನ ತಾನ್ವ್ಯಕ್ತಿಗತಾನ್ ಭೇದಾನ್ ಜಾತಿಶಬ್ದೋಽವಲಂಬತೇ ॥

ಎಂದರೆ, ಜಾತಿಬೋಧಕವಾದ ಶಬ್ದವು ಜಾತಿಯನ್ನು ಬೋಧಿಸುವಾಗ
ವ್ಯಕ್ತಿಯು ಉಪಸ್ಥಿತವಾಗುವುದು. ಆದರೆ ವ್ಯಕ್ತಿಗತವಾದ ಭೇದವನ್ನು
ಜಾತಿಶಬ್ದವು ಹೊಂದಿರಬೇಕೆಂಬ ನಿಯಮವಿಲ್ಲ ಎಂದು ಮೇಲಿನ
ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ಹೇಳಿರುವನು. ಈ ಕಾರಣದಿಂದ ಅಂಜನಶಬ್ದವು

ಜಾತಿಮೇವ ನಿತ್ಯಾನುಭಿದಧೀತ, ನ ನ್ಯಕ್ತಿಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದೃಷ್ಟ-
 ನಶ್ವರಭಾವಾಂ ಯಾಃ ಪುನಃ ಪುನಃ ಪ್ರತೀಯಮಾನ-
 ಜಾತ್ಯಾನುಷಂಗಿಣ್ಯೋ ವ್ಯಕ್ತಿಯೋನೇಕಾ ಇತಿ ಭೇದ-
 ಪ್ರತ್ಯಯಃ । ನ ಸ ಭೇದಃ ಜಾತಿಬೋಧಕಶಬ್ದಪ್ರಮೇಯ
 ಇತಿ । ನ ತನ್ನಿಬಂಧನಂ ಸಂಬಂಧಾನಿತ್ಯತಾಸಾದನಮವ-
 ಕಾಶೇತ । ಸರ್ವಥಾಪಿ ಸಿದ್ಧಂ “ಅಂಜನಶಬ್ದಃ ಪ್ರತೀಯ-
 ಮಾನಾರ್ಥವಾಚಕ” ಇತಿ । ತಮೇವ ಪ್ರತೀಯ-
 ಮಾನಮರ್ಥಂ ವಿಶೇಷಕಶಬ್ದೇನ ವ್ಯಾಪರಾಮೇತಿ । ಕುತ-
 ಸ್ತೋಽಯಂ ಹತಾತ್ಮಾರವಾದ ಇತಿ । ಇಯದ್ವಿಶೇಷಣಾನಿ
 ನಿಷಿದ್ಧಮಾನಾನಿ ನಿಷೇಧಾವಧಿಮುಧಿಷ್ಠಾನಂ ಬೋಧಯೇ-
 ಯುರಿತಿ ಉಪನಿಷದೋ ಹೃದಯಮುದ್ಘಾಟಿತಂ ಕ್ಷಣಿಕತಾ

ಪ್ರತೀಯಮಾನಾರ್ಥವಾಚಕವಾಗಿರುವುದು ಎಂದು ನಿರ್ಣಯವು.
 ಅಂಜನಶಬ್ದದಿಂದ ಪ್ರತೀಯಮಾನಾರ್ಥವಾದ ವಿಶೇಷಕ ಎಂಬ ಅರ್ಥ
 ವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಅಂಗೀಕರಿಸಿರುತ್ತದೆ. ನಿರಂಜನಂ ಎಂದು ಸಾಂಬಮೂರ್ತಿ
 ಸ್ವರೂಪಬೋಧಕವಾದ ವಿಶೇಷಣಪದದಿಂದ ನಿಷಿದ್ಧಮಾನವಾದ ನಿಷೇಧ
 ದಿಂದ ನಿಷೇಧಾವಧಿಯಾದ ಅಧಿಷ್ಠಾನವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೇ
 ಅಂಜನಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಬಲಾತ್ಕಾರವಾಗಿ ಈ ವಿಧವಾದ ಅರ್ಥವೈತ್ಯತ್ತಿಯನ್ನು
 ಹೇಳಿರುತ್ತದೆ.

ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳೆಲ್ಲವೂ ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುವು.
 ಅದರಂತೆ ಈ ಉಪನಿಷತ್ತು ಕೂಡ ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಬೋಧಿಸು

ಚಾಧಿಷ್ಠಾನಸ್ಯ ಯೋಗಿಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಯಾ ನಿರ್ಧೂತಾ ತದನು
ಸ್ವರೂಪತೋಽಧಿಷ್ಠಾನಭೂತಃ ಸಾಂಬೋವಗಮಯಿತವ್ಯ
ಇತಿ ಪ್ರವರ್ತತೇ ಶ್ರುತಿಃ | ಅತಿಶುದ್ಧೋ ದೇವ ಇತಿ |
ಚಿದ್ರೂಪ ಆನಂದರೂಪಶ್ಚ ತದರ್ಥಃ | ಅಶುದ್ಧತ್ವಂ ಹಿ
ಅಸ್ವಪ್ರಕಾಶತ್ವವ್ಯಾಪ್ಯಂ, ಯದಿ ಅತಿಶುದ್ಧಃ ಸಾಂಬಸ್ತುಹಿ
ಅತ್ಯಂತಂ ಸ್ವಪ್ರಕಾಶ ಇತಿ ಯಾವದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಚಿದ್ರೂಪ
ಇತಿ ತಾವದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಅತಿಶುದ್ಧ ಇತಿ | ಏವಂ

ವುದಾಗಿ ನಿಷೇಧಾವಧಿಯಾದ ಅಧಿಷ್ಠಾನವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುದು. ಈ
ಅಧಿಷ್ಠಾನವು ಕ್ಷಣಿಕವಾಗಿರುವುದು ಎಂಬ ವಿಷಯವು ಯೋಗಿಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞ
ಯಿಂದಲೇ ತಿರಸ್ಕೃತವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಸಾಂಬಮೂರ್ತಿಯೇ ಈ ಪ್ರಕಾರ
ವಾದ ಅಧಿಷ್ಠಾನನಾಗಿರುವನೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು ಎಂದು ಶ್ರುತಿಯು
ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವುದು.

ಈ ಸಾಂಬಮೂರ್ತಿಯು ಅತಿಶುದ್ಧನಾಗಿರುವನು. ಅತಿಶುದ್ಧ
ಪದಕ್ಕೆ ಚಿದ್ರೂಪನೂ ಆನಂದರೂಪನೂ ಆಗಿರುವನೆಂದರ್ಥವು.
ಸ್ವಪ್ರಕಾಶವಿಲ್ಲದಿರುವುದೆಲ್ಲವೂ ಅಶುದ್ಧವೆನಿಸುವುದು. ಸಾಂಬ
ಮೂರ್ತಿಯು ಸ್ವಪ್ರಕಾಶದಿಂದ ಬೆಳಗುತ್ತಿರುವುದರಿಂದಲೂ ಈ
ಸ್ವಪ್ರಕಾಶವು ಚಿದ್ರೂಪದಿಂದಲೇ ಆಗಿರುವಕಾರಣ ಅತಿಶುದ್ಧನಾದ
ಸಾಂಬಮೂರ್ತಿಯು ಚಿದ್ರೂಪದಿಂದ ಇರುವನೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ದಿವ್ ಧಾತುವಿನಿಂದ ದೇವಶಬ್ದವು ಉಂಟಾಗಿರುತ್ತದೆ. ದಿವ್

ನೋದೋಽರ್ಥೋ ದಿನ್ ಧಾತೋಃ ಸ ಚ ಆನಂದರೂಪಃ
 ಇತಿ ಸಿದ್ಧಂ ಚಿದಾನಂದರೂಪತ್ವಂ ಸಾಂಬಸ್ಯು | ನ ಚಾಸತಃ
 ಶಶನಿಷಣಾದೇರೇತದುಭಯಾತ್ಮತಾ ಸಂಭಾವ್ಯತ ಇತಿ
 ತಯೋರುಪಪತ್ತೈ ಸದ್ರೂಪತಾಕ್ಷಿಸ್ತಾ ಸ್ವಾದಿತಿ ನ ಸದ್ರೂ-
 ಪತಾನಾಹೋಪನಿಷತ್ | ತಥಾ ಚ ಸಚ್ಚಿದಾನಂದರೂಪ
 ಇತಿ ಸ್ಫುಟಿತಂ | ಏಕ ಇತಿ ಕೇವಲ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ನ
 ತದ್ಭಿನ್ನಂ ವಸ್ತು ಪರಮಾರ್ಥತೋಽಸ್ತೀತಿ ಹೃದಯಂ
 ಯನ್ನಿಬಂಧನಮೇವ ಕೈವಲ್ಯಮಿತಿ ಮೋಕ್ಷಮುಭಿಸಂದಧತೇ

ಧಾತುವಿಗೆ ಮೋದ, ಆನಂದ ಎಂಬ ಅರ್ಥಗಳಿರುವವು. ಸಾಂಬ
 ಮೂರ್ತಿಯು ಆನಂದರೂಪನೂ ಆಗಿರುವನು. ಶಶನಿಷಣಾದಿಗಳು
 ಅಸತ್ತಾಗಿರುವವು. ಆದಕಾರಣ ಅವುಗಳಿಗೆ ಸದ್ರೂಪತಾವ್ಯಾಪ್ತಿಯು
 ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಅವುಗಳಿಗೆ ಚಿದ್ರೂಪತ್ವವೂ ಆನಂದ
 ರೂಪತ್ವವೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಸಾಂಬಮೂರ್ತಿಗೆ ಚಿದ್ರೂಪತ್ವ ಆನಂದ
 ರೂಪತ್ವಗಳಿರುವುದರಿಂದ ಸದ್ರೂಪತ್ವವೂ ಅಕ್ಷಿಪ್ತವಾಗಿ ಸಚ್ಚಿದಾನಂದ
 ರೂಪನೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ಏಕಶಬ್ದದಿಂದ ಈ ಸಚ್ಚಿದಾನಂದರೂಪನಾದ ಸಾಂಬಮೂರ್ತಿಯು
 ಕೇವಲನಾಗಿರುವನು ಎಂದು ಅರ್ಥವಾಗುವುದು. ಇದರಿಂದ ಸಾಂಬ
 ಮೂರ್ತಿಗಿಂತಲೂ ಬೇರೆಯಾದ ಪರಮಾರ್ಥವಸ್ತುವು ಇಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿ
 ಯಬೇಕು. ಮಹರ್ಷಿಗಳು, ಈ ಪ್ರಕಾರವಾದ ಕೇವಲಭಾವವನ್ನು
 ಮೋಕ್ಷವೆಂದು ಹೇಳುವರು.

ಮಹರ್ಷಯಃ | “ಪರಬ್ರಹ್ಮೇತಿ” ದೇಶಕಾಲಾಪರಿಚ್ಛೇದಾ-
ಭಿಪ್ರಾಯೇಣ ವ್ಯಾಪಕತಮಾಃ | ಆಕಾಶಾದಿಕಂ ಹಿ
ವ್ಯಾಪಕಮಭಿಮನ್ಯಂತೇ ತಾಂತ್ರಿಕಾಃ, ಸರ್ವಮೇವ ತತ್ತ್ವಾ-
ದೃಶಮಪೇಕ್ಷ್ಯ ವ್ಯಾಪಕತಮ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಯಃ ಪುನರಿಮಂ
ವಾದಮುಶಾನೋದಕಕಲ್ಪಂ ಗೃಹ್ಣಾ ನೋಪಹಸೇತ್ ತದ್-
ಮನಾಯಾಹ | ವಿರಾಜತೇ ಇತಿ | ಸರ್ವಪ್ರತ್ಯಯಸಾಕ್ಷಿ-
ತ-

ಈ ಸಾಂಬಮೂರ್ತಿಯು ಪರಬ್ರಹ್ಮವು ಎಂದು ಹೇಳುವುದರಿಂದ
ಇವನು ದೇಶಕಾಲಾಪರಿಚ್ಛೇದಗಳಿಗೆ ಒಳಪಡುವವನಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿಯ
ಬೇಕು. ಆದುದರಿಂದ ಇವನು ಎಲ್ಲಾ ಕಡೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಎಲ್ಲಾ ಕಾಲ
ಗಳಲ್ಲಿಯೂ ವ್ಯಾಪಿಸಿಕೊಂಡಿರುವನು. ತಾಂತ್ರಿಕರು, ಆಕಾಶಾದಿಗಳು
ವ್ಯಾಪಕಗಳಾಗಿರುತ್ತವೆ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಈ ಸಾಂಬಮೂರ್ತಿಯು
ಆಕಾಶಾದಿಗಳನ್ನೂ ವ್ಯಾಪಿಸಿರುವನು. ಇವನಲ್ಲಿರುವ ವ್ಯಾಪಕತ್ವವು
ಆಕಾಶಾದಿಗಳಲ್ಲಿರುವ ವ್ಯಾಪಕತ್ವಕ್ಕಿಂತಲೂ ಬೇರೆಯಾಗಿ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ
ವ್ಯಾಪಿಸಿರುವ ವ್ಯಾಪಕತ್ವವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಆದುದರಿಂದಲೇ ಇವನು
ವ್ಯಾಪಕತಮನೆನಿಸುವನು.

ವ್ಯಾಪಕತಮನಾಗಿ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ವ್ಯಾಪಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಈ ದೇವನು
ಇರುವನು ಎಂದು ವಾದಮಾಡುವುದು ಕೇವಲ ಕಲ್ಪನೆಯೆಂದು ಕೆಲವರು
ಹೇಳುವರು. ಇವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವು ಸರಿಯಾದುದಲ್ಲವೆಂದು ಬೋಧಿ
ಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ “ವಿರಾಜತೇ” ಎಂಬ ಶಬ್ದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿರುವುದು.
ಈ ದೇವನು ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಆದಿಯೆಂದು ಹೇಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಸರ್ವಪ್ರಯತ್ನ

ಯೇತಿ ಆದಿಃ | ತಮೇವ ಭಾಂತಮನುಭಾತಿ ಸರ್ವಮಿತಿ
ಶ್ರುತ್ಯಂತರಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ | ತದಿದಂ ಸರ್ವಮುಕ್ತಂ ಸಂಗ್ರಹ-
ಸೂಕ್ತಾ | “ಸದ್ಭಾವಾನಂದರೂಪೋಽಪಿ” ಇತಿ ನಿರ್ದೇಶೇನ |
ತೇನ ನಿಷೇಧಾ ಅಪಿ ಅಕ್ಷಿಪ್ತಾ ಭವಂತಿ | ಯೇ ಪುನರಿಹ
ತರ್ಕರಸಿಕಾಸ್ತನ್ನಿ ಬಂಧನಮೇವ ತಮಸ್ಯಾರ್ಥಮನುಮಾನೇ-
ನೈವ ಜಿಜ್ಞಾಸಂತೇ ಯಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇಣಾಕಲಯಂತಿ ತಾನ-

ಗಳಿಗೂ ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿ ಇರುವನು ಎಂದು ಹೇಳಿರುವುದಲ್ಲದೆ “ತಮೇವ
ಭಾಂತಮನುಭಾತಿ ಸರ್ವಂ” ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಿಂದಲೂ ಉಕ್ತವಾಗಿರುವುದು.

ಈ ವಿಷಯಗಳೆಲ್ಲವೂ ಸಂಗ್ರಹಸೂಕ್ತಿಯ ಪದ್ಯವಾದ “ಯೋ
ಜೀವಾನ್ ಕರ್ಮವಶ್ಯಾನ್” ಎಂಬ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ “ಸದ್ಭಾವಾನಂದರೂಪಃ”
ಎಂದು ಮೊದಲಾದ ಪದಗಳಿಂದ ನಿರ್ದೇಶಮಾಡಿರುತ್ತದೆ. ಇದರಿಂದ
ಈ ದೇವನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿರುವ ನಿಷೇಧಗಳೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಅಕ್ಷೇಪಮಾಡಿ
ನಿರಾಸಮಾಡಿದಂತಾಯಿತು.

ತರ್ಕಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ನಿಪುಣರಾದವರು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದೃಷ್ಟವಾದ ವಿಷಯ
ವನ್ನು ಅನುಮಾನಪ್ರಮಾಣದಿಂದಲೇ ತಿಳಿಯಲಪೇಕ್ಷಿಸುವರು.
ಅವರಿಗೂ ಕೂಡ ಅನುಗ್ರಹಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ “ತಮೇವ ಭಾಂತಮನು
ಭಾತಿ ಸರ್ವಂ” “ತಸ್ಯ ಭಾಸಾ ಸರ್ವಮಿದಂ ವಿಭಾತಿ” ಎಂಬ ಶ್ರುತಿ
ವಾಕ್ಯಗಳು ಆತ್ಮನ ಸಾಕ್ಷಿಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಹೇತುವ್ಯಾಪ್ತಿಯೇ ಮೊದಲಾದ
ತರ್ಕಶಾಸ್ತ್ರದ ಮಾರ್ಗದಿಂದ ತಿಳಿಯಪಡಿಸುವುದಲ್ಲದೆ “ಸ ಏವಾಖಿಲಾ

ಸ ಏವಾಖಿಲಾಜಾಂಡಕೋಟೀನಾಂ ಮೂಲ-

ಹೃನುಗೃಹ್ಣತೀ ಶ್ರುತಿರೇಷಾ “ಸ ಏವಾಖಿಲಾಜಾಂಡಕೋಟೀನಾಂ ಮೂಲಬೀಜಂ ಭವತಿ” ಇತಿ । ಅಜೈರ್ಜೀವೈಃ ಪೂರಿತಾ ಅಂಡಾಃ ಅಜಂಡಾ ಇತಿ ಮಧ್ಯಮಪದಲೋಪಿಸಮಾಸಃ । ತೇಷಾಂ ಕೋಟಿಯಃ । ತದುತ್ಪತ್ತಿಹೇತು-ಕರ್ತೇತ್ಯರ್ಥಃ । ಸ್ವರೂಪೇಣಾಜಾ ಅಪಿ ಜೀವಾ ಭಿನ್ನ-

ಜಾಂಡಕೋಟೀನಾಂ ಮೂಲಬೀಜಂ” ಎಂಬ ಶ್ರುತಿವಾಕ್ಯವೂ ಕೂಡ ಸಚ್ಚಿದಾನಂದಸ್ವರೂಪನಾಗಿ ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿರುವ ಈ ದೇವನು ಸಮಸ್ತವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಕೋಟಿಗಳಿಗೂ ಮೂಲಕಾರಣನಾಗಿರುವನು ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುದು. ಈ ವಾಕ್ಯಗತವಾದ “ಅಜಾಂಡ” ಪದದಲ್ಲಿರುವ ಅಜಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಜೀವರೆಂದು ಅರ್ಥವು. “ಅಜೈಃ ಪೂರಿತಾಃ ಅಂಡಾಃ” ಎಂದರೆ ಜೀವರಿಂದ ತುಂಬಿರುವ ಅಂಡವು ಅಜಾಂಡವು ಎಂದು ಮಧ್ಯಮಪದಲೋಪವುಳ್ಳ ಸಮಾಸವನ್ನು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಈರೀತಿಯಾದ ಅರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿರುವ ಅಂಡಗಳು ಅಸಂಖ್ಯಾತವಾಗಿರುತ್ತವೆ ಎಂದು ಬೋಧಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಕೋಟಿಸಂಖ್ಯಾವಾಚಕವಾದ ಕೋಟಿಪದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಮಾಡಿರುವುದು.

ಈ ಅಸಂಖ್ಯಾತವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಕೋಟಿಗಳಿಗೂ ಉತ್ಪತ್ತಿಕಾರಣವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಇವನು ಕರ್ತೃವಾಗಿರುವನು. ಜೀವರುಗಳು ಸ್ವರೂಪದಿಂದ ಉತ್ಪತ್ತಿಯನ್ನೂ ನಾಶವನ್ನೂ ಹೊಂದಿರುವವರಲ್ಲ. ನಿತ್ಯರೇ

ಭಿನ್ನ ಶರೀರಗ್ರಹಣೇನೋತ್ಪತ್ತಿಸುಂತ ಆಖ್ಯಾಯಂತೇ
 ಅವಶ್ಯಂ ಚೈವಮೇವೈತತ್ಪ್ರತಿಪತ್ತವ್ಯಂ ಅನ್ಯಥಾ ಸ್ವರೂಪತ
 ಏವ ಜೀವಾನಾಮುತ್ಪತ್ತಿನುಂಗೀಕುರ್ದತಾಂ ಜಗದ್ವೈಚಿತ್ರ್ಯ-
 ಮಕಾರಣಕಂ ಸ್ಯಾತ್ | ಯತಸ್ತತ್ಪದ್ವೈಚಿತ್ರ್ಯಹೇತುಂ
 ತತ್ತಜ್ಜನ್ಮನಿ ನೋಪಲಭಾಮಹ ಇತಿ | ಯದಾತ್ಮಿನೋಜಾ
 ಅಭ್ಯುಪಗಮ್ಯೋರ್ಫ ನ ತದಾ ಜಗದ್ವೈಚಿತ್ರ್ಯಮ -
 ಕಾರಣಕಂ ಸ್ಯಾತ್ ಪೂರ್ವಪೂರ್ವಜನ್ಮಜಕರ್ಮಣಾಂ

ಆಗಿರುವರು. ಆದರೆ ಜೀವಭಾವದಿಂದ ಇರುವ ಬೇರೆಬೇರೆಯಾದ
 ಶರೀರಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಕಾರಣ ಇವರಿಗೆ ಉತ್ಪತ್ತಿಯೇ ಮೊದ
 ಲಾದವುಗಳು ಔಪಚಾರಿಕವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಜೀವರಿಗೆ ಉಂಟಾಗಿರುವ
 ಜೀವಭಾವವು ಔಪಾಧಿಕವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಸ್ವರೂಪದಿಂದಲೂ
 ಜೀವರು ಉತ್ಪತ್ತಾದಿಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರುವರು ಎಂದು ಅಂಗೀಕರಿಸು
 ವುದಾದರೆ ಜಗತ್ತಿನ ವೈಚಿತ್ರ್ಯವೇ ಇಲ್ಲದೇ ಹೋಗುವುದು. ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ
 ಜೀವರುಗಳು ಅನೇಕ ವಿಧವಾಗಿರುವ ಉತ್ಪತ್ತಾದಿಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರು
 ವುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು. ಜೀವರುಗಳ ಉತ್ಪತ್ತಾದಿಗಳಲ್ಲಿ
 ಅನೇಕ ವಿಧವಾದ ವೈಚಿತ್ರ್ಯವು ಇರುವುದು. ಈ ವಿಧವಾದ ವೈಚಿತ್ರ್ಯವು
 ಆಯಾಯ ಜನ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗಿರುವುದು ಸಕಾರಣವಾಗಿರುತ್ತದೆ.
 ಜೀವರು ಅಜರಾಗಿರುವುದಾದರೆ, ಜಗದ್ವೈಚಿತ್ರ್ಯವು ಅಕಾರಣಕವಾಗಿ
 ರುವುದು. ಜಗದ್ವೈಚಿತ್ರ್ಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣವು ಪೂರ್ವಪೂರ್ವ ಜನ್ಮಗಳಲ್ಲಿ
 ಅಚರಿಸುವ ಕರ್ಮಗಳು ಆಯಾಯ ಜನ್ಮಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಮುಂದಿನ

ತತ್ತದುತ್ತರವಿಚಿತ್ರಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವೋಪಪತ್ತೇಃ । ನ ಚ
ಜಡಾನಾಂ ಕರ್ಮಣಾಮೇವ ಹೇತುತಾಂ ಲೋಕೋನ-
ಗಚ್ಛಾಮಃ । ಅಸಿ ತು ಚೇತನಸ್ಯ ಕರ್ತುಃ । ತತಶ್ಚ—
ಯದ್ಯತ್ಕಾರ್ಯಂ ತತ್ತತ್ಕಾರ್ಯೇಷ್ವಸಂಹತಚೇತನಕರ್ತೃಕ-
ಮಿತಿ ಗೃಹೀತವ್ಯಾಪ್ತಿಕಾಸ್ತಾರ್ಕಿಕಾ ಅಸಿ ಜಗತಃ ಕರ್ತೃ-
ತ್ವೇನ ಸಾಂಬಂಧಮಿತಿ ತಾಮಿತಿ ಭಗವತ್ಯಾಃ ಶ್ರುತೇರಭಿ-
ಸಂಧಿಃ । ಇಹ ಚಾಖಿಲಾಜಾಂಡಕೋಟೀನಾಮಿತಿ ನಿರ್ದೇಶಃ

ಜನ್ಮಗಳ ವೈಚಿತ್ರ್ಯವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿ ಇರುತ್ತವೆ. ಜಡನಾಗಿರುವ ಕರ್ಮಗಳು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಜಗದ್ವೈಚಿತ್ರ್ಯವುಂಟಾಗಲು ಕಾರಣವೆಂದು ಹೇಳುವುದಕ್ಕಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಚೇತನವಿಶಿಷ್ಟನಾದ ಕರ್ತೃವು ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಆಚರಿಸಿರುವನು. ಅವನ ಕಾಲ್ಪದಿಂದ ವೈಚಿತ್ರ್ಯವು ಉಂಟಾಗಿರುವುದು. ಆದಕಾರಣ ಆಯಾಯ ಕಾರ್ಯಗಳು ಉಂಟಾಗಿರುವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಚೈತನ್ಯವಿಶಿಷ್ಟನಾದ ಕರ್ತೃವು ಇರಬೇಕು ಎಂದು ನಿಯತವಾಗಿ ತಿಳಿಯಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಇದರಿಂದ “ಯದ್ಯತ್ಕಾರ್ಯಂ ತತ್ತತ್ ಚೇತನಕರ್ತೃಕಂ” ಎಂದು ವ್ಯಾಪ್ತಿಯು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದು. ಈ ಪ್ರಕಾರವಾದ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯಿಂದ ಜಗತ್ಕರ್ತೃತ್ವವನ್ನು ಈ ದೇವನಿಗೆ ತಾರ್ಕಿಕರು ಅನುಮಾನ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ನಿಶ್ಚಯ ಮಾಡಿರುತ್ತಾರೆ. ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೇ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ನಿರ್ದೇಶಮಾಡಿರುವುದು.

ಇಲ್ಲಿ “ಅಖಿಲಾಜಾಂಡಕೋಟೀನಾಂ” ಎಂದು ನಿರ್ದೇಶಮಾಡಿರುವುದರಿಂದ ಈ ದೇವನ ಶಕ್ತಿಯು ಅಸರಿಮಿತವಾದದ್ದು ಎಂದು ತಿಳಿಸು

ಅಪರಿಮೇಯಾಂ ಕರ್ತುಃ ಶಕ್ತಿಮನಬೋಧಯಿತುಂ
 ಅಸಂಖ್ಯವಿಚಿತ್ರಜೀವಕೋಟಿಪೂರಿತಾ ಹಿ ಚತುರ್ದಶ -
 ಲೋಕಾಃ ತತ್ಸಂಪುಟಾತ್ಮಕ ಏಕೋಽಂಡಃ | ಸಂತಿ ಚೈವಂ
 ಜಾತೀಯಕಾನಾಮಂಡಾನಾಂ ಕೋಟಿಯಃ ನ ಚೈತತ್ಸರ್ವ-
 ನಮನಾಶ್ರಿತ್ಯಾಪರಿಮೇಯಾಂ ಶಕ್ತಿಂ ಘಟೇತೇತಿ | ತದಿದ-
 ಮಾಹ ಅನುಮಿತಿಸಿದ್ಧಂ ಕರ್ತಾರಂ ಅಗಣಿತಮಹಿಮ-

ವುದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಈ ಪದಪ್ರಯೋಗಮಾಡಿರುತ್ತದೆ. ಹದಿನಾಲ್ಕು
 ಲೋಕಗಳೂ ಕೂಡ ಅಸಂಖ್ಯಾತವಾದ, ವೈಚಿತ್ರ್ಯವುಳ್ಳ ಅನೇಕ ಕೋಟಿ
 ಜೀವರಿಂದ ತುಂಬಿ ಇರುತ್ತವೆ. ಹದಿನಾಲ್ಕು ಲೋಕಗಳೂ ಸೇರಿಕೊಂಡು
 ಉರ್ಧ್ವಾರ್ಧಃ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಪುಟಿತವಾಗಿ ಒಂದು ಅಂಡವಾಗಿರು
 ವುದು. ಈ ವಿಧವಾಗಿರುವ ಅಂಡಗಳು ಅನೇಕಕೋಟಿ ಸಂಖ್ಯೆಯುಳ್ಳ
 ವುಗಳಾಗಿ ಇರುವುವು. ಇವುಗಳನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಮಾಡಲು ಅಪರಿಮಿತವಾದ
 ಶಕ್ತಿಯು ಇಲ್ಲದೆ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ಪ್ರಕಾರವಾದ ಅಸಂಖ್ಯಾತವಾದ
 ಅಂಡಗಳ ಸೃಷ್ಟಿಯು ಆಗಿರುವುದರಿಂದ, ಇದನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಮಾಡಿರುವವ
 ನಾದ ಕರ್ತನೂ ಅಪರಿಮಿತವಾದ ಮಹಿಮೆಯುಳ್ಳವನೂ ಒಬ್ಬನು
 ಇರಬೇಕೆಂದು ಊಹಿಸುವುದೇ ಅನುಮಾನವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ
 ಕಾರಣವಾದ ಕರ್ತೃಪದಾರ್ಥವನ್ನು ಕಾರ್ಯವಮೂಲಕವಾಗಿ ತಿಳಿಯ
 ಬೇಕು. ಚತುರ್ದಶಲೋಕಾತ್ಮಕವಾದ ಅಂಡಗಳ ಸೃಷ್ಟಿಯು ಅಪರಿ
 ಮಿತವಾದ ಮಹಿಮೆಯುಳ್ಳ ಜೇತನಕರ್ತೃಕವಾಗಿರುವುದು. ಈ
 ದೇವನು ಈ ಬಗೆಯ ಸೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಮಾಡುವಾಗ ಬಹಳ ಮಹಿಮೆ

ಬೀಜಂ ಭವತಿ | ತಸ್ಮಾನ್ನ ದ್ವಿತೀಯೋಽಸ್ತಿ

ಸ್ವಾತ್ಮಮಾಯಾಂ ಸ್ವಶಕ್ತಿಮಿತಿ ವಿಶಿಂಷ್ಠ | ನನು ಸ ಏವೇತಿ
ಏವಕಾರೇಣ ಕರ್ತಾರಮನ್ಯಂ ವ್ಯವಚ್ಛಿನತ್ತಿ | ತನ್ನಾರ್ಥಃ |
ತಸ್ಮಾನ್ನ ದ್ವಿತೀಯೋಽಸ್ತಿ ಕಶ್ಚಿದಿತಿ ಕರ್ತಾರಮನ್ಯಂ ವ್ಯವ-
ಚ್ಛಿಂದವಚನಸ್ಯ ಅರ್ಥ ಇತಿ ಬ್ರೂಮೋ ವಿಶೇಷಣಾನಗತೇಃ |
ಲೋಕವದ್ಧಿ ಮಹತ್ಕಾರ್ಯಮನೇಕಕರ್ತೃಕಂ ತಾರ್ಕಿಕಾ

ಯುಳ್ಳ ತನ್ನ ಮಾಯಾಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸಿರು
ವನು. “ಸ ಏನ ಕರ್ತಾರ” ಎಂದು ನಿರ್ದೇಶಮಾಡಿರುವುದರಿಂದ
ಕರ್ತೃವಾದವನು ಇನ್ನೊಬ್ಬನನ್ನು ವ್ಯವಚ್ಛೇದ ಮಾಡಿರುವುದೆಂದು
ತಿಳಿಯಬಾರದು. “ತಸ್ಮಾನ್ನ ದ್ವಿತೀಯೋಽಸ್ತಿ ಕಶ್ಚಿತ್” ಎಂಬ
ಶ್ರುತಿಯ ವಚನವ ಅರ್ಥವು “ಈ ದೇವನಿಗಿಂತಲೂ ಬೇರೆಯಾದವನು
ಎರಡನೆಯವನು ಇಲ್ಲವು” ಎಂದು ಇರುವುದು. ಈ ದ್ವಿತೀಯಃ ಎಂಬ
ವಿಶೇಷಣದಿಂದ ಈ ದೇವನ ಏಕತ್ವವು ಸಿದ್ಧವಾಗಿ, ದ್ವಿತೀಯ ವಸ್ತು
ವ್ಯವಚ್ಛೇದವು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದು. ಇದರಿಂದಲೇ ಆ ಲೋಕಗಳ ಮತ್ತು
ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಗಳ ಸೃಷ್ಟಿಕರ್ತನು ಇವನಿಗಿಂತಲೂ ಬೇರೆಯಾದವನು
ಇಲ್ಲವೇ ಇಲ್ಲ ಎಂದು ಕರ್ತೃಂತರ ವ್ಯವಚ್ಛೇದವು ನಿಶ್ಚಿತವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ಲೋಕದಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡದಾದ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡುವಾಗ ಬಹಳ
ಜನರು ಪ್ರವೃತ್ತರಾಗುವರು. ಎಲ್ಲರೂ ಸೇರಿ ಕೆಲಸಮಾಡುವರು.

ಅನುಮಿಮಾರ್ಗ ಏವಕಾರಂ ಚ ಪ್ರಧಾನಭೂತಮನ್ಯಂ
ಕರ್ತಾರಂ ವ್ಯವಚ್ಛೇತ್ತಾರಂ ಮನ್ವೀರ್ಮಾ । ತನ್ನಾ ಸ್ತೈವ-
ಮನುಮಿಸುತ ಮಾ ಸ್ಮ ಚ ಮನ್ವತ ಇತಿ ವಿಶೇಷಾವಗತೇ-
ಹೇತೋಃ ಅಭ್ಯಾಸೇ ಹಿ ದಾರ್ಥ್ಯಮಾರ್ಥಸ್ಯಾಭ್ಯಾಸ್ಯಮಾನಸ್ಯ
ಲೋಕತೋವಗಚ್ಛಾಮಃ ತನ್ನಾ ಗ್ರಹೀದತ ತಾರ್ಕಿಕ-
ರಸಿಕಾಃ ಏವಕಾರಮೌಪಚಾರಿಕಾರ್ಥಕಮಿತಿ । ವಿವಿಚ್ಯಾರ್ಥಂ

ಆದಕಾರಣ ಮಹತ್ವಾರ್ಥವು ನೆರವೇರಲು ಕರ್ತೃಗಳಾದವರು ಅನೇಕ
ರಿರುವರು. ಆದರೆ ಆನಂದಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯನಾದವನೊಬ್ಬನಿಗೆ ಮಾತ್ರವೇ
ಮುಖ್ಯನಾದ ಕರ್ತೃತ್ವವು ಉಂಟಾಗುವುದು ಎಂದು ತಾರ್ಕಿಕರು
ಅನುಮಾನ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ನಿಶ್ಚಯಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಈ ವಿಧವಾದ
ಗೌಣ ಮತ್ತು ಮುಖ್ಯನಾದ ಕರ್ತೃತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿ ಆದರಲ್ಲಿ ವ್ಯವಚ್ಛೇದ್ಯ
ವ್ಯವಚ್ಛೇದಕಭಾವವನ್ನು ಹೇಳುವ ತಾರ್ಕಿಕರ ಸಮ್ಮತಿಯನ್ನು
ದ್ವಿತೀಯ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣದಿಂದ ನಿರಾಸಮಾಡಿರುತ್ತದೆ. ದ್ವಿತೀಯಃ
ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣದಿಂದ ತಾರ್ಕಿಕರು ಹೇಳುವುದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಅತಿಶಯ
ವಾದ ಅರ್ಥವು ಉಪಸ್ಥಿತವಾಗಿರುವುದು ಅವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಅಭ್ಯಾಸ
ಮಾಡುವುದು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ದೃಢತ್ವವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೇ
ಆಗಿರುವುದು. ಒಂದು ವಿಷಯವನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿಯಬೇಕಾದರೆ
ಅದನ್ನು ಅನೇಕಸಾರಿ ಅವೃತ್ತಿಮಾಡುವುದರಿಂದ ಆದರೆ ಸ್ವರೂಪವು
ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿಯುವುದು. ಇದು ಲೋಕಾನುಭವವಾಗಿರುವುದು.
“ಸ ಏವ ಕರ್ತಾ” ಎಂಬ ವಾಕ್ಯಗತವಾದ ಏವಕಾರವನ್ನು ಔಪಚಾರಿಕ
ವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುದು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬಾರದು.

ಕಷ್ಟಿತೌ ಸ ನಿರಾಕಾರೋಽಪಿ ಸಾಕಾರತ್ವಂ
ವಿಧತ್ತೇ | ನಿರಾಕಾರಸಾಕಾರಾವಸ್ಥು ನೈಸ-

ಗೃಹ್ಣೀಯುರಧ್ಯೇತಾರೆ ಇತಿ ಮನ್ವಾನೋಪನಿಷತ್—ಸ
ಸಾಂಬಃ ಉಕ್ತಪ್ರಮಾಣೈರ್ನಿರಾಕಾರೋಽಪೀತಿ ವೃತ್ತ-
ಮನುಕೀರ್ತಯತಿ | ಸ್ವತ ಇತಿ ಶೇಷಃ | ವಿಧತ್ತೇ ಪುಷ್ಪಾ-
ತೀತ್ಯರ್ಥಃ | ಯದಿ ವಿಧಾನಂ ಉತ್ಪಾದನಂ ಸ್ಯಾತ್ಪದೋ-

ಉಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿರುವ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಉಪನಿ
ಷತ್ತನ್ನು ತಿಳಿಯಲು ಇಚ್ಛೆಯುಳ್ಳವರು ಅರ್ಥವಿವರಣೆಯ ಮೂಲಕ
ವಾಗಿ ತಿಳಿಯುವರು. ಆದ್ದರಿಂದ ಉಪನಿಷತ್ತೃತಿವಾದ್ಯನಾದ ಈ
ದೇವನು ತಾನು ನಿರಾಕಾರನಾದಾಗ್ಯೂ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿರುವ ಪ್ರಮಾಣ
ವಚನಗಳಿಂದ ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತನ್ನ ಕಾರ್ಯದ ಮೂಲಕವಾಗಿ
ವ್ಯಕ್ತಗೊಳಿಸಿರುವನು. “ನಿರಾಕಾರೋಽಪಿ ಸಾಕಾರತ್ವಂ ವಿಧತ್ತೇ” ಎಂಬ
ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ವಿಧತ್ತೇ ಎಂಬುವ ಪದಕ್ಕೆ ಪುಷ್ಪಾತಿ ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು
ಹೇಳಿರುತ್ತದೆ. ಇದರಿಂದ ತಾನು ನಿರಾಕಾರನಾದರೂ ಸಾಕಾರನಾ
ಗಿಯೂ ಇರುವನು ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯವು ಇವನು ಸಾಕಾರತ್ವವನ್ನು
ವೃದ್ಧಿಮಾಡುವನು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

“ಸಾಕಾರತ್ವಂ ವಿಧತ್ತೇ” ಎಂಬ ವಾಕ್ಯಗತವಾದ ವಿಧತ್ತೇ ಎಂಬ
ಪದಕ್ಕೆ “ಉತ್ಪದ್ಯತೇ” ಎಂದು ಅರ್ಥಮಾಡಿ ಉತ್ಪತ್ತಿಯು ವಿಹಿತವಾಗು

ತ್ವಾದ್ಯಮಾನಘಟಿಸ್ಯೋತ್ಪತ್ತೇಃ ಪೂರ್ವಂ ಘಟಿರೂಪಾ-
 ಸತ್ತ್ವವದಾಕಾರಸ್ಯಾಸತ್ತ್ವಾಸಾತಃ | ತತಶ್ಚ ನಿರಾಕಾರ-
 ಸಾಕಾರಾವಸ್ಯ ನೈಸರ್ಗಿಕೌ ವರ್ತತೇ ಇತಿ ಆಕಾರಸ್ಯ ಸ್ವತ-
 ಸ್ಸಿದ್ಧತ್ವರೂಪನೈಸರ್ಗಿಕತ್ವವಚನಮುತ್ಪತ್ತ್ಯಭಾವಾಭಿಪ್ರಾ-
 ಯಕಂ ಶ್ರೌತಮುಪರುಢ್ಯೇತ, ತಸ್ಮಾತ್ಪುಷ್ಪಾತೀಶ್ಯೇವಾರ್ಥಃ |
 ತದಿದಮುಕ್ತಂ | ಸಾಂಬಮೂರ್ತಿಃ ಸ ನೋನ್ಯಾದಿತಿ |
 ಅಯಮಭಿಸಂಧಿಃ | ನಃ ಅಸ್ಮಾನಿತ್ಯರ್ಥಕಂ ಕೇ ಯೂಯ-

ವುದಾದರೆ ಅದು ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ವಿಧಾನವೆಂಬುವುದು ಉತ್ಪಾದನವೆಂದು ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಘಟವು ಉತ್ಪತ್ತಿಯಾಗುವುದಕ್ಕಿಂತ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಘಟರೂಪವು ಇಲ್ಲದಿರುವಂತೆ ಆಕಾರವೂ ಕೂಡ ಅಸ್ತಿತ್ವವಿರುವುದೆಂದು ಹೇಳಬೇಕು. ಈ ಕಾರಣ ದಿಂದಲೇ ಈ ದೇವನು ನಿರಾಕಾರನೂ ಸಾಕಾರನೂ ಆಗಿರುವುದು ಇವನ ಸ್ವಭಾವವೆಂದು ಉಕ್ತವಾಗಿರುವುದು. ಸ್ವತಸ್ಸಿದ್ಧವಾದ ಆಕಾರವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವಿಕೆಯು ಉತ್ಪತ್ತ್ಯಭಿಪ್ರಾಯಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ವಿಧಾನಂ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಪುಷ್ಪಾತಿ ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿರುತ್ತದೆ. ಇದರಿಂದಲೇ ಈ ದೇವನು ಸಾಂಬಮೂರ್ತಿಯ ಆಕಾರದಿಂದ ಇರುವವನಾಗಿ ನಮ್ಮನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಲಿ ಎಂದು ಸಾಕಾರತ್ವ ನಿರ್ದೇಶಮಾಡಿರುತ್ತದೆ. ನಃ ಎಂಬ ಪದವು ನಮ್ಮನ್ನು ಎಂದು ಅರ್ಥ ವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುದು. ನಃ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ನಮ್ಮನ್ನು ಎಂದು ಅರ್ಥ ವಾದರೆ ನೀವು ಯಾರು ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನೆಯು ಉಂಟಾಗುವುದು. ಗುರು

ಮಿತಿ ತದನು ಪರ್ಯನುಯೋಗಃ ಸ್ಯಾತ್ | ಗುರುಸಂಘ
ಆಚಾರ್ಯಸಂಘಶ್ಚೇತಿ | ನಾವಿತಿ ದ್ವಿವಚನೇನ ಅವನೀಯಾರ್ಥ-
ಮಜಾನೀಮ | ಶೇ ವಯಮೇವಂ ಸಮಾದಧೀಯಾಮ,
ಅನಾದಿರೇತತ್ಸಂಘಾದ್ವಯಂ ಗುರೋರವನವತ್ ಶಿಷ್ಯಸ್ಯಾವ-
ನಮರ್ಥಯಶೇ ದೀಪಕಾಲಂಕಾರವಿಧಯೇತಿ ಶ್ರುತ್ಯರ್ಥ-
ಮವೋಚಾಮ | ತನ್ನ ಪ್ರಸ್ತುತವ್ಯಂ ತತಶ್ಚಾನಾದಿಕಾಲ-
ಪ್ರವೃತ್ತಿಃ ಅವಿತಾ ಸಾಂಬೋಧಿ ಸಿದ್ಧತಿ | ನ ಚ ನಿರಾಕಾರಃ
ಸಾಂಬಃ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಅನಾದಿತ್ವಂ ಸಾಕಾರಸ್ಯೇತಿ | ಕಿಮರ್ಥಂ
ಪುನರಿಹಾಕಾರತದಭಾವಯೋರ್ನೈಸರ್ಗಿಕತಾವಾಡಃ | ತಾ-

ಸಂಘವೂ ಆಚಾರ್ಯಸಂಘವೂ ಕೂಡ ಯಾರು ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನೆಯನ್ನು
ಮಾಡಬೇಕಾಗಿರುತ್ತದೆ. ನೌ ಎಂಬ ದ್ವಿವಚನದಿಂದ ರಕ್ಷಣೆಗೆ ಅರ್ಹರು
ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಯುತ್ತೇವೆ ಆ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾದ
ನಾವುಗಳು, ಅನಾದಿಯಾದ ಗುರುಸಂಘ, ಆಚಾರ್ಯಸಂಘವೆಂಬ ಎರಡು
ಸಂಘಗಳು ತಮ್ಮತಮ್ಮ ರಕ್ಷಣೆಯನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುವಹಾಗೆ ಶಿಷ್ಯ
ಸಂಘಕ್ಕೂ ರಕ್ಷಣೆಯನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುತ್ತಿರುವುದು.

ಪದಾವೃತ್ತಿರೂಪವಾದ ದೀಪಕಾಲಂಕಾರದಂತೆಯೇ ಗುರುವನ್ನೂ
ರಕ್ಷಿಸಲಿ, ಶಿಷ್ಯನನ್ನೂ ರಕ್ಷಿಸಲಿ ಎಂಮು ಶ್ರುತ್ಯರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿರುತ್ತದೆ.
ಈ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಹಿಂದೆಯೇ ಈ ಅರ್ಥವು ಉಕ್ತವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ
ಹೇಳುವುದರಿಂದ ಕಾಲವು ಅನಾದಿಯಾಗಿ ಪ್ರವರ್ತಿಸುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ
ರಕ್ಷಣೆಯನ್ನು ಮಾಡುವ ಕ್ರಿಯಾಕರ್ತೃವಾಗಿರುವವನು ಸಾಂಬ

ಗಿರ್ಗಕೌ ವರ್ತೇತೇ | ಜಗದುದಯಕಾರಣಂ

ಫೃಕ್ತಾದ್ಯಗಧಿಕಾರಿಣಾಮನುಗ್ರಹಾಯೇತಿ ವದಾನುಃ | ಕೇಚಿ-
 ದ್ಧಿ ಸಾಕಾರಂ ಧ್ಯಾಯೇಯುಃ ಪರೇ ನಿರಾಕಾರಂ ಉಭಯೇ
 ಅಸಿ ಅನುಗ್ರಾಹ್ಯಾಸಿತಿ | ಭಾವಪ್ರಧಾನೋಽತ್ರ ನಿರ್ದೇಶಃ |
 ಸಾಕಾರನಿರಾಕಾರತ್ವೇ ಅಸ್ಯ ನೈಸರ್ಗಿಕೌ ವರ್ತೇತೇ ಇತಿ |
 ಜಗದುತ್ಪತ್ತಿಪಾಲನಪ್ರಲಯಾಂತಾಃ ಕ್ರಿಯಾಃ ಮಹಾಶಿಲ್ಪ-
 ಮವಗಮಿತಂ | ತಾದ್ಯಶಶಿಲ್ಪನಿಷ್ಪತ್ತಿಕ್ರಮಂ ಕಾರಣಂ
 ಜೋಪದೇಷ್ಟುಮಾರಭತೇ | ಜಗದುದಯಕಾರಣಂ ತನ್ಮ-

ಮೂರ್ತಿಯೇ ಆಗಿರುವನು ಎಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಸಾಂಬ
 ಮೂರ್ತಿಯು ನಿರಾಕಾರನಾಗಿಯೂ ಸಾಕಾರನಾಗಿಯೂ ಅನಾದಿ
 ಯಾಗಿಯೂ ಇರುವನು. ಸಾಕಾರನಿರಾಕಾರಗಳ ನೈಸರ್ಗಿಕತ್ವವಾದವು
 ಆಯಾಯ ಅಧಿಕಾರಿಗಳ ಅನುಗ್ರಹಕ್ಕಾಗಿ ಇರುವುದು. ಕೆಲವರು
 ಸಾಕಾರವನ್ನು ಧ್ಯಾನಮಾಡುವರು, ಕೆಲವರು ನಿರಾಕಾರವನ್ನು ಧ್ಯಾನ
 ಮಾಡುವರು. ಇವರಿಬ್ಬರಿಗೂ ಅನುಗ್ರಹವನ್ನು ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೇ
 ಭಾವಪ್ರಧಾನವಾದ ನಿರ್ದೇಶಮಾಡಿರುವುದು.

ಜಗತ್ತಿನ ಉತ್ಪತ್ತಿ ಪಾಲನ ನಾಶವೇ ಮೊದಲಾದ ಕಾರ್ಯಗಳು
 ಮಹಾಶಿಲ್ಪಜ್ಞಾನವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುದು. “ಜಗದುದಯಕಾರಣಂ
 ತನ್ಮನೋಽಜಾಯತ” ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಆ ಪ್ರಕಾರವಾದ ಶಿಲ್ಪವು

ನೋ ಜಾಯತ ಇತ್ಯಾದಿನಾ । ನೈಕಕೋಟಿಕೋಟಿಯೋ
ಜೀನಾಃ ಸ್ಥಾನರಾಃ ಕ್ರಮಯಃ ಅಬ್ಜಾಃ ಪಕ್ಷಿಣಃ ಪಶವಃ
ನರಾಃ ಸಹಸ್ರಪೂರ್ವಾಃ । ಯದ್ಯೇಕೋ ನರಸ್ತರ್ಹಿ ಸಹಸ್ರಂ
ಪಶವಃ । ಯದ್ಯೇಕಃ ಪಶುಸ್ತರ್ಹಿ ಸಹಸ್ರಂ ಪಕ್ಷಿಣಃ ।
ಯದ್ಯೇಕಃ ಪಕ್ಷೀ ತರ್ಹಿ ಸಹಸ್ರಮಬ್ಜಾಃ । ಯದ್ಯೇಕೋ-
ಽಬ್ಜಸ್ತರ್ಹಿ ಸಹಸ್ರಂ ಕ್ರಮಯಃ । ಯದ್ಯೇಕಃ ಕ್ರಮಿಸ್ತರ್ಹಿ
ಸಹಸ್ರಂ ಸ್ಥಾನರಾ ಇತಿ ತದರ್ಥಃ । ಯದಾಹುಃ—ಸ್ಥಾನರಾಃ

ಕ್ರಮವಾಗಿ ಉಂಟಾಗುವುದನ್ನೂ ಕಾರಣವನ್ನೂ ಉಪದೇಶಮಾಡಲು
ಪ್ರಾರಂಭಮಾಡಿ ಶ್ರುತಿಯು ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ. ಜೀವರು ಅನೇಕ ಕೋಟಿ
ಸಂಖ್ಯೆಯುಳ್ಳವರಾಗಿರುವರು. ಇದರಂತೆಯೇ ಕ್ರಿಮಿಗಳು, ಸ್ಥಿರವಾದ
ಪ್ರಾಣಿಗಳು, ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುವ ಪ್ರಾಣಿಗಳು, ಪಕ್ಷಿಗಳು, ಪಶುಗಳು,
ಮನುಷ್ಯರು ಎಂಬ ಈ ಪ್ರಾಣಿವರ್ಗಗಳೆಲ್ಲವೂ ಸಾವಿರ ಗಟ್ಟಲೆಯಾಗಿ
ಉತ್ಪತ್ತಿಯುಳ್ಳವರಾಗಿರುವರು. ಮನುಷ್ಯನು ಒಬ್ಬನು ಇದ್ದಲ್ಲಿ ಸಾವಿರ
ಪಶುಗಳು ಇರುವವು. ಪಶುವು ಒಂದು ಇದ್ದಲ್ಲಿ ಸಾವಿರ ಪಕ್ಷಿಗಳು
ಇರುವವು. ಒಂದು ಪಕ್ಷಿಯು ಇರುವಾಗ ಸಾವಿರ ಜಲಚರಪ್ರಾಣಿಗಳು
ಇರುವವು. ಒಂದು ಜಲಚರಪ್ರಾಣಿಯು ಇರುವಾಗ ಸಾವಿರ ಕ್ರಿಮಿ
ಗಳು ಇರುವವು. ಒಂದು ಕ್ರಿಮಿಯು ಇರುವಾಗ ಸಾವಿರ ಸ್ಥಿರಪ್ರಾಣಿ
ಗಳು ಇರುವವು ಎಂದು ಅಭಿಯುಕ್ತವಚನವು ಹೇಳುವುದು. ಪಶುಪಕ್ಷಿ
ಕ್ರಿಮಿಸ್ಥಾನರಜಲಚರನರ ಎಂಬ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಗಣನೆಯು ಸಹಸ್ರಪೂರ್ವಕ
ವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಈ ಅರ್ಥವನ್ನೇ—

ಕ್ರಿಮಯೋ ಹ್ಯಬ್ಧಾಃ ಪಕ್ಷಿಣಃ ಪಶವೋ ನರಾಃ । ಸಹಸ್ರ-
ಪೂರ್ವತಸ್ತೇಷಾಂ ಗಣನಾ ಪರಿಕೀರ್ತಿತೇತಿ । ತ ಏತೇ
ಜಗತ್ಪದಾರ್ಥಃ । ಪುನಃ ಪುನರ್ನಾಶರೂಪತದರ್ಥಯೋಗಾತ್ ।
ತೇಷಾಂ ಚ ಪ್ರಲಯೇ ಸ್ವಕರ್ಮನಿಮಿತ್ತೇ ಜಾತೇ ಯದಾ
ಜಗದುದಯಕರ್ಮೋದ್ಭೋಧಸ್ತದಾ ಸ ಸಾಂಬಮೂರ್ತಿಃ
ಸ್ವಸ್ವರೂಪಾನುಸಂಧಾನಾತ್ಪ್ರಚ್ಯುತಃ ಸ್ಯಾತ್ ತತಶ್ಚೇತಿ ಅದಿ-

ಸ್ಥಾವರಾಃ ಕ್ರಿಮಯೋಹ್ಯಬ್ಧಾಃ ಪಕ್ಷಿಣಃ ಪಶವೋ ನರಾಃ ।

ಸಹಸ್ರಪೂರ್ವತಸ್ತೇಷಾಂ ಗಣನಾ ಪರಿಕೀರ್ತಿತಾ ॥

ಎಂಬ ಈ ವಚನವು ಬೋಧಿಸಿರುವುದು. ಈ ವಿಧವಾದ ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನು
ಸೇರಿಸಿದ ಸಮುದಾಯವನ್ನೂ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೆ ಆಶ್ರಯವಾಗಿರುವುದನ್ನೂ
ಜಗತ್ತೆಂದು ಕರೆಸುತ್ತಾರೆ. ಈ ಪ್ರಾಣಿಗಳು ಉತ್ಪನ್ನರಾದನಂತರ
ಇವರ ಸ್ಥಿತಿಯೂ ಆಯಾಯ ಪ್ರಾಣಿಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ಅನುಸಾರವಾಗಿರು-
ವುದು. ಜಗತ್ತಿನ ಪ್ರಳಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮೊದಲು ಈ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ನಾಶ
ಕೃತನುಸಾರವಾಗಿ ಅವರವರ ಕರ್ಮಗಳು ನಿಮಿತ್ತವಾಗುವುವು. ಪುನಃ
ಜಗತ್ತಿನ ಸೃಷ್ಟಿಯು ಉಂಟಾದಾಗ ಆಯಾಯ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಕರ್ಮಗಳು
ಉತ್ಪತ್ತಿಗನುಸಾರವಾಗಿ ಉದ್ಭೋಧವಾಗುತ್ತವೆ. ಆಗ ಈ ದೇವನು
ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಧ್ಯಾನಮಾಡುವುದರಿಂದ ಎಚ್ಚರಗೊಳ್ಳುವನು.
ಸಾಂಬಮೂರ್ತಿಯ ಸ್ವಸ್ವರೂಪಪ್ರಜ್ಞೋತಿಯು ಜಗತ್ತಿನ ಉತ್ಪತ್ತಿಗೆ
ಕಾರಣವಾದ ಸಂಕಲ್ಪಾವಸ್ಥೆಯಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಈ ಅವಸ್ಥೆಯು “ಮನ
ಸ್ಸಂಕಲ್ಪಾತ್ಸರ್ವಂ ಜಗತ್ ಸಂಕಲ್ಪಿತಂ ಭವತಿ” ಎಂದು ಶ್ರುತಿಬೋಧಿತ

ತನ್ನನೋ ಜಾಯತೇ | ಮನಸ್ಸಂಕಲ್ಪಾತ್ಸರ್ವಂ
ಜಗತ್ಸಂಕಲ್ಪಿತಂ ಭವತಿ | ತದೇವೈವಂ ಪ್ರಾ-

ಭಾಗೋಽಸ್ಯಾಃ ಶ್ರುತೇರನುಷಂಜನೀಯಃ | ನ ಮನಸಃ
ಸ್ವರೂಪತ ಉತ್ಪತ್ತಿಃ ಅಪಿ ತರ್ಹಿ ಜಗದುದಯಕಾರಣ-
ತಯಾವಸ್ಥಾನಮಿತ್ಯರ್ಥಃ | ಕೇದ್ಯುರೀ ಸಾವಸ್ಥೇತಿ ಜಿಜ್ಞಾ-
ಸಾಯಾಮಾಹ | ಮನಸ್ಸಂಕಲ್ಪಾತ್ಸರ್ವಂ ಜಗತ್ಸಂಕಲ್ಪಿತಂ
ಭವತೀತಿ | ತದಿಚ್ಛಯೈವ ಸರ್ವಂ ಜಗತ್ಸ್ಪೃಷ್ಟಂ ಭವತೀ-
ತ್ಯರ್ಥಃ | ಯಾ ಹಿ “ಸರ್ವಂ ಜಗತ್ಕರೋಮೀತಿ” ಮಾನಸೀ
ವೃತ್ತಿಃ ಸಾ ಸಂಕಲ್ಪಃ | ನೈಷಾ ಪುನರಿಚ್ಛಾಂ ವಿನೋತ್ಪದ್ಯತ
ಇತಿ ತದಭಿಸಂಧಿಃ | ಜ್ಞಾನಂ ಇಚ್ಛಾ ತದನುಸಂಕಲ್ಪ ಇತಿ

ವಾಗಿರುವುದು. ಮನಸ್ಸೆಂಬುವುದಾಗಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾದ ಸ್ವರೂಪದಿಂದ
ಮನಸ್ಸಿನ ಉತ್ಪತ್ತಿಯು ಇರುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಸಾಂಬ
ಮೂರ್ತಿಯ ಸ್ವಸ್ವರೂಪಾನುಸಂಧಾನದಿಂದ ಪ್ರಚ್ಯುತಾವಸ್ಥೆಯು ಜಗ
ದುದಯಕಾರಣರೂಪದಿಂದ ಇರುವುದು. ಸಾಂಬಮೂರ್ತಿಯ ಇಚ್ಛೆ
ಯಿಂದಲೇ ಜಗತ್ತೆಲ್ಲವೂ ಸೃಷ್ಟವಾಗಿರುವುದು. ಜಗತ್ತೆಲ್ಲವನ್ನೂ ನಿರ್ಮಿ
ಸುವೆನು ಎಂಬ ಮನಸ್ಸಿನ ವೃತ್ತಿಯು ಇಚ್ಛೆಯಿಲ್ಲದೆ ಉಂಟಾಗುವುದಿಲ್ಲ.
ಆದ್ದರಿಂದ ಇಚ್ಛಾಪೂರ್ವಕವೃತ್ತಿಯು ಸಂಕಲ್ಪವೆನಿಸಿರುತ್ತದೆ. ಮೊದಲು
ಪ್ರಪಂಚವನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಬೇಕೆಂದು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಒಂದು ಜ್ಞಾನವು
ಉಂಟಾಗುವುದು. ಅನಂತರ ಅದು ದೃಢವಾಗಿ ಇಚ್ಛೆಯೆನಿಸುವುದು.

ಕ್ರಮಾತ್ಮವಂ ಜಗತ್ ಸಮ್ಯಕ್ಕಲ್ಪಿತಂ ಭವತೀತಿ ಚ ಸಮ್ಯ-
 ಕ್ಕೃತಂ ಭವತೀತಿ ಬೋಧಾತ್ । ಯ ಏಷ ಸಂಕಲ್ಪೋ
 ನೈಕಶ್ರುತಿನೇದಿತೋಽಯಂ ಸಾಂಬಸ್ಯ ಜಗಚ್ಛಿಲ್ಪಕ್ರಮ
 ಇತಿ ನಿದರ್ಶಯಿತುಂ ಕಾಚಿಚ್ಛ್ರುತಿಃ ಪ್ರದರ್ಶ್ಯತ ಇತ್ಯಾಹ ।
 ತದೇವೈವಂ ಜಗಚ್ಛಿಲ್ಪಂ ಪ್ರಾರಭ್ಯತ ಇತಿ । ಯಚ್ಛಿಲ್ಪ-
 ಮುಪಕ್ರಾಂತಂ ತದೇವ । ಏವಂ ಅತ್ರ ಶ್ರುತಾನ್ವುಕ್ತಪ್ರಕಾ-
 ರೇಣೈವ ಪ್ರಾರಭ್ಯತೇ । ಶ್ರುತ್ಯಂತರೇಽಪೀತಿ ತೇಷೋಽನು-

ಅದೇ ಇನ್ನೂ ದೃಢವಾಗಿ ಸಂಕಲ್ಪವೆನಿಸಿಕೊಂಡು ಕಾರ್ಯವೆಲ್ಲವನ್ನೂ
 ನಿರ್ವಹಿಸುವುದು. ಹೀಗೆಯೇ ಸಾಂಬಮೂರ್ತಿಯು ತನ್ನ ಮನಸ್ಸಿನ
 ವೃತ್ತಿ, ಜ್ಞಾನ, ಇಚ್ಛಾ ಸಂಕಲ್ಪಗಳಿಂದ ಜಗತ್ತೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಚೆನ್ನಾಗಿರು
 ವಂತೆ ಕಲ್ಪಿಸಿರುವನು. ಇದರಿಂದಲೇ ಜಗತ್ತು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಸೃಷ್ಟಿಮಾಡ
 ಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಈ ಪ್ರಕಾರವಾದ ಸಂಕಲ್ಪವು ಒಂದು ಶ್ರುತಿಯಿಂದಲೇ ತಿಳಿಯ
 ಲಶಕ್ಯವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅನೇಕ ಶ್ರುತಿಗಳಿಂದ ಸಾಂಬನು
 ನಿರ್ಮಿಸಿರುವ ಜಗಚ್ಛಿಲ್ಪಕ್ರಮವನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಈ
 ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದಲೇ ಇಲ್ಲಿ ಒಂದು ಶ್ರುತಿಯು ನಿರ್ದೇಶಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟಿರು
 ವುದು. ಶಿಲ್ಪವು ಉಪಕ್ರಾಂತವಾದ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೇ ಜಗಚ್ಛಿಲ್ಪವು ಈ
 ಪ್ರಕಾರದಿಂದ ಪ್ರಾರಂಭಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುತ್ತದೆಯೆಂದೂ ಇಲ್ಲಿ ನಿರ್ದೇಶ
 ಮಾಡಿರುವ ಪ್ರಕಾರದಂತೆಯೇ ಇತರ ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಉಕ್ತವಾಗಿರು

ರಭ್ಯತೇ ಜಗಚ್ಛಿಲ್ಪಂ | ಯ ಇಮಾ ವಿಶ್ವಾ
ಭುವನಾನಿ ಜುಹ್ವದ್ಯಪಿಹೋತಾ ನಿಷಸಾದ

ಪಂಜನೀಯಃ | ಕಾ ಸಾ ಶ್ರುತಿಃ ? ತಾಮಾಹ ಯ ಇಮೇತಿ |
ಯಃ ಋಷಿಃ ಜಾರ್ಣ ತತ್ತತ್ಕರ್ಮಾನುಗುಣಜೀವಭೋಗ್ಯ-
ಫಲಜಾತಮಿತಿ ಜ್ಞಾನಕರ್ಮ | ನಃ ಪಿತಾ = ಪಾತೇ
ಡಿತ್ಯಚ್ಛ್ರೇಷ್ಠತಯಾಂತಶಬ್ದತ್ವಾತ್ಪಾತೇತ್ಯರ್ಥಃ | ತೇನ
ಜೋತ್ವತ್ತಿಪ್ರಲಯಾವಪ್ಯುಪಲಕ್ಷಣೀಯೌ | ಇಮಾನಿ
ವಿಶ್ವಾನಿ ಭುವನಾನಿ ಜುಹ್ವತ್ = ಅದದಾನಃ ಗೃಹ್ಣಾನ್ಃ

ವುದು ಎಂದೂ ತಿಳಿಯಬೇಕು. “ಯ ಇಮೇ” ಎಂಬುದಾಗಿ ಆ
ಶ್ರುತಿಯು ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಆಯಾಯ ಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ಅನುಗುಣ
ವಾಗಿರುವ ಜೀವಭೋಗ್ಯವಾದ ಫಲಸಮೂಹವು ಜ್ಞಾನಕರ್ಮಗಳಾಗಿರು
ತ್ತವೆ. ಪಾಪಾಲನೇ ಎಂಬ ಪಾಲನಾರ್ಥಕವಾದ ಪಾ ಧಾತುವಿಗೆ
ಡಿತ್ಯಚ್ಛ್ರೇಷ್ಠತಯವು ಬಂದಿರುವುದರಿಂದ ಪಾತಾ ಎಂದು ಶಬ್ದರೂಪ
ವಾಗುವುದು. ಈ ಶಬ್ದದಿಂದ ಪಾಲಕನು ಎಂದು ಅರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ.
ಪಾಲಕನೆಂಬ ಅರ್ಥದ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಉಪಲಕ್ಷಣದ ರೀತಿಯಿಂದ
ಉತ್ಪತ್ತಿಪ್ರಲಯಗಳು ಗೃಹೀತವಾಗುವುವು. ಜಗತ್ತಿನ ಉತ್ಪತ್ತಿಸ್ಥಿತಿ
ಪ್ರಲಯಗಳನ್ನು ಆಚರಿಸುವ ಸಾಂಬಮೂರ್ತಿಯು ಆಯಾಯ ಪ್ರಾಣಿ
ಗಳು ಅನುಭವಿಸಬೇಕಾಗಿರುವ ಕರ್ಮಫಲವನ್ನು ಅವರವರಿಗೆ ಅನುಗ್ರ

ಸಿತಾ ನಃ | ಸ ಆಲಿಷಾ ದ್ರವಿಣಮಿಚ್ಛ-
ಮಾನಃ ಪರಮಚ್ಛದೋ ವರ ಆ ವಿವೇಶ |

ಅನುಗೃಹ್ಣಾನಃ | ನಿಷಸಾದ = ಪ್ರಾಣಿಕರ್ಮಚೋದಿತಃ ಸಃ
ಜಗತ್ಸರ್ವನಾಯ ಸ್ವಸ್ವರೂಪಾನುಸಂಧಾನಾದ್ವಿರಮ್ಯ ಅವಾ-
ಸ್ಥಿತ | ಸ ಸರ್ವಂ ಜಗತ್ಸೃಷ್ಟ್ವಾ ತೇಷು ಪ್ರಾಣೇಷು ಮಧ್ಯೇ
ಭಕ್ತತಮೈರ್ದೀಯಮಾನಂ ದ್ರವಿಣಂ ಹವಿರಾದಿಕಮಿಚ್ಛ-
ಮಾನಃ ಪರಮಸ್ಯ ಸ್ವಸ್ವರೂಪಸ್ಯ ನಿರುಪಾಧಿಕಸ್ಯ ಛದಃ

ಹಿಸುವನು, ಆಯಾಯ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಜ್ಞಾನಕರ್ಮಗಳಿಗನುಸಾರವಾಗಿ
ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಸೃಷ್ಟಿಯಾಗಬೇಕಾಗಿರುವ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಜ್ಞಾನಕರ್ಮ
ಗಳನ್ನು ಜಗತ್ಸೃಷ್ಟಿಗೋಸ್ಕರವಾಗಿ ಸ್ವೀಕರಿಸುವನು. ತಾನು ಮಾತ್ರ
ತನ್ನ ಸ್ವಸ್ವರೂಪಾನುಸಂಧಾನದಿಂದ ವಿಶ್ರಾಂತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿ
ಆಯಾಯ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಜ್ಞಾನಕರ್ಮಗಳ ಮೂಲಕವಾಗಿ ಅವರವರನ್ನು
ಸೃಷ್ಟಿಮಾಡುವನು. ಹೀಗೆಯೇ ಪ್ರಪಂಚವೆಲ್ಲವನ್ನೂ ನಿರ್ಮಿಸುವನು.
ಜಗತ್ತೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಸೃಷ್ಟಿಮಾಡಿದ ಈ ಸಾಂಬಮೂರ್ತಿಯು ಆಯಾಯ
ಪ್ರಾಣಿಗಳಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಭಕ್ತರಾದವರು ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ತನಗೆ ಒಪ್ಪಿಸುವ
ಹವಿಸ್ಸೇ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವನು ಮತ್ತು ಈ ದೇವನು
ಸೃಷ್ಟಿಮಾಡುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಈ ಸೃಷ್ಟಿಕಾರ್ಯವನ್ನು ಆಚರಿಸುವುದ
ಕ್ಕಾಗಿಯೇ ತನ್ನ ಸ್ವಸ್ವರೂಪವಾದ ನಿರುಪಾಧಿಕವಾದ ಆಕಾರವನ್ನು

ಭಾದಕಂ ಅಚ್ಛಾದಕಂ ಉಪಾಧಿನಾವಿನೇಶ | ಕೇನ ಕಾರ-
ಣೇನ? ತದಾಹ ಅಶಿಷೇತಿ | ಭಕ್ತಾನುಗ್ರಹಕಾನುಸಯೇತಿ
ತದರ್ಥಃ | ನನು ವರ ಇತಿ, ಹೋತೇತಿ ಕಃ ಪದಾರ್ಥಃ ?
ವ್ರಿಯಮಾಣಃ ಸ್ಪರ್ಧಮಾನಶ್ಚೇತಿ | ಕಥಂ ಕೃತ್ವಾ ?
ಪ್ರಾರ್ಥನಾರೂಪವರಣಾರ್ಥಸ್ಯ ವೃಧಾತೋರಚ್ಛಪ್ರತ್ಯಯಸ್ಯ
ಕರ್ಮಾರ್ಥಸ್ಯಾವಗಮಾದಿತಿ | ಹ್ವೇಜ್ಞ ಧಾತೋಃ ಸ್ಪರ್ಧಾ-
ರ್ಥಸ್ಯ ತೃಚ್ಛಪ್ರತ್ಯಯಾಂತಸ್ಯ ಭಾಂದಸಂ ರೂಪಂ ಇತಿ ಚ

ಮುಚ್ಚುವುದಾಗಿರುವ ಉಪಾಧಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುವನು. ಭಕ್ತರಿಗೆ
ಅನುಗ್ರಹವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂಬ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದಲೇ ಈ ಪ್ರಕಾರವಾದ
ಉಪಾಧಿಯನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿರುವನು. ಈ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ವರ ಎಂಬ
ಶಬ್ದವೂ, ಹೋತಾ ಎಂಬ ಶಬ್ದವೂ ಇರುವುದು. ವರ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ
ವ್ರಿಯಮಾಣಃ ಎಂದು ಅರ್ಥವು. ಹೋತಾ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸ್ಪರ್ಧಮಾನಃ
ಎಂದು ಅರ್ಥವೂ ಆಗುತ್ತದೆ. ವ್ರಿಯಮಾಣಃ ಎಂಬ ಪದದಿಂದ
ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯು ಬೋಧಿತವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ವೃಜ್ಞ ಧಾತುವು ಪ್ರಾರ್ಥನೆ
ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುದು. ಈ ಧಾತುವಿಗೆ ಕರ್ಮಾರ್ಥದಲ್ಲಿ
ಅಚ್ಛಪ್ರತ್ಯಯವು ಬಂದು ಈ ರೂಪವಾಗಿರುತ್ತದೆ. “ಹ್ವೇಜ್ಞ
ಸ್ಪರ್ಧಾಯಾಂ ವಾಚಿ” ಎಂಬ ಸ್ಪರ್ಧಾರ್ಥಕವಾದ ಹ್ವೇಜ್ಞ ಧಾತುವಿಗೆ
ತೃಚ್ಛಪ್ರತ್ಯಯವು ಬಂದು ಇರುವುದರಿಂದ ಹೋತಾ ಎಂದು ರೂಪವು
ಆಗಿರುವುದು. ಇದು ವೈದಿಕಕ್ರಿಯೆಯಿಂದ ಭಾಂದಸವಾದ ರೂಪ
ವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಹೋತಾ ಎಂಬುವುದರಿಂದ ಸ್ಪರ್ಧಮಾನಃ ಎಂದು

ಕೃತ್ವೇತಿ ಬ್ರೂಮಃ | ನೈವಂ ಸಂಭವತಿ ಸ್ಪರ್ಧಮಾನ ಇತಿ |
 ಕಿಂ ಕಾರಣಂ? ನಿರ್ಮಲಃ ಸಾಂಬ ಇತಿ | ಮಲಂ ಚ
 ಸ್ಪರ್ಧಾನಾಮೇತಿ | ಸಂಭವತ್ಯೇವೇತಿ ಬ್ರೂಮಃ | ಕಥಮಿದ-
 ಮವಗಮ್ಯತಾಂ? ವರ ಇತಿ ವಿಶೇಷಣಂ ವಿನ್ಯುತ್ಯ | ನ
 ಸ್ವತಃ ಸ್ಪರ್ಧತೇ ಸಾಂಬಃ | ಅಪಿ ತರ್ಹಿ ಭಕ್ತ್ಯವ್ರಿಯ-
 ಮಾಣಃ ಅರ್ಥಮಾನಃ ಸನ್ನಿತಿ ವಿಮರ್ಶಾತ್ | ಇದ-
 ಮತ್ರಾಕೂತಂ—ನ ಸ್ವಮನೀಷಯಾ ವೇದಾರ್ಥೋವ-
 ಗಂತನ್ಯಃ | ಅಪಿ ತರ್ಹಿ ಇತಿಹಾಸಪುರಾಣಾದ್ಯುಪಬಂಹ-
 ನಾತ್ | ತಥಾ ಚ ಯದಾ ಯದಾ ತ್ರಿಪುರಾದಯಃ
 ಬಾಧಂತೇ, ಬಾಧ್ಯಮಾನಾಶ್ಚ ಸಾಂಬಮೇವೈಕಂ ಶರಣೇ-

ಅರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ. ಸ್ಪರ್ಧೆ ಎಂಬುವುದು ಮನಸ್ಸಿನ ದೋಷವಾಗಿರುವ
 ಕಾರಣ ಈ ದೇವನಿಗೆ ಸ್ಪರ್ಧೆಯು ಸ್ವಭಾವದಿಂದ ಇರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು
 ಹೇಳಬೇಕು. ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಅನುಗ್ರಹಮಾಡುವ ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳವನಾದ
 ಕಾರಣ ಇವನು ವರನಾಗಿರುವನು. ಆದರೆ ಭಕ್ತರ ಇಚ್ಛಾನುಸಾರವಾಗಿ
 ವರನಾಗಿರುವವನಾದರೂ ಸ್ಪರ್ಧೆಯನ್ನು ಮಾಡುವನು ಎಂದು ವಿಮರ್ಶೆ
 ಯಿಂದ ತಿಳಿಯಬೇಕು. ವೇದಾರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಯಲಿಚ್ಛೆಯುಳ್ಳವನು
 ತನ್ನ ಬುದ್ಧಿಯ ನಿಪುಣತೆಯಿಂದ ಮಾತ್ರವೇ ತಿಳಿಯಬಾರದು. ಇತಿಹಾಸ
 ಪುರಾಣಗಳ ಉಪಬಂಹಣೆಯಿಂದಲೇ ವೇದಾರ್ಥವನ್ನು ನಿಶ್ಚಯಮಾಡ
 ಬೇಕು. ಭಕ್ತರಾದವರು ತ್ರಿಪುರರೇ ಮೊದಲಾದ ರಾಕ್ಷಸರ ಬಾಧೆಗೆ
 ಒಳಗಾಗಿ ಅವರ ಬಾಧೆಯನ್ನು ತಡೆಯಲಾರದೆ ಈ ದೇವನನ್ನು ಶರಣು

ಕೃತ್ಯ ಯಾಚಂತೇ, ಕಾಲಕೂಟವಿಷಾದಯೋ ವಾ ತದನು
ತಾನನುಗೃಹ್ಣಾನಃ ತಚ್ಛತ್ರುಭಿಃ ಸ್ಪರ್ಧತೇ ಸಾಂಬ ಇತಿ |
ನನು ಸರ್ವಭಕ್ತಾನುಗೃಹಾಯ ವೇದಃ ಪ್ರವೃತ್ತಃ | ಯೇ
ಪುನರ್ಭಕ್ತಾ ನ ಬಾಹ್ಯಶತ್ರುಭಿರ್ಬಾಧ್ಯಂತೇ ತದನುಗೃಹಾ-
ರ್ಥತಾನೈವಮರ್ಥಾಂಗೀಕಾರೇ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಚೇನ್ನ | ತೇಷ್ವಪಿ
ಕಾಮಾದಿಶತ್ರುಭಿರ್ಬಾಧ್ಯಮಾನೇಷು ಸಾಂಬಾನುಗೃಹಸಂ-
ಭವಾತ್ | ಅಸಂಭವೋಽನ್ಯೋನ್ಯಸಂಶ್ರಯಾತ್ | ಈದ್ಯ-
ಶೋಽನುಗೃಹೋ ನ ಸಂಭವತೀತಿ ಬ್ರೂಮಃ | ೪೦

ಹೊಂದುವರು. ಇದರಂತೆಯೇ ಕಾಲಕೂಟವಿಷವೇ ಮೊದಲಾದವುಗಳ
ಬಾಧೆಯಿಂದಲೂ ತನ್ನನ್ನು ಶರಣುಹೊಂದಿರುವ ಭಕ್ತರನ್ನು ಅನುಗ್ರಹಿ
ಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಈ ದೇವನು ಭಕ್ತರಿಗೆ ತೊಂದರೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ
ತ್ರಿಪುರರೇ ಮೊದಲಾದವರ ಸಂಗಡ ಸ್ಪರ್ಧೆಮಾಡುವನು. ಭಕ್ತರಾದವ
ರೆಲ್ಲರ ಅನುಗ್ರಹಕ್ಕಾಗಿ ವೇದವು ಪ್ರವೃತ್ತವಾಗಿರುವುದು ಮತ್ತು ಭಕ್ತ
ರಾದವರನ್ನು ಬಾಹ್ಯಶತ್ರುಗಳು ಬಾಧಿಸಲಾರರು. ಅದಕಾರಣ ಭಕ್ತ
ರನ್ನು ಈ ದೇವನು ಅನುಗ್ರಹಮಾಡಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು
ಹೇಳಬಾರದು. ಭಕ್ತರಾದವರಿಗೂ ಕೂಡ ಕಾಮವೇ ಮೊದಲಾದ
ಶತ್ರುಗಳ ಬಾಧೆಯು ಉಂಟಾಗಿ ಅದನ್ನು ಸಾಂಬಮೂರ್ತಿಯೇ ಪರಿಹರಿ
ಸುತ್ತಿರುವನು. ಹೀಗೆ ಕಾಮಾದಿ ದೋಷಗಳ ಪರಿಹಾರವೇ ಭಕ್ತರ
ಅನುಗ್ರಹವಾಗಿರುವುದು.

ಕಾರಣಂ ? ಅನ್ಯೋನ್ಯಸಂಶ್ರಯಃ । ಕಾಮಾದಿನುಲಾಸಾ-
ಕರಣನಿರತ ಇತಿ ಉಪನಿಷತ್ಪದಘಟಿತನಿಪದಾರ್ಥೋ-
ವರ್ಣಿತಃ ಸ ನ ಪ್ರಸ್ತುತವ್ಯಃ । ತತಶ್ಚ ನಿರ್ಮಲಸ್ವಾಂತಾ-
ಯೋಪದಿಶತಿ ಆಚಾರ್ಯಮೂರ್ತಿಸ್ಥಃ ಸಾಂಬ ಇತ್ಯವ-
ಗತಂ । ಭವತಾ ತು ಪ್ರಿಯಮಾಣಃ ಮಲಂ ಕಾಮಾದಿಕಂ
ಸ್ಪರ್ಧಮಾನೋ ಬಾಧತೇ ಸಾಂಬ ಇತಿ ವರ್ಣಿತಂ । ತತಶ್ಚ
ಕಾಮಾದಿರಾಹಿತೈ ಸಾಂಬಾನುಗ್ರಹಃ ತದನುಗ್ರಹೇ ಚ
ತದ್ರಾಹಿತ್ಯಮಿತಿ ಅನ್ಯೋನ್ಯಸಂಶ್ರಯಾನ್ನಾಯಮರ್ಥಃ

ಕಾಮವೇ ಮೊದಲಾದ ಚಿತ್ತದೋಷಗಳನ್ನು ಪರಿಹಾರಮಾಡು
ವುದರಲ್ಲಿ ಸಾಂಬಮೂರ್ತಿಯಾದ ಈ ದೇವನು ನಿರತನಾಗಿರುವನು
ಎಂದು ಉಪನಿಷತ್ಪದದಲ್ಲಿರುವ ನಿ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಅರ್ಥವನ್ನು ವರ್ಣಿ-
ಸಿರುವುದು. ಇದರಿಂದ ನಿರ್ಮಲವಾದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳವನಿಗೆ ಗುರು
ಮೂರ್ತಿಯ ಆಕಾರಗತನಾಗಿ ಉಪದೇಶವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿರುವನು
ಎಂದು ಶ್ರುತಿಯು ಬೋಧಿಸುವುದು. ಇದರಿಂದ ಕಾಮವೇ ಮೊದಲಾದ
ಚಿತ್ತದೋಷಗಳು ಸಾಂಬಮೂರ್ತಿಯು ಸ್ಪರ್ಧೆಮಾಡುವ ವಿಷಯವಾಗಿ
ರುವುದು. ಈ ಕಾಮಾದಿ ಮಲಗಳನ್ನು ಬಾಧಿಸುವುದೇ ಸಾಂಬ
ಮೂರ್ತಿಯ ವರವಾಗಿರುವುದರಿಂದ, ಕಾಮಾದಿಗಳು ಇಲ್ಲದಿರುವುದೇ
ಸಾಂಬಮೂರ್ತಿಯ ಅನುಗ್ರಹವು. ಸಾಂಬಮೂರ್ತಿಯ ಅನುಗ್ರಹವೇ
ಕಾಮಾದಿಗಳು ಇಲ್ಲದಿರುವುದು ಎಂದು ಅನ್ಯೋನ್ಯಾಶ್ರಯದೋಷವು

ಸಂಭವತೀತಿ ಚೇನ್ನ ಅನ್ಯತಃ ಪರಿಚ್ಛೇದಾತ್ | ಯಾವ-
ದ್ಯಾವಲ್ಲೇಶಲೇಶತಃ ಪ್ರಾಕೃರ್ಮಾನುಗುಣಂ ಮಲಮಪ-
ಗಚ್ಛೇತ್ತಾವತ್ತಾವಧ್ಯಗವಂತಮರ್ಥಯೇತ, ತತೋನು-
ಗ್ರಹಃ ತತೋಧಿಕಂ ಮಲಾಮಪಗಮಃ, ತತಸ್ತದರ್ಥನಾ,
ತತೋಽಪಿ ಅಧಿಕಂ ಮಲಾಪಗಮ ಇತಿ ಅನ್ಯತಃ = ಪ್ರಕಾ-
ರಾಂತರೇಣ, ಪರಿಚ್ಛೇದಾತ್ = ಏತದಾಶಂಕಾಸಮಾಧಾ -
ನಾತ್ | ತದಿದಮಾಹ ಭಗವಾ ದ್ವೈಪಾಯನಃ | ಧರ್ಮ-
ಮೇಘಮಿಮಂ ಪ್ರಾಕುಃ ಸಮಾಧಿಂ ಯೋಗವಿತ್ತಮಾಃ |

ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗಿರುವುದು. ಅದರಿಂದ ಹೀಗೆ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುವುದು
ಉಚಿತವಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಬಾರದು.

ಜನ್ಮಾಂತರ ಕರ್ಮಗಳ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಅಲ್ಪವಾದ ಪ್ರಮಾಣ
ದಿಂದ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಚಿತ್ತಮಲವು ನಾಶವಾಗುತ್ತಾಬರುವುದು. ಅದನ್ನು
ಅನುಸರಿಸಿಯೇ ಸಾಂಬನನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥನೆ ಮಾಡುವುದು. ಅದರಿಂದ
ಈ ದೇವನ ಅನುಗ್ರಹವು ಉಂಟಾಗುವುದು. ಅದರಿಂದ ಚಿತ್ತದೋಷವು
ಅಧಿಕವಾಗಿ ನಾಶವಾಗುವುದು. ಅನಂತರ ಆಯಾಯ ಇಚ್ಛಾನುಗುಣ
ವಾಗಿ ಈ ದೇವನನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುವುದು. ಅದರಿಂದ ಅತಿಶಯವಾಗಿ
ಚಿತ್ತದೋಷವು ನಾಶವಾಗುವುದು ಎಂಬ ಕ್ರಮದಿಂದ ಪ್ರಕಾರಾಂತರವಾಗಿ
ಈ ಅನ್ಯೋನ್ಯಾಶ್ರಯದೋಷವು ಪರಿಹೃತವಾಗುವುದು ಎಂದು ಸಮಾ-
ಧಾನವನ್ನು ಹೇಳಿರುತ್ತದೆ. ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಪೂಜ್ಯನಾದ ವ್ಯಾಸ
ಮುನಿಯು ಧರ್ಮಮೇಘಸಮಾಧಿಯೆಂದು ಬೋಧಿಸಿರುವನು.

ವರ್ಷತ್ಯೇಷ ಯತೋ ಧರ್ಮಾಮೃತಧಾರಾಃ ಸಹಸ್ರಶ ಇತಿ ।
 ತದಿದಮುಕ್ತಂ ಸಂಗ್ರಹಸೂಕ್ತಾ । ಭವತತಿಜನಿತಾನೇಕ-
 ಕರ್ಮಾನುರೂಪಂ ವಿಜ್ಞಾನಂ ದಿತ್ಸುರೇಭ್ಯಃ ಇತಿ ನಿರ್ದೇಶೇನ
 ಇತಿ । ಉಪಪದ್ಯತೇ ಚ । ಯದಿ ಅತಿಸ್ವಚ್ಛಚಿತ್ತಾಯೈ-
 ವೋಪದಿಶತೀತ್ಯಭಿಮನ್ಯೇಥಾಸ್ತರ್ಹಿ ಉಪದೇಶಾನುಪದ-
 ಮೇವ ಜ್ಞಾನಂ ಲಭೇತೇತಿ ಪ್ರಾಪ್ನೋತಿ ಮೋಕ್ಷಂ, ನ

ಮೇಘವು ಮಳೆಯ ನೀರನ್ನು ಸುರಿಸುವಂತೆ ಈ ಸಮಾಧಿಯು ಧರ್ಮ
 ಗಳನ್ನು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಹಿತಕರವಾಗಿರುವಹಾಗೆ ಆಚರಿಸುವ ಚಿತ್ತಶೈಲ್ಯ
 ವನ್ನು ಕೊಡುವುದು. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಯೋಗಾಭ್ಯಾಸ ಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ
 ನಿಪುಣರಾದವರು ಇದನ್ನು ಧರ್ಮಮೇಘವೆಂದು ಕರೆಯುವರು.

ಧರ್ಮಮೇಘಮಿಮಂ ಪ್ರಾಹುಸ್ಸಮಾಧಿಂ ಯೋಗವಿತ್ತಮಾಃ ।

ವರ್ಷತ್ಯೇಷ ಯತೋಧರ್ಮಾಮೃತಧಾರಾಸ್ಸಹಸ್ರಶಃ ॥

ಎಂಬ ವಚನವು ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಬೋಧಿಸುವುದು.
 ಇದಕ್ಕನುಸಾರವಾಗಿ ಸಂಗ್ರಹಸೂಕ್ತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಈ ಧರ್ಮಮೇಘವೆಂಬ
 ಸಮಾಧಿಯಿಂದಲೇ ಭಕ್ತರನ್ನು ಸಾಂಬಮೂರ್ತಿಯು ಅನುಗ್ರಹಿಸುತ್ತಿರು
 ವನು ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ “ಭವತತಿಜನಿತಾನೇಕಕರ್ಮಾನು
 ರೂಪಂ ವಿಜ್ಞಾನಂ ದಿತ್ಸುರೇಭ್ಯಃ” ಎಂದು ನಿರ್ದೇಶಮಾಡಿರುತ್ತದೆ.
 ಅತಿ ನಿರ್ಮಲವಾದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳವರಿಗೆ ಮಾತ್ರವೇ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಉಪ
 ದೇಶಮಾಡುವನೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಡುವುದಾದರೆ ಉಪದೇಶವಾದ
 ನಂತರದಲ್ಲಿಯೇ ಜ್ಞಾನವು ಉಂಟಾಗುವುದು. ಮೋಕ್ಷವು ಪ್ರಾಪ್ತ

ತತೋ ಬಹುಕಾಲಸಮಾಧಿಃ ಸ್ಯಾತ್ | ಕೀರ್ತಯಂತಿ ಚ
 ದ್ವೈಪಾಯನಾದಯಃ ಬಹುಕಾಲಸಮಾಧಿಮಿತಿ | ತನ್ನ
 ಕಥಮಪಿ ಅನುಪಪತ್ತಿಃ ಸಂಭಾನ್ಯಾ ಶ್ರುತಿನಿರ್ದಿಷ್ಟಾರ್ಥೇ
 ಇತಿ ಸುಷ್ಪೂಕ್ತಂ ವರ ಇತಿ ಹೋತೇತಿ ಚ ಸಾಂಬಸ್ಯ
 ವಿಶೇಷಣಮಿತಿ | ಏತಾದ್ಯತೋ ಯೋ ಮಂತ್ರೋಕ್ತಃ ಸ
 ವಿಶ್ವಕರ್ಮೇತಿ ವಾಕ್ಯಶೇಷಃ | ಗಂಭೀರೋಽಯಂ ಮಂತ್ರ

ವಾಗದೆ ಬಹುಕಾಲದವರಿಗೂ ಸಮಾಧಿಸ್ಥಿತಿಯು ಉಂಟಾಗುವುದು. ವ್ಯಾಸಬುಷಿಣೀ ಮೊದಲಾದವರೂ ಕೂಡ ಬಹುಕಾಲದವರಿಗೂ ಸಮಾಧಿಸ್ಥಿತಿಯು ಜ್ಞಾನಿಯಾದವನಿಗೆ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ಹೇಳುವರು. ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿಯೇ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ನಿರ್ದೇಶ ಮಾಡಿ ವರ ಮತ್ತು ಹೋತಾ ಎಂಬ ಸಾಂಬಮೂರ್ತಿಯ ವಿಶೇಷಣವು ಯುಕ್ತವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಯಾವವಿಧವಾದ ಅನುಪಪತ್ತಿಯೂ ಕೂಡ ಉಂಟಿಸುವುದಾಗಿ ಇರುವುದಿಲ್ಲ.

ಈ ಮಂತ್ರದಿಂದ ಈ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ನಿರ್ದೇಶಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟಿರುವ ಸಾಂಬಮೂರ್ತಿಯಾದ ಪರಮೇಶ್ವರನು ವಿಶ್ವಕರ್ಮನೇ ಆಗಿರುವನೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಮಂತ್ರದ ಅರ್ಥವು ಬಹಳಮಟ್ಟಿಗೆ ಉಂಟಿಸಲು ಶಕ್ಯವಾದ ಅರ್ಥವುಳ್ಳದ್ದಾದಕಾರಣ ಈ ಶ್ರುತಿಯು ಅರ್ಥವನ್ನು ಸಂಗ್ರಹವಾಗಿ ಹೇಳಿರುವುದು. ವಿಶ್ವಕರ್ಮಶಬ್ದದಿಂದ ಸಮಸ್ತವಾದ ಸೃಷ್ಟಿಸ್ಥಿತಿ ಲಯರೂಪವಾದ ಕರ್ಮಗಳು ಬೋಧಿಸಲ್ಪಡುವುವು. “ವಿಶ್ವಾನಿ ಕರ್ಮಾಣಿ

ವಿಶ್ವಾನಿ ಸೃಷ್ಟ್ಯವನಪ್ರಲಯರೂಪಾಣಿ ಕ- ರ್ಮಾಣಿ ಯಸ್ಯಾಸೌ ವಿಶ್ವಕರ್ಮಾ ಭವತಿ |

ಇತಿ ತದರ್ಥಸಂಗ್ರಹಮಾಹ ಪ್ರಕೃತಶ್ರುತಿಃ | ವಿಶ್ವಾನಿ
ಸೃಷ್ಟ್ಯವನಪ್ರಲಯರೂಪಾಣಿ ಕರ್ಮಾಣಿ ಯಸ್ಯಾಸೌ ವಿಶ್ವ-
ಕರ್ಮಾ ಭವತೀತಿ | ಇಯತಾ ನಿಮಿತ್ತಕಾರಣತಾ ಸ್ಫುಟಿತಾ |

ಯಸ್ಯಸಃ” ಎಂಬ ಸಮಾಸದಿಂದ ಈ ಅರ್ಥವು ಉಪ್ಪಿತವಾಗಿರುವುದು.
ಹೀಗೆ ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ದೇವನು ಜಗತ್ತಿನ ಸೃಷ್ಟಿಸ್ಥಿತಿಲಯಕಾರ್ಯ
ಗಳಿಗೆ ನಿಮಿತ್ತಕಾರಣನಾಗಿರುವನೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

“ಯಸ್ಮಿ ಇದಗ್ ಸರ್ವಂ ಭುವನಂ ಜಜಾನ” ಎಂಬ ವಚನ
ದಿಂದ ಈ ದೇವನು ವಿವರ್ತೋಪಾದಾನಕಾರಣನಾಗಿರುವನೆಂದು ತಿಳಿ
ಯಬೇಕು. ಕಾರಣವಾದ ಪದಾರ್ಥವು ಕಾರ್ಯರೂಪದಿಂದ ಇರು
ವುದು ವಿವರ್ತವೆನಿಸುವುದು. ಮೃತ್ತಿಕೆಯು ಘಟಾದಿರೂಪದಿಂದ
ಇರುವುದೂ, ಸುವರ್ಣವು ಅನೇಕವಿಧವಾದ ಆಭರಣರೂಪದಿಂದ ಇರು
ವುದೂ ವಿವರ್ತವೆನಿಸುವುದು. ಈ ವಿವರ್ತವಾದದಲ್ಲಿ ಮೂಲದ್ರವ್ಯವು
ತನ್ನ ಕಾರ್ಯವಾದ ಎಲ್ಲಕ್ಕಿಂತಲೂ ಮೂಲಕಾರಣವಾಗಿ ಉಪಾದಾನ
ವೆನಿಸಿರುವುದು. ಸಾಂಬಮೂರ್ತಿಯು ಪ್ರಸಂಚದ ಸೃಷ್ಟಿಗೆ ವಿವರ್ತೋ
ಪಾದಾನಕಾರಣನಾಗಿರುವನು ಎಂಬುವದು “ಈ ದೇವನಲ್ಲಿಯೇ ಸಮಸ್ತ
ವಾದ ಪ್ರಸಂಚವೆಲ್ಲವೂ ಉತ್ಪತ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುವುದು” ಎಂದು

ಯಸ್ಮಿನ್ನಿದಗ್ಂ ಸರ್ವಂ ಭುವನಂ ಜಜಾನ |
ಯಸ್ಮಾದಿದಗ್ಂ ಸಮಸ್ತಗ್ಂ ಸಂಕಲ್ಪ -

ಅಥ ವಿವರ್ತೋಪಾದಾನಕಾರಣತಾಮುಪಾಹ | ಯಸ್ಮಿ....
ಜಜಾನೇತಿ | ಪ್ರಾದುರ್ಭೂತಮಿತ್ಯರ್ಥಃ | ಜನೀಪ್ರಾದು-
ರ್ಭಾವ ಇತಿ ಧಾತೋಃ | ಉಕ್ತದ್ವಿನಿಧಕಾರಣತಾಮೇಕ-
ಹೇಲಯ್ಯೆನ ದೃಢಂ ಪ್ರತಿಪತ್ತಮನುಕೀರ್ತಯತಿ |
ಯಸ್ಮಾದಿದಂ....ನೂತ್ನಾ ಭವತೀತಿ | ಇದಮತ್ರಾಕೂತಂ |
ಕೇನೇಯಂ ಕಾರಣದ್ವಯಾವಗತಿಃ | ಯಸ್ಮಾದಿತಿ

ಅರ್ಥವುಳ್ಳ “ಯಸ್ಮಿನ್” ಎಂಬ ಸೂತ್ರನಿರ್ದೇಶದಿಂದಲೇ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ಜನೀಪ್ರಾದುರ್ಭವೇ ಎಂಬ ಧಾತುವಿನಿಂದ ಜಜಾನ ಎಂದು ರೂಪವಾಗಿರುವುದು. ಜಜಾನ ಎಂಬ ಕ್ರಿಯಾಪದಕ್ಕೆ “ಪ್ರಾದುರ್ಭೂತಂ” ಎಂದು ಅರ್ಥವು “ಯಸ್ಮಾದಿದಗ್ಂ ಸಮಸ್ತಗ್ಂ ಸಂಕಲ್ಪರೂಪಗ್ಂ ಶಿಲ್ಪಂ ಪ್ರಕಲ್ಪ್ಯತೇ | ಸ ವಿಶ್ವಕರ್ಮ ಸರಮಾತ್ಮಾ ಭವತಿ ||” ಎಂಬ ವಚನವು ಈ ಎರಡು ವಿಧವಾದ ಕಾರಣವೂ ಈ ದೇವನೊಬ್ಬನಿಗೆ ಲೀಲೆಯಿಂದಲೇ ಉಂಟಾಗಿರುವುದೆಂದು ಬೋಧಿಸುವುದು. ಯಸ್ಮಾತ್ ಎಂಬ ಪಂಚಮೀವಿಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಈ ಅರ್ಥವು ತಿಳಿಯಬಹುದಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಸುವರ್ಣದಿಂದ ಕುಂಡಲವು ಆಗುವುದೆಂದು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವ್ಯವ

ರೂಪಗ್ಂ ಶಿಲ್ಪಂ ಪ್ರಕಲ್ಪ್ಯತೇ ಸ ವಿಶ್ವ- ಕರ್ಮಾ ಪರಮಾತ್ಮಾ ಭವತಿ | ಆದಿಶಿಲ್ಪ-

ಪಂಚಮ್ಯಾ | ಕೃತಶ್ಚೇಯಮರ್ಥಾನಗತಿರಿತಿ ಚೇತ್
ಲೋಕತ ಇತಿ ಪದಾನುಃ | ಸುವರ್ಣಾತ್ಕುಂಡಲಂ ಭವತೀತಿ
ವ್ಯವಹರತಿ ಲೋಕಃ | ಕುಂಡಲಾತ್ಮನಾ ಸುವರ್ಣಂ ಪರಿಣ-
ಮತ ಇತಿ ತದರ್ಥಃ | ತದಿಹ ಪರಿಣಾಮ್ಯುಪಾದಾನಂ
ಪ್ರತೀಮಃ | ರಜ್ಜೋಃ ಸರ್ಪೋ ಭವತೀತಿ ಚ ವ್ಯವಹರತಿ
ಲೋಕಃ | ಸರ್ಪಭಾನೇ ರಜ್ಜುಃ ಕಾರಣಮಿತಿ ತತಃ
ಪ್ರತೀಮಃ | ಪ್ರತೀಮುಶ್ಚ ಸರ್ಪಸ್ಯ ವಿವರ್ತೋಪದಾನಂ

ಹಾರವಿರುವುದು. ಸುವರ್ಣವೇ ಕುಂಡಲದ ರೂಪವಾಗಿ ಪರಿಣಾಮ
ವನ್ನು ಹೊಂದುವುದೆಂದು ತಿಳಿಯುವುದು. ಇದರಿಂದ ಸುವರ್ಣವು
(ಕುಂಡಲಕ್ಕೆ ಪರಿಣಾಮ್ಯುಪಾದಾನವಾಗಿರುವುದು) ಕುಂಡಲಾತ್ಮನಾ
ಪರಿಣಾಮಕ್ಕೆ ಉಪಾದಾನವಾಗಿರುವುದು. ರಜ್ಜುವು ಸರ್ಪವಾಗುವುದು
ಎಂದು ಲೋಕವ್ಯವಹಾರದಲ್ಲಿ ಸರ್ಪಭಾವಕ್ಕೆ ರಜ್ಜುವು ಕಾರಣವಾಗಿರು
ವುದು. ರಜ್ಜುವು ಸರ್ಪಭಾವದಿಂದ ತೋರುವುದನ್ನು ವಿವರ್ತವೆಂದು
ಹೇಳುವರು. ಈ ವಿವರ್ತದಲ್ಲಿ ಸರ್ಪಭಾವಕ್ಕೆ ರಜ್ಜುವು ವಿವರ್ತೋ
ಪಾದಾನವಾಗಿರುವುದು. ಕುಂಬಾರನಿಂದ ಘಟಗಳು ಉಂಟಾ
ಗುವುವು ಎಂಬ ವ್ಯವಹಾರದಲ್ಲಿ ಘಟಗಳ ಉತ್ಪತ್ತಿಯನ್ನು ಕುರಿತು

ರಜ್ಜುರಿತಿ । ಏವಮೇವ ಕುಲಾಲಾಧ್ಯಟಾ ಭವಂತೀತಿ ।
 ಇದ ಚ ಕುಲಾಲಂ ನಿಮಿತ್ತಕಾರಣಂ ಪ್ರತೀಮಃ । ಹೇತ್ವರ್ಥ-
 ಕತ್ವಾತ್ ಪಂಚಮ್ಯಾಃ । ಸಾಂಬಃ ಪುನರ್ನ ಪರಿಣಾಮ್ಯು-
 ಪಾದಾನಂ । ಸಾವಯವಸ್ಯೈವ ಹಿ ಪರಿಣಾಮಃ । ಸಾವ-
 ಯವತ್ವೇ ಚ ಘಟಾದಿವದನಿತ್ಯತ್ವಂ ಪ್ರಸಜ್ಯೇತ । ತತಶ್ಚ
 ಶ್ರುತಪೂರ್ವಂ ನಿತ್ಯತ್ವಂ ಬಾಧ್ಯೇತೇತಿ ಅಭಿಪ್ರಯಂತೀ,
 ಯಸ್ಮಾದಿತ್ಯಾದಿರೂಪಾ ಉಪನಿಷತ್ಪ್ರವರ್ತತ ಇತಿ । ನನು

ಕುಂಬಾರನು ನಿಮಿತ್ತಕಾರಣನಾಗಿರುವನು. ಪಂಚಮಾವಿಭಕ್ತಿಯು
 ಯಾವಾಗಲೂ ಕಾರಣವಾಚಕವಾಗಿರುವುದು. ಲೋಕದ ಉತ್ಪತ್ತಿಯೇ
 ಮೊದಲಾದವುಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸಾಂಬನು ಪರಿಣಾಮ್ಯುಪಾದಾನವಾಗಿ
 ರುವುದಿಲ್ಲ. ಅವಯವವುಳ್ಳ ಪದಾರ್ಥವು ಪರಿಣಾಮವನ್ನು ಹೊಂದು
 ವುದು. ಘಟಾದಿ ಪದಾರ್ಥಗಳು ಸಾವಯವಗಳಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಇವುಗಳು
 ಮೃತ್ತಿಕೆಯ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಇವುಗಳು ಅನಿತ್ಯ
 ಪದಾರ್ಥಗಳೆಂದು ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾಗಿರುವುವು. ಸಾಂಬನು ಪ್ರಪಂಚದ
 ಉತ್ಪತ್ತಿಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪರಿಣಾಮ್ಯುಪಾದಾನವಾದರೆ ಘಟಾದಿಗಳಂತೆ
 ಅನಿತ್ಯವಸ್ತುವಾಗುವನು. ಹಿಂದಿನಿಂದಲೂ ಈ ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾದ ನಿತ್ಯತ್ವವು
 ಇದರಿಂದ ಬಾಧಿತವಾಗುವುದು ಎಂಬ ಅರ್ಥವು ಈ ಉಪನಿಷದ್ಗತ
 ವಾದ “ಯಸ್ಮಾತ್” ಎಂಬ ಪಂಚಮಾವಿಭಕ್ತಿಯಿಂದಲೇ ವ್ಯಕ್ತವಾಗು
 ವುದು.

ಕೃತ್ತತಃ ಸ ಭವತಿ | ಮನಸಾ ಯತ್ಸೃಜ್ಯತೇ

ಸಂತಿ ಭವಿಸ್ಯಂತಿ ಅಭೂವಂಶ್ಚಾನೇಕೇ ಶಿಲ್ಪಿನಃ ಸ್ವಸ್ತ-
ಶಕ್ತ್ಯನುಗುಣಶಿಲ್ಪಾಃ | ಕಃ ಪುನರಸ್ಯಾತಿಶಯಃ? ತಮಾಹ |
ಆದಿಶಿಲ್ಪಕೃತ್ತತಃ ಸ ಭವತೀತಿ | ಸ ಏವ ಶಿಲ್ಪಿನಾಂ ಶಿಲ್ಪ-
ನಾರ್ಗಪ್ರದರ್ಶಕಃ ಸ ಏವ ಪರಮಾತ್ಮೇತಿ ಸೋಽಸಾವತಿ-
ಶಯ ಇತ್ಯಾಶಯಃ | ಸುಗಮೋಂತೋಽನ್ಯೋಽಕ್ಷರಾರ್ಥ

ಶಿಲ್ಪಿಗಳಾಗಿದ್ದವರು ಅನೇಕರು ಕಳೆದುಹೋದರು. ಈಗ ಬಹಳ
ಜನರು ಶಿಲ್ಪಿಗಳಾಗಿ ಇರುವರು. ಮುಂದೆ ಅನೇಕ ಜನರು ಶಿಲ್ಪಿಗಳಾಗು-
ವರು. ಇವರೆಲ್ಲರೂ ತಮ್ಮತಮ್ಮ ಶಿಲ್ಪಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾದ ಶಿಲ್ಪಿ-
ಗಳಾಗಿರುವರು. ಹೀಗಿರುವಾಗ ಶಿಲ್ಪಶಾಸ್ತ್ರದ ಜ್ಞಾನದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ
ಆತಿಶಯವು ಯಾವವಿಧವಾಗಿರುತ್ತದೆ ಎಂದು ಸಂಶಯವು ಉಂಟಾಗು-
ವುದು. ಇದನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೇ “ಆದಿಶಿಲ್ಪಕೃತ್ತತಃ ಸ
ಭವತಿ” ಎಂದೂ ಸೂತ್ರವು ಪ್ರವೃತ್ತವಾಗಿರುವುದು. ಸಾಂಬದೇವನೇ ಶಿಲ್ಪಿ-
ಗಳಿಗೆ ಶಿಲ್ಪಜ್ಞಾನವು ಉಂಟಾಗಲು ಅನುಗ್ರಹಿಸುವವನು ಮತ್ತು ಅವನೇ
ಪರಮಾತ್ಮನಾಗಿರುವನು ಎಂಬುವುದೇ ಇತರ ಶಿಲ್ಪಿಗಳಿಗಿಂತ ಆತಿಶಯ-
ವಾಗಿರುವುದು ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯವು. ಈ ಕಾರಣದಿಂದಲೇ ಈ ಸೂತ್ರ-
ಗತವಾದ ಇತರ ಪದಗಳ ಅಭಿಪ್ರಾಯವು ಸುಲಭವಾಗಿ ತಿಳಿಯಲು
ಸಾಧ್ಯವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ವಿವರಣೆಯನ್ನು ಹೇಳಿಲ್ಲವು.

ಇತಿ | ನ ತದ್ವಿನವರಣಾಯ ಪ್ರಯತ್ನಃ | ನನ್ನಿದಮಸಂಬದ್ಧ-
ಮುಪನ್ಯಸ್ತಂ | ಸ ವಿಶ್ವಕರ್ಮೇತಿ ಆದಿಶಿಲ್ಪಕೃದಿತಿ ಚ
ಯಾವತಾ ಸಂಕಲ್ಪ ಏನ ತಸ್ಯೋಕ್ತಃ ನ ವಿಶ್ವಕರ್ತೃತ್ವಂ
ಕರ್ಮಕರಾಣಾಮಿವ ನ ಚ ಲೋಕೇ ಸಂಕಲ್ಪಮಾತ್ರಮಾಚ-
ರತಃ ಕರ್ಮಕೃತ್ತ್ವಂ ವ್ಯವಹರಂತೀತಿ ಹಾಸ್ಯಮೇತತ್
ಸಾಂಬಸ್ಯ ಶಿಲ್ಪವಚನಮಿತಿ ಚೇತ್ ನ | ವೇದವಾದಾತ್ |
ಯತ್ರ ಸ್ಪಷ್ಟೇ ರಥಾದಯಃ ನ ಸಂತಿ ತತ್ರ ತಾಃ ಸೃಜತ ಇತಿ

ಈ ಸಾಂಬಮೂರ್ತಿಯು ವಿಶ್ವಕರ್ಮನೆಂಬುದಾಗಿಯೂ, ಆದಿ
ಶಿಲ್ಪಕರ್ತೃವೆಂಬುದಾಗಿಯೂ ಈ ಉಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿರುತ್ತದೆ.
ಈ ದೇವನ ಸಂಕಲ್ಪವೇ ವಿಶ್ವಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿಗಳಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗಿರುತ್ತದೆ.
ಕೆಲಸಗಳನ್ನು ಮಾಡುವಹಾಗೆ ಪ್ರಪಂಚದ ಸೃಷ್ಟಿಯೇ ಮೊದಲಾದ
ಕರ್ಮಕರ್ತೃತ್ವವು ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಸಂಕಲ್ಪವನ್ನು
ಮಾತ್ರವೇ ಆಚರಿಸುವವರಿಗೆ ಕರ್ಮಕರ್ತೃತ್ವ ವ್ಯವಹಾರವು ಇರುವು
ದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸಂಕಲ್ಪಮಾತ್ರವನ್ನು ಆಚರಿಸುತ್ತಿರುವ ಈ
ಸಾಂಬಮೂರ್ತಿಗೆ “ಆದಿಶಿಲ್ಪಕೃತ್” ಎಂಬುದಾಗಿ ವ್ಯವಹಾರಮಾಡು
ವುದು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ ಎಂದು ಆಕ್ಷೇಪವು ಉಂಟಾಗುವುದು. ವೇದವಾದ
ದಿಂದ ಈ ಆಕ್ಷೇಪಕ್ಕೆ ಸಮಾಧಾನವು ಉತ್ತರವಾಗಿರುವುದು. ರಥವೇ
ಮೊದಲಾದವುಗಳು ಇಲ್ಲದಿರುವ ಸ್ಪಷ್ಟದಲ್ಲಿ ಅವುಗಳನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿ
ಮಾಡುವನು ಎಂದು ಅಂತಸ್ಸೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ವೇದವು ಬೋಧಿಸುವುದು.

ವಿಶ್ವಕೃದತ್ತತ್ಸರ್ವಗ್ಂ ಶಿಲ್ಪಮೇವ ಭವತಿ |

ಅಂತಸ್ಸೃಷ್ಟಿಂ ವದತಿ ವೇದಃ | ತದ್ವದೇವೇಹ ಸೃಷ್ಟಿಃ
ಕೀರ್ತ್ಯತೇ | ಸ ಹಿ ಕರ್ತೇತಿ | ತಸ್ಯ ಸ್ವಪತಃ ಕರ್ತೃತ್ವಮಪಿ
ವದತಿ ವೇದಃ | ತದ್ವದೇವೇಹ ಕರ್ತೃತ್ವಂ ಕೀರ್ತ್ಯತ ಇತಿ
ನ ಲೇಶತೋ ಹಾಸೋಽವಕಾಶೇತೇತಿ | ತದಿದಮಾಹ |
ಮನಸಾ ಯತ್ಸೃಜ್ಯತೇ ವಿಶ್ವಕೃತ್ ಅಂತಃ ತತ್ಸರ್ವಂ
ಶಿಲ್ಪಮೇವ ಭವತೀತಿ | ಸಂಸೃಜ್ಯತ ಇತಿ ದೈವಾದಿಕೋ-
ಽಯಮಕರ್ಮಕೋ ಧಾತುಃ | ತತಶ್ಚ ಯತ್ತದಿತಿ ನ

ಇದರಂತೆಯೇ ಪ್ರಪಂಚದ ಸೃಷ್ಟಿಯೂ ಬೋಧಿತವಾಗಿ ಸೃಷ್ಟಿಯು
ಕರ್ತನೆಂದು ಸಾಂಬನನ್ನು ಹೇಳಿರುವುದು. ಸ್ವಪ್ನವೆಂಬುವುದು ಸ್ವಾಪ
ಕಾಲದಲ್ಲಿ (ನಿದ್ರೆಯಲ್ಲಿ)ಯೇ ಉಂಟಾಗುವುದು. ಸ್ವಾಪಕಾಲದಲ್ಲಿ
ಉಂಟಾಗುವ ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿಯೇ ರಥಾದಿಗಳ ಕರ್ತೃತ್ವವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವ
ವೇದವು ಪ್ರಪಂಚದ ಸೃಷ್ಟಿಕರ್ತೃತ್ವವನ್ನು ಬೋಧಿಸುತ್ತಿರುವುದರಲ್ಲಿ
ಕೊಂಚವೂ ಅಕ್ಷೇಪವು ಉಂಟಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವನ್ನು ಕೊಡುವು
ದಿಲ್ಲ. ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದಲೇ “ಮನಸಾ ಯತ್ ಸೃಜ್ಯತೇ ವಿಶ್ವಕೃತ್
ಅಂತಃ ತತ್ಸರ್ವಂ ಶಿಲ್ಪಮೇವ ಭವತಿ” ಎಂದು ಸೂತ್ರವು ಪ್ರವೃತ್ತವಾಗಿ
ರುತ್ತದೆ. ಸೃಜ್ಯತೇ ಎಂಬುವುದು ದಿವಾದಿಗಣಪರಿತನಾದ ಅಕರ್ಮಕ
ಧಾತುವಿನಿಂದ ಉಂಟಾದ ರೂಪವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಸೂತ್ರಗತವಾದ ಯತ್.

ಕರ್ಮಾರ್ಥಕೌ ಶಬ್ದೌ | ಅಪಿ ತರ್ಹಿ ಯದಾ ತದೇತಿ
ಕಾಲಾರ್ಥಕೌ | ನಷ್ಟೇವಂ ತರ್ಹಿ ನಾಸ್ಮಾದ್ವಚನಾತ್
ಸೃಷ್ಟೃತ್ವಂ ಸಿದ್ಧೇತ್ ಸಂಬಂಧವಾದಾದಿತಿ ಚೇತ್ ಸಿದ್ಧೇ-
ದಿತಿ ಬ್ರೂಮಃ | ಮನೋಽಂತರಸ್ತಿ ಸಾಂಬೋಽಂತರಸ್ತಿ
ವ್ಯಾಪೀ ತತೋ ನಿತ್ಯಸಂಸರ್ಗಃ ಪ್ರಮಿತಃ | ಅತೋ ಯದಾ
ತದೇತಿ ಕಾದಾಚಿತ್ಯತಾವಾದಃ ನೋಪಪದ್ಯತೇ | ನ ಚೈಷ
ಉನ್ಮತ್ತಸ್ಯ ವಾದಃ | ತದ್ವಥಾ ಯಥೋಪಪದ್ಯೇತ ತಥಾ

ತತ್ ಎಂಬ ಎರಡು ಶಬ್ದಗಳೂ ಕರ್ಮಾರ್ಥಬೋಧಕಗಳಾಗಿರುವು
ದಿಲ್ಲ. ಇವುಗಳು ಯದಾ, ತದಾ ಎಂಬುದಾಗಿ ಕಾಲವನ್ನು ಬೋಧಿ
ಸುವುವು. ಕಾಲವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುದಾದರೆ ಈ ವಚನದಿಂದ ಸೃಷ್ಟೃತ್ವವು
ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ಪದದಿಂದ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವು
ದಾದರೆ ಮನಸ್ಸು ಅಂತಃಸ್ಥಿತಿಯುಳ್ಳದ್ದಾಗಿರುವುದು. ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ
ಸಾಂಬನು ವ್ಯಾಪಿಯಾಗಿರುವನು. ಇದರಿಂದ ಮನಸ್ಸಿಗೂ ಸಾಂಬನಿಗೂ
ನಿತ್ಯವಾದ ಸಂಸರ್ಗವು ಪ್ರಮಾಣಗಮ್ಯವಾಗಿ ಇರುವುದು. ಈ ಕಾರಣ
ದಿಂದಲೇ ಯದಾ, ತದಾ ಎಂಬುದಾಗಿ ಕಾಲವಾಚಕ ಶಬ್ದಗಳಿಂದ
ಕಾದಾಚಿತ್ಯತಾವಾದವನ್ನು ಹೇಳಬಾರದು ಮನಸ್ಸಿಗೂ ಸಾಂಬನಿಗೂ
ಇರುವ ಸಂಬಂಧವು ಕದಾಚಿತ್ ಉಂಟಾಗಿರುವುದು ಎಂದು ಕಾದಾಚಿ
ತ್ಯತಾವಾದವನ್ನು ನಿರಾಸಮಾಡಬೇಕು. ಮನಸ್ಸಿಗೂ ಸಾಂಬನಿಗೂ
ಸಂಸರ್ಗವು ನಿತ್ಯವಾಗಿರುವ ವಾದವನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ವೃತ್ತಿ
ವಿಶೇಷವು ನಾವಸ್ತಿಗೆ ವಿಶೇಷಣವಾಗುವಾಗ ಸಂಸರ್ಗವು ಕಾದಾಚಿತ್ಯ

ತಥಾ ಯತಿತನ್ಯಂ । ವೃತ್ತಿವಿಶೇಷೋ ಯದಿ ಮನೋ
 ವಿಶಿಂಷ್ಯಾತ್ಕಾದಾಚಿತ್ಯಃ ನ ತರ್ಹಿ ತಾದೃಶೀ ಅನುಪಪತ್ತಿಃ ।
 ವೃತ್ತಿವಿಶೇಷವಿಶೇಷಿತಮನಸಃ ಕಾದಾಚಿತ್ಕತ್ವಾತ್ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾತಿ -
 ಯೋಗಿಕಸ್ಯ ಸಂಸರ್ಗಸ್ಯಾಪಿ ಕಾದಾಚಿತ್ಕತಾಸಿದ್ಧೇಃ । ನನು
 ಮನಸಾ ಬಹಿಃಸಂಸರ್ಗೋಽಸಂಭವೀ ಅತೋಽಂತರಿತಿ
 ನಿರ್ದೇಶೋಽನರ್ಥಕಃ ಪ್ರಾಪ್ನೋತಿ । ನ ಪ್ರಾಪ್ನೋತಿ ।
 ಕಥಂ ಕೃತ್ವಾ । ಲೋಕಾನುಭವಂ ಪ್ರಮಾಣೀಕೃತ್ಯ ।
 ಕೀದೃಶೋಽಯಮನುಭವಃ ? ತಮಾಹ । ಜಾಗ್ರತಂ ದೇವ-
 ದತ್ತಂ ಅಹ್ವಯಂತೋ ವದಂತಶ್ಚ ವೃತ್ತಾಂತಂ ಜನಾ

ವಾಗುವುದು. ವೃತ್ತಿವಿಶೇಷವಿಶೇಷಿತವಾದ ಮನಸ್ಸು ಕಾದಾಚಿತ್ಯವೆಂದು
 ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುದು. ಇದರಿಂದ ಈ ಪ್ರಕಾರವಾದ ವೃತ್ತಿವಿಶೇಷವಿಶೇಷಿತ
 ವಾದ ಮನಸ್ಸಿನ ಕಾದಾಚಿತ್ಯಸ್ಥಿತಿయు ಅನಿತ್ಯವಾಗಿರುವುದು.

ಮನಸ್ಸಿನೊಡನೆ ಬಹಿಸ್ಸಂಸರ್ಗವು ಸಾಂಬನಿಗೆ ಅಸಂಭವವಾಗಿರು
 ವುದು. ಲೋಕಾನುಭವದಿಂದ ಅಂತಸ್ಸಂಸರ್ಗವು ಪ್ರಾಮಾಣಿಕವಾಗಿ
 ರುವುದು. ದೇವದತ್ತನೆಂಬುವನು ಜಾಗ್ರದವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿರುವಾಗ ಅವನನ್ನು
 ನಾಮನಿರ್ದೇಶಮಾಡಿ ಜನರು ಕರೆಯುವರು. ಅವನ ಸಂಗಡ ಮಾತಾ
 ಡಲು ಯತ್ನ ಮಾಡುವರು. ಜನಗಳು ಹೀಗೆ ಯತ್ನವನ್ನು ಮಾಡಿದರೂ
 ಅವನು ಮಾತನಾಡದೆ ಇರುವುದನ್ನು ನೋಡಿ ದೇವದತ್ತನು ಬಹಿರ್ಮನ
 ಸ್ಥನಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ನಮ್ಮ ಮಾತುಗಳು ಇವನಿಗೆ ಕೇಳಿ
 ಸಲಿಲ್ಲ. ನಮಗೆ ಇವನು ಉತ್ತರವನ್ನು ಕೊಡಲಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳುವರು.

ಯದಾ ಅಸಿದ್ಧಾರ್ಥಾ ಭವಂತಿ । ತದಾ ವಕ್ತಾರೋ
ಭವಂತಿ । ಜಾಗ್ರದಪಿ ದೇವದತ್ತೋಂತರ್ಮನಸ್ಯ ಏವ ನ
ಬಹಿರ್ಮನಸ್ಯಃ ಯತೋ ನಾಸ್ಮದ್ವಚನಮಶ್ಯಣೋತ್ ಯ-
ತ್ಪಾರಣಂ ನೋತ್ತರಮದಾತಿ । ಸ ಚ ದೇವದತ್ತಃ
ಕಾಲಾಂತರೇ ತೈರಾಹ್ವಾನಾದಿಕಂ ಬೋಧ್ಯಮಾನಃ ಪ್ರತಿ-
ವದತಿ । ಅಂತರ್ಮನಸ್ಕೋಹಮಭವಂ ನ ಬಹಿರ್ಮನಸ್ಯಃ
ತತೋ ನಾಶ್ಯಣವಮಿತಿ । ತನ್ನಾನರ್ಥಕಃ ಅಂತರಿತಿ
ನಿರ್ದೇಶಃ । ಕಿಮತೋ ಯದ್ಯೇವಂ ? ಏತದತೋ ಭವತಿ—
ಮಾನಸಿಕವ್ಯಾಪಾರಮಾತ್ರಾತ್ ಮಹಾ ಮಹತೋ ವಿಶ್ವ-
ಸರ್ಜನಸ್ಯ ಸಿದ್ಧಿರ್ದಿವಿ ತರ್ಹಿ ಸ ವಿಶ್ವಸೃಷ್ಟಾ ಅಚಿಂತ್ಯವೈಭವಃ

ದೇವದತ್ತನೂ ಕೂಡ ಜನಗಳ ಅಹ್ವಾನಾದಿಗಳಿಗೆ ನಾನೂ ಉತ್ತರವನ್ನು
ಕೊಡಲಿಲ್ಲ. ನಾನು ಅಂತರ್ಮನಸ್ಕನಾಗಿದ್ದೆನು, ಬಹಿರ್ಮನಸ್ಕನಾಗಿರ-
ಲಿಲ್ಲ. ಇದರಿಂದಲೇ ಇವರ (ವಚನವು) ಮಾತುಗಳು ಕೇಳಲಿಲ್ಲವೆಂದು
ಉತ್ತರಕ್ಷಣದಲ್ಲಿಯೇ ಹೇಳುವನು. ಇದರಿಂದಲೇ ಅಂತಸ್ಸಂಬಂಧವು
ನಿತ್ಯವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಮನಸ್ಸಿನ ಸಂಕಲ್ಪರೂಪವಾದ ಮಾನಸಿಕವ್ಯಾಪಾರಮಾತ್ರ
ದಿಂದಲೇ ಬಹಳ ದೊಡ್ಡದಾದ ಪ್ರಪಂಚದ ಸೃಷ್ಟಿಯ ಸಿದ್ಧಿಯು ಆಗು-
ವುದಾದರೆ ಪ್ರಪಂಚಸೃಷ್ಟ್ಯವಾದ ವಿಶ್ವಕರ್ಮನು ಉಹಿಸಲಶಕ್ಯವಾದ
ಮಹಿಮೆಯುಳ್ಳವನೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. “ತತ್ಸರ್ವಗ್ ಶಿಲ್ಪಮೇವ

ಯತ್ತದ್ವಿಧಾನಮನುಬ್ರೂಹೀತಿ ಛಾತ್ರೇಣ ಪೃಷ್ಟೋ ದೇಶಿಕಸ್ಯ ಪುನರುವಾಚೇತಿ| ಯದಾ

ಸ್ಯಾದಿತಿ | ಅತಶ್ಚ ಏವಕಾರೋ ಭಿನ್ನಕ್ರಮಃ ಸರ್ವಮೇವ
ಶಿಲ್ಪಮಿತಿ | ಸೂತ್ರೀತಸ್ಯ ಜಗತ್ಸರ್ಜನಸ್ಯ ವಿತ್ತರತಃ ಬೋಧ-
ನಾಯ ಗುರುಶಿಷ್ಯಯೋಃ ಪ್ರಶ್ನಸಮಾಧಾನೇ ಕೀರ್ತಯತಿ
ನಾಪೃಷ್ಟಃ ಕಸ್ಯಚಿದ್ಬ್ರೂಹಾದಿತಿ ಪ್ರಮಾಣಂ ಸ್ಮರಂತೀ
ಶ್ರುತಿಃ “ಯತ್ತದಿತ್ಯಾದಿನಾ.....ಉವಾಚೀತ್ಯಂತೇನ |
ಯದಿಹ ಸೂತ್ರೀತಂ ತಸ್ಯಾನುವಿಧಾನಂ ಸೂತ್ರೀತಮರ್ಥ-

ಭವತಿ” ಎಂಬ ನಾಕ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಏವಕಾರವು ಭಿನ್ನಕ್ರಮದಿಂದ ಯೋಜನೆ
ಯನ್ನು ಹೊಂದಿ “ಸರ್ವಮೇವ ಶಿಲ್ಪಂ ಭವತಿ” ಎಂದು ಸೂತ್ರಗತವಾದ
ಪದಗಳ ಯೋಜನೆಯನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು. ಇದರಿಂದ ಜಗತ್ತಿನ ಸೃಷ್ಟಿಯು
ಬಹಳ ದೊಡ್ಡದಾಗಿರುವುದು ಎಂದು ಅರ್ಥವು ಬೋಧಿತವಾಗುತ್ತದೆ.

“ನ ಅಪೃಷ್ಟಃ ಕಸ್ಯಚಿತ್ ಬ್ರೂಯಾತ್” ಪ್ರಶ್ನೆಯನ್ನು ಕೇಳದೆ
ಇರುವವನಿಗೆ ಯಾ ರಿ ಗೂ ಉತ್ತರವನ್ನು ಹೇಳಬಾರದು ಎಂದು
ನೀತಿಯು ಇರುವುದರಿಂದ ಈ ಪ್ರಮಾಣಕ್ಕನುಸಾರವಾಗಿ ಶ್ರುತಿಯೂ
ಕೂಡ “ಯತ್ತತ್” ಎಂದು ಮೊದಲುಮಾಡಿಕೊಂಡು “ಉವಾಚ”
ಎಂಬ ವಚನವು ಕೊನೆಯಾಗುವವರಿಗೂ ಗುರುಶಿಷ್ಯರ ಪ್ರಶ್ನೆ ಸಮಾಧಾ-
ನರೂಪದಿಂದ ಸೃಷ್ಟಿಯ ಕ್ರಮವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುದು. ಸೂತ್ರದ ಅರ್ಥ

ಸ ಪರಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ಸಂಕಲ್ಪೋದಯೋ ಭವತಿ ತದೈವಾಹಂಕಾರಃ ಪ್ರಜಾಯತೇ ತಸ್ಮಾ-

ಮನುರುಢೈವ ಧಾರಣಂ ವಿಸ್ತರತಃ ಪ್ರತಿಪಾದನರೂಪ-
ಶಬ್ದಜಾತಮಿತ್ಯರ್ಥಃ | ಸುಗಮಮನ್ಯತ್ | ಪೃಷ್ಟಮರ್ಥ-
ಮನುಶಾಸ್ತ್ರೀ ಶ್ರುತಿವ್ಯತ್ಯಮನುಕೀರ್ತಯತಿ | ಯದೇತಿ |
ಸ ಸಂಕಲ್ಪೋದಯಃ ಪರಬ್ರಹ್ಮಣ ಇತ್ಯನ್ವಯಃ | ಏವಂ
ವ್ಯತ್ಯಮನುಕೀರ್ತ್ಯ ವರ್ತಿಷ್ಯಮಾಣಾಯೋಪಕ್ರಮತೇ ತದೈ-
ವಾಹಂಕಾರ ಇತ್ಯಾದಿನಾ | ಅಂಬಯೋಪಲಕ್ಷಿತಸ್ಯ ಶುದ್ಧ-

ವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ವಿಧಿಸಿರುವುದು. ಸೂತ್ರಾರ್ಥವನ್ನು ವಿಸ್ತರವಾಗಿ
ಅರ್ಥವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವ ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಶ್ರುತಿಪಾದಿಸುವುದು ಸೂತ್ರಾರ್ಥ
ಧಾರಣವೆನಿಸಿರುವುದು. ಈ ಪ್ರಕಾರವಾದ ರೀತಿಯಿಂದಲೇ ಸೂತ್ರಾರ್ಥ
ವನ್ನು ಉಪದೇಶಮಾಡುವಂತೆ ಶಿಷ್ಯನು ಗುರುವನ್ನು ಕುರಿತು ಪ್ರಶ್ನೆ
ಮಾಡಿರುವನು.

“ಯದಾ” ಎಂದು ಮೊದಲುಗೊಂಡು ಇರುವ ಶ್ರುತಿಯು ಶಿಷ್ಯನು
ಪ್ರಶ್ನೆಮಾಡಿರುವ ವಿಷಯವನ್ನು ಸಮಗ್ರವಾಗಿ ಬೋಧಿಸುವುದು ಪರ
ಬ್ರಹ್ಮನ ಸಂಕಲ್ಪವು ಉಂಟಾದಕೂಡಲೆ ಅಹಂಕಾರವು ಉಂಟಾಗುವುದು.
ಎಂದರೆ, ಪರಬ್ರಹ್ಮನ ಸಂಕಲ್ಪವು ಉದಯವಾದನಂತರ ಅಹಂಕಾರವು
ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುವುದು. ಶುದ್ಧವಾದ ಚಿದ್ರೂಪಕ್ಕೆ ಮಾಯಾಸಂಬಂಧ

ತ್ವಂಚ ಚ ಭೂತಾನಿ | ಭೂತೇಭ್ಯ ಓಷಧ-

ಚಿತಃ ಪ್ರಾಣಿಕರ್ಮಭಿರ್ಜಗದ್ರಚನಾಯೈ ಪ್ರೇರಿತಸ್ಯ
ಮಾಯಾನಿಷಂಕಾಲೋಚನಾಯ ವೃತ್ತಿವಿತ್ರಮೋಹಂ-
ಕಾರಾಹ್ಮೀ ಜಾತಃ | ತತಃ ಪೃಥಿವ್ಯಾದೀನಿ ಪಂಚಭೂ-
ತಾನಿ ಜಾತಾನೀತಿ ಭಾಸಮಾನೋರ್ಥಃ | ಅತ್ರ ಶ್ರುತ್ಯಂ-

ವುಂಟಾಗಿ ಚಿದ್ರೂಪವು ವಾಯೋಪಾಧಿಕವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು, ಇದನ್ನು
ಶಬಲಬ್ರಹ್ಮವೆಂದು ಕರೆಯುವರು. ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಕರ್ಮಗಳಿಂದ ಜಗತ್ತನ್ನು
ಸೃಷ್ಟಿಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಉಂಟಾಗಿರುವ ಸಂಕಲ್ಪರೂಪವಾದ ಇಚ್ಛೆ
ಯುಳ್ಳವನಾಗಿ ಮಾಯಾವಿಷಯವಾದ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಅವು
ಗಳ ನಿರ್ಮಾಣಕ್ಕಾಗಿ ಯೋಚಿಸುವ ಸಾಂಬನ ಇಚ್ಛಾವಿಶೇಷವು ಅಹಂ
ಕಾರವೆನಿಸಿರುತ್ತದೆ. ಈ ಅಹಂಕಾರದಿಂದ ಪೃಥಿವಿಯೇ ಮೊದಲಾದ
ಪಂಚಭೂತಗಳು ಉತ್ಪನ್ನವಾದವು. (ಶ್ರುತ್ಯಂತರದಿಂದ) ಬೇರೆಯ
ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗುವ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಅನಾದರಮಾಡಿ ಅಂಗೀ
ಕರಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ಅರ್ಥವು ಅನುಮಾನಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಅಥವಾ
ಅರ್ಥಾಪತ್ತಿಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದು. ಅವುಗಳೆಲ್ಲವೂ ಈ
ಮುಂದೆ ಹೇಳುವ ಕ್ರಮದಿಂದ ತಿಳಿಯತಕ್ಕವುಗಳಾಗಿರುವುವು. ಅರ್ಥಾ
ಪತ್ತಿಪ್ರಮಾಣವೆಂಬುವುದು ಶ್ರುತಾರ್ಥಾಪತ್ತಿ ಅರ್ಥಾರ್ಥಾಪತ್ತಿ ಎಂದು
ಎರಡು ವಿಧವಾಗಿ ಇರುತ್ತದೆ. ಶ್ರುತಾರ್ಥಾಪತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಶಬ್ದವು ಪ್ರಮಾ
ಣದಿಂದ ಗಮ್ಯವಾಗಿ ಅದರಿಂದ ಅರ್ಥವು ಬೋಧಿತವಾಗುತ್ತದೆ. ಅರ್ಥಾ

ತರಸಿದ್ಧಾನಾಮಾರ್ಥಾನಾಮನಾದರಾದನುಸಾದಾನಂ ಆಕ್ಷೇ-
ಪಾತ್ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇಃ | ತೇ ಚಾರ್ಥಾ ಏವಮನುಸಂಧ್ಯೇಯಾಃ |
ಪ್ರಥಮಲೋ ಮಹತ್ತ್ವತ್ವಂ ನೂಯಾಯಾಃ, ತದ್ಭಾವಾ-
ಪನ್ನಮಾಯಾತೋಹಂಕಾರತತ್ವಂ, ತತಸ್ತಾದೃಶಾದಹಂ-
ಕಾರಾತ್ಪಂಚತನ್ಮಾತ್ರಾಣಿ | ಸರ್ವೇಷಾಮೇವೈಷಾಂ ತ್ರಿಗು-
ಣಾತ್ಮಕಮಾಯಾಕಾರ್ಯತ್ವಾತ್ ತ್ರಿಗುಣಾತ್ಮಕತಾ | ತತ್ರ
ಸತ್ತ್ವಗುಣಪ್ರಧಾನಾನಿ ಪಂಚಸೂಕ್ಷ್ಮಭೂತಾನಿ ಶ್ರೋತ್ರಾ-

ರ್ಥಾಪತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಅರ್ಥವು ಮಾತ್ರವೇ ಗಮ್ಯವಾಗಿರುತ್ತದೆ. “ಪೀನೋ
ದೇವದತ್ತೋ ದಿವಾ ನ ಭಂಕ್ಷೇ” ಎಂಬಲ್ಲಿ ಪೀನತ್ವವು ದೇವದತ್ತನಿಗೆ
ದಿವಾ ಭೋಜನವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಉಂಟಾಗಿ, ರಾತ್ರಿ ಭೋಜನವು ಆಕ್ಷೇಪ
ಗಮ್ಯವಾಗಿರುವುದು. ಇದರಂತೆಯೇ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಕೂಡ ಆಕ್ಷೇಪದಿಂದಲೇ
ಆಯಾಯ ಅರ್ಥಗಳು ಗಮ್ಯವಾಗಿ ಇರುತ್ತವೆ. ಮೊದಲು ಮಾಯೆ
ಯಿಂದ ಮಹತ್ತ್ವತ್ವವು ಉಂಟಾಗುವುದು. ವಿವರ್ತವಾದವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿ
ಸಿರುವುದರಿಂದ ಮಹತ್ತ್ವತ್ವಾಪನ್ನವಾದ ಮಾಯೆಯಿಂದಲೇ ಅಹಂಕಾ
ರವೂ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಾಗಿರುವುದು. ಈ ಅಹಂಕಾರದಿಂದ ಪಂಚತನ್ಮಾತ್ರ
ಗಳು ಹುಟ್ಟುವುವು. ಇವುಗಳೆಲ್ಲವೂ ಸತ್ತ್ವರಜಸ್ತಮಸ್ಸೆಂಬ ಮೂರು ಗುಣ
ಗಳುಳ್ಳ ಮಾಯಾಕಾರ್ಯವಾಗಿ ಇರುವ ಕಾರಣ ಇವುಗಳು ತ್ರಿಗುಣ
ವುಳ್ಳವುಗಳಾಗಿಯೇ ಇರುತ್ತವೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ಪಂಚಸೂಕ್ಷ್ಮಭೂತಗಳೂ
ಸತ್ತ್ವಗುಣಪ್ರಾಧಾನ್ಯದಿಂದ ಇರುವುವುಗಳಾಗಿ ಶ್ರೋತ್ರವೇ ಮೊದಲಾದ
ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗಿ ಇರುತ್ತವೆ. ಇವುಗಳು ಬೇರೆಬೇರೆ

ದೀನಿ ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯಾಣಿ ಪೃಥಗ್ಜನಯಂತಿ, ಸಮುಚ್ಚಿತ್ಯ
ಮನಃ, ರಜೋಗುಣಪ್ರಧಾನಾನಿ ಚ ತಾನಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮಭೂತಾನಿ
ಪಂಚಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಾಣಿ ಪೃಥಕ್, ಸಮುಚ್ಚಿತ್ಯ ಪ್ರಾಣಂ |
ತತಃ ತಮಃಪ್ರಧಾನಾಂ ಮಾಯಾಂ ಪಂಚೀಕರೋತಿ
ಸೂಕ್ಷ್ಮಭೂತಾತ್ಮಿಕಾಂ | ತತಃ ಸ್ಥೂಲಾನಿ ಪಂಚಭೂತಾನಿ

ಯಾಗಿ ಎಂದರೆ, ಐದು ಸೂಕ್ಷ್ಮಭೂತಗಳಿಂದ ಐದು ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯ
ಗಳು ಉತ್ಪತ್ತಿಯಾಗಿರುವವು. ಪಂಚಭೂತಗಳ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಸಮಷ್ಟಿ
ರೂಪದಿಂದ ಮನಸ್ಸು ಉತ್ಪತ್ತಿಯಾಗುವುದು.

ಈ ಪಂಚಸೂಕ್ಷ್ಮಭೂತಗಳು ರಜೋಗುಣಪ್ರಧಾನಾದಿಂದ ಇರು
ವಾಗ ಪಂಚಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಗಳೂ ಬೇರೆಬೇರೆಯಾಗಿ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಾಗು
ವುವು. ರಜೋಗುಣಪ್ರಧಾನವಾದ ಈ ಪಂಚಸೂಕ್ಷ್ಮಭೂತಗಳ
ಸಮಷ್ಟಿಯಿಂದ ಪ್ರಾಣವು ಉಂಟಾಗುವುದು. ಪಂಚಸೂಕ್ಷ್ಮಭೂತಗಳು
ತಮಃಪ್ರಧಾನವಾಗಿರುವಾಗ ಅದನ್ನು ಪಂಚೀಕರಣಮಾಡುವರು. ಪ್ರತಿ
ಯೊಂದು ಭೂತದ ಅಂಶವನ್ನು ಐದು ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ವಿಭಾಗಮಾಡಿ,
ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಭಾಗಕ್ಕೆ ಉಳಿದ ಭೂತದ ಒಂದು ಭಾಗವನ್ನು ಸೇರಿ
ಸುವುದು. ಇದರಿಂದ ಪ್ರತಿಯೊಂದರಲ್ಲಿಯೂ ಒಂದು ಭೂತದ ಅಂಶವು
ಅಧಿಕವಾಗಿಯೂ ಬಾಕಿಯವು ಕಡಿಮೆಯಾಗಿಯೂ ಸೇರುವುವು. ಹೆಚ್ಚು
ಗಿರುವ ಭೂತ ಅಂಶದ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಆಯಾಯ ಸ್ಥೂಲ
ಭೂತಗಳು ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುವುವು. ಪಂಚಸ್ಥೂಲಭೂತಗಳಾದ ಸ್ಮೃಧಿವಿ,
ಅಪ್ಪು, ವಾಯು, ತೇಜಸ್ಸು, ಅಕಾಶ ಎಂಬವುಗಳ ಸೃಷ್ಟಿಯೂ ಅದ

ಯಸ್ಸರ್ವೇ | ತೇಭ್ಯೋಽನ್ನಂ ತತಃ ಸ್ಥಾವರ-

ಭವಂತಿ | ತೇಭ್ಯ ಓಷಧಿವನಸ್ಪತಯ ಇತಿ | ತೇಭ್ಯೋಽನ್ನಂ
ತತಃ ಸ್ಥಾವರಯುತಜಂಗಮಃ ಪ್ರಪಂಚೋ ಭವತಿ |
ನನ್ವಿದಮಸಂಗತಂ | ಅನ್ಯೋನ್ಯಾಶ್ರಯದೋಷಾತ್ |
ಓಷಧ್ಯಾದಯಃ ಅನ್ನಾನ್ ಓಷಧೀಭ್ಯೋಽನ್ನಮಿತಿ ಇತಿ

ನಂತರ ಇವುಗಳಿಂದ ಮೂಲಿಕೆಗಳೂ ವನಸ್ಪತಿಗಳೂ ಉಂಟಾಗುತ್ತವೆ.
ಈ ಓಷಧಿ ವನಸ್ಪತಿಗಳಿಂದ ಅನ್ನವು ಸೃಷ್ಟಿವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಅನ್ನದಿಂದ
ಸ್ಥಿರವಾದ ಮತ್ತು ಸಂಚರಿಸುವ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಸೃಷ್ಟಿಯು ಐದನೆಯ ವಿಧ
ವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಸತ್ತ್ವಗುಣಪ್ರಧಾನವಾದ ಸೂಕ್ಷ್ಮಭೂತದಿಂದ ಜ್ಞಾನೇಂ
ದ್ರಿಯಗಳು, ರಜೋಗುಣಪ್ರಧಾನವಾದ ಸೂಕ್ಷ್ಮಭೂತದಿಂದ ಕರ್ಮೇಂ
ದ್ರಿಯಗಳು, ತಮೋಗುಣಪ್ರಧಾನವಾದ ಸೂಕ್ಷ್ಮಭೂತಗಳ ಪಂಚೀಕರ
ಣದಿಂದ ಸ್ಥೂಲವಾದ ಪಂಚಭೂತಗಳು ಎಂಬ ಈ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ
ಮೂರುವಿಧವಾದ ಸೃಷ್ಟಿಯಾದನಂತರ ಇವುಗಳಿಂದ ಅನ್ನರೂಪವಾದ
ಓಷಧಿ ವನಸ್ಪತಿಗಳು ನಾಲ್ಕನೆಯ ಸೃಷ್ಟಿಕ್ರಮವು ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಸೃಷ್ಟಿಯು
ಐದನೆಯದಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ಬೀಜರೂಪವಾದ ಅನ್ನದಿಂದ ಓಷಧಿವನಸ್ಪತಿಗಳೂ ಓಷಧಿವನಸ್ಪತಿ
ಗಳಿಂದ ಅನ್ನವೂ ಎಂದು ಅನ್ಯೋನ್ಯಾಶ್ರಯದೋಷವು ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗುವು
ದೆಂದು ಆಕ್ಷೇಪವು ಉಂಟಾಗುವುದು. ಸಾಂಬದೇವನು ಮೊದಲು ಪಂಚ

ಜಂಗಮಃ ಪ್ರಪಂಚೋ ಭವತಿ | ಕಾರಣಂ
ಭವತ್ಯತ್ರ ಚೋಪಾದಾನಮಾಕಾಶಾದೀನಿ |

ಚೇನ್ನ | ಯತಃ ಪ್ರಥಮತಃ ಸಾಂಖ್ಯೋನಪೇಕ್ಷ್ಯವಾನ್ಮಂ
ಪಂಚಭೂತೈರೋಷಧಿವನಸ್ಪತೀನಸ್ಯ ಜತ್ | ತತಃ ಪರಂ-
ಪರಯಾ ಬೀಜತೋನ್ನ ಕೃತಾತ್ಮಾವರಜಜ್ಞಮಪರಂಪರಾಃ
ಸೃಜತೀತಿ | ಆಕಾಶಾದೀನಿ ಪಂಚಭೂತಾನಿ ಪಂಚೀಕೃತಾನಿ
ಉಪಾದಾನಕಾರಣಾನಿ ಸ್ಥಾವರಜಂಗಮಾತ್ಮಸ್ಯ ಜಗತ ಇತಿ |
ಸಂಪಿಂದಿತೋರ್ಥಃ ಸ್ಪಷ್ಟೋಕ್ಷರಾರ್ಥಃ | ಅಥಾತಃ
ಶಾಸ್ತ್ರತತ್ತ್ವನುದ್ವೈತಂ ಮೋಕ್ಷಸಿದ್ಧ್ಯೈ ವದಂತೀ ಬಂಧಸ್ಯ

ಭೂತಗಳನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಮಾಡಿದಾಗ ಅನ್ನವನ್ನು ಕಾರಣವಾಗಿ ಸ್ವೀಕರಿಸ
ಲಿಲ್ಲ. ಕೇವಲವಾದ ಪಂಚಭೂತಗಳಿಂದಲೇ ಓಷಧಿ ವನಸ್ಪತಿಗಳನ್ನು
ನಿರ್ಮಿಸಿರುವನು. ಅದರಿಂದಲೇ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಬೀಜಗಳಿಂದ ಅನ್ನವೂ,
ಅನ್ನದಿಂದ ಸ್ಥಿರಚರರೂಪವಾದ ಪ್ರಾಣಿಗಳೂ ಸೃಷ್ಟವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಸ್ಥಾವ
ರಜಂಗಮಾತ್ಮಕವಾದ ಈ ಪ್ರಪಂಚದ ಉತ್ಪತ್ತಿಗೆ ಆಕಾಶವೇ ಮೊದ
ಲಾದ ಪಂಚಭೂತಗಳು ಪಂಚೀಕೃತಗಳಾಗಿ ಉಪಾದಾನಕಾರಣವಾಗಿರು
ತ್ತವೆ. ಸೃಷ್ಟಿಕ್ರಮವು ಈ ಪ್ರಕಾರವಾದ ರೀತಿಯಿಂದ ಇರುತ್ತದೆ ಎಂದು
ಸೃಷ್ಟವಾಗಿ ವಿವರಿಸಿರುತ್ತದೆ.

ಈ ಶಾಸ್ತ್ರದ ತತ್ತ್ವವು ಅದ್ವೈತ ವೇದಾಂತದ ತತ್ತ್ವವನ್ನು

ಅಖಂಡೋಽಪಿ ದೀವ್ಯತೇನಯಮೇನ ಹೃ- ತ್ಕೋಶೇಷು ಪರಿಚ್ಛಿನ್ನಜೀವತ್ತೇನ ವ್ಯಾಪ್ನೋ-

ಚ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಂ ಬೋಧಯಂತೀ ಅಖಿಲಜೀವಾನಾಂ ತಾದ್ಯ-
ಕ್ಷರಬ್ರಹ್ಮಭಿನ್ನತ್ವಮೌಪಾಧಿಕಂ ಭೇದಂ ಚಾಹ | ಅಖಂ-
ಡೋಽಪಿ.....ವಸುಂಧರಾಮಿತಿ | ಹೃತ್ಕೋಶಪರಿಚ್ಛಿನ್ನ
ಇತಿ | ಹೃತ್ಕೋಶೋ ಯಸ್ಯ ಸೂಕ್ಷ್ಮಕಾರಣಶರೀರವಾಚಿನಃ
ಪಂಚಪ್ರಾಣಮನೋಬುದ್ಧಿದಶೇಂದ್ರಿಯಸಮುದಾಯಸ್ಯ

ಅವಲಂಬಿಸಿರುತ್ತದೆ. ಮೋಕ್ಷವೂ ಕೂಡ ಅದ್ವೈತಭಾವವೇ ಆಗಿರು-
ತ್ತದೆ. ಬಂಧವು ಮಿಥ್ಯಾ ಆಗಿರುವುದು ಎಂದು ಬೋಧಿಸುವ ಈ
ಶಾಸ್ತ್ರವು ಜೀವರೆಲ್ಲರೂ ಆ ಪ್ರಕಾರವಾದ ಮಹಿಮೆಯುಳ್ಳ ಪರಬ್ರಹ್ಮ
ನಿಂದ ಬೇರೆಯಾಗಿರುವುದು ಉಪಾಧಿಯಿಂದ ಉಂಟಾದ ಭೇದದಿಂದಲೇ
ಎಂದು ಬೋಧಿಸುವುದು. ಇದೇ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು
“ಅಖಂಡೋಽಪಿ” ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಬೋಧಿಸಿರುತ್ತದೆ. ಮಹಾ
ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಇರುವ ಆಕಾಶವು ಘಟವೇ ಮೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲಿ
ಪರಿಚ್ಛಿನ್ನಭಾವದಿಂದ ಇರುವಂತೆ, ಸುಷುಪ್ತಿಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪಂಚಪ್ರಾಣ
ವಾಯುಗಳು, ಮನಸ್ಸು, ಪಂಚಜ್ಞಾಸೇಂದ್ರಿಯಗಳು ಮತ್ತು ಪಂಚ
ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಗಳು ಬುದ್ಧಿ ಎಂಬ ಹದಿನೇಳು ಪದಾರ್ಥಗಳ ಸಮು-
ದಾಯವು ಸೂಕ್ಷ್ಮಶರೀರವೆನಿಸಿಕೊಂಡು ಕಾರಣಶರೀರವಾದ ಅಜ್ಞಾನ

ತಿ ಚಾಕಾಶವತ್ಸರ್ವಂ | ಅಲಂಚಕಾರ ನಕ್ಷ- ತ್ರಾದಿಭಿರಾಕಾಶಂ | ಶೈಲಕಾನನದ್ರುಮಾದಿ-

ಸುಷುಪ್ತಿಕಾಲೇ, ತೇನ ಪರಿಚ್ಛಿನ್ನಸ್ಯ ಮಹಾಕಾಶಸ್ಯೇವ
ಘಟಾದಿನೇತ್ಯರ್ಥಃ | ಏವಂ ಪ್ರಪಂಚಸೃಷ್ಟಿಂ ಜೀವಾನಾಂ
ಭೋಗಾಯ ಬಂಧರೂಪಾಯ ಪ್ರತಿಸಾದ್ಯ ತಾದ್ಯಗ್ಬಂಧ-

ದಲ್ಲಿ ಪರಿಚ್ಛಿನ್ನಭಾವದಿಂದ ಇರುವುದು. ಜೀವನು ಸ್ಥೂಲಶರೀರ, ಸೂಕ್ಷ್ಮಶರೀರ, ಕಾರಣಶರೀರಗಳ ಉಪಾಧಿಯಿಂದ ಪರಬ್ರಹ್ಮನಿಗಿಂತ ಬೇರೆಯಾಗಿ ಇರುವನು. ಈ ದೇವನೇ ಉಪಾಧಿಗತವಾದ ಜೀವಭಾವದಿಂದ ಇರುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪರಿಚ್ಛಿನ್ನಭಾವದಿಂದ ಇರುವನು. ಎಂದರೆ, ಅಖಂಡನಾಗಿರುವ ಪರಬ್ರಹ್ಮನೇ ಪರಿಚ್ಛಿನ್ನಭಾವದಿಂದ ಆಯಾಯ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಹೃತ್ಪ್ರೇತಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತಿರುವನು. ಆಕಾಶದಹಾಗೆ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ವ್ಯಾಪಿಸಿಕೊಂಡು ಇರುವನು. ನಕ್ಷತ್ರವೇ ಮೊದಲಾದವುಗಳು ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಅಲಂಕಾರವಾಗಿರುವಹಾಗೆ ಭೂ ಮಿ ಯ ನ್ನು ಬೆಟ್ಟ, ಕಾಡು, ಮರಗಳು ಇವೇ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಂದ ಅಲಂಕಾರಮಾಡಿರುವನು.

ಪ್ರಪಂಚ ಸೃಷ್ಟಿಯು ಜೀವರುಗಳ ಭೋಗಕ್ಕಾಗಿಯೂ, ಮತ್ತು ಜೀವರುಗಳ ಬಂಧಕ್ಕಾಗಿಯೂ ಉಂಟಾಗಿರುವುದು ಎಂದು ಹೇಳಿರುತ್ತದೆ. ಬಂಧವು ನಿವೃತ್ತವಾಗುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಶಿಲ್ಪವೇದವು ಪ್ರಕಟಿತ

ಭಿಶ್ವ ವಸುಂಧರಾಂ | ನಾನಾರ್ಥಭಾಜಂ ನಾಚಗಂ ತಿಲ್ಪನಿಚಿತ್ರಸುಂದರಾಮಕ

ನಿವೃತ್ತಯೇ ಶಿಲ್ಪವೇದಪ್ರಕಟನಂ ಪ್ರಕೃತಮಾಹ | ನಾನಾ-
ರ್ಥೇತಿ | ಯತೋಽಯಂ ವೇದಃ ನಾತಃ ಉತ್ಪಾದ್ಯತಾ,
ನಿಶ್ಲೋ ಹಿ ಸಃ ಅಶ್ಲೋಕರೋದಿತಿ ನೋತ್ಪಾದ್ಯತಾವಾದೀ-
ಶಬ್ದಃ ಅಪಿ ತು ಪ್ರಕಾಶನವಾದೀ | ತದಿದಮುಕ್ತಂ ಸಂಗ್ರಹ-
ಸೂಕ್ತಾ | ಪ್ರಕಟಯತಿತರಾಮಿತಿ | ಪ್ರಕಟಿತಪೂರ್ವಾ ಚ
ನಾನಾರ್ಥತಾ ಶಿಲ್ಪವಿದ್ಯಾಯಾಃ | ವಿವಿಧಚಿತ್ರೈರ್ಜಡಾನಾ-

ವಾಗಿರುವುದು. ಶಿಲ್ಪವೆಂಬುವುದು ವೇದವಾಗಿರುವ ಕಾರಣ ಉತ್ಪತ್ತಿ
ಯನ್ನು ವೇದವು ಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲ. ವೇದವು ಯಾವಾಗಲೂ ನಿತ್ಯ
ವಾಗಿರುವುದು. ಅನೇಕಾರ್ಥವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವ ವೇದವು ಕೃತಿವಿಷಯ
ವಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಉತ್ಪತ್ತಿವಾದವನ್ನು ಅಕರೋತ್ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು
ಬೋಧಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಅಕರೋತ್ ಎಂಬ ಶಬ್ದದಿಂದ ವೇದವು ಪ್ರಕಾಶಿತ
ವಾಗಿರುತ್ತದೆ ಎಂಬ ಅರ್ಥವು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದು. ಸಂಗ್ರಹಸೂಕ್ತಿ
ಯಲ್ಲಿ ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದಲೇ ಪ್ರಕಟಯತಿತರಾಂ ಎಂದು ಉಕ್ತವಾ
ಗಿರುತ್ತದೆ. ಶಿಲ್ಪವಿದ್ಯೆಯೂ ಕೂಡ ಅನೇಕವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಬೋಧಿ
ಸುವುದರಿಂದ ಶಿಲ್ಪವಿದ್ಯೆಯು ಬಹಳ ಜ್ಞಾನಭೇದಗಳುಳ್ಳದ್ದಾಗಿರು
ವುದು ಎಂದು ನಾನಾರ್ಥತ್ವವೂ ಶಿಲ್ಪವಿದ್ಯೆಗೆ ಪ್ರತಿಪಾದಿತವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ರೋತ್ | ಏನಮೇವಾಲಂಕೃತವಾಫ ಪದಾ- ರ್ಥಾನಿ ವೈ ಸರ್ವಾಣಿ | ಸರ್ವಮೇತದ್ಭವತಿ

ಮಹಿ ಮನೋಹಾರಿಣೀಮೈಕಾಗ್ಯಕಾರಿಣೀಂ ತತಸ್ತ ಸುಂದ-
ರಾಮಿತಿ ಸರ್ವಶಾಸ್ತ್ರೇಭ್ಯೋಽತಿಶಯಃ ಪ್ರಕಾಶಿತಃ | ಪದಾ-
ರ್ಥಾನೀತಿ ಕ್ಲೇಬತಾಚ್ಛಾಂದಸೀ | ನೃದ್ವೃಕ್ಷಾದಿವಸ್ತುನಿ
ದೇವಾಲಯಾದಿರೂಪತಯಾ ತಕ್ಷಣಾದಿಕರ್ಮಭಿರಲಂಕ-
ರೋತಿ | ಆಗೋಪಾಲಿಂಗನಂ ಭಕ್ತಿಂ ಜನಯಿತುಮಿತಿ
ತದರ್ಥಃ | ಸರ್ವಮಿದಂ ವಿಶ್ವಕೃತಃ ಶಿಲ್ಪಮಿತಿ ಉಕ್ತಾ-

ಶಿಲ್ಪವಿದ್ಯೆಯು ಅನೇಕವಿಧವಾದ ಚಮತ್ಕಾರಗಳಿಂದ ದಡ್ಡರಿಗೂ ಕೂಡ
ಆಶ್ಚರ್ಯವನ್ನೂ ಚಿತ್ತೈಕಾಗ್ರತೆಯನ್ನೂ ಉಂಟುಮಾಡುವುದು.
ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಬಹಳ ಮನೋಹರವಾಗಿರುವುದು. ಇದಕ್ಕಾಗಿಯೇ
ಈ ಶಾಸ್ತ್ರವು ಇತರ ಎಲ್ಲಾ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಅತಿಶಯವಾಗಿರುವುದು.
ಪದಾರ್ಥಾನಿ ಎಂದು ನಪುಂಸಕಲಿಂಗವನ್ನು ಹೇಳಿರುವುದು ವೈದಿಕ
ಪ್ರಯೋಗವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಮಣ್ಣು, ಕಲ್ಲು, ಮರ ಎಂಬ ಇವೇ ಮೊದ
ಲಾದ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಕತ್ತರಿಸುವುದೇ ಮೊದಲಾದ ಕರ್ಮಗಳಿಂದ
ದೇವಾಲಯವೇ ಮೊದಲಾದ ರೂಪದಿಂದ ಅಲಂಕಾರಮಾಡುವುದು ಶಿಲ್ಪ
ವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಗೊಲ್ಲರಹೆಂಗಸರೇ ಮೊದಲಾದವರು ಅಲಿಂಗನದಿಂದ ಭಕ್ತಿ
ಯನ್ನು ಹೊಂದುವಂತೆ ದೇವಾಲಯಾದಿಗಳಿಂದ ಭಕ್ತಿಯುದಯಿಸುವುದು.

ವಿಶ್ವಕೃತಃ ಶಿಲ್ಪಿಂ | ಯದಾ ತದಾಭವಜ್ಞಗ- ದ್ವಿಜ್ಞಾನಶೂನ್ಯಗ್ಂ ಸೋಽಕಾಮಯತಾ-

ಧೋರಪಸಂಹಾರಃ ಅರ್ಥಾಂತರೇ ಪ್ರವರ್ತಿಷ್ಯಮಾನೇ
ಜಾಗರೂಕತಾಯೈ ಕೀರ್ತ್ಯತೇ | ಸುಗಮಮನ್ಯತ್ |
ಯದುಕ್ತಂ ಸಂಗ್ರಹಸೂಕ್ತಾ | ವಿಜ್ಞಾನಂ ದಿತ್ಸುರೇಭ್ಯಃ
ನೋಹಿತಜನೇಭ್ಯ ಇತಿ ಜಗತೋಽಜ್ಞಾನಂ ತನ್ನಿವರ್ತಕ-
ಜ್ಞಾನಂ ತದರ್ಥಂ ಭಗವತಃ ಪ್ರವೃತ್ತಿವಿಶೇಷಶ್ಚ | ತಾನಿಮಾ

ಇವೆಲ್ಲವೂ ವಿಶ್ವಕರ್ತನಾದ ಸಾಂಬನ ಶಿಲ್ಪಿವಾಗಿರುತ್ತದೆ ಎಂದು
ತಿಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೇ “ಸರ್ವಮೇತದ್ಭವತಿ ವಿಶ್ವಕೃತಃ ಶಿಲ್ಪಿಂ”
ಎಂದು ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿರುವುದು. ಈ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ಹೇಳಿ-
ರುವುದರಿಂದ ಶಿಲ್ಪವೃತ್ತಿರಿಕ್ತವಾದ ಬೇರೆಯು ಅರ್ಥವು ಇರುವುದೆಂಬ ತಿಳಿ-
ವಳಿಕೆಯು ಪರಿಹೃತವಾಗುತ್ತದೆ. ಸಂಗ್ರಹಸೂಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ “ವಿಜ್ಞಾನಂ
ದಿತ್ಸುರೇಭ್ಯಃ ನೋಹಿತಜನೇಭ್ಯಃ” ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ ತುಂಬಿರುವ ಜನ್ಮ-
ವುಳ್ಳ ಜೀವರಿಗೂ ಕೂಡ ವಿಜ್ಞಾನವನ್ನು (ಶಿಲ್ಪಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞಾನವು ವಿಜ್ಞಾನ
ವೆನಿಸುವುದು) ಸಾಂಬನು ಅನುಗ್ರಹಿಸಲು ಇಚ್ಛೆಯುಳ್ಳವನಾಗಿರುವನು
ಎಂದು ಹೇಳಿರುತ್ತದೆ. ಜಗದ್ವಿಷಯಕವಾದ ಅಜ್ಞಾನವನ್ನು ಜ್ಞಾನವು
ನಾಶಪಡಿಸುವುದು. ಇದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಪೂಜ್ಯನಾದ ಸಾಂಬಮೂರ್ತಿಯ
ಪ್ರಯತ್ನವು ವಿಶೇಷವಾಗಿರುವುದು.

ತ್ಮಾನಂ ಪಂಚಾಸ್ಯಂ | ತದೈವಾವಿರಾಸೀತ್ಪ್ರ-
ವೃತ್ತೈಃ | ತಸ್ಯೈವ ತೇಜೋಽಂಶಾದಭವತ್

ಪದಾರ್ಥಾನ್ವಿವೃಣೋತಿ | ಯದಾ ತದಾ .. ಅಧಿಷ್ಠಾತಾಹಂ
ಕರ್ಮಣಃ ಸಕಲಸ್ಯ ಯಜ್ಞರೂಪ ಇತಿ | ಅಪ್ರೈವಮನ್ವ-
ಯೋಽವಸೇಯಃ | ಯದಾ ಜಗತ್ ವಿಜ್ಞಾನಶೂನ್ಯಮಭಿ-
ವತ್ತದಾ ಸ ಆತ್ಮಾನಂ ಪಂಚಾಸ್ಯಮಕಾಮಯತ | ತದೈವಾ-
ವಿರಾಸೀತ್ಪಂಚಾಸ್ಯರೂಪಃ | ಪ್ರವೃತ್ತೈಃ ಜಗತ ಇತಿ ಶೇಷಃ |
ಸ ಕಿಮೇಕಮೇವ ಸ್ವಾತ್ಮಾನಂ ಪಂಚಧಾ ವ್ಯಭಜತ್ ?
ನೇತ್ಯಾಹ | ತಸ್ಯೈವ ತೇಜೋಽಂಶಾದಿತಿ | ಪಂಚಾಸ್ಯ-

ಈ ಪ್ರಕಾರವಾದ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ವಿವರವಾಗಿ ತಿಳಿಸುವುದ
ಕ್ಕಾಗಿಯೇ “ಯದಾ ತದಾ.....ಅಧಿಷ್ಠಾತಾಹಂ ಕರ್ಮಣಸ್ಸಕಲಸ್ಯ
ಯಜ್ಞರೂಪಃ” ಎಂದು ಸೂತ್ರವು ಪ್ರವೃತ್ತವಾಗಿರುವುದು. ಜಗತ್ತೆಂಬ
ವುದು ವಿಜ್ಞಾನಶೂನ್ಯವಾದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಈ ದೇವನು ತನ್ನನ್ನು ಐದು
ವಿಧವಾದ ರೂಪವುಳ್ಳವನನ್ನಾಗಿ ನಿರ್ಮಿಸಲು ಸಂಕಲ್ಪಮಾಡಿದನು.
ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ ಇರುವ ಜಗತ್ತಿನ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯು ಉಂಟಾಗುವುದಕ್ಕಾಗಿ
ಆಕ್ಷಣದಲ್ಲಿಯೇ ಒಂದು ರೂಪವುಳ್ಳವನಾದನು. ಇವನು ತನ್ನ ಒಂದು
ರೂಪದಿಂದ ಐದು ರೂಪವುಳ್ಳವನಾಗಲಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಇವನ ತೇಜಸ್ಸಿನ
ಅಂಶವು ಐದು ರೂಪಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿ, ಮನು, ಮಯ, ತೃಷ್ಯಾ,

ಬ್ರಹ್ಮಾಣೋ ಮನುರ್ಮಯಸ್ತ್ವಷ್ಟಾ ಶಿಲ್ಪೀ
ವಿಶ್ವಜ್ಞ ಇತಿ ಪಂಚ | ತಾನೇವಗ್ಂ ಹೋ-
ವಾಚ ವಿಶ್ವಕರ್ತಾ | ಪ್ರವರ್ತಯತ ಲೋಕಂ
ಪಂಚಕರ್ಮಭಿರಿತಿ | ಪ್ರವರ್ತತ ಇತ್ಯೇತ್ಯೈಃ

ಸ್ವರೂಪಂ ತನ್ನಾಮ ಚ ನಿರ್ದಿಶತಿ | ಮನುರಿತ್ಯಾದಿನಾ |
ಏತನ್ನಾಮಕಾಃ ಪಂಚಬ್ರಹ್ಮಾಣೋಽಭವನ್ನಿತ್ಯನ್ವಯಃ |
ವಿಶ್ವಕರ್ತಾ ಪಂಚಕರ್ಮಭಿರ್ಲೋಕಂ ಪ್ರವರ್ತಯತ
ಇತ್ಯೇವಂ ತಾನುವಾಚ ಹೇತಿ ಅನ್ವಯಃ | ಹೇತ್ಯೈತಿ-
ಹ್ಯಾಭೋರ್ ನಿಪಾತಃ | ರುತ್ಯಾದೀನೇವಮರ್ಥಾವಗಮ-

ಶಿಲ್ಪೀ, ವಿಶ್ವಜ್ಞ ಎಂಬ ಹೆಸರುಗಳಿಂದ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿ ಇರು
ವುದು. ಈ ಐದು ಜನರೇ ಪಂಚಬ್ರಹ್ಮರಾಗಿರುವವರು. ವಿಶ್ವಕರ್ತನಾದ
ಸಾಂಬನು ಈ ಐದು ಜನರಿಗೂ ಸೃಷ್ಟಿ, ಸ್ಥಿತಿ, ಲಯ, ತಿರೋಧಾನ,
ಅನುಗ್ರಹ ಎಂಬ ಐದು ಕರ್ಮಗಳಿಂದ ಈ ಲೋಕವನ್ನು ವೃದ್ಧಿಯಾಗು
ವಂತೆ ಮಾಡಿರಿ ಎಂದು ಅನುಗ್ರಹವನ್ನು ಮಾಡಿದನು. ಹ ಎಂಬುವುದು
ಐತಿಹ್ಯವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವ ನಿಪಾತವು. ಐತಿಹ್ಯವೆಂದರೆ ಪೂರ್ವ
ಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಡೆದಿರುವ ವರ್ತಮಾನಸಂಗ್ರಹವು ಕಥಾರೂಪದಿಂದ ಇರು
ವುದು. ಇದೇ ರೀತಿಯಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವ ಶ್ರುತಿಯೇ
ಮೊದಲಾದವುಗಳು ಅರ್ಥಕವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಅವುಗಳನ್ನು ಬೇರೆಯಕಡೆ

ಪಂಚಭಿರಿತಿ ಪ್ರಸಂಜೋ ಭವತಿ | ಯಜ್ಞ
ಏವೇದಂ ಕರ್ಮ ಯಜ್ಞಃ ಕರ್ಮೈವ |

ಕಾರ್ ದ್ಯೋತಯತಿ | ತೇನೈತೋವಸೇಯಾಃ | ಪ್ರಸಂಗಾ-
ಲ್ಲೋಕೇ ಪ್ರಸಂಚಶಬ್ದಪ್ರವೃತ್ತಿಮಾಹ ಸಕಾರಣಾಂ |
ಏತೈಃ ಪಂಚಭಿಃ ಪ್ರವರ್ತತ ಇತಿ ಪ್ರಸಂಚ ಇತಿ | ಸಕಲಸ್ಯ
ಕರ್ಮಣೋಹಂ ಯಜ್ಞರೂಪೋಽಧಿಷ್ಠಾತೇತಿ ವರ್ತಿಸ್ಯತೇ ||
ತಸ್ಯ ವಾಕ್ಯಸ್ಯಾರ್ಥಂ ಬುಬೋಧಯಿಷುಃ ತದ್ಭವಿಕಂ
ಯಜ್ಞಪದಾರ್ಥಮಾಹ | ಯಜ್ಞ ಏವೇದಂ ಕರ್ಮೈವ |
ಯದಿದಂ ಲೋಕಪ್ರವರ್ತನಂ ಕರ್ಮ ತದ್ಯಜ್ಞ ಏವೇತ್ಯ-

ನೋಡಿ ತಿಳಿಯಬಹುದು. ಸರ್ಗ, ಸ್ಥಿತಿ, ಲಯ, ತಿರೋಧಾನ, ಅನುಗ್ರಹ
ವೆಂಬ ಐದು ವಿಧವಾದ ಕರ್ಮಗಳಿಂದ ಪ್ರವೃತ್ತವಾದ ಕಾರಣ ಈ ಜಗ-
ತ್ತಿಗೆ ಪ್ರಸಂಚವೆಂದು ಹೆಸರು ಬಂದಿರುತ್ತದೆ. ಈ ಐದು ವಿಧವಾದ
ಕರ್ಮಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಬೇರೆಯಾಗಿ ನಾನು ಅಧಿಷ್ಠಾತ್ಯವಾಗಿರುವೆನು
ಮತ್ತು ಯಜ್ಞರೂಪದಿಂದ ಇರುವೆನು ಎಂದು ವಿಶ್ವಕರ್ತನಾದ ಸಾಂಬನ
ಪ್ರತ್ಯುತ್ತರವು ಇರುವುದು. ಈ ಶಿಲ್ಪವೆಂಬ ಕರ್ಮವೂ ಕೂಡ ಯಜ್ಞ
ವಾಗಿಯೇ ಇರುವುದು. ಇದರಿಂದ ಯಜ್ಞರೂಪೋ ಅಧಿಷ್ಠಾತಾ ಎಂಬ
ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಯಜ್ಞಪದದ ಅರ್ಥವು ಲೋಕಪ್ರವರ್ತಕರೂಪವಾದ
ಕರ್ಮವೆಂದು ತಿಳಿಯತಕ್ಕದ್ದು.

ಸ್ವಯಃ | ಇದಮತ್ರಾಕೂತಂ | ಕಥಂ ನು ಭಗವಾ ನಃ
 ಸೃಷ್ಟ್ವಾ ಭಗವದರ್ಥಯುಕ್ತಾ ನುಷ್ಠಾನೇಚೋದಯನ್
 ಘೋರೇ ಕರ್ಮಾಂತರೇ ಯೋಜಯೇತ್ ಸರ್ವಾನುಗ್ರ-
 ಹೈಕಪರಾಯಣಃ ಇತ್ಯೇನಂ ಸೃಷ್ಟ್ವಾನಾಂ ಶಂಕಾ
 ಸಂಭಾವ್ಯೇತ | ಮಾನಾಪ್ಯನಂ ಶಂಕಿ | ಯತ ಇದಂ
 ಕರ್ಮಯುಕ್ತರೂಪಮೇವೇತಿ | ನನ್ನಿದಂ ಕರ್ಮ
 ಯುಕ್ತರೂಪಮೇವೇತಿ ವಚನಾತ್ ಮುಖ್ಯಯುಕ್ತತ್ವಂ
 ನಾಸ್ತೀತ್ಯವಗಮಿತಂ ವಿವಕ್ಷಿತಸ್ಯ ಕರ್ಮಣಃ | ಅತೋ
 ಮುಖ್ಯಂ ಯುಕ್ತಂ ವಿಧಾತುಂ ಪಾರಯಮಾಣಾ ಔಪ-
 ಚಾರಿಕಂ ಯುಕ್ತಂ ಕುತೋ ಹೇತೋರನುತಿಷ್ಠೇಯುಃ

ಪೂಜ್ಯನಾದ ಸಾಂಬನು ನಮ್ಮನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಮಾಡಿ, ಪ್ರಭುವೂ
 ವಡ್ಡುಣೈಶ್ವರ್ಯಸಂಪನ್ನನೂ ಆದ ಆ ದೇವನ ಪ್ರೀತಿಯು (ಸಂಪಾದಿತ
 ವಾಗುವ) ಉಂಟಾಗುವ ಯುಕ್ತರೂಪವಾದ ಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡುವುದ
 ರಲ್ಲಿ ನಮ್ಮನ್ನು ಪ್ರೇರಿಸದೆ ಇರುವನು ಹಾಗಾದರೆ, ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಅನುಗ್ರಹ
 ವನ್ನು ಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ನಿರತನಾದ ಈ ದೇವನು ಘೋರವಾದ ಬೇರೆಯ
 ಕರ್ಮದ ಆಚರಣೆಯಲ್ಲಿ ನಮ್ಮನ್ನು ಪ್ರೇರಿಸಿರುವನು ಎನ್ನಬಹುದೇ
 ಎಂದರೆ, ಹಾಗಲ್ಲ. ಲೋಕಪ್ರವರ್ತಕರೂಪವಾದ ಕರ್ಮವೇ ಯುಕ್ತ
 ವಾಗಿರುವುದು ಎಂದು ಉಕ್ತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಈ ಕರ್ಮ ಮುಖ್ಯವಾದ
 ಯುಕ್ತವಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿಯಬಹುದಾಗಿರುತ್ತದೆ ಮುಖ್ಯವಾದ ಯುಕ್ತ
 ಶಬ್ದದಿಂದ ಬೋಧಕವಾಗಿರುವ ಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ಆಚರಣೆಯು ಇರಕೂಡ
 ದೆಂದು ವಿಧಿಯನ್ನು ಹೇಳುವುದಲ್ಲದೆ ಔಪಚಾರಿಕವಾದ ಲೋಕಪ್ರವ

ಶೃಣುತ ತದ್ಯಥಾ ಸೃಷ್ಟಿಸ್ಥಿತಿಲಯತಿರೋಧಾ- ನಾನುಗ್ರಹರೂಪಾಣೀತಿ | ಏತದ್ಭವತೈವಂ

ಇತಿ ಶಂಕಾಪನೋದಾಯಾಹ | ಯಜ್ಞಃ ಕರ್ಮೈವೇತಿ |
ಯದಿ ಮದಾಜ್ಞಾವಜ್ಞಾನೇನ ಯಜ್ಞನಿರತಾ ಭವೇತ ತತಃ
ಪಿತುರಾಜ್ಞಾತಿಲಂಘನಪ್ರಯುಕ್ತದೋಷದುಷ್ಪಃ ಸ ಯಜ್ಞಃ
ವೃಥಾ ಚೇಷ್ಟಾತ್ಮಕಕರ್ಮೈವ ಸ್ಯಾನ್ನ ಫಲಕೃತ್ | ತದನಶ್ಚಂ
ಮದಾಜ್ಞಾನುಸಾರಿಭಿರ್ಭಾವ್ಯಮಿತಿ | ವಿವಕ್ಷಿತಸ್ಯ ಕರ್ಮಣಃ
ಪಂಚರೂಪತ್ವಪ್ರಕಟನಮುಖೇನ ಯಜ್ಞರೂಪತಾಮಾಹ |
ಶೃಣುತೇ ವಿಶ್ವಕರ್ಮಣ ಇತಿ | ಪಂಚರೂಪಂ ವಿಶ್ವ-

ತಕರೂಪವಾದ ಯಜ್ಞಾನುಷ್ಠಾನವನ್ನು ಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ಯಾವ
ಕಾರಣವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು? ಮುಖ್ಯವಾದ ಯಜ್ಞಾನುಷ್ಠಾನದಿಂದ
ಕರ್ಮಾಚರಣೆಯು ಆಗಿರುತ್ತದೆ ಎಂದು ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಇದು ಪಿತೃ
ವಾದ ಸಾಂಬನ ಆಜ್ಞೆಯನ್ನು ಉಲ್ಲಂಘನೆಯನ್ನು ಮಾಡಿ ಯಜ್ಞರೂಪ
ವಾದ ಕರ್ಮಾಚರಣೆಯಲ್ಲಿ ನಿರತರಾದರೆ ಅದು ಆಜ್ಞೆಯನ್ನು ಉಲ್ಲಂಘಿಸಿ
ಆಚರಿಸಿದಪ್ರಯುಕ್ತ ಕೇವಲ ಚೇಷ್ಟಾತ್ಮಕವಾಗಿರುವುದೇ ಹೊರತು ಫಲ
ಕಾರಿಯಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪಿತೃವಾದ ನನ್ನ ಆಜ್ಞೆಯನ್ನು ಅನು
ಸರಿಸುವವರಾಗಿರಬೇಕು ಎಂದು ಹೇಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಐದು ವಿಧವಾದ ಈ
ಕರ್ಮವೂ ಯಜ್ಞರೂಪವಾಗಿಯೇ ಇರುತ್ತದೆ ಎಂದು ಪ್ರಕಟವಾಗಿ
ಬೋಧಿಸಿರುವುದು. ಶೃಣುತ ಎಂಬವೇ ಮೊದಲಾದ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಸೃಷ್ಟಿ

ವಿಶ್ವಕರ್ಮಣಃ ಕುರ್ಯಾದೇವಮೇವ ಚ

ಕರ್ಮಣೋ ಮೇ ಉಪದೇಶತೋ ಜ್ಞಾತಂ ಏವಂ ಯಜ್ಞ-
ರೂಪಂ ಭವತ್ಯೇವೇತಿ ಭಾವಃ । ಅತ ಏವಮೇವ ಲೋಕಸ್ಯ
ಕುರ್ಯಾದಿತಿ ನಿಗಮನಂ ಉಪಕ್ರಾಂತಸ್ಯ ಅಸಿದ್ಧಿರ್ವಿಗು-
ಣಾದಿತಿ ಚೇನ್ನ ಯೋಗಾನುಗತೇಃ । ತತ್ರೈವಂ ಸ್ಯಾತ್ ।
ಯಾವದ್ಯಾವದ್ಧಿ ವಿಷಯಾಂತರರತಂ ವಿಷಯಾಂತರೇ
ಪ್ರಸಭಂ ಪ್ರವರ್ತಯೇತ್ತಾನತ್ತಾನದ್ಭಲಾತ್ಕಾರಿತಾನವ -
ಹಿತಮನಸ್ಯ ಚರಿತಂ ಕರ್ಮ ವಿಗುಣಸಾಧನಸಾಧಿತಂ ನ

ಸ್ಥಿತಿಲಯ ತಿರೋಧಾನ ಅನುಗ್ರಹಗಳು ಎಂಬ ಪಂಚಕರ್ಮವೂ ಯಜ್ಞ-
ರೂಪವಾಗಿರುವುದು. ವಿಶ್ವಕರ್ಮನಾಗಿರುವ ನನ್ನ ಉಪದೇಶದಿಂದ
(ಯಜ್ಞರೂಪವಾದ ಈ ಪಂಚಕೃತ್ಯಗಳ ಜ್ಞಾನವೂ ಉಂಟಾಗುವುದೆಂದು
ತಿಳಿಯಬೇಕು.) ಶಿಲ್ಪಜ್ಞಾನವು ಹೀಗೆಯೇ ಯಜ್ಞರೂಪವಾಗಿಯೇ
ಉಂಟಾಗುವುದು. ಲೋಕಪ್ರವರ್ತನೆಯನ್ನು ಹೀಗೆಯೇ ಆಚರಿಸ
ತಕ್ಕದ್ದು. ಆದರೆ ಉಪಕ್ರಾಂತವಾದ ಕರ್ಮದ ಅಸಿದ್ಧಿಯು ವಿಗುಣತ್ವ
ದಿಂದ ಆಗುವುದೆಂದು ಹೇಳುವುದು ಉಚಿತವಲ್ಲ. ಎಂದರೆ ಬೇರೆಯ
ಯೋಚನೆಯುಳ್ಳದ್ದಾಗಿರುವ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಬಲಾತ್ಕಾರದಿಂದ ಕೆಲಸ
ಮಾಡುವಂತೆ ನಿರ್ಬಂಧದಿಂದ ಪ್ರೇರಿಸಿದಾಗ ಮನಸ್ಸಿಲ್ಲದೆ ಉದಾಸೀನತೆ
ಯಿಂದ ಆಚರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಕರ್ಮವು ವಿಗುಣವಾದ ಸಾಧನದಿಂದ ಸಾಧಿಸಲ್ಪ
ಟ್ಟದ್ದಾಗಿ ಫಲವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡಲಾರದು.

ಫಲಾಯಾವಕಲ್ಪೇತ | ಯಥಾಹುಃ | ಪರಸಂಗರತಾ ನಾರೀ
ವ್ಯಗ್ರಾಪಿ ಗೃಹಕರ್ಮಣಿ | ತದೇವಾಸ್ವಾದಯತ್ಯಂತಃ ಪರ-
ಸಂಗರಸಾಯನಮಿತಿ ತತಶ್ಚ ಗೃಹಕರ್ಮ ವಿಕಲಂ ಸತ್ ನ
ಫಲಾಯೇತಿ ಶೇಷಃ | ಇಹ ಚೇನೇ ಬಲಾತ್ಪ್ರವರ್ತೃಂತ
ಇತ್ಯನವಹಿತಮನಸ್ಕಾಚರಿತಂ ಶಿಲ್ಪಂ ನ ಸಿದ್ಧೀತ್ ವಿಗುಣಾ-
ದಿತಿ ಚೇನ್ನ ಯೋಗಾನುಗತೇಃ | ತತ್ರೈವಂ ಪೃಷ್ಟೋ
ಭರ್ವಾ ವ್ಯಾಚಕ್ಷಾಂ ಯಜ್ಞ ಇತಿ ಕಃ ಪದಾರ್ಥ ಇತಿ |

“ಪರಸಂಗರತಾನಾರೀ” ಎಂಬ ವಚನವು ಪರಸಂಗದಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತಿ
ಯುಳ್ಳ ಸ್ತ್ರೀಯು, ತನ್ನ ಮನೆಯ ಕೆಲಸಗಳನ್ನು ಮಾಡುವಾಗಲೂ
ಕೂಡ ಪರಸಂಗವನ್ನೇ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಸುಲಲಸುವೆಂದು ಭಾವಿಸುತ್ತಿರು
ವಳು. ಇದರಿಂದ ಗೃಹಕರ್ಮವು ಸಮಗ್ರವಾಗಿ ನಡೆಯದೆ ಫಲವನ್ನು
ಉಂಟುಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುದು.
ಇದರಂತೆಯೇ ಬಲಾತ್ಕಾರದಿಂದ ಆಚರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ, ಐಕ್ಯಗ್ರಾಹ್ಯತೆಯಿಲ್ಲ
ದಿರುವ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಮಾಡುವ ಶಿಲ್ಪವು ಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಉಂಟು
ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ. ಬಲಾತ್ಕಾರದಿಂದ ಆಚರಿಸಿದ ಕರ್ಮವು ವಿಗುಣವಾ
ಗುವುದರಿಂದಲೇ ಶಿಲ್ಪವು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ವೈಗುಣ್ಯವನ್ನು
ಕಾರಣವನ್ನಾಗಿ ಹೇಳುವುದು ಉಚಿತವಲ್ಲ. ಯೋಗಾನುಗತಿಯು
ಈ ವೈಗುಣ್ಯವನ್ನು ನಾಶಪಡಿಸಿ ಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತದೆ.
ಯೋಗಾನುಗತಿಯು ಅಸಿದ್ಧಿಪರಿಹಾರಕವಾಗುವುದಾದರೆ ಯಜ್ಞ
ಪದಾರ್ಥವು ಯಾವುದೆಂಬುವುದನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ವಿಮರ್ಶಮಾಡಿ ತಿಳಿಯ

ದೇವಪೂಜೇತಿ ಚೇತ್, ತತೋಽಪಿ ಪೃಷ್ಟೋ ವ್ಯಾಚಕ್ಷಾಂ
ಪೂಜೇತಿ ಕಃ ಪದಾರ್ಥ ಇತಿ | ಪ್ರೀತಿಕರಂ ಕರ್ಮೇತಿ
ಚೇತ್ | ಅವಧೇಹೀದಂ | ತತಶ್ಚ ಪಿತೃನುಶಿಷ್ಟಮರ್ಥ-
ಮನುಷ್ಠೀಯಮನಗಚ್ಛ್ಯ ಪಿತಾ ಪ್ರೀಣಾತೀತಿ ನಿಶ್ಚಕರ್ಮಣಃ
ಏತತ್ಕರ್ಮ ತಪ್ರೀತಿಕರಮಿತ್ಯರ್ಥಃ | ಏವಂ ಯಜ್ಞರೂಪಂ
ಭವತೀತಿ ಯೋಗಾರ್ಥಮನುಗಜ್ಞಾಮಃ ತ್ವದ್ವಚನಮನು-
ಸೃತ್ಯ ಜಾನೀಯ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ನಾತೋ ವಿಗುಣಂ ಕರ್ಮ
ಸ್ಯಾತ್ ಯೇನ ಫಲಂ ನ ಸಿಘ್ಯೇದಿತ್ಯರ್ಥಃ | ಅಥಾಪಿ ಸ್ಯಾನ್ನಿತ್ಯ-

ಬೇಕು. ದಾಚ್ಛವೆಂಬುವುದು ದೇವಪೂಜೆಯೆಂಬುವುದಾಗಿಯೂ
ದೇವಪ್ರೀತಿಸಂಪಾದಕವಾದ ಕರ್ಮವೆಂಬುವುದಾಗಿಯೂ ತಿಳಿಯುವು
ದಾದರೆ ಅದನ್ನು ಅಚರಿಸಿದಕಾರಣ ಪಿತೃವಾದ ನಿಶ್ಚಕರ್ಮನು ಉಪ
ದೇಶಮಾಡಿದ ಕರ್ಮವು ಅನುಷ್ಠೇಯವಾಗಿರುವುದೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.
ಪಿತೃವಿನ ಪ್ರೀತಿಸಂಪಾದಕವಾದ ಕರ್ಮವು ಈ ಶಿಲ್ಪವೇ ಆಗಿರುವುದು.
ಇದು ಪಂಚಕರ್ಮರೂಪವಾದ ಯಜ್ಞವೆಂದು ಯೋಗಾರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಯು
ಬೇಕು. ನಿಶ್ಚಕರ್ಮನ ಉಪದಿಷ್ಟವಾದ ವಚನವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಈ
ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಚಿತ್ತೈಕಾಗ್ರತೆಯಿಂದ ಮಾಡಿದ ಕರ್ಮವು
ವಿಗುಣವಲ್ಲ. ಕರ್ಮಫಲವೂ ಕೂಡ ಇದರಿಂದ ಸಮಗ್ರವಾಗಿ ಸಿದ್ಧ
ವಾಗುವುದು.

ಸಾಂಬನು ನಿತ್ಯತೃಪ್ತನಾಗಿರುವನು. ನಿತ್ಯತೃಪ್ತನಾಗಿರುವುದರಿಂದ
ಯಜ್ಞ ಕರಣನಿಬಂಧನ ರೂಪವಾದ ತೃಪ್ತಿಯೂ ವೈಗುಣ್ಯದಿಂದ ಆಸಿದಿ

ಲೋಕಸ್ಯ | ದಾತಾರೋ ಭವಂತು ಜ್ಞಾನಸ್ಯ

ತೃಪ್ತಃ ಸಾಂಬಃ | ನಾತ ಏತನ್ನಿಬಂಧನಾ ತೃಪ್ತಿರವಕಾಶೇ-
ತೇತಿ | ಅಸಿದ್ಧಿರ್ನಿಗುಣಾದಿತಿ ಪ್ರಾಪ್ನೋತೀತಿ | ತತ್ರಾಹ ನ
ಯೋಗಾನುಗತೇತಿ | ನಾಯಂ ದೋಷಃ ಪ್ರಾಪ್ನೋತಿ,
ಕಿಂ ಕಾರಣಂ? ಯೋಗಾನುಗತಿರೇವ | ದಾನಮಪಿ ಯಜ್ಞ-
ಶಬ್ದಸ್ಯಾವಯವಾರ್ಥಃ | ಯಃ ಶಿಲ್ಪಂ ಪ್ರಚಾರಯತಿ ಸ
ಜ್ಞಾನಂ ಸಾಮಾನ್ಯತಃ, ವಿಜ್ಞಾನಂ ವಿಶೇಷತಃ ಲೋಕೇ-
ಭ್ಯೋ ದದಾತೀತಿ | ಅನು ಅನಂತರವಚನೇನ ಗತೇಃ
ಅವಗತೇಃ ಇತಿ ಸೂತ್ರಾರ್ಥಃ | ತಥಾ ಧ್ಯಾನಂತರಂ
ವಚನಂ—ದಾತಾರೋ ಭವಂತು ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ವಿಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಚ

ಯೆಂಬುವುದೂ ಕೂಡ ಉಂಟಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿರುವುದಿಲ್ಲ.
ಯೋಗಾನುಗತಿ ರೂಪವಾದ ಕಾರಣದಿಂದ ಈ ವಿಧವಾದ ದೋಷವು
ಉಂಟಾಗಲು ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ ಯಜ್ಞವೆಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ದಾನವೆಂಬುವುದು
ಅವಯವಾರ್ಥವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಶಿಲ್ಪ ಪ್ರಚಾರ ಮಾಡುವುದೆಂದರೆ
ಸಾಮಾನ್ಯವಾದ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ದಾನ ಮಾಡುವುದೆಂದರ್ಥವು. ವಿಜ್ಞಾನ
ವೆಂಬುವುದರಿಂದ ಶಿಲ್ಪವನ್ನು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಜನರಿಗೆ ಪ್ರಚಾರಮಾಡಿ
ಆ ಮೂಲಕ ಜನರಿಗೆ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ದಾನಮಾಡಿದಂತಾಗು-
ವುದು. ಯೋಗ-ಅನು-ಗತಿಃ ಎಂಬ ಮೂರು ಶಬ್ದಗಳಲ್ಲಿ ಅನು
ಎಂಬುವುದು ಅನಂತರ ವಾಚಿಯಾಗಿರುವುದು. ಲೋಕದ ಜನರಿಗೆ

ವಿಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಶಿಲ್ಪಿನಃ | ಅಧಿಷ್ಠಾತಾಹಂ ಕರ್ಮಣಃ
ಸಕಲಸ್ಯ ಯಜ್ಞರೂಪಃ | ವಿಲಸಿತಮೇವಂ

ಶಿಲ್ಪಿನ ಇತಿ | ನನು ಯದೀಮೋ ಪಂಚಶಿಲ್ಪಂ ಪ್ರಕಟಿ-
ಯೇ(ಯು)ಪ್ತರ್ಹಿ ಸಾಂಬಃ ಪ್ರಕಟಿಯತೀತಿ ಸಂಗ್ರಹಸೂಕ್ತಿ-
ರಸಬದ್ಧಾಪ್ರಾಪ್ನೋತಿ | ತದತ್ರ ಏಕವಚನನಿರ್ದೇಶರೂಪ-
ವಿರುದ್ಧಗುಣಾತ್ಪಂಚಕರ್ತೃಕತಾಯಾ ಅಸಿದ್ಧಿರಿತಿ ಚೇನ್ನ |
ಕಿಂ ಕಾರಣಂ ? ಯೋಗಾನುಗತಿರೇವ | ಅಧಿಷ್ಠಾತಾಹಂ
ಸಕಲಸ್ಯ ಕರ್ಮಣಃ ಯಜ್ಞರೂಪ ಏವೇತಿ | ಯಜ್ಞರೂಪ

ಶಿಲ್ಪದ ಜ್ಞಾನ ವಿಜ್ಞಾನಗಳನ್ನು ದಾನಮಾಡುವುದು ಎಂಬ ಅರ್ಥವು
“ದಾತಾರೋ ಭವಂತು ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ವಿಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಚ ಶಿಲ್ಪಿನಃ” ಎಂಬ
ಮುಂದಿನ ಸೂತ್ರದಿಂದ ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ.

ಮನು, ಮಯ, ತ್ವಷ್ಟಾ, ಶಿಲ್ಪೀ, ವಿಶ್ವಕೃತ್ ಎಂಬ ಐದು ಜನ
ಗಳು ಶಿಲ್ಪಜ್ಞಾನವನ್ನು ಪ್ರಕಟಮಾಡುವುದಾದರೆ “ಸಾಂಬಃ ಪ್ರಕಟಿ-
ಯತಿ” ಎಂಬುದಾಗಿ ಹೇಳುವ ಸೂಕ್ತಿಯು ಅಸಂಬದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ.
ಸಾಂಬಃ ಎಂಬ ಪದವು ಏಕವಚನಾಂತವಾಗಿರುವುದು. ಈ ಏಕವಚನ
ನಿರ್ದೇಶವು ಬಹುವಚನ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಕಾರಣ ಜ್ಞಾನವಿಜ್ಞಾನೋಪ-
ದೇಶಕರ್ತೃಗತವಾದ ಪಂಚಸಂಖ್ಯಾವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು
ಅರ್ಜುನನು ಬರುತ್ತದೆ. “ಅಧಿಷ್ಠಾತಾಹಂ ಸಕಲಸ್ಯ ಕರ್ಮಣಃ

ಏವೇತಿ ಇಜ್ಯಮಾನರೂಪ ಏವೇತ್ಯರ್ಥಃ | ಯಜ ಧಾತೋ-
ರುಪರಿತನನಜ್ಞ ಪ್ರತ್ಯಯಸ್ಯ ಕರ್ಮಾರ್ಥಕತ್ವಾತ್ | ನಿತ್ಯ-
ತ್ವಪ್ರಸ್ತಾಪಿ ಸಾಂಬಸ್ಯ ಭಕ್ತಪಾರವಶ್ಯೇನ ತೃಪ್ತಿಪ್ರಕಟಿನ-
ಸಂಭವಾತ್ | ಮೃಷ್ಟಾನ್ನ ಭೋಜನತ್ವಪ್ರಸ್ತಾಪಿ ಪಿತ್ರಾದೇ-
ರ್ಬಾಲ್ಯೇ ವಾತ್ಸಲ್ಯೇನ ತದ್ವತ್ತಾಲ್ಪಫಲಭಕ್ಷಣೇನ ತೃಪ್ತಿಪ್ರಕ-
ಟಿನವತ್ | ಇತಿ ಶ್ರುತಿಹೃದಯಂ | ಅಧಿಷ್ಠಾತ್ವತ್ವರೂಪೇಣ
ಸರ್ವೇಷ್ಟಪಿ ಪಂಚಸು ಸಾಂಬಾನುಗತ್ಯವಗಮಾದಿತಿ ಸಾ-

ಯಜ್ಞರೂಪಃ” ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿರುವ ಪ್ರಕಾರ
ಯೋಗಾನುಗತಿಯನ್ನು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಹಿಂತೆ ಹೇಳಿರುವ
ಅಸಿದ್ಧಿಯು ಉಂಟಾಗಲು ಅವಕಾಶವಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಯಜ್ಞ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ
ಪೂಜೆಯನ್ನು ಹೊಂದುವವನು ಎಂದು ಅರ್ಥವು. ಯಜಧಾತುವಿನ
ಮೇಲೆ ಬಂದಿರುವ ನಜ್ ಪ್ರತ್ಯಯವು ಕರ್ಮಾರ್ಥಕವಾಗಿರುವುದು.
ಇದರಿಂದ ಸಾಂಬನು ಇಜ್ಯಮಾನರೂಪನಾಗಿರುವನು.

ನಿತ್ಯತ್ವಪ್ರನಾದರೂ ಸಾಂಬನು ಭಕ್ತರ ಇಚ್ಛಾನುಸಾರವಾಗಿ
ಭಕ್ತರಿಗೆ ಅಧೀನನಾಗಿರುವುದರಿಂದ ತೃಪ್ತಿಯನ್ನು ಪ್ರಕಟಮಾಡ
ಬೇಕಾಗಿರುವುದು. ಮೃಷ್ಟಾನ್ನ ಭೋಜನದಿಂದ ತಂದೆಯು
ತೃಪ್ತನಾಗಿದ್ದರೂ ಸಣ್ಣ ಮಗುವಾದ ತನ್ನ ಪುತ್ರನಿಂದ ಕೊಡಲ್ಪಟ್ಟ
ಹಣ್ಣಿನ ಚೂರಿನಿಂದ ತೃಪ್ತಿಯನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸುವುದು ಲೋಕ
ರೂಢಿಯಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನೇ ಶ್ರುತಿಯು ಬೋಧಿಸು
ತ್ತಿರುವುದು. ಅಧಿಷ್ಠಾತ್ವತ್ವರೂಪದಿಂದ ಐದು ಮೂರ್ತಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ

ಮಯ್ಯೆನ ಜಗಚ್ಛಿಲ್ಪಸ್ಯ ಕೌಶಲಂ | ಗುಹ್ಯ- ಮಿದಮಾಧ್ಯಾತ್ಮಂ ರಹಸ್ಯಂ ಭವತಿ ಪ್ರಾಣಿ-

ಸಂಬದ್ಧಾ ಸಂಗ್ರಹಸೂಕ್ತಿಃ | ಏನಮಧಿಷ್ಠಾತ್ಯತ್ವೇನ ಕಿಂ
ಸಿದ್ಧಂ? ತದುಚ್ಯತೇ—ವಿಲಸಿತಮೇವಂ ಪ್ರಕಾಶಿತಂ ಪ್ರಕ-
ಟಿತಮೇವಂ ಬುಕ್ತರಿತ್ಯಾ ಮಯ್ಯೆನ ಜಗಚ್ಛಿಲ್ಪಸ್ಯ ಕೌಶಲ-
ಮಿತಿ | ಸ್ಪಷ್ಟೋರ್ಥಃ | ಗುಹ್ಯಮಿದಮಾಧ್ಯಾತ್ಮಂ ಧರ್ತವ್ಯ-
ಮಿತಿ ಶೇಷಃ | ಅಧ್ಯಾತ್ಮಂ = ಮನಸಿ | ಗುಹ್ಯಮಿತಿ
ಕೋರ್ಥಃ? ತಮಾಹ | ರಹಸ್ಯಂ ಭವತಿ ಪ್ರಾಣಿನಾಂ
ಅಜ್ಞೇಯಮಿತಿ | ಸುಸೂಕ್ಷ್ಮಮಿತ್ಯರ್ಥಃ | ಅಥ ಪಂಚ-

ಸಾಂಬನ ಅನುಗತಿಯು ಇರುವುದರಿಂದ ಸಂಗ್ರಹಸೂಕ್ತಿಯು ಅಸಂಬ-
ದ್ಧಾರ್ಥವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುದಿಲ್ಲ.

ಸಾಂಬನು ಅಧಿಷ್ಠಾತ್ಯವಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೇ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ
ರೀತಿಯಿಂದ ಈ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ನನ್ನಿಂದಲೇ(ಸಾಂಬನಿಂದಲೇ)ಜಗತ್ತೆಂಬ
ಶಿಲ್ಪಜ್ಞಾನದ ಕುಶಲತೆಯು ಪ್ರಕಟವಾಗಿರುವುದು.

ಈ ಶಿಲ್ಪವಿಜ್ಞಾನಕೌಶಲವು ಆತ್ಮವಿಷಯಕವಾಗಿರುವುದರಿಂದ
ಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ಧರಿಸಬೇಕು. ಗುಹ್ಯ ಸಂವರಣೆ ಎಂಬ ಧಾತುವಿನಿಂದ
ಗುಹ್ಯವೆಂಬ ರೂಪವು ಉಂಟಾಗಿರುವುದು ಶಿಲ್ಪವಿಜ್ಞಾನಕೌಶಲವು
ಬಹಳ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿರುವ ಕಾರಣ ಇದು ಗುಹ್ಯವಾಗಿರುವುದು ರಹಸ್ಯ
ವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೆ ಇದು ತಿಳಿಯಲಶಕ್ಯವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ನಾನುಜ್ಞೇಯಂ | ತದೇತದ್ವಿವೃಣುತ ವಿವೃ-
ಣುತ ಲೋಕಸ್ಯ | ಪ್ರಕಲ್ಪಯತ ಯಜ್ಞಗ್ಂ
ಶಿಲ್ಪೇನ | ಶಿಲ್ಪೇನೈವೇದಮುಪಬೃಂಹಿತಂ |

ಪುರುಷಾ ಪ್ರೇರಯತಿ ಭಗವಾ—ತದೇತದ್ವಿವೃಣುತ
ವಿವೃಣುತ ಲೋಕಸ್ಯೇತಿ | ಅಧರಾರ್ಥಾ ಸ್ವತ್ವದ್ವಿರುಕ್ತಿರನು-
ಸಂಧೇಯಾ | ಪ್ರಕಲ್ಪಯತ ಯಜ್ಞಂ ಶಿಲ್ಪೇನ | ಸ್ಪಷ್ಟೋಕ್ತಿಃ |
ಸಾಂಬಾಖ್ಯಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಣ ಇತಿ ಶೇಷಃ | ತತ್ರ ಹೇತುಮಾಹ |
ಶಿಲ್ಪೇನೈವೇದಮುಪಬೃಂಹಿತಮಿತಿ | ಪುರಾತನೈರಿದಂ
ಸಂಬಾಖ್ಯಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಶಿಲ್ಪೇನೈವ ವರ್ಧಿತಂ ಸಂತೋಷಿತಂ |

ಪೂಜ್ಯನಾದ ಸಾಂಬನು ಈ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿರುವ ಶಿಲ್ಪಜ್ಞಾನವನ್ನು
ಲೋಕದಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೆ ವಿವರವಾಗಿ ತಿಳಿಸಿ ಎಂದು ಮನುವೇ
ಮೊದಲಾದ ಐದು ಜನರನ್ನು ಪ್ರೇರಿಸುವನು. ಎಲ್ಲಾ ಕಡೆಯಲ್ಲಿಯೂ
ದ್ವಿರುಕ್ತಿಯು ಅದರವನ್ನು ತೋರಿಸುವುದು. ಶಿಲ್ಪಜ್ಞಾನದಿಂದ ಸಾಂಬ
ನೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾದ ದೇವನ ತೃಪ್ತಿಕರವಾದ ಪೂಜಾದಿಗಳು ನಡೆಯು-
ವಂತೆ ನಿರ್ಮಿಸಿ.

ಪೂರ್ವೀಕರಾದವರು ಹೀಗೆ ಹೇಳುವರು—ಸಾಂಬನೆಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳ
ಬ್ರಹ್ಮನೂರಿಯು ಶಿಲ್ಪದಿಂದಲೇ ಸಂತೋಷಪಡಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು. ಶಿಲ್ಪ

ಯಜ್ಞೋ ಭವತಿ ಲೋಕಾನಾಂ ನಿಶ್ರೇ-

ಅತಶ್ಚ ಶಿಷ್ಣಾಚಾರಃ ಶಿಲ್ಪಯಜ್ಞಾಸುಷ್ಣಾನೇ ಹೇತುಃ
ಸ್ಫುಟಿತಃ | ಯಃ ಪುನಃ ಫಲಗೃಧ್ನುಸ್ತಮಪಿ ಲೋಕಂ ಫಲಂ
ಪ್ರದರ್ಶಯತ್ ಪ್ರವರ್ತಯತಿ ವೇದಃ | ಯಜ್ಞೋ ಭವ-
ತಿತಿ | ನಿಶ್ರೇಯಸೇ ನಿಮಿತ್ತೇ ಯಜ್ಞಂ ಕುರುತ ಯತ-
ಸ್ತತ್ರ ಯಜ್ಞೋ ಭವತಿತಿ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಃ | ನ ಕೇವಲಮಿದ-
ಮೇವ ಫಲಂ ಅಪಿ ತು ಸರ್ವಾಣಿ ಜನ್ಯಾನಿ ಫಲಾನಿ ಸಿದ್ಧೇ-
ರಗ | ಅತಃ ಸರ್ವೈರತ್ರ ಪ್ರವರ್ತಯಿತವ್ಯಮಿತ್ಯರ್ಥಃ |

ಯಜ್ಞದ ಅನುಷ್ಠಾನದಲ್ಲಿ ಶಿಷ್ಣಾಚಾರವೂ ಕಾರಣವೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತಿಳಿ
ಯುವುದು. ಫಲಾಪೇಕ್ಷೆಯುಳ್ಳವನ ಇಚ್ಛಾವಿಶೇಷವಾದ ಫಲವನ್ನು
ನಿರ್ದೇಶವಾಡಿ ವೇದವು ಅದರ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯು ಉಂಟಾಗುವಂತೆ ಬೋಧಿ-
ಸುವುದು. ನಿಶ್ರೇಯಸವೆಂದರೆ ಮೋಕ್ಷವು, ಮೋಕ್ಷವೆಂಬುವುದು ಎಲ್ಲಾ
ವಿಧವಾದ ಶ್ರೇಯಸ್ಸಿಗಿಂತಲೂ ಅತೀತವಾದ ಶ್ರೇಯಸ್ಸಾಗಿರುವುದು.
ಇದನ್ನು ಹೊಂದುವ ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ ಯಜ್ಞವನ್ನು ಆಚರಿಸಿರಿ. ಇದ
ರಿಂದಲೂ ದೇವತಾತ್ಯಪ್ತಿಯು ಉಂಟಾಗುವುದು ಎಂದು ಈ ವಾಕ್ಯದ
ಅರ್ಥವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಶಿಲ್ಪವೆಂಬ ಯಜ್ಞಾಚರಣೆಯಿಂದ ಮೋಕ್ಷವೆಂಬ
ಫಲವು ಮಾತ್ರವೇ ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಇತರವಾದ ಅನಿಶ್ಯವಾದ
ಫಲಗಳೆಲ್ಲವೂ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತವೆ. ಈ ಕಾರಣದಿಂದಲೇ ಎಲ್ಲರೂ ಈ ಶಿಲ್ಪ
ಯಜ್ಞಾಚರಣೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರವೃತ್ತರಾಗತಕ್ಕದ್ದು ಎಂಬ ಅರ್ಥವು ಉಕ್ತವಾ

ಯಸೇ | ಸಿದ್ಧೇರನ್ನಿವಿಧಾನ್ಯಸಿ ಕಾರ್ಯಾಣಿ |

ಅಯಮಾಶಯಃ | ಸಂತಿ ಸಪ್ತಕೋಟಿಮಹಾನುನ್ಮಾಃ |
 ಸಂತಿ ಚ ತಪ್ತತಿಸಾದ್ಯಾ ದೇವತಾಸ್ತಾವತ್ಯಃ | ಸಂತಿ ಚ
 ತಾನಂತಿ ತದಾರಾಧನಾನಿ | ಅಸೇಕ್ಷಿತಾತ್ಮ ತದನುಗುಣಾ-
 ಲಯನಿರ್ಮಾಣಾದಯೋರ್ಥಾಃ ಯೈರಖಿಲಫಲಾನಿ ಸಿ-
 ದ್ಧೇಯುಃ | ತೇ ಬಾರ್ಥಾಃ ಶಿಲ್ಪಸಾಧ್ಯಾ ಇತಿ ಶಿಲ್ಪಮಾ-
 ರಚಯ್ ಯತ್ರ ತೃಪ್ಯತಿ ತಾಂ ತಾಂ ದೇವತಾಮುಪಾಸೀ-
 ತೇತಿ ಸರ್ವಫಲಕತಾ ಶಿಲ್ಪಸ್ಯೇತಿ | ಯೇ ಪುನರ್ಮುಂದಾಃ

ಗಿರುತ್ತವೆ. ಏಳು ಕೋಟಿ ಮಹಾನುಂತ್ರಗಳು ಇರುವುವು. ಆಯಾಯ
 ಮಂತ್ರಗಳಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯರಾದ ದೇವತೆಗಳೂ ಅಷ್ಟು ಸಂಖ್ಯೆಯುಳ್ಳವ
 ರಾಗಿಯೇ ಇರುವರು ಆಯಾಯ ಮಂತ್ರ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯ ದೇವತಾನುಗುಣ
 ವಾದ ಆರಾಧನಾಕ್ರಮಗಳೂ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಉಕ್ತವಾಗಿರುತ್ತವೆ.
 ಆಯಾಯ ದೇವತಾರಾಧನಾನುಗುಣವಾಗಿರುವ ದೇವಾಲಯ ನಿರ್ಮಾ
 ಣವೇ ಮೊದಲಾದವುಗಳು ಎಲ್ಲಾ ವಿಧವಾದ ಫಲಸಿದ್ಧಿಗಾಗಿಯೇ ಅವೇ
 ಕ್ಷಿತವಾಗಿರುತ್ತವೆ ಹೀಗೆ ಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವ ವಸ್ತುನಿರ್ಮಾ
 ಣಾದಿಗಳು ಶಿಲ್ಪಸಾಧ್ಯವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ದೇವತಾತ್ಯಸ್ತಿಕರ
 ವಾದ ಶಿಲ್ಪವನ್ನು ಆಚರಿಸುವುದರಿಂದ ಆಯಾಯ ದೇವತಾ ಉಪಾಸನಾ
 ಚರಣೆಯೂ ಆಗುವುದು. ಈ ಕಾರಣದಿಂದಲೇ ಶಿಲ್ಪವು ಸರ್ವ ವಿಧ
 ವಾದ ಫಲವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದು ಎಂದು ನಿರ್ದೇಶವಾಡಿರುತ್ತದೆ.

ಭವತಿ ಚ ತನ್ನಾನಾವಿಧಶಿಲ್ಪಬಹುಳಂ |

ನ ಸಮಾಧಾತುಂ ಮನಃ ಪ್ರಭವಂತಿ ತಾನಪಿ ಯುಕ್ತ್ಯಾ
ಪ್ರವರ್ತಯತಿ | ಭವತಿ....ಲಮಿತಿ | ನಾನಾವಿಧಶಿಲ್ಪಗೂಢಂ
ಬಹುಫಲದಮಿತಿ ತದರ್ಥಃ | ನ ಚ ಕೌಶಲಾಭಾವಾನ್ಮಂದಾ
ಪ್ರವೃತ್ತಿರುಕ್ತಾ | ತತಶ್ಚ ಕೌಶಲಮೇವ ಸಾಧನೀಯಮಿತಿ
ಚೇತ್ ಸೋಽಪಿ ಭಾವೋಽಸ್ಯಾಃ ಶ್ರುತೇರಿತಿ ವದಾಮಃ |
ಕೋಽಸೌ ಭಾವಃ? ಅಯಂ ಭಾವಃ | ಭಗವತಃ ಸಾಂಬಸ್ಯಾ-

ಬುದ್ಧಿಗತವಾದ ಮಂದತನವು ಅಂದರೆ ಬುದ್ಧಿಚಾತುರ್ಯವಿಲ್ಲ
ದವರು ಮನಸ್ಸನ್ನು ಏಕಾಗ್ರತೆಯಿಂದ ಇರಿಸಲು ಅಶಕ್ತರಾಗಿರುವರು.
ಅವರೂಕೂಡ ಶಿಲ್ಪದಲ್ಲಿ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯುಳ್ಳವರಾಗಿರುವಂತೆ ಯುಕ್ತಿಯಿಂದ
ಬೋಧಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೇ “ಭವತಿ ಚ ತನ್ನಾನಾವಿಧಶಿಲ್ಪಬಹುಳಂ”
ಎಂದು ಸೂತ್ರವು ಪ್ರವೃತ್ತವಾಗಿರುವುದು. ಅನೇಕವಿಧವಾದ
ಶಿಲ್ಪಜ್ಞಾನರೂಪವಾದ ಕೌಶಲವು ಒಡಳಿ ಫಲವನ್ನು ಕೊಡುವುದಾಗಿ
ರುತ್ತದೆ ಎಂದು ಈ ಸೂತ್ರದ ಅರ್ಥವು. ಶಿಲ್ಪಕೌಶಲವು ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ
ಶಿಲ್ಪಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯು ಮಂದವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಈ ಕಾರಣದಿಂದ
ಶಿಲ್ಪದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಕೌಶಲ್ಯವನ್ನು ಸಾಧಿಸಬೇಕು. ಆ ಕೌಶಲತೆಯು
ಬಹಳವಿಧವಾದ ಫಲವನ್ನು ಕೊಡುವುದು ಎಂದು ಈ ಶ್ರುತಿಯ ಅರ್ಥ
ವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಬುದ್ಧಿಃಸಾಂದ್ರ್ಯವಿರುವವರಿಗೆ ಪೂಜ್ಯನಾದ ಸಾಂಬ
ಮೂರ್ತಿಯನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕೆಂದು ಪ್ರವೃತ್ತಿಯು ಒಟಾದಾಗ

ಶಿಲ್ಪಾದೃತೇ ಕಿಂಚಿತ್ಸತ್ರಮಿತಿ ನೋಚ್ಯತೇ

ಜ್ಞೇಯಮಿತಿ ಪ್ರವೃತ್ತಾಭಕ್ತ್ಯಾ, ತೇಷಾಮಪಿ ಮಹತ್ಕೃತಲಂ
ಭವೇದಿತಿ । ಬಹುಫಲಂ ದಾತಿ ದದಾತೀತಿ ಬಹುಫಲದತ್ತ್ವ-
ಯೋಗಾತ್ ಕೌಶಲಂ ತದರ್ಥಃ । ನನು ಸರ್ವಫಲಪ್ರದಂ
ಶಿಲ್ಪಂ ನ ಭವತಿ । ಬಹುದಿನಸಾಧ್ಯಸತ್ರಯಾಗಜನ್ಯಫಲಾನಾಂ
ಶಿಲ್ಪಿನ್ನಿಷ್ಟತ್ವಸಂಭವಾತ್ ಇತಿ ಶಂಕಾಂ ತತ್ತಾದೃಶಫಲ-
ಕತ್ವಬೋಧೇನ ಪರಿಹರತಿ । ಶಿಲ್ಪಾದೃತ ಇತಿ । ಸತ್ರಮಪಿ

ಅವರಿಗೆ ಸಾಂಬಿನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿಯು ಉಂಟಾಗುವುದು. ಅಗ
ಅವರಿಗೂ ಕೂಡ ಕುಶಲತೆಯು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಉಂಟಾಗುವುದು. ಈ ಕೌಶ-
ಲವು ಬಹಳ ಫಲವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದೆಂದು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ
ಕುಶಲತೆಯು ಶಿಲ್ಪಜ್ಞಾನದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅವಶ್ಯಕವಾಗಿರುವುದು.

ಬಹಳ ದಿನಗಳವರಿಗೂ ಅಚರಿಸುವ ಸತ್ರಯಾಗದ
ಫಲವೂ ಕೂಡ ಈ ಶಿಲ್ಪಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿರುವ ಕುಶಲತೆಯಿಂದ ಉಂಟಾಗ-
ುವುದರಿಂದ ಶಿಲ್ಪಜ್ಞಾನವು ಎಲ್ಲಾವಿಧವಾದ ಫಲವನ್ನೂ ಕೊಡುತ್ತದೆ.
ಇದೇ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು “ಶಿಲ್ಪಾದೃತೇ ಕಿಂಚಿತ್ ಸತ್ರಂ ನೋಚ್ಯತೇ,
ನೋಚ್ಯತೇ” ಎಂದು ಸೂತ್ರವು ಪ್ರವೃತ್ತವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಸೂತ್ರಗತವಾದ
ದ್ವಿರುಕ್ತಿಯು ಆದರವನ್ನು ತೋರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಹೇಳಿರುತ್ತದೆ. ಸತ್ರ-
ಯಾಗವೆಂಬುವುದು ಬಹುದಿನಸಾಧ್ಯವಾಗಿ ಇರುವುದು. ಇದು ಶ್ರುತಿ
ಯಲ್ಲಿ ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾದ ಫಲವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಉಂಟುಮಾಡುವುದು. ಶಿಲ್ಪ

ಶಿಲ್ಪಾನ್ಯೂನಮಿತಿ ಕೈಮುತಿಕತ್ವಾನಾದಃ ಪ್ರಕೃತಾರ್ಥ -
 ಸ್ಥಾಪನಾಯು । ನನು ಸರ್ವಂ ಫಲಂ ಜನಯತಿ ಶಿಲ್ಪಮಿತಿ
 ಸರ್ವಶಬ್ದೋನೇಕಾರ್ಥಃ । ಸರ್ವೋತ್ಕೃಷ್ಟಫಲಸಾಧನಾ-
 ನ್ಯನ್ಯಾನ್ಯೇವ ಕರ್ಮಾಣಿ, ನ ಚ ಸತ್ಪ್ರಾಧಿಕತಾನಾದೇನಾಪಿ
 ಪ್ರಶಸ್ತಫಲಕತಾಗಾಮಿತಾ ಭವತೀತಿ ಯೇ ಮನ್ಯಮಾನಾ

ಜ್ಞಾನವು ಕುಶಲತೆಯಿಂದ ಕೂಡಿರುವುದಾಗಿದ್ದರೆ ಸರ್ವಫಲವನ್ನು
 ಉಂಟುಮಾಡುವುದರಿಂದ ಕೈಮುತಿಕತ್ವಾದಿಂದಲೇ ಶಿಲ್ಪಜ್ಞಾನವು
 ಸತ್ಪ್ರಯಾಗಕ್ಕಿಂತ ಅಧಿಕವಾಗಿರುವುದು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಶಿಲ್ಪ
 ಜ್ಞಾನದ ಕುಶಲತೆಯು ಫಲವನ್ನು ಕೊಡುವುದಕ್ಕಿಂತ ಸತ್ಪ್ರಯಾಗದ
 ಫಲವು ಬಹಳ ನ್ಯೂನವಾಗಿರುವುದು. ಕೆಲಸಕ್ಕೆಬಾರದ್ದಾಗಿ ಅತಿನಿಂದ್ರ
 ವಾಗಿರುವುದು ಎಂದು ಕಿಂಚಿತ್ಪದದ ಅರ್ಥವು. ಅತಿ ನ್ಯೂನಾರ್ಥಕ
 ವಾದ ಕಿಂಚಿತ್ಪದದಿಂದಲೂಕೂಡ ಸತ್ಪ್ರಯಾಗವನ್ನು ಶಿಲ್ಪಜ್ಞಾನದ
 ಸಂಗಡ ಹೋಲಿಸಿ ಹೇಳಲು ಆಗುವುದಿಲ್ಲ.

ಶಿಲ್ಪಜ್ಞಾನವು ಸರ್ವಫಲಜನಕವೆಂಬುವುದರಿಂದ ಸರ್ವಶಬ್ದವು
 ಇಲ್ಲಿ ಅನೇಕಾರ್ಥವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುದು. ಶಿಲ್ಪಜ್ಞಾನದಿಂದ
 ನಿರ್ಮಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಕಾರ್ಯಗಳು ಎಲ್ಲಕ್ಕಿಂತಲೂ ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾದ ಫಲ
 ಗಳನ್ನು ಸಾಧನೆ ಮಾಡಿಕೊಡುವುವು. ಈ ಶಿಲ್ಪಜ್ಞಾನವು ಸತ್ಪ್ರಯಾಗ
 ಕ್ಕಿಂತಲೂ ಅತಿಶಯವಾದುದೆಂದು ಸತ್ಪ್ರಾಧಿಕತ್ವವಾದವನ್ನು ಹೇಳಿರು
 ವುದು. ಇದರಿಂದ ಸತ್ಪ್ರಯಾಗದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ಫಲಕ್ಕಿಂತಲೂ ಪ್ರಶಸ್ತ
 ವಾದ ಫಲವು ಉಂಟಾಗುವುದೆಂಬುದಾಗಿ ಪ್ರಶಸ್ತಜ್ಞಾನವು ಉಂಟು

ನೋಚ್ಯತ ಇತಿ | ತತೋಽವಶ್ಯಂವಿಸೃಜತ
ವಿಸೃಜತೋಪಕರಣಾನಿ ಜ್ಯೇಷ್ಠಾಃ | ಅಭ್ಯ-

ಉದಾಸನೇ ತಾನಪಿ ಅತಿಪ್ರಶಸ್ತಫಲಜನಕತಾಬೋಧನ-
ಮುಖೇನ ಪ್ರವರ್ತಯತಿ ಶ್ರುತಿಃ | ತತೋಽವಶ್ಯಂ.....
ಜ್ಯೇಷ್ಠಾ ಇತಿ | ಜ್ಯೇಷ್ಠಾಃ = ಶ್ರೇಷ್ಠಾಃ ಪ್ರಶಸ್ತತಮಫಲ-
ವಂತೋ ಯದಿ ಭವಿತುಮಿಚ್ಛೇತ ಯೂಯಂ ತರ್ಹಿ
ವಿವಿಧೋಪಕರಣಾನಿ ಪೂರ್ವವಾಕ್ಯೋಕ್ತನಾನಾವಿಧಶಿಲ್ಪಾನಿ
ವಿಸೃಜತ ವಿಶಿಷ್ಯ ನಿಷ್ಪಾದಯತೇತ್ಯರ್ಥಃ | ನನು ಅತಿ-

ದರೂ ಕೆಲವರು ಈ ಶಿಲ್ಪವನ್ನು ಆಚರಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಉದಾಸೀನರಾಗಿರು-
ವರು. ಹೀಗೆ ಉದಾಸೀನತೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದವರಿಗೂಕೂಡ ಶಿಲ್ಪ
ಜ್ಞಾನವು ಅತಿ ಪ್ರಶಸ್ತವಾದ ಫಲವನ್ನು ಕೊಡುವುದೆಂದು ಬೋಧಿಸುವುದು.
ಈ ಪ್ರಕಾರವಾದ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದರ ಮೂಲಕವಾಗಿ
ಶಿಲ್ಪದಲ್ಲಿ ಅವರಿಗೆ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯುಂಟಾಗುವಂತೆ ಮಾಡುವುದು ಎಂದು
“ತತೋ ಅವಶ್ಯಂ ಜ್ಯೇಷ್ಠಾಃ” ಎಂಬ ಸೂತ್ರವು ಬೋಧಿಸುವುದು.

ಜ್ಯೇಷ್ಠಾಃ-ಎಲೈ ಶ್ರೇಷ್ಠರಾದ ಮಹನೀಯರೇ, ನಿಮಗೆ ಅತಿ
ಪ್ರಶಸ್ತವಾದ ಫಲವಾಗಬೇಕೆಂಬ ಇಚ್ಛೆಯು ಇದ್ದರೆ ನೀವು
ಅನೇಕ ವಿಧವಾದ ಸಾಮಗ್ರಿಗಳುಳ್ಳದ್ದಾಗಿರುವ, ಹಿಂದಿನ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ
ಉಕ್ತವಾದ, ಅನೇಕ ವಿಧವಾದ ಶಿಲ್ಪಗಳನ್ನು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ನಿರ್ಮಾಣ
ಮಾಡಿರಿ ಎಂದು ಈ ಸೂತ್ರದ ಅರ್ಥವು.

ಪ್ರಶಸ್ತಂ ಫಲಂ ಮೋಕ್ಷಃ | ಸ ಚ ನಿಷ್ಕಾಮೈರೇವ ಕರ್ಮಭಿಃ
ಸಿದ್ಧತಿ | ತಾನಿ ಚ ನಿತ್ಯಾನಿ ನೈಮಿತ್ತಿಕಾನಿ ಚ | ತೈರೇವ ಹಿ
ದುರಿತಾನಿ ಕ್ಷೀಯೇರ್ಥ | ಅಥ ಚಿತ್ತಂ ಪ್ರಸೀದತಿ, ಅಥ
ವಿಜ್ಞಾನಮಾವಿರ್ಭವತಿ, ಅಥ ಮುಚ್ಯತೇ | ಅತೋಽತಿ-
ಪ್ರಶಸ್ತಫಲಜನಕತಾವಾದ ಉನ್ಮತ್ತಜಲ್ಪಿತಂ ಸ್ಯಾತ್ | ಅತಶ್ಚ
ವಿಗುಣಾದಸಿದ್ಧಿಮೋಕ್ಷಸ್ಯೇತಿ ಪ್ರಾಪ್ನೋತಿ, ನಿಷ್ಕಾಮತ್ವ-
ರೂಪಗುಣೋ ಹ್ಯೇಷು ನ ಸಮವೈತೀತಿ ಚೇನ್ನ | ಕಿಂ

ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಅತಿ ಪ್ರಶಸ್ತ ಫಲವೆಂದರೆ ಮೋಕ್ಷವೆಂದರ್ಥ. ಇದ
ಕ್ಕಿಂತಲೂ ಬೇರೆಯಾವುದೂ ಅತಿ ಪ್ರಶಸ್ತವು ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಹೀಗೆ
ಇರುವಮೋಕ್ಷವೆಂಬುವುದು ನಿಷ್ಕಾಮಕರ್ಮಾಚರಣೆಯಿಂದಲೇ ಉಂಟಾ
ಗುವುದು. ನಿಷ್ಕಾಮಕರ್ಮಾಚರಣೆಯನ್ನು ಮಾಡಿದವರು ಈ ಪ್ರಕಾರ
ವಾಗಿರುವ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಹೊಂದುವರು. ನಿತ್ಯ ಮತ್ತು ನೈಮಿತ್ತಿಕ
ವೆಂಬ ಕರ್ಮಗಳ ಆಚರಣೆಯಿಂದ ಪಾಪಗಳು ನಾಶವಾಗುವುದರ
ಮೂಲಕ ಚಿತ್ತರುದ್ಧಿಯು ಉಂಟಾಗುವುದು. ಚಿತ್ತರುದ್ಧಿಯು ಉಂಟಾದ
ನಂತರ ಚಿತ್ತೈಕಾಗ್ರತೆಯು ಹೆಚ್ಚಾಗುವುದು. ಇದರಿಂದ (ವಿಜ್ಞಾನವು)
ವಿಶೇಷವಾದ ಜ್ಞಾನವು ಉಂಟಾಗಿ ಮುಕ್ತಿಯಾಗುವುದು ಎಂದು
ಕ್ರಮವು ಇರುವುದು. ಈ ಕಾರಣದಿಂದ ನಿಷ್ಕಾಮಕರ್ಮಾಚರಣೆಯು
ಈ ಶಿಲ್ಪಜ್ಞಾನ ಅಭ್ಯಾಸದಿಂದ ಉಂಟಾಗದೆ ಇರುವುದು. ನಿಷ್ಕಾಮ ಕರ್ಮ
ಚರಣೆಯನ್ನು ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ವೈಗುಣ್ಯವು ಉಂಟಾ
ಗುವುದು. ಅದರಿಂದ ಶಿಲ್ಪಜ್ಞಾನವು ಅತಿ ಪ್ರಶಸ್ತಫಲಜನಕವಾದದ್ದೆಂಬ
ವಾದವು ಉನ್ಮತ್ತವಚನವೆಂದು ಕೆಲವರು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಡುವರು.

ಚರ್ಚನೀಯೋಹಂ ಯಜ್ಞೇನೈವ ಲೋಕಸ್ಯ

ಕಾರಣಂ? ಯೋಗಾನುಗತಿಃ | ಕಾ ಸಾ? ತಾಮಾಹ |
 ಅಭ್ಯರ್ಚನೀಯೋಹಂ ಯಜ್ಞೇನೈವ ಲೋಕಸ್ಯ ಇತಿ |
 ಲೋಕಸ್ಯ ಫಲದರ್ಶಿನಃ ಸಕಾಮಸ್ಯೇತಿ ಯಾವತ್ | ಅಹ-
 ಮಭ್ಯರ್ಚನೀಯ ಏವೇತ್ಯನ್ವಯಃ | ಸ್ಯಾಮಿತಿ ಶೇಷಃ |
 ಕಮನ್ಯಮರ್ಥಂ ನ್ಯಾವರ್ತಯತ್ಯೇವಕಾರಃ? ಅರ್ಥನೀಯ-
 ರೂಪಮರ್ಥಂ | ತತಶ್ಚ ನಿಷ್ಕಾಮಕರ್ಮಾನುಷ್ಠಾನರೂಪಸ್ಯ
 ಉಪಾಯಸ್ಯಾನು ಅನಂತರಂ ಗತಿಃ ಪ್ರಾಪ್ತಿರಿತಿ | ಅಯ-
 ಮಭಿಸಂಧಿಃ | ಯೇ ಯೇ ಹೀಹಾತಿಶ್ರಮೇಣಾದಭ್ರಾಣಿ
 ಫಲಾನಿ ಸಂಪಾದ್ಯಾನುಭವಂತಿ ತೇ ತೇಽಪೀತಿ ವದಂತಿ—

ಸಾಂಬಮೂರ್ತಿಯು ಫಲಾಪೇಕ್ಷೆಯುಳ್ಳ ಸಕಾಮರಾಗಿರುವನು
 ರಿಂದ ಪೂಜಿಸಿಕೊಳ್ಳುವವನಾಗಿರುವೆನು ಎಂದು ಆರ್ಥವುಳ್ಳ “ಅಭ್ಯರ್-
 ಚನೀಯೋಹಂ ಯಜ್ಞೇನೈವ ಲೋಕಸ್ಯ” ಎಂದು ಹೇಳಿರುವನು.
 ಈ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಏವಕಾರವು ಇರುವುದು. ಈ ಏವಕಾರದಿಂದ ಅಭ್ಯರ್ಥನೀ-
 ಯವಾದಕಾಮಗಳೆಲ್ಲವೂ ಪ್ರಾಪ್ತವಾದನಂತರ ನಿಷ್ಕಾಮಕರ್ಮಾಚರಣೆ
 ಉಂಟಾಗುವುದು. ಅಧಿಕವಾದ ಶ್ರಮಸಾಧ್ಯವಾದಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಆಚರಿಸಿ
 ಅವುಗಳ ಫಲಗಳನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿ ಅನುಭವಿಸುವರು. ಹೀಗೆ ಸಕಾಮ-
 ವಾದ ಕರ್ಮಾಚರಣೆ ಮಾಡುವವರಿಗೆಲ್ಲರಿಗೂ “ನಾವು ಈ ಕಾರ್ಯ

ಸರ್ವವ್ಯಾಪಾರವಿಮುಕ್ತಾಃ ಕದಾ ವಾ ಸುಖಿನೋ ಭವೇ-
ಮೇತಿ | ಏನಮೇವ ತತ್ತನ್ನಶ್ವರಫಲಭೋಕ್ತೃಭಿರ್ಭವಿತವ್ಯಂ |
ತತಶ್ಚ ಸಕಾಮಾಃ ಶಿಲ್ಪಿನಃ ತಾದ್ಯಶಂ ಸುಖಂ ಗವೇಷೇರಗ್ |
ತದನು ತದುಪಾಯಂ ಗವೇಷಮಾಣಾಶ್ಚ ಶಿಲ್ಪಶಾಸ್ತ್ರಂ
ವಿನ್ಯುಶೇಯುಃ | ವಿನ್ಯುಶಂತಶ್ಚ ನಿಷ್ಕಾಮಶಿಲ್ಪಾನುಷ್ಠಾನಂ
ತದುಪಾಯಂ ಜಾನೀರಗ್ ನಿಹಿತೋಪಾಯಾಶ್ಚ ಮೋಕ್ಷ-
ಮಶ್ನುನೀರಗ್ ಇತಿ | ತದೇವಂ ಮೋಕ್ಷಪರ್ಯಂತಫಲ-
ಸಾಧನತ್ವಾದತಿಪ್ರಶಸ್ತಂ ಶಿಲ್ಪಮಿತಿ ಸರ್ವಸ್ಯಾಪಿ ರುಚಿ-

ಗಳಿಂದ ವಿಶ್ರಾಂತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿ ಯಾವಾಗ ಸುಖವಾಗಿ ಇರುವೆವು
ಎಂದು ಇಚ್ಛೆಯು ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಇವರ ಹಾಗೆಯೇ ಶಿಲ್ಪಿಗಳೂ
ಕೂಡ ಸಕಾಮರಾಗಿ, ಫಲಾಪೇಕ್ಷೆಯಿಂದಲೇ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಆಚರಿಸು
ವವರು. ಅನಂತರ ನಶ್ವರವಾದ ಫಲಾನುಭವದಿಂದ ವೈರಾಗ್ಯವು
ಉಂಟಾಗಿ ನಿಷ್ಕಾಮಕರ್ಮಾಚರಣೆಯಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಫಲವನ್ನು
ಹೊಂದಲು ಪ್ರಯತ್ನ ಪಡುವರು. ಆಗ ಇವರಿಗೆ ನಿಷ್ಕಾಮ ಶಿಲ್ಪಾಚರ
ಣೆಯೆಂಬ ಉಪಾಯವು ತಿಳಿಯುವುದು. ಈ ಪ್ರಕಾರವಾದ ನಿಷ್ಕಾಮ
ಶಿಲ್ಪಜ್ಞಾನವು ಅತಿಪ್ರಶಸ್ತ ಫಲವಾದ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಉಪಾಯವೆಂದು
ತಿಳಿದು ಅದನ್ನು ಆಚರಿಸಿ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಹೊಂದುವರು. ಹೀಗೆ ಮೋಕ್ಷ
ಪರ್ಯಂತವಾದ ಪ್ರಶಸ್ತವಾದ ಫಲವನ್ನು ಸಾಧಿಸುವ ಶಿಲ್ಪಾಚರಣೆಯು
ಅತಿ ಪ್ರಶಸ್ತವಾಗಿರುವುದೆಂದು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಈ ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯು
ಉಂಟಾಗುವಂತೆ ಈ ಸೂತ್ರವು ಶಿಲ್ಪದ ಅಭಿರುಚಿಯನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುತ್ತದೆ.

ತಾನ್ಯೇವಂ ವೇದೀಕುಂಡರಥಸಾತ್ರಾದೀನ್ಯ-

ರುತ್ವಾದಿತಾ । ಪ್ರಕೃತಂ ಶಿಲ್ಪಮಾಚರತಾಂ ಯದಾ ನೂತ್ನ-
ನೂತ್ನಾನಿ ಗೃಹದೇವಾಲಯಾದಿನಿರ್ಮಾಣಾನಿ ಕರ್ತವ್ಯ-
ತಯಾ ಆಪತ್ತಂತಿ ತೇಷಾಂ ಕರ್ತವ್ಯಾರ್ಥಜ್ಞಾನೋಪಾಯ-
ಮಾಹ । ತಾನ್ಯೇವಂ ಅಭ್ಯೂಹಯತ ಇತಿ । ಯಾನಿ ಕೃಚಿ-
ದ್ವಿಷಯೇ ವೇದೀಕುಂಡಾದೀನ್ಯುಪದಿಷ್ಟಾನಿ ತಾನಿ । ಏವಂ
ಉಪದಿಷ್ಟಪ್ರಕಾರೇಣೈವ ಅಭ್ಯೂಹಯತ, ಅನುಪದಿಷ್ಟ-
ವಿಷಯೇಽಪಿ ಊಹೇನ ಜಾನೀಧ್ವಮಿತ್ಯರ್ಥಃ । ನ ಕೇವಲಂ

ಶಿಲ್ಪ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಆಚರಿಸುವವರಿಗೆ ಹೊಸಹೊಸದಾದ ಗೃಹ,
ದೇವಾಲಯ, ಇವೇ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ನಿರ್ಮಾಣವು ಅವಶ್ಯ ಕರ್ತವ್ಯ
ವಾಗಿರುವಾಗ ಆಯಾಯ ಕಾರ್ಯರಚನಾನುಕೂಲವಾದ ಶಿಲ್ಪಗಳನ್ನು
ಊಹಿಸಿ ಆಚರಿಸುವುದು ಕರ್ತವ್ಯಾರ್ಥಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಸಾಧಿಸುವ ಜ್ಞಾನೋ-
ಪಾಯವಾಗಿರುತ್ತದೆ. “ತಾನ್ಯೇವಮಭ್ಯೂಹಯತ ” ಎಂದು ಸೂತ್ರವು
ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ. ವೇದಿ, ಕುಂಡ, ಮೊದಲಾದ ವಿಷ-
ಯಗಳು ಉಪದಿಷ್ಟವಾಗಿರುವವು. ಅದರಂತೆ ಇತರ ವಸ್ತುಗಳ ನಿರ್ಮಾ-
ಣಕ್ರಮವನ್ನು ಸಹ ಈ ಶಿಲ್ಪಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿರುವ ಕ್ರಮವನ್ನು ಅನು-
ಸರಿಸಿ ಊಹಿಸಿ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಬೇಕು. ಕೆಲವು ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಶಿಲ್ಪ
ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳದಿದ್ದರೂ ಅವುಗಳನ್ನು ಆಯಾಯ ಕಾರ್ಯಗಳಿಗೆ ಅನು

ಭ್ಯೂಹಯತ | ಕಾರಯತಾಧ್ವರಾಃ ಸರ್ವೈ-
ರಪಿ ಲೋಕೈರನುಶ್ರುತಮಿತಿ | ಏಕೈಕಸ್ಯೈ-

ಯುಷ್ಮಾಸ್ತೇವೈಷಾ ಶಿಲ್ಪನಿದ್ಯಾ ಲೀಯತಾಂ ಅಪಿ ತು
ಸರ್ವತ್ರ ಪ್ರಚಾರ್ಯತಾಂ ಯುಷ್ಮಾಭಿರಿತ್ಯಾಹ | ಕಾರಯ
.....ಲೋಕೈರಿತಿ | ಅಧ್ವರಾಃ ಯಜ್ಞಾಃ ಶಿಲ್ಪರೂಪಾಃ
ಸರ್ವೈರಪಿ ಲೋಕೈಃ ಕಾರಯತ ಇತ್ಯನ್ವಯಃ | ಏವಂ
ಪ್ರವರ್ತಮಾನಾನಾಂ ಶಿಷ್ಯಾಣಾಂ ಪ್ರಾಮಾದಿಕಂ ಯಥೇ-
ಚ್ಛಾಚರಣಂ ನಿರುಣದ್ಧಿ | ಅನುಶ್ರುತಮಿತಿ | ಶಿಲ್ಪಶ್ರುತಿ-

ಸಾರವಾಗಿ ಊಹೆಯಿಂದ ತಿಳಿಯಬೇಕು ಮತ್ತು ಶಿಲ್ಪ ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು
ನೀವು ಹೀಗೆ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಅಭ್ಯಾಸಮಾಡಿ ಕಲಿತು ತಿಳಿದುಕೊಂಡು
ಯಾರಿಗೂ ಉಪದೇಶಮಾಡದೆ ಇರಬೇಕೆಂದು ಈ ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳು
ವುದಿಲ್ಲ. ಇದನ್ನು ಎಲ್ಲರೂ ತಿಳಿಯುವಹಾಗೆ ಪ್ರಚಾರಮಾಡಿರಿ ಎಂದು
ಉಪದೇಶವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೇ “ಕಾರಯಧ್ವಮಧ್ವರಾನ್”
ಎಂಬುದಾಗಿ ಸೂತ್ರವು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಶಿಲ್ಪರೂಪವಾದ ಯಜ್ಞಗಳನ್ನು
ಎಲ್ಲರೂ ಆಚರಿಸುವಂತೆ ನೀವು ಮಾಡಿರಿ ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಈ
ಸೂತ್ರವು ಬೋಧಿಸುವುದು.

ಆದರೆ ಶಿಷ್ಯರು ಮನಸ್ಸು ಬಂದಹಾಗೆ ಶಿಲ್ಪಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಪ್ರಚಾರ
ಮಾಡುವಾಗ ಯಥೇಚ್ಛಾಚರಣೆಯು ಸರಿಯಾದದ್ದಲ್ಲವೆಂದು ಅದನ್ನು

ಕೈಕೋಽಧ್ಯಕ್ಷ ಇತಿ ವೇದಸ್ಯ | ತತ್ರಾರ್ಥವರ್ಣ- ಶಿಲ್ಪಭೂಯಿಷ್ಯಮುತ್ಯಂತಂ | ಮನ್ತ್ರೇಣೈವ

ಮನುಸ್ಮತ್ಕೀರ್ತೃರ್ಥಃ | ಶ್ರುತ್ಯನುಸರಣಪ್ರಕಾರಂ ದರ್ಶಯತಿ |
ಏಕೈಕಸ್ಯೇತ್ಯಾದಿನಾ | ಏಕೈಕಸ್ಯ ವೇದಸ್ಯೈಕೈಕೋಽಧ್ಯಕ್ಷ
ಇತಿ | ವೇದನೀಯಮಿತಿ ಶೇಷಃ | ತತ್ರ ತಾದ್ಯಶವೇದ
ಘಟಿಕಾರ್ಥವೇದಸ್ಯ ಪ್ರತಿಸಾದ್ಯಂ ವಸ್ತು ಶಿಲ್ಪಭೂಯಿಷ್ಯಂ
ಭವತೀತ್ಯರ್ಥಃ | ನ ಕೇವಲಂ ಕ್ವಚಿದೇವ ಅಪಿ ತು ಅಂತ-
ಮತೀತ್ಯಾಪಿ ಸಮಾಪ್ತಿಪರ್ಯಂತಮಿತ್ಯರ್ಥಃ | ಯಾನಿ

ನಿರೋಧಿಸುವುದು ಉತ್ತಮವು ಶಿಲ್ಪ ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಕರ್ತವ್ಯ
ಕರ್ಮಾನುಸಾರವಾದ ಕಲ್ಪನೆಗಳನ್ನು ಉಹಿಸುವ ಕ್ರಮವನ್ನು ಅನು-
ಸರಿಸಿ ಶಿಲ್ಪವನ್ನು ಪ್ರಚಾರಮಾಡುವುದು ಪ್ರಾಮಾದಿಕವಲ್ಲ ಎಂದು
ಅಭಿಪ್ರಾಯವು. ಶ್ರುತ್ಯನುಸರಣಪ್ರಕಾರವು ಒಂದೊಂದುವೇದದಲ್ಲಿ
ಒಂದೊಂದುಪ್ರಕಾರವಾಗಿರುವುದು. ಒಂದೊಂದು ವೇದದಿಂದ ತಿಳಿಯ
ಬೇಕಾದ ಜ್ಞಾನವು ಒಂದೊಂದು ವಿಧವಾಗಿರುವಂತೆ, ಅರ್ಥವರ್ಣ ವೇದ
ದಿಂದ ತಿಳಿಯಬೇಕಾದ ಶಿಲ್ಪಜ್ಞಾನವು ಬಹಳವಾಗಿರುವುದು. ಅರ್ಥವರ್ಣ
ವೇದದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಡದಿರುವ ಶಿಲ್ಪವಿಷಯಗಳು ಇತರ ಕಡೆ
ಯಲ್ಲಿಯೂ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿರುತ್ತವೆ. ಆದರೆ ಅರ್ಥವರ್ಣವೇದದ ಉಪಕ್ರಮ
ದಿಂದಸಮಾಪ್ತಿ ಪರ್ಯಂತವಾಗಿಯೂ ಶಿಲ್ಪಜ್ಞಾನವಿಷಯವಾದ ವಸ್ತುವು
ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಬೋಧಿತವಾಗಿರುತ್ತದೆ. (ಆರಾಧನೆ) ಪೂಜೆಯನ್ನು ಮಾಡ

ಸ್ವರೂಪಾಣಿ ಪ್ರಕರ್ತವ್ಯಾನಿ | ಧ್ಯಾನೇನೈವ
ಪಶ್ಯಂತಿ ತದ್ರೂಪಂ | ರೂಪೇಣೈವ ಧ್ಯಾಯ-
ಂತೇ ತದ್ವೈವತಂ | ರೂಪಮೇವ ತಚ್ಚಿಲ್ಪಂ |

ಆರಾಧನೀಯಾನಿ ದೈವತಾನಿ ತೇಷಾಂ ಸ್ವರೂಪಾಣಿ
ಮನ್ತ್ರೋಪದಿಷ್ಟರೂಪಾಣ್ಯೇವಾಗಂತವ್ಯಾನಿ | ಯೇ ಪುನ-
ರ್ಮುನಯಸ್ತೇ ತು ಧ್ಯಾನೇನೈವ ತದ್ರೂಪಂ ಪಶ್ಯಂತಿ |
ರೂಪೇಣೈವ ಧ್ಯಾಯಂತೇ ತದ್ರೂಪಮಿತಿ ಪೂರ್ವೋಕ್ತ-
ಧ್ಯಾನಸಾಧನದೈವತದರ್ಶನೇ ಹೇತುಃ | ಸಾಕಾರಧ್ಯಾನಾದಿತಿ
ತದರ್ಥಃ | ಉಕ್ತಸ್ಯ ರೂಪವತ್ತ್ವಸ್ಯ ಪ್ರಕೃತೋಪಯೋಗಂ

ಬೇಕಾಗಿರುವ ದೇವತಾ ಸ್ವರೂಪಗಳು ಮಂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಕ್ರಮ
ಕೃತಿಸಾರವಾಗಿ ಇ ರು ವ ವು ಗ ಳೆಂ ದು ತಿಳಿಯಬೇಕಾಗಿರುತ್ತದೆ.
ಮುನಿಗಳಾದವರು ಮಂತ್ರದಲ್ಲಿ ಉಪದಿಷ್ಟವಾದ ಆಕಾರವನ್ನು ಧ್ಯಾನ
ದಿಂದ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರ ಮಾಡುತ್ತಿರುವರು. ಮಂತ್ರೋಕ್ತವಾದ ದೇವತಾ
ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಧ್ಯಾನದಿಂದ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕರಿಸುವ ಮುನಿಗಳು ದೇವತಾ
ರೂಪವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿರುವ ಆಕೃತಿಯನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಅದನ್ನು
ಧ್ಯಾನದಿಂದಲೂ ಕಾಣುವರು. ತದ್ರೂಪವೆಂಬಪದಕ್ಕೆ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿರುವ
ಧ್ಯಾನಸಾಧನವಾದ ದೇವತಾ ಸ್ವರೂಪವೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯವು. ಸಾಕಾ
ರಧ್ಯಾನವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಸಾಕಾರವಾದ ದೇವತಾರೂಪ ನಿರ್ಮಾ
ಣವೆಂಬುವುದು ಶಿಲ್ಪವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಶಿಲ್ಪವೆಂದರೆ ದೇವತೆಯರೂಪವು
ಶಿಲ್ಪನಿಷ್ಪಾದ್ಯವೆಂದು ತಿಳಿಯತಕ್ಕದ್ದು. ದೇವತಾ ರೂಪವನ್ನು ನಿರ್ಮಿ

ತಾನ್ಯಯೋದಾರುಃ ಪಿಲಾತಾನ್ಮಹಿರಣ್ಮುನಿಕಾ-
ರಾಣಿ | ಮೃದಾದೀನ್ಯಥಮಾನಿ | ಯದ್ಯ-
ಸ್ಯೋಕ್ತಂ ತದ್ವಿಕಾರಂ ತಸ್ಯ | ಆಯತನವಂತಿ
ವೈ ಸರ್ವಾಣ್ಯಪಿ ದೈವತಾನಿ | ಏನಮೇವಾ-

ದರ್ಶಯತಿ | ರೂಪಸೇವ ತಚ್ಛಿಲ್ಪಮಿತಿ | ಯದೇತದ್ವೈ-
ವತರೂಪಂ ತಚ್ಛಿಲ್ಪನಿಷ್ಪಾದ್ಯಮಿತ್ಯರ್ಥಃ | ನಿಷ್ಪಾದನೀಯ-
ದೇವತಾಕಾರೋಪಾದಾನಕಾರಣಾನ್ಯಾಹ | ತಾನ್ಯಯೋ-
ದಾರು ನ್ಯಥಮಾನೀತಿ | ಸ್ಪಷ್ಟೋಽರ್ಥಃ | ಯಸ್ಯ
ಯತ್ಸಾಧನಮುಕ್ತಂ ತಾದೃಶೋಪಾದಾನಸಾಧನಸ್ಯ ವಿಕಾ-
ರೋಽಪಿ ತತ್ಸಾಧನಂ ಜಾನೀಯಾತ್ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಏವಂ
ದೇವತಾಕಾರಸ್ಯ ಶಿಲ್ಪನಿಷ್ಪಾದ್ಯತಾಮುಕ್ತಾ ತದಾಲಯಾ-

ಸಲು ಕಬ್ಬಿಣ, ಮರ, ಕಲ್ಲು, ತಾಮ್ರ, ಚಿನ್ನ, ಇವೇ ಮೊದಲಾದವುಗಳು
ಮುಖ್ಯ ಕಾರಣವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಮೃತ್ತಿಕೆಯೇ ಮೊದಲಾದವುಗಳು
ಅಧಮವಾಗಿರುವುವು. ಯಾವ ದೇವತೆಯ ರೂಪವನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಲು
ಯಾವುದು ಸಾಧನವಾಗಿರುತ್ತದೆಯೆಂದು ಉಕ್ತವಾಗಿರುವುದೋ ಅಪ್ರಕಾ-
ರವಾದ ಉಪಾದಾನಸಾಧನದ ವಿಕಾರವೂಕೂಡ ರೂಪನಿರ್ಮಾಣದ
ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸಾಧನವಾಗಿರುತ್ತದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ದೇವತಾ
ರೂಪವು ಶಿಲ್ಪನಿಷ್ಪಾದ್ಯವಾಗಿರುವಂತೆ ದೇವತಾ ಅಲಯಾದಿಗಳೂ ಕೂಡ

ಪರಾಣ್ಯಸಿ ಶಿಲ್ಪನಿಲಸಿತಾನಿ ಕರ್ನಾಣಿ |
ಭವಂತೈತಾನಿ ಚ ಮೋಕ್ಷಪ್ರದಾನಿ | ಸಂಪ-
ದ್ಯೇರ್ಥ ಸರ್ವಕಲ್ಯಾಣಾನಿ ಲೋಕಾಃ |

ದೀನಾನುಪಿ ಶಿಲ್ಪನಿಷ್ಪಾದ್ಯತುಮಾಹ | ಆಯತನವಂತಿ-
ತ್ಯಾದಿನಾ | ಸ್ಪಷ್ಟೋರ್ಥಃ | ಏತಾನ್ಯಪಿ ಚ ಮೋಕ್ಷಪ್ರದಾನಿ
ಮೋಕ್ಷಪ್ರದತ್ವಂ ವಿವೃತಮಂತ್ರಾವಧೇಯಂ | ಆದರಾರ್ಥ-
ಮುಕ್ತಮೇವ ಫಲವತ್ತ್ವಂ ಶಬ್ದಾಂತರೇಣಾಹ | ಸಂಪದ್ಯೇ-
ರನ್ನಿತಿ | ಅಕರ್ಮಕೋ ಧಾತುಃ ಅತಃ ಹೇ ಲೋಕಾ ಇತಿ
ಸಂಜೋಧನಂ | ಅತಃ ಕಲ್ಯಾಣಜನಕಶಿಲ್ಪಪ್ರಚಾರೇಣ

ಶಿಲ್ಪದಿಂದಲೇ ನಿರ್ಮಿತಗಳಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಎಂಬುದಾಗಿ “ಆಯತನವಂತಿ”
ಎಂಬಸೂತ್ರದಿಂದ ಉಕ್ತವಾಗಿರುವುದು. ಇದರಹಾಗೆಯೇ ಇತರವಾದ
ಕರ್ಮಗಳೂಕೂಡ ಶಿಲ್ಪಪ್ರಾಚುರ್ಯವೇ ಆಗಿರುತ್ತವೆ. ಈ ಶಿಲ್ಪ
ಕರ್ಮಗಳೆಲ್ಲವೂಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಅನುಗ್ರಹಿಸುವವುಗಳಾಗಿರುತ್ತವೆ, ಎಂದು
ವಿವರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುತ್ತದೆ. ಶಿಲ್ಪವು ಮೋಕ್ಷಪ್ರದವಾಗಿರುವುದು ಎಂದು
ಉಕ್ತವಾದಾರ್ಥವನ್ನೇ ಆದರವನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಫಲ
ವತ್ತಾಗಿರುವುದೆಂದು ನಿರ್ದೇಶಮಾಡಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ.

ಎಲೈ ಪೂಜ್ಯರಾದ ಮನುಷ್ಯರೇ, ನೀವೆಲ್ಲರೂ ಕಲ್ಯಾಣವನ್ನೂ
ಉಂಟುಮಾಡುವ ಶಿಲ್ಪಜ್ಞಾನ ಪ್ರಚಾರದಿಂದ ಹೆಚ್ಚಾದ ಪರೋಪಕಾರ
ವನ್ನು ಮಾಡಿರುವಕಾರಣ ಶಿಲ್ಪಪ್ರಚಾರ ಮಾಡುವವರಿಗೆ ಉಂಟಾ

ಸಂಚಿನುಯಾತ್ಪುಣ್ಯಮೇಭಿಃ ಶಿಶ್ವೈರಿತಿ |
 ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾನಾಮೇತದ್ಭವತಿ ಶಿಲ್ಪಂ ಯದ್ಯ-
 ಬ್ರಾಹ್ಮಣೋ ಭವೇನ್ನ ಶಿಲ್ಪೀತಿ | ಅಬ್ರವೀ-
 ದೇನಂ ಪುನರಾಚಾರ್ಯಃ ಸರ್ವಜ್ಞಃ |
 ಯದಾ ಯದಾವಹೀಯತೇ ಲೋಕಾದಸ್ಮಾ-

ಪರೋಪಕಾರಸ್ಯ ಮಹತಃಕೃತತ್ವಾತ್ ಪ್ರಚಾರಯಿತು -
 ಮಹತ್ಪುಣ್ಯಂ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯಾಹ | ಸಂಚಿನುಯಾದಿತಿ....ರಿತಿ |
 ಶಿಲ್ಪಾನುಷ್ಠಾನಾಧಿಕಾರಿಣಂ ಉಪದಿಶತಿ ಅನಧಿಕಾರಿಣಂ ಚ
 ವ್ಯುದಸ್ಯತಿ | ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾನಾಮಿತಿ...ನ ಶಿಲ್ಪೀತಿ | ಅಸ-

ಗವ ಪುಣ್ಯವು ಬಹಳವಾಗಿರುವುದು ಎಂದು ಕಲ್ಯಾಣಾನಿ ಸಂಪದ್ಯೇರ್ಥ
 ಎಂಬ ಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ಅರ್ಥವು. ಈ ಶಿಲ್ಪಗಳಿಂದ ಪುಣ್ಯವನ್ನು ಬಹಳ
 ಮಟ್ಟಿಗೆ ಶೇಖರಿಸಬೇಕು ಎಂದು ಅರ್ಥವು

“ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾನಾಂ ” ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಶಿಲ್ಪವನ್ನು ಅಭ್ಯಾಸ
 ಮಾಡುವ ಮುತ್ತು ಪ್ರಚಾರಮಾಡುವ (ಯೋಗ್ಯತೆಯುಳ್ಳವರನ್ನು)
 ಅಧಿಕಾರಿಗಳನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಮಾಡಿರುತ್ತದೆ. ಇದರಂತೆಯೇ ಇದರ
 ಮುಂದಿನ ಸೂತ್ರವಾದ ಅಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಶಿಲ್ಪದ ವಿಷ
 ಯದಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಲ್ಲದವರನ್ನು ನಿರ್ದೇಶ ಮಾಡಿರುತ್ತದೆ. ಇದರಿಂದ
 ಅಧಿಕಾರವುಳ್ಳವರನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದೂ, ಅಧಿಕಾರಿಗಳಲ್ಲದವರನ್ನು
 ತ್ಯಾಗ ಮಾಡುವುದೂ ಸಹ ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾಗಿ ಇರುತ್ತದೆ.

ದ್ಧರ್ಮಗ್ಂ ಶಿಲ್ಪರೂಪಂ | ತದೈವಾವಿ-
ಭೂಯಂತೇ ಭಗವಾನ್ಶಿಲ್ಪಕರ್ಮಾತ್ಮನಸ್ತೇ-
ಜಸಃ ಪ್ರಕಲ್ಪ್ಯಾಕಾರಾನ್ | ತಸ್ಮಾದೇವ
ಪ್ರಜಾಪತ್ಯುಷಯಃ ಪ್ರಜಾಯಂತೇ ಶಿಲ್ಪ-
ವಿಭವಃ | ತೇಭ್ಯ ಏವ ಪಾರಂಪರ್ಯಗ್ಂ
ಸಮಾಗತಂ ಭವತಿ ಶೈಲ್ಪಿಕಮಾಚಾರ್ಯತ್ವಂ

ಕೃದಾನ್ಮುಚಿತಂ ನೇದಶಿಲ್ಪನಿತ್ಯತ್ವಂ ತದುಚ್ಛೇದಶಂಕಾ-
ವ್ಯುದಸನಮುಪೇನ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಯತಿ | ಅಬ್ರವೀದೇವ-
ಮಿತ್ಯಾದಿನಾ ಶೈಲ್ಪಿಕಮಾಚಾರ್ಯತ್ವಂ ಚೇತ್ಯಂತೇನ |
ಸ್ಪಷ್ಟೋಽರ್ಥಃ | ಯೇ ಹಿ ಭಗವತೋ ಮುಖಾತ್ತೇಜೋಂ-
ಶಾತ್ ಪಂಚಪುರುಷಾಃ ಜಾತಾಸ್ತೇ ಏವ ಮಹಾಂತಃ

ವೇದ ಶಿಲ್ಪ ನಿತ್ಯತ್ವವನ್ನು ಅನೇಕ ವಿಧವಾಗಿ ಹೇಳಿರುವುದು.
“ ಅಬ್ರವೀತ್ ಏವಂ ” ಎಂಬ ಸೂತ್ರವನ್ನು ನೋದಲು ಮಾಡಿಕೊಂಡು
‘ ಶೈಲ್ಪಿಕಮಾಚಾರ್ಯತ್ವಂ ಚ ’ ಎಂಬ ಸೂತ್ರಗಳಿಂದ ವೇದ ಶಿಲ್ಪದ
ನಿತ್ಯತ್ವವನ್ನು ನಿರಾಸಮಾಡುವ ಶಂಕಾ ಸಮಾಧಾನಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸಿ
ದೃಢಪಡಿಸುತ್ತದೆ. ಪರಮೇಶ್ವರನಾದ ಪೂಜ್ಯನಾದ ವಿಶ್ವಕರ್ಮನ
ಮುಖದ ತೇಜಸ್ಸಿನ ಅಂಶದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿರುವ ಐದುಜನರುಗಳೂ ಬಹಳ
ಮಹಿಮೆಯುಳ್ಳವರಾಗಿ ದೇವತೆಗಳಿಗೂ ಆಚಾರ್ಯರಾಗಿ ಪ್ರಕಾಶಿಸು

ಚ | ದೇವಾನಾಮುಪ್ಯಾಚಾರ್ಯಾಸ್ತು ಏವ
ವಿಭ್ರಾಜಂತೇ ಮಹಾಂತಃ | ನಿರುಕ್ತಾಸ್ತೇ
ಭವನ್ಮಾದಿಕರ್ತಾರೋ ಲೋಕಪ್ರವರ್ತಕಾಃ |

ದೇವಾನಾಮುಪ್ಯಾಚಾರ್ಯಾ ವಿಭ್ರಾಜಂತೇ ಇತ್ಯನ್ವಯಃ |

ಯಥೋಕ್ತಪ್ರಕಾರೇಣ ಪಂಚಾನಾಂ ಲೋಕಕರ್ತೃತ್ವಾದೇವ

ತ್ತಿರುವರು. ಅನರುಗಳು ಹಿಂವೆ ನಿರ್ವೇಶ ಮಾಡಿರುವಂತೆ ಈ ಐದು
ಜನಗಳೂ ಲೋಕ ಕರ್ತೃಗಳಾಗಿ ಇರುವುದರಿಂದ ಇವರೇ ಶಿಲ್ಪದ ಆದಿ
ಕರ್ತೃಗಳಾಗಿರುವರು ಎಂದು ಮುಂದಿನ ವಾಕ್ಯದ ತಾತ್ಪರ್ಯವಾಗಿ
ರುತ್ತದೆ. ಸರ್ವಜ್ಞನಾದ ಆಚಾರ್ಯನು ಶಿಲ್ಪದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾ
ರಿಗಳನ್ನು ಈ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಿ ಹೇಳಿರುವನು. ಈ ಲೋಕದಲ್ಲಿ
ಶಿಲ್ಪ ರೂಪವಾದ ಧರ್ಮವು ಕ್ಷೀಣವಾದಾಗ ಪೂಜ್ಯನಾದ ವಿಶ್ವಕರ್ಮನು
ತನ್ನ ತೇಜಸ್ಸಿನಿಂದ ಬೇರೆಬೇರೆಯಾದ ಆಕಾರಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿ ಅವ
ತಾರ ಮಾಡುವನು. ಪ್ರಜಾಪತಿಗಳೆಂದು ಹೆಸರನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ
ಬ್ರಹ್ಮರುಗಳೂ, ಋಷಿಗಳೂ ಕೂಡ ಈ ವಿಶ್ವಕರ್ಮನಿಂದಲೇ ಉತ್ಪತ್ತಿ
ಯನ್ನು ಹೊಂದುವರು ಇವರಿಂದಲೇ ಶಿಲ್ಪದ ಮಹಿಮೆಯು ಹೊರ
ಪಡುವು. ಮತ್ತು ಶಿಲ್ಪದ (ವಿಭವ) ಮಹಿಮೆಯು ಇವರಿಂದಲೇ
ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಪಾರಂಪರ್ಯಕ್ರಮವಾಗಿ ಪ್ರಕಟವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಶಿಲ್ಪ
ಜ್ಞಾನವ ಸಂಬಂಧವಾದ ಆಚಾರ್ಯತ್ವವೂ ಕೂಡ ವಂಶಪಾರಂ

ತದ್ವಿವಿಭವೋವಗ್ಂ ಶಿಲ್ಪಂ ದೈವಂ ಮಾ-
ನುಷಂ ಚೇತಿ | ನಾಭಾನೇದಿಷ್ಠಾದೀನೈತ್ಯ-
ಪ್ರಥಮಾನಿ | ಅನ್ಯಾನಿ ಮಾನುಷಾಣೀತ್ಯು-
ಚ್ಯಂತೇ | ದೇವಮೂರ್ತಿರ್ದೇವಾಲಯತನೇ -

ಅಧಿಕರ್ತೃತ್ವಮಿತ್ಯಂತರಪಾಕೃತಾತ್ಪರ್ಯಂ | ದೈವಮಾನುಷ
ಭೇದೇನಶಿಲ್ಪಂ ವಿಭಜತೇ | ತದಿತಿ | ತೇ ಉಭೇ ನಾಮನೋ
ನಿರ್ದಿಶತಿ | ನಾಭೇತಿ | ತಯೋರ್ಮಧ್ಯೇ ದೈವಮಾಹ |
ದೇವಮೂರ್ತಿರ್ದೇವತಾ | ಮಾನುಷಮಾಹ | ಮಾನುಷಂ ಚೇತಿ |

ಪರ್ಯಕ್ರಮವಾಗಿ ಉಂಟಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಇವರು ದೇವತೆಗಳಿಗೂ ಕೂಡ
ಗುರುಗಳಾಗಿ ಅಚಾರ್ಯರೆಂದು ಹೆಸರನ್ನು ಹೊಂದಿ ದೊಡ್ಡವರೆಂದು
ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾಗಿರುತ್ತಾರೆ. ಇವರು ಲೋಕಪ್ರವರ್ತಕರೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾಗಿ
ರುವರು. ಅದಿಲ್ಲದೆ ಶಿಲ್ಪಜ್ಞಾನವನ್ನು ಪ್ರಕಟಮಾಡಿರುವರು.

ಶಿಲ್ಪವು ದೈವ ಮಾನುಷ ಎಂಬ ಭೇದದಿಂದ ಎರಡು ವಿಧವಾಗಿ
ರುತ್ತದೆ. ಇವೆರಡರಲ್ಲಿ “ನಾಭಾನೇದಿಷ್ಠಾದೀನಿ” ಎಂದು ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿ
ರುವ ಶಿಲ್ಪವು ದೈವವೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುದು. ಇದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಬೇರೆ
ಯಾಗಿರುವುದನ್ನು ಮಾನುಷಶಿಲ್ಪವೆಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ದೇವತಾ
ಮೂರ್ತಿ ನಿರ್ಮಾಣ, ದೇವಾಲಯ ನಿರ್ಮಾಣ ಇವೆಲ್ಲವೂ ದೈವಶಿಲ್ಪ
ವೆನಿಸಿರುತ್ತದೆ. ಇದು ಅನೇಕ ವಿಧವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ವಿಚಿತ್ರವೆಂದು
ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ಷ್ವಾದಿಕಂ ಭವತಿ ಸರ್ವಂ ದೈವಮಿತಿ ವಿಚಿ-
ತ್ರಗ್ಂ ಶಿಲ್ಪಂ | ಮಾನುಷಂ ಚೈವಂ ಭವತಿ
ಶಸ್ತ್ರಾಸ್ತ್ರಯಂತ್ರಹಲಪ್ರಾಸಾದವಾಪ್ಯಾಭರ-
ಣಾದೀನೀತಿ | ತಯೋರೇವಗ್ಂ ಶಿಲ್ಪಯೋ-
ರ್ಭವಂತಿ ವಾಗೀಶ್ವರೀ ಮೇರ್ವಾದೀನ್ಯುಪ-

ಶಿಲ್ಪದ್ರವ್ಯಸಾಧನಾನ್ಯಾದ | ತಯೋರಿತಿ | ಸರ್ವಾರ್ಥ-
ಬೋಧನೇನ ಸರ್ವಫಲಪ್ರದತ್ವಾದೀಶ್ವರೀ ತಾಡ್ಯಶೀ ಯಾ
ವಾಕ್ ಶಿಲ್ಪವೇದ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಮೇರ್ವಾದೀನಿ ಶಂಕು-

ಶಸ್ತ್ರ, ಅಸ್ತ್ರ, ಯಂತ್ರ, ಹಲ, (ನೇಗಲು) ಪ್ರಾಸಾದ (ಶ್ರೀಮಂತ
ರಾದವರು ವಾಸಮಾಡುವ ಮಹಡಿಮನೆ. ರಾಜರು ವಾಸಮಾಡುವ
ಅರಮನೆ ಇವುಗಳು.) ವಾಪಿ (ಭಾವಿ) ಅಭರಣ (ಒಡವೆಗಳು) ಇವೇ
ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಾಣಮಾಡುವುದು ಮಾನುಷಶಿಲ್ಪವೆನಿಸಿರು
ವುದು.

ಈ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ಎರಡುವಿಧವಾದ ಶಿಲ್ಪಗಳಿಗೂ ಆಯಾಯ
ಗೃಹಾದಿಗಳ ನಿರ್ಮಾಣಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅತ್ಯವಶ್ಯಕವಾಗಿರುವ ಸಾಧನಗಳನ್ನು
ಶಿಲ್ಪವೇದವು ಬೋಧಿಸಿರುತ್ತದೆ. ಎಲ್ಲಾ ವಿಧವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನೂ
ಬೋಧಿಸುವುದರಿಂದ ಸರ್ವಫಲಪ್ರದವಾದ (ಈಶ್ವರ) ಮಹಾಮಹಿಮೆ
ಯುಳ್ಳ ಶಿಲ್ಪವೇದವು ಮೇರುವೇ ಮೊದಲಾದ ಶಂಕು, ದಂಡಾದಿಗಳು,

ಕರಣಾನಿ | ಏಭ್ಯೋ ದಶಭ್ಯ ಏವ ಕ್ರಿಯತೇ
ಸರ್ವಂ ವೈ ಚಿತ್ರಗ್ಂ ಶಿಲ್ಪಂ | ಅತಃ ಶಿಲ್ಪ-

ದಂಡಾದೀನಿ | ಡುಮಿಜ್ ಪ್ರಕ್ಷೇಪಣೇ ಇತಿ ಧಾತೋಃ
ರುಪ್ರತ್ಯಯೇ ಕರ್ಮಾರ್ಥೇ ಸತಿ ಗುಣೇನ ಮೇರುಶಬ್ದ-
ನಿಷ್ಪತ್ತೇಃ | ಪ್ರಕ್ಷಿಪ್ಯಮಾಣ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಶಂಕುದಂಡಂ
ವಾ ಪ್ರಕ್ಷಿಪ್ಯಮಾನೇ ಯತ್ತಾ ನಿಷ್ಕರ್ಷಪೂರ್ವಕಮಾಲಯ-
ನಿರ್ವಾಣಾತ್ ದಂಡಾದೀರುಪಕರಣತ್ವಂ ಕರ್ತವ್ಯಾರ್ಥ-
ಜ್ಞಾಪಕತ್ವಾಚ್ಚ ವೇದಶಿಲ್ಪಸ್ಯೋಪಕರಣತ್ವಮವಧೇಯಂ |

ಶಿಲ್ಪಸಾಧನಗಳೆಂದು ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ. ಡುಮಿಜ್ ಪ್ರಕ್ಷೇಪಣೇ ಎಂಬ
ಧಾತುವಿಗೆ ಕರ್ಮಾರ್ಥದಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರತ್ಯಯವು ಬಂದು, ಗುಣವೂ (ಏಕಾ
ರವು) ಬಂದು ಇರುವುದರಿಂದ ಮೇರು ಎಂದು ಶಬ್ದರೂಪವು ಸಿದ್ಧವಾಗಿ
ರುತ್ತದೆ. ಮೇರು ಶಬ್ದಕ್ಕೆ “ಪ್ರಕ್ಷಿಪ್ಯಮಾಣ” ಎಂದು ಅರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ.
ಶಂಕುವನ್ನೂ ದಂಡವನ್ನೂ ಆಯಾಸು ಪ್ರಮಾಣನಿಷ್ಕರ್ಷೆಗಾಗಿ ಇರಿ
ಸುವುದು ಮತ್ತು ಅನಂತರದಲ್ಲಿ ಆಯಾಸು ಗೃಹವೇ ನೊದಲಾದವು
ಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸುವುದು, ಇವುಗಳಿಂದ ಶಂಕು, ದಂಡಾದಿಗಳು ಉಪ
ಕರಣ (ಸಾಧನ) ಗಳೆಂದು ತಿಳಿದುಬರುವುದು. ಕರ್ತವ್ಯಾರ್ಥಜ್ಞಾಪಕ
ವಾಗಿರುವ ಕಾರಣ ವೇದಶಿಲ್ಪವೂ ಕೂಡ ಉಪಕರಣವಾಗಿರುವುದು
ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಪೂಜ್ಯನಾದ (ವಿಶ್ವಕರ್ಮದೇವನ) ಸಾಂಬ

ಮೂಲಾನಿ ಸರ್ವಾಣಿ | ಪೂಜನೀಯಾನಿ
 ಸರ್ವೇಷಾಢುತೋ ಭವಂತಿ ಶಿಲ್ಪಾನಿ | ಏಭಿಃ
 ಸುಖಂ ಜೀವೇಯುರ್ಲೋಕಾಃ | ಏಭಿ-

ಭಗವತ್ತೇಜೋಃಶಸಂಭೂತ್ಯಃ ಪಂಚಭಿಃ ಪುರುಷೈಃ ಸೃಷ್ಟಿ
 ಸ್ಥಿತಿಸಂಹಾರತಿರೋಧಾನಾನುಗ್ರಹರೂಪಪಂಚಕೃತ್ಯೈಶ್ಚ
 ಸರ್ವಜಗಚ್ಛಿಲ್ಪಮುಕ್ತಮುಪಸಂಹರತಿ | ಏಭ್ಯ ಇತಿ |
 ಆದರಾರ್ಥಮುಕ್ತಮೇವ ಶಿಲ್ಪಸ್ಯ ಪೂಜ್ಯತ್ವಂ ಸರ್ವವ್ಯಾಪ-

ಮೂರ್ತಿಯ ತೇಜಸ್ಸಿನ ಅಂಶದಿಂದ ಅವತರಿಸಿರುವ (ಐದು ಜನಗಳಾದ)
 ಪಂಚಪುರುಷರು ಆಚರಿಸುತ್ತಾ ಇರುವ (ಪಂಚಕೃತ್ಯಗಳಿಂದಲೇ) ಸೃಷ್ಟಿ
 ಸ್ಥಿತಿ, ಲಯ, ತಿರೋಧಾನ, ಅನುಗ್ರಹ ಎಂಬ ಪಂಚಕೃತ್ಯಗಳಿಂದಲೇ
 ಸಕಲವಾದ ಜಗಚ್ಛಿಲ್ಪವು ಉಂಟಾಗಿರುವುದು ಎಂದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿರು
 ತ್ತದೆ. ಈ ಅಂಶವನ್ನು ಈ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಉಪಸಂಹಾರಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ
 ಏಭ್ಯಃ ದಶಭ್ಯ ಏವ ಕ್ರಿಯತೇ ಎಂದು ಸೂತ್ರವು ಪ್ರವೃತ್ತವಾಗಿರುತ್ತದೆ.
 ಸರ್ವರಿಗೂ ಆದರದಿಂದ ಉಪಾದೇಯವಾಗಿರುವ ಕಾರಣ ಶಿಲ್ಪವು ಪೂಜ್ಯ
 ವಾಗಿರುವುದು ಎಂದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು. ಈ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿರುವ
 ಶಿಲ್ಪವು ಪಂಚಪುರುಷರು ಆಚರಿಸುವ ಪಂಚಕೃತ್ಯಗಳೆಂಬ ದಶಸಂಖ್ಯಾ
 ಕವಾದ ಸಮುದಾಯದಿಂದ ಎಲ್ಲಾ ಕಡೆಯಲ್ಲಿಯೂ ವ್ಯಾಪಿಸಿರುತ್ತದೆ.
 ಶಿಲ್ಪವು ಎಂಬುವುದು ಎಲ್ಲವೂ ಸರ್ವವ್ಯಾಪಕವಾಗಿರುವ ಕಾರಣದಿಂದಲೇ

ರಾಪ್ತುಯಾನ್ನಿಃಶ್ರೇಯಸಂ | ಏಭಿರ್ಭವಂನ್ರಿ
ಜಗಂತಿ ಚಕ್ಷುಷ್ಮಂತಿ | ಏಭಿಃ ಪೂಜ್ಯಂತೇತ್ರ

ಕತ್ತಹೇತುವಾದೇನಾಹ | ಅತಃ ಶಿಲ್ಪಮೂಲಾನೀತಿ |
ಸ್ಪಷ್ಟೋಕ್ತಾರ್ಥಃ | ಸರ್ವಫಲಜನಕತ್ವಂ ನೋಕ್ಷಸಾಧ-

(ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ವ್ಯಾಪಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಕಾರಣ) ವಿಚಿತ್ರವಾಗಿರುವುದು
(ಅನೇಕವಿಧವಾಗಿರುವುದು.) ಈ ಕಾರಣದಿಂದಲೇ ಎಲ್ಲವೂ ಶಿಲ್ಪವನ್ನೇ
ಮೂಲ (ಕಾರಣ) ವನ್ನಾಗಿ ಹೊಂದಿರುವುವು ಮತ್ತು ಶಿಲ್ಪವೆಂಬುವು
ದೆಲ್ಲವೂ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಪೂಜ್ಯವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ಶಾಸ್ತ್ರದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವನ್ನೂ ಶಾಸ್ತ್ರಾಂತರದಲ್ಲಿ ಹೇಳುವ ಸಿದ್ಧಾಂತ
ನಿರಾಸಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಪ್ರಕೃತಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನೂ ವಿವರವಾಗಿ ಹೇಳಿದ
ನಂತರ ಫಲವನ್ನು ಹೇಳುವುದು ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವ
ಸಂ ಪ್ರ ದಾ ಯ ವು. ಇದನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಈ ಶಿಲ್ಪಶಾಸ್ತ್ರದ
ಸ್ವರೂಪವನ್ನೂ ಶಾಸ್ತ್ರ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವನ್ನೂ ವಿವರಿಸಿ ಇನ್ನು
ಮುಂದೆ ಈ ಶಾಸ್ತ್ರದ ಅಭ್ಯಾಸದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಫಲವನ್ನು ವಿವರ
ವಾಗಿ ತಿಳಿಸಲಾಗುವುದು.

“ಏಭಿಃ ಸುಖಂ ಜೀವೇಯುರ್ಲೋಕಾಃ” ಎಂಬುವ ಸೂತ್ರ
ಮೊದಲುವಾದ “ಏಭಿಃ ಮುಮುಕ್ಷುಃ ಪ್ರಾಪ್ನುಂತಿ ನೋಕ್ಷಂ”
ಎಂಬುವ ಸೂತ್ರದ ಕೊನೆಯವರಿಗೂ ಫಲವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವ ಶ್ರುತಿ

ವೇದಸಃ ಸ್ಥಪತಯತ್ | ಏಭಿಃ ಪೂರ್ಣಂ

ನತ್ವಂ ಜಾಹ | ಏಭಿಃ ಸುಖಮಿತಿ | ಜ್ಞಾನಸಾಧನತಾಮಾಹ |
ಏಭಿಶ್ಚಕ್ಷುಷ್ಮಂತೀತಿ | ಈದೃಶಜ್ಞಾನಾದಿಸರ್ವಫಲಪ್ರದಾ -
ತ್ಯತ್ವದೇತುಕಂ ಭಗವತ್ತೇಜೋಂಶಸಂಭೂತಪಂಚಪುರು -
ಷಾಣಾಂ ತಾನನುಸರತಾಂ ಸ್ಥಪತೀನಾಂ ಚ ಪೂಜ್ಯತಾ-

ಗಳು ಪಠಿತವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಇದರಿಂದ ಶಿಲ್ಪವು ಸರ್ವಪಿಧವಾದ ಫಲ
ವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದಲ್ಲದೆ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನವೂ ಆಗಿರುತ್ತದೆ.
ಶಿಲ್ಪವೇದಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವಾದ ದೇವಾಲಯನಿರ್ವಹಣಾದಿಗಳಿಂದಲೂ ಜನ
ಗಳು ಎಲ್ಲರೂ ಸುಖವನ್ನು ಹೊಂದುವರು. ಆಯಾಯ ದೇವತಾ
ಉಪಾಸಕರು ಆಯಾಯ ಮಂತ್ರಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವಾದ ಲಕ್ಷಣಾದಿಗಳಿಗೆ
ಆನುಗುಣವಾದ ಶಿಲ್ಪಕ್ರಮದಿಂದ ನಿರ್ಮಿತವಾದ ದೇವತಾರೂಪ
ಧ್ಯಾನಾದಿಗಳಿಂದ ಚಿತ್ತಶುದ್ಧಿಯನ್ನೂ ಜ್ಞಾನವನ್ನೂ ಹೊಂದುವುದರಿಂದ
ಶಿಲ್ಪವು ಮೋಕ್ಷಸಾಧನವೂ ಆಗಿರುತ್ತದೆ. ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದಲೇ
“ಏಭಿರಾಪ್ನುಯಾನ್ನಿಶ್ಕ್ರೇಯಸಂ” ಎಂದು ಸೂತ್ರವು ಪ್ರವೃತ್ತವಾಗಿರು
ತ್ತದೆ. “ಏಭಿರ್ಭವಂತಿ ಜಗಂತಿ ಚಕ್ಷುಷ್ಮಂತಿ” ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ
ದೇವತಾರಾಧನೆ ಮೂಲಕವಾಗಿ ಜ್ಞಾನಪ್ರಾಪ್ತಿಯು ಆಗುವದೆಂದು
ಬೋಧಿಸುವಕಾರಣ ಶಿಲ್ಪವು ಜ್ಞಾನಸಾಧನವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ಜ್ಞಾನವೇ ಮೊದಲಾದ ಸರ್ವಫಲವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡಲು
ಕಾರಣವಾದ ಶಿಲ್ಪಜ್ಞಾನವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವ ಪಂಚಪುರುಷರು

ಭವತ್ಯಾನಂದಂ ಚ | ಏಭಿರ್ಮುಮುಕ್ಷವಃ

ನೂಹ | ಏಭಿರಿತಿ | ಕಃ ಪುನಃ ಸ್ಥಪತಿರಿತಿ | ಬಹುಗುಣಃ |
ಕೇ ತೇ ಗುಣಾಃ? ತಾನಸುರಿಂಷ್ಮಃ | ಸರ್ವಶಾಸ್ತ್ರಸಂವಿತ್,
ನ್ಯೂನಾತಿರಿಕ್ತಾಂಗದಾನಿ, ಧರ್ಮರತಿಃ ದಯಾ ಮಾತ್ಸ-
ರ್ಯಾಸಂಯಾಭಾನಃ ತಂತ್ರನಿತ್ತಿಃ ಸತ್ಕುಲಪ್ರಸೂತಿಃ ಗಣಿತ-

ಭಗವತ್ತೇಜಸ್ವಿನ ಅಂಶದಿಂದ ಅವತಾರವಾಡಿರುವರು. ಗುರುಗಳಾದ
ಮತ್ತು ಲೋಕಪೂಜ್ಯರಾದ ಈ ಪಂಚಪುರುಷರನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿರುವ
ಸ್ಥಪತಿಗಳೂ ಕೂಡ ಪೂಜಾರ್ಥಿಗಳಿಗೆ ಅರ್ಹರಾಗಿ ಪೂಜಿಸಲ್ಪಡುವರು
ಎಂದು “ಏಭಿಃ ಪೂಜ್ಯಂತೆ ಅತ್ರ ಸ್ಥಪತಯಃ” ಎಂಬ ಸೂತ್ರವು ಬೋಧಿ
ಸುವುದು ಸ್ಥಪತಿ ಎಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಹೊಂದಲು ಮುಂದೆ ವಿವರಿ
ಸುವ ಗುಣಗಳು ಅವರಲ್ಲಿ ಇರಬೇಕು ಎಂದು ಆ ಗುಣಗಳನ್ನು ವಿವರಿ
ಸಿರುತ್ತದೆ. ಸ್ಥಪತಿಗಳಿಗೆ ಎಲ್ಲಾ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ಜ್ಞಾನವೂ ಇರಬೇಕು.
ಸ್ಥಪತಿಗಳಿಗೆ ಸಾಮುದ್ರಿಕಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿರುವ ಪ್ರಕಾರ ಶರೀರದಲ್ಲಿ
ಅಂಗಗಳು ಸರಿಯಾದ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಅಂದರೆ ನ್ಯೂನಾತಿರಿಕ್ತಭಾವವಿಲ್ಲ
ದಿರುವಂತೆ ಇರಬೇಕು. ಧರ್ಮವನ್ನು ಆಚರಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತಿಯು
ಇರಬೇಕು. ಪ್ರಾಣಿಗಳ ವಿನಯದಲ್ಲಿ ದಯೆಯು ಇರಬೇಕು. ಯಾವ
ನಲ್ಲಿಯಾದರೂ ಬಹಳದಿನದವರಿಗೂ ಸ್ಥಿರವಾದ ದ್ವೇಷವೂ ಅಸೂಯೆಯೂ
ಇರಬಾರದು. ಆಯಾಯ ಶಿಲ್ಪ ಜ್ಞಾನ ಕೃತು ಕೂಲವಾಗಿ
ತಂತ್ರಗಳ ಜ್ಞಾನವೂ ಅವಶ್ಯಕವಾಗಿರಬೇಕು. ಸದ್ವಂಶದಲ್ಲಿ
ಹುಟ್ಟಿದವರಾಗಿರಬೇಕು. ಗಣಿತಶಾಸ್ತ್ರ, ಜ್ಞಾನ, ಪುರಾಣಗಳಲ್ಲಿ

ಪುರಾಣಚಿತ್ರಸರ್ವದೇಶಜ್ಞಾನಂ ಸತ್ಯಮಿಂದ್ರಿಯಜಯಃ

ರೋಷಪ್ರಮಾದಾಭಾವಃ ಸೌಮನಸ್ಯಂ ವಾಸ್ತುವಿದ್ಯಸಂ -

ಹೇಳಿರುವ ಲೋಕಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ರಹಸ್ಯಜ್ಞಾನ, ಚಿತ್ರಗಳನ್ನು ಬರೆಯುವುದರಲ್ಲಿ ನಿಪುಣತೆ, ಎಲ್ಲಾ ದೇಶಗಳು ಮತ್ತು ಆಚಾರಗಳು ಇವುಗಳ ಜ್ಞಾನವು ಇರುವುದು ಗುಣವೆನಿಸಿರುತ್ತದೆ ಮತ್ತು ಸ್ಥಪತಿಗಳು ಸತ್ಯವನ್ನೇ ಹೇಳುವವರಾಗಿಯೂ ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ನಿಗ್ರಹವುಳ್ಳವರಾಗಿಯೂ ಇರಬೇಕು. ದೋಷಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳವರಾಗಿ ಇರಬಾರದು. ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾಡುವಾಗ ತಪ್ಪುಮಾಡುವ ಸ್ವಭಾವವನ್ನು ಹೊಂದಿರಬಾರದು. ಇತರರಿಗೆ ಹಿತವನ್ನು ಮಾಡುವ, ಮೃದುನಾದ ಮಾತುಗಳನ್ನಾಡುವ, ಶುದ್ಧನಾದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳವರಾಗಿರಬೇಕು ಮತ್ತು ವಾಸ್ತುವಿದ್ಯಾಜ್ಞಾನವನ್ನು ಹೊಂದಿರಬೇಕು ಎಂಬ ಈ ಎಲ್ಲಾ ವಿಧವಾದ ಗುಣಗಳೂ ಸ್ಥಪತಿಗಳಿಗೆ ಇರಬೇಕಾದದ್ದು ಅವಶ್ಯಕವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ಶಿಲ್ಪವೇದಜ್ಞಾನವುಳ್ಳವರಾದ ಈ ಪ್ರಕಾರವಾದ ಗುಣಗಳುಳ್ಳ ಸ್ಥಪತಿಗಳಿಂದ ಸಂಪೂರ್ಣವಾದ ಸಂತೋಷವುಂಟಾಗುವುದು. ಅನಂದಂ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ನಪುಂಸಕಲಿಂಗವಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುತ್ತದೆ. ಈ ಪ್ರಯೋಗವು ನೈದಿಕವಾಗಿರುವುದು ವೇದಮಾತ್ರದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವುದಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಹೊಂದಲು ಇಚ್ಛೆಯುಳ್ಳವರು ಈ ಸ್ಥಪತಿಗಳಿಂದ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಹೊಂದುವರು. ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರತಿಪಾದ್ಯ ವೆಲ್ಲವೂ

ಪ್ರಾಪ್ನನಂತಿ ಮೋಕ್ಷಂ | ಇತ್ಯೇವಂ ಭವತಿ
ಶಿಲ್ಪಂ | ಶಿಲ್ಪಗಂ ಹಾಸ್ಮಿನ್ನಧಿಗಮ್ಯತೇ |
ತಸ್ಮಾಜ್ಜಗತ್ಸರ್ಜನಂ ಭವತಿ ಶಿಲ್ಪಂ |

ವಿಚ್ಛೇತಿ | ಅನಂದಮಿತಿ ಭಾಂದಸೀ ಕ್ಲೇಬತಾ | ಇತ್ಯೇವಂ
ಭಗವತಿ ಶಿಲ್ಪಮಿತಿ | ಸರ್ವೋಪಸಂಹಾರಃ | ನ ಕೇವಲಮುಕ್ತ-
ಪೂರ್ವದೇವಾಲಯನಿರ್ಮಾಣಾದೀನೈವ ಶಿಲ್ಪಾನಿ ಕಿಂತು
ಚೇಷ್ಟಾಮಾತ್ರಮಪಿ ಶಿಲ್ಪಮೇವೇತ್ಯಾಹ | ಶಿಲ್ಪಂ ಹಾಸ್ಮಿನ್ನಧಿ
ಗಮ್ಯತ ಇತಿ | ಅಯಮುಭಿಸಂಧಿಃ | ಅಸ್ಮಿನ್ನಿತಿ ಸರ್ವನಾಮ-
ಶಬ್ದಉಪಸ್ಥಿತಾರ್ಥವಾಚೀ | ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದ್ಯುಪಸ್ಥಿತೇ ಸಂಕೋ-
ಚಕಾಥಾವಾತ್ಸರ್ವತ್ರೇತಿ ಅರ್ಥಃ ಸಿದ್ಧತಿ | ಆತಃ ಸರ್ವತ್ರ

ಉಕ್ತವಾಗಿರುವುದನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಇತ್ಯೇವಂಭವತಿ
ಶಿಲ್ಪಂ ಎಂಬಮೂತ್ರದಿಂದ ಉಪಸಂಹಾರವನ್ನೂ ನಿರ್ದೇಶಮಾಡಿರುವುದು.

“ ಶಿಲ್ಪಗಂಹಾಸ್ಮಿನ್ನಧಿಗಮ್ಯತೇ ” ಎಂಬಮೂತ್ರದಿಂದ ಹಿಂದೆ
ಹೇಳಿರುವ ದೇವಾಲಯ ನಿರ್ಮಾಣವೇ ಮೊದಲಾದುವುಗಳು ಶಿಲ್ಪ
ವೆನಿಸುವಹಾಗೆಯೇ ಚೇಷ್ಟಾಮಾತ್ರವೂಕೂಡ ಶಿಲ್ಪವಾಗಿರುವುದು ಎಂದು
ಬೋಧಿಸುವುದು. “ ಅಸ್ಮಿ ” ಎಂಬಸರ್ವನಾಮಶಬ್ದವು ಉಪಸ್ಥಿತಾರ್ಥ
ವಾಚಿಯಾಗಿರುವುದು. ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿ ಉಪಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಸಂಕೋಚವು
ಯಾವುದೂ ಇಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಸರ್ವತ್ರ ಎಂಬ ಅರ್ಥವು ಗಮ್ಯವಾಗು

ಶಿಲ್ಪಮಿತಿ । ನ ಚ ವಾಚ್ಯಂ ನ ಪಶ್ಯಾಮಃ ತಾ ಯೇ
ಚೇಷ್ಟಾಸಾಮಾನ್ಯೇ ಶಿಲ್ಪಶಬ್ದಂ ಪ್ರಯುಂಜತ ಇತಿ । ತತಶ್ಚ
ವೃದ್ಧಪ್ರಯೋಗರೂಪಗುಣವಿಗಮಾತ್ಸರ್ವಸ್ಯ ಶಿಲ್ಪಶಬ್ದ -
ವಾಚ್ಯತ್ವಾಸಿದ್ಧಿರಿತಿ । ವಿಗುಣಾದಸಿದ್ಧಿರಿತಿ ಚೇನ್ನ । ಕಿಂ

ತ್ತದೆ. ಈ ಕಾರಣದಿಂದ ಸರ್ವತ್ರ ಶಿಲ್ಪಂ ಎಂದೇ ಅರ್ಥವು ಆಗುತ್ತದೆ. ಸಂಯೋಗಾದಿಗಳಿಂದ ಅನೇಕಾರ್ಥಕ ಶಬ್ದಗಳ ವಾಚಕತ್ವವು ವಿವಿಕ್ಷಿತಾರ್ಥವಿಷಯವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಶಬ್ದಶಕ್ತಿಯು ಸಂಕುಚಿತವಾಗುವುದು ಶಾಸ್ತ್ರಸಿದ್ಧಿಯೋತ್ತವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿ ಅಸ್ಮಿನ್ ಎಂಬ ಶಬ್ದವೂ ಸರ್ವನಾಮವಾಗಿರುವ ಕಾರಣ ವಾಚಕತ್ವವು ಸಂಕುಚಿತವಾಗದೆ ಶಬ್ದಶಕ್ತಿಯಿಂದ ಗಮ್ಯವಾಗುವ ಅರ್ಥವೆಲ್ಲವೂ ಈ ಶಬ್ದದಿಂದಲೇ ಉಪಸ್ಥಿತವಾಗುವ ಕಾರಣ ಅಸ್ಮಿನ್ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸರ್ವತ್ರ ಎಂದು ಅರ್ಥವು ಆಗುತ್ತದೆ. ಇದರಿಂದ ಎಲ್ಲಾ ಕಡೆಯಲ್ಲಿಯೂ, ಎಲ್ಲಾ ವಿಧದಲ್ಲಿಯೂ ಶಿಲ್ಪವೇ ಇರುವುದು ಎಂದು ಅರ್ಥವಾಗುವುದರಿಂದ ಚೇಷ್ಟಾಸಾಮಾನ್ಯವೂಕೂಡ ಶಿಲ್ಪವೆಂದೇ ತಿಳಿಯತಕ್ಕದ್ದಾಗಿದೆ.

ಶಬ್ದಗಳೆಲ್ಲಕ್ಕೂ ಇರುವಂತೆ ಆಯಾಯ ಅರ್ಥೋಪಸ್ಥಿತಿಗೆ ಕಾರಣವಾದ ಶಕ್ತಿಗ್ರಹವು ವೃದ್ಧಪ್ರಯೋಗಾದಿಗಳ ಮೂಲಕ ಇರಬೇಕಾಗಿರುವ ಕಾರಣ ಶಿಲ್ಪಶಬ್ದವು ವೃದ್ಧರಿಂದ ಚೇಷ್ಟಾಸಾಮಾನ್ಯವಾಚಿಯಾಗಲು ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲವೆಂದು ಶಿಲ್ಪಶಬ್ದವಾಚ್ಯತ್ವವು ಅಸಿದ್ಧವಾಗುವುದರಿಂದ ಸರ್ವತ್ರ ಚೇಷ್ಟಾಸಾಮಾನ್ಯವೂ ಶಿಲ್ಪವಾಗಿರುವದಿಲ್ಲವೆಂಬ (ಆಶಂಕೆಯು) ಅಕ್ಷೇಪವು ಉಂಟಾಗುವುದು. ಯೋಗಾನುಗತರೂಪ

ಕಾರಣಂ ? ಯೋಗಾನುಗತೇಃ । ಕವಿಪ್ರಯೋಗರೂಪೋ-
ಪಾಯಾವಗತೇಃ । ವ್ಯುಗಾಕ್ತ್ಯಾಸ್ತಾರುಣ್ಯೇ ಕುಸುಮಶರ-
ಶಿಲ್ಪಂ ವಿಜಯತೇ ಇತ್ಯೇವಂ ಪ್ರಯುಂಜತೇ ಕವಯಃ ।
ಸೈವೈಷಾ ವ್ಯುಗಾಕ್ತೇ ತರುಣೀ ಮಾನದಂಡನಾಸ್ಯಾದಿಕ-
ಮಾದದಾನಾ ದೇವಾಲಯಾದಿ ನಿರ್ಮಿತ್ಸನೇ, ಯತ್ಕಾರಣಂ
ಚ ಕುಸುಮಶರಸಂಬಂಧಃ ಶಿಲ್ಪಮುಪಬದ್ಧಾತಿ । ನಾತ

ವಾದ ಕಾರಣದಿಂದ ಈ ವಿಧವಾದ ಅಕ್ಷೇಪವು ಉಂಟಾಗಲು ಅವಕಾಶ
ವಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಯೋಗಾನುಗತಿಯೆಂಬುವುದು ಕವಿಪ್ರಯೋಗರೂಪ
ವಾದ ಕಾರಣವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಶಿಲ್ಪಶಬ್ದವನ್ನು ಚೇಷ್ಟಾಸಾಮಾನ್ಯ
ವಾಚಕವಾಗಿ ಕವಿಗಳು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿರುವರು. “ವ್ಯುಗಾಕ್ತ್ಯಾಃ ತಾರುಣ್ಯೇ
ಕುಸುಮಶರಶಿಲ್ಪಂ ವಿಜಯತೆ” ಎಂದು ಕವಿಪ್ರಯೋಗವು ಇರುತ್ತದೆ.
ಸುಂದರಿಯಾದ ಕಾಮಿನಿಯ ಯೌವನದಲ್ಲಿ ಮನ್ಮಥನ ಬಾಣಚಮತ್ಕಾರ
ವು ಜರುಗುತ್ತದವಾಗಿರುತ್ತದೆ ಮತ್ತು ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಮೀರಿ ಅತಿಶಯ
ವಾಗಿರುತ್ತದೆ ಎಂದು ವಾಕ್ಯದ ಅಭಿಪ್ರಾಯವು. ಕಾಮಿನಿಯು ತನ್ನ
ಯೌವನದಲ್ಲಿ ಮನ್ಮಥಾವಿಷ್ಟವಾಗಿ ಕಾಮಸಂಬಂಧವಾದ ಚೇಷ್ಟೆಗಳನ್ನು
ಆಚರಿಸುವಳು. ಈ ಚೇಷ್ಟಾಚರಣೆಯು ಮನ್ಮಥವಿಕಾರದಿಂದ ಉಂಟಾ
ಗಿರುತ್ತದೆ. ಈ ಕಾರಣದಿಂದ ಕವಿಯು ಶಿಲ್ಪಶಬ್ದವನ್ನು ಚೇಷ್ಟಾ
ವಾಚಕವಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸಿರುವನು. ತರುಣಿಯು ಮಾನ ದಂಡಾದಿ
ಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ದೇವಾಲಯಾದಿಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಾಣಮಾಡಲು
ಅವಳಿಗೆ ಉಂಟಾಗಿರುವ ಕುಸುಮಶರಸಂಬಂಧವು ಶಿಲ್ಪಸಾಧನ

ವಿಷಾಲಯ ನಿರ್ಮಿತಾ ಗಂಧೇನಾಪ್ಯಾಘ್ರತುಮರ್ಹತಿ ।
 ಅಸಿ ತು ಸಿಶಾಚಾವಿಷ್ಟಾ ಚೇಷ್ಟಂ ಚೇಷ್ಟೇತ್ಯೇವ ಚಿತ್ರಂ ತದ-
 ತಃ ಚೇಷ್ಟಾನಾತ್ರವಾಚಿತಾಂ ಸಾಧ್ನು ನು ಇತಿ । ವಿಗುಣಾದ-
 ಸಿದ್ಧಿರಿತಿ ಚೇನ್ನ ಯೋಗಾನುಗತೇಃ । ನನು ತರುಣೇ -
 ಚೇಷ್ಟಾಸು ಕಿಂ ರೂಢಮಿದಂ ಪದಂ? ಓಮಿತ್ಯುರರೀ -
 ಕುರ್ವತೋಽಸ್ಯ ತ್ರಾಪ್ರಯೋಗವೂಪರೂಪವೈ ಗುಣ್ಯಾಪತ್ತಿ-
 ರಿತಿ ಚೇನ್ನ ಯೋಗಾನುಗತೇಃ । ಸಾಧನಾರ್ಥಃ ಪಪ್ರತ್ಯಯಃ

ವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಇದರಿಂದ ಅಲಯನಿರ್ಮಾಣಾದಿಗಳು ತರುಣೇಕೃತಿ
 ವಿಷಯವಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ತರುಣಿಯು ಕಾಮಚೇಷ್ಟೆಗಳನ್ನು
 ಆಚರಿಸುವುದುಮಾತ್ರ ಇರುತ್ತದೆ. ಶಿಲ್ಪಶಬ್ದವನ್ನು ಕವಿಯು ಇಲ್ಲಿ
 ಪ್ರಯೋಗಮಾಡಿರುವುದರಿಂದ ಶಿಲ್ಪಶಬ್ದವು ಚೇಷ್ಟಾಸಾಮಾನ್ಯವಾಚಿ
 ಯೆಂದು ಹೇಳಬೇಕು. ಇದರಂತೆಯೇ ಶಿಲ್ಪಶಬ್ದವು ಚೇಷ್ಟಾವಾಚಿ
 ಯಾಗಿರುವಂತೆ ಬೇರೆಯಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ಮಾಡಿಲ್ಲವೆಂದು
 ಹೇಳುವ ಕಾರಣ ತರುಣೇಚೇಷ್ಟಾದಿರೂಪವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಶಿಲ್ಪ
 ಶಬ್ದವು ಬೋಧಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ರೂಢವೆಂದು ಹೇಳುವುದಕ್ಕಾಗುವುದಿಲ್ಲ
 ಎಂದು ಆಕ್ಷೇಪಬರಬಹುದು. ಆದರೆ ಶೀಲಧಾತುವಿನಮೇಲೆ ಸಾಧನ
 ವೆಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪಪ್ರತ್ಯಯವು ಬಂದು ಶಿಲ್ಪವೆಂದು ಶಬ್ದರೂಪವು
 ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಇದರಿಂದ ಶಿಲ್ಪಶಬ್ದವು ಜ್ಞಾನಸಾಧನವೆಂದು
 ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುವುದು.

ಶಿಲ್ಪಶಬ್ದೇ ಇತ್ಯುಕ್ತಂ ತನ್ನ ಪ್ರಸ್ತುತವ್ಯಂ | ಗಮಕತ್ವಮಭಿ-
ಪ್ರೇತ್ಯ ಸಾಧನಶಬ್ದಂ ಪ್ರಯುಂಜನಾಂಶ್ಚ ಪಶ್ಯಾಮಃ |
ಧೂಮೋ ವಹ್ನಿ ಸಾಧನಮಿತಿ | ನ ಖಲು ಧೂಮೋ ವಹ್ನಿಂ
ಜನಯತಿ ನೈಪರೀತ್ಯವಗತೇಃ ವಹ್ನೇರ್ಧೂಮೋ ಜಾಯತ
ಇತಿ | ತದಿಹ ಧೂಮೋ ವಹ್ನಿ ಗಮಕ ಇತಿ ಸಿದ್ಧತಿ | ತತಶ್ಚ
ಯೈಷಾ ಕಟಾಕ್ಷಾದಿಚೇಷ್ಟಾಸಂತತಿಃ ಸಾ ಮನ್ಮಥಾವೇಶ-
ಗಮನೀ ಸಾಧನಾರ್ಥಯೋಗಾನುಗಮಾತ್ ನ ಪ್ರಯೋ-
ಗಾನುಪಪತ್ತಿರಿತಿ ವಿಗುಣಾದಸಿದ್ಧಿರಿತಿ ಚೇನ್ನ ಯೋಗಾನು-

ಸಾಧನಶಬ್ದವನ್ನು ಗಮಕ ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿ
ರುವರು. ತರುಣಿಯ ಚೇಷ್ಟಾದಿಗಳು ಕಾಮನ ಚಾತುರ್ಯಗಮಕ
ವೆಂದು ಅರ್ಥವಾಗುವುದು. ಗಮಕವೇ ಸಾಧನವು. ಧೂಮವು
ವಹ್ನಿ ಸಾಧನ ಎಂದು ಹೇಳುವ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ “ ಧೂಮವು ಇರುವಲ್ಲಿ
ವಹ್ನಿಯು ಇರುವುದು ” ಎಂದು ತಿಳಿಯಲು ವಹ್ನಿ ಜ್ಞಾನವುಂಟಾಗುವು
ದಕ್ಕೆ ಧೂಮಜ್ಞಾನವು ಗಮಕವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಧೂಮವು
ವಹ್ನಿಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ ವಹ್ನಿಯಿಂದಲೇ ಧೂಮವು
ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಧೂಮವು ವಹ್ನಿ ಜ್ಞಾನಗಮಕವು. ಧೂಮಜ್ಞಾನವು
ವಹ್ನಿ ಜ್ಞಾನಗಮಕವಾಗಿರುವಂತೆ ತರುಣೀಕೃತವಾದ ಕಟಾಕ್ಷಾದಿಗಳು
ಮನ್ಮಥಾವೇಶಗಮಕಗಳಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಸಾಧನಾರ್ಥವಾಚಿಯು ಗಮ
ಕವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಕವಿಪ್ರಯೋಗದಲ್ಲಿ ಶಿಲ್ಪಶಬ್ದವು ಸಾಧ
ನಾರ್ಥವಾಚಕವಾಗಿರುತ್ತದೆಯಾದಕಾರಣ ಪ್ರಯೋಗವು ಉಪಪನ್ನ
ವಾಗುತ್ತದೆ.

ಗತೇಃ, ನನು ತರುಣೇ ಚೇಷ್ಟಾಪು ಪ್ರಯೋಗಃ ತಚ್ಚೇಷ್ಟಾ-
 ವಾಚಕತ್ವಂ ಗಮಯೇತ್ ನ ಸರ್ವಕ್ರಿಯಾವಾಚಕತ್ವಮಿತಿ
 ಸರ್ವಕ್ರಿಯಾವಾಚಕತ್ವಸಾಧಕಗುಣಾಭಾವಾತ್ ನ ಸರ್ವ-
 ಕ್ರಿಯಾವಾಚಕತ್ವಸಿದ್ಧಿಃ ಚೇನ್ನ, ಯೋಗಾನುಗತೇಃ
 “ಜಪೋ ಜಲ್ಪಃ, ಶಿಲ್ಪಂ ಸಕಲಮಪಿ ಮುದ್ರಾವಿರಚನಂ”
 ಇತಿ ಕ್ರಿಯಾಸಾಮಾನ್ಯೇಽಪಿ ಶಿಲ್ಪಶಬ್ದಪ್ರಯೋಗರೂಪೋ-
 ಪಾಯಾವಗಮಾತ್ ಇತ್ಯಪಿಸೂತ್ರಾರ್ಥಃ । ಏವಂ ಯೋಗ-

ಕವಿಪ್ರಯೋಗದಿಂದ ಚೇಷ್ಟಾವಾತ್ರವಾಚಕತ್ವವು ಸಿದ್ಧವಾಗು-
 ತ್ತದೆ. ಸರ್ವಕ್ರಿಯಾವಾಚಕತ್ವವು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಳಿ-
 ಬಾರದು. ಸರ್ವಕ್ರಿಯಾವಾಚಕತ್ವವೂಕೂಡ ಸಿದ್ಧವಾಗುವ “ಜಪೋ
 ಜಲ್ಪಃ ಶಿಲ್ಪಂ ಸಕಲಮಪಿ ಮುದ್ರಾವಿರಚನಂ” ಎಂದು ಪ್ರಯೋಗವು
 ಇರುವುದು. ಶಿಲ್ಪಶಬ್ದವು ಈ ಪ್ರಯೋಗದಿಂದ ಕ್ರಿಯಾಸಾಮಾನ್ಯವಾಚಿ-
 ಯಾಗಿರುವಕಾರಣ ಚೇಷ್ಟಾಸಾಮಾನ್ಯವೂಕೂಡ ಶಿಲ್ಪವಾಗಿರುವುದೆಂದು
 ತಿಳಿಯತಕ್ಕದ್ದು. “ಶಿಲ್ಪಗಂ ಹಾಸ್ಮಿನ್ನಧಿಗಮ್ಯತೆ” ಎಂಬ ಸೂತ್ರಾ-
 ರ್ಥವು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದಂತೆಯೇ ಯುಕ್ತವಾಗಿರುವುದು.

ಶಿಲ್ಪಶಬ್ದಾರ್ಥವು ನಿಷ್ಕೃಷ್ಟವಾಗಿರುವ ಕ್ರಮವನ್ನು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿ-
 ರುವುದು ಯೋಗಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ. ಚೇಷ್ಟಮಾತ್ರವು ಶಿಲ್ಪವೆಂದು
 ಕವಿಪ್ರಯೋಗಕ್ಕೆ ಉಪಸತ್ತಿಯನ್ನು ಹೇಳಿರುವಾಗ ಯೋಗರೂಢವಾದ
 ಅರ್ಥದಿಂದ ಜಗತ್ಸರ್ವನರೂಪಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಶಿಲ್ಪಶಬ್ದಪ್ರಯೋಗವು
 ಯುಕ್ತವಾಗಿಯೇ ಇರುತ್ತದೆ. ಈ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳು

ಯಜ್ಞೋ ಭವತು ವಿಜ್ಞಾನಂ ಚ ಶಿಲ್ಪಂ |

ಲೌಕಿಕಂ ಭವತು ವೈದಿಕಂ ಚಾಪಿ ಶಿಲ್ಪಂ |

ನಾತ್ರಾತ್ಮಕಂ ಚಿದನ್ಯತ್ರ ಪ್ರಯೋಗೇ ಸಿದ್ಧೇ ಯೋಗ-
ರೂಢಂ ಜಗತ್ಸರ್ಜನೇ ಶಿಲ್ಪಮಿತಿ ನ ಕೋಽಪಿ ವಿರೋಧ
ಇತ್ಯಾಹ | ತಸ್ಮಾದಿತಿ | ಯಜ್ಞೋ ಭವತ್ವಿತ್ಯಾದಿ....ವೈದಿಕಂ
ಚಾಪಿ ಶಿಲ್ಪಮಿತ್ಯಂತಃ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಪೂರ್ವಃ | ಅಧಿಕಾರಿಣ-

ವುಸರಿಂದ ಯಾವವಿಧವಾದ ಶಾಸ್ತ್ರವಿರೋಧವೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಈ
ಕಾರಣದಿಂದಲೇ “ತಸ್ಮಾತ್ ಜಗತ್ಸರ್ಜನಂ ಶಿಲ್ಪಂ ಭವತಿ” ಎಂದು
ಸೂತ್ರವು ಜಗತ್ಸೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಶಿಲ್ಪವೆಂದು ಬೋಧಿಸುವುದು.
“ಯಜ್ಞೋ ಭವತು ಶಿಲ್ಪಂ” ಎಂಬ ಸೂತ್ರವನ್ನು ಮೊದಲು ಮಾಡಿ
ಕೊಂಡು “ವೈದಿಕಂಚಾಪಿಶಿಲ್ಪಂ” ಎಂಬಸೂತ್ರದ ಕೊನೆಯವರಿಗೂ
ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಿರುತ್ತದೆ. ಯಜ್ಞವೆಂಬುವುದೂ ಶಿಲ್ಪದಿಂದಲೇ
ಉಂಟಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಶಿಲ್ಪವೂಕೂಡ ಯಜ್ಞಸಾಧನವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಶಿಲ್ಪವು
ಪುಣ್ಯಸಾಧನವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಶಿಲ್ಪದಿಂದಲೇ ಮೋಕ್ಷಜ್ಞಾನವೂ, ಶಾಸ್ತ್ರ
ಜ್ಞಾನವೂ, ಕೂಡ ಉಂಟಾಗುವುದು. ಲೌಕಿಕವಾದ ವ್ಯವಹಾರವೂ,
ಕರ್ಮಗಳೂ ಮತ್ತು ವೈದಿಕಕರ್ಮಗಳೂ ಕೂಡ ಶಿಲ್ಪದಿಂದಲೇ ಆಚರ
ಿಸಲ್ಪಡುತ್ತವೆ.

ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾನಾಮೇವೇದಗ್ಂ ಶಿಲ್ಪಂ ಭವತು |
 ತತ್ತ್ವಂ ಭವತಿ ಶಿಲ್ಪಂ | ರಹಸ್ಯಂ ಭವತಿ
 ಶಿಲ್ಪಂ | ಜಗತ್ಸರ್ವಗ್ಂ ಶಿಲ್ಪಮೇವ ಭವತಿ |
 ತದೇವ ನಿಶ್ಚವರ್ಧಕಂ ಭವತ್ವಿತ್ಯುಪನಿಷತ್ ||

ಮಾಹ | ಬ್ರಾಹ್ಮಣೇತಿ | ಇತ್ಯುಪನಿಷತ್ ಇತ್ಯಂತಃ
 ಸ್ಪಷ್ಟಾರ್ಥಃ | ನಿರುಕ್ತಾರ್ಥಾ ಶಾಸ್ತ್ರಿಃ ||

ಬ್ರಾಹ್ಮಣರೂ ಶಿಲ್ಪರಾಷ್ಟ್ರದ ಅಧ್ಯಮನದಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರಿಗಳೆಂದು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೂ ಈ ವಿಧವಾದ ಶಿಲ್ಪಜ್ಞಾನವು ಉಂಟಾಗಲಿ. ತತ್ತ್ವಗಳೂ ರಹಸ್ಯಗಳೂಕೂಡ ಶಿಲ್ಪವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಜಗತ್ತೆಲ್ಲವೂ ಶಿಲ್ಪದಿಂದಲೇ ವ್ಯಾಪ್ತವಾಗಿರುವುವು. ಈ ಶಿಲ್ಪವು ಪ್ರಸಂಚ ನೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಅಭಿವೃದ್ಧಿಗೊಳಿಸುತ್ತಿರಲಿ. ಎಂದು ಈ ಉಪನಿಷತ್ತು ಶಿಲ್ಪದ ಸರ್ವಾತ್ಮಕತ್ವ, ಸರ್ವವಿಷಯಬೋಧಕತ್ವವೇ ಮೊದಲಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿರುವುದು.

ಸಹನಾವವತು ಎಂಬ ಶಾಸ್ತ್ರೀಮಂತ್ರದ ಅರ್ಥವು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿರುತ್ತದೆ. ಗುರುವು “ಸಹನಾವವತು| ಸಹನಾಭುನಕ್ತು| ಸಹವೀರ್ಯಾಂಕರವಾವಹೈ| ತೇಜಸ್ವಿನಾವಧೀತಮಸ್ತು ಮಾವಿದ್ವಿಷಾವಹೈ” ಎಂದು ತನಗೂ ತನ್ನ ಶಿಷ್ಯಸಮುದಾಯಕ್ಕೂ ಉಪಶಾಂತಿಯನ್ನು ರಕ್ಷಣೆಯನ್ನೂ, ತನ್ನ ಅಧ್ಯಯನ ಅಧ್ಯಾಪನೆಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ತಮ ತಮಗೆ

ಓಂ ಸಹ ನಾನವತು | ಸಹ ನೌ ಭುನಕ್ತು |
 ಸಹ ವೀರ್ಯಂ ಕರವಾನಹೈ | ತೇಜಸ್ವಿನಾ-
 ವಧೀತನುಸ್ತು ಮಾ ವಿದ್ವಿಷಾವಹೈ | ಓಂ
 ಶಾಂತಿಃ ಶಾಂತಿಃ ಶಾಂತಿಃ ||

|| ಇತಿಯಾಜುಷಾಥರ್ವಣ ಶಿಲ್ಪವಿದ್ಯಾರಹಸೋಽಪನಿಷತ್ಸಮಾಪ್ತಾ ||

ವಿದ್ವೇಷಾದಿಗಳು ಉಂಟಾಗದೆ ಇರಲು ವೀರ್ಯವತ್ತಾಗಿರಲು ತೇಜ
 ಶ್ಯಾಲಿಯಾಗಿರುವಿಕೆಯೂ ಉಂಟಾಗುವಂತೆ ವೇದಪುರುಷನ ಅನುಗ್ರಹ
 ವನ್ನು ಈ ಮಂತ್ರಗಳಿಂದ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುವನು.

“ಶಾಂತಿ” ಎಂದು ಮೂರು ಆವರ್ತಿಯಾಗಿ ಹೇಳಿರುವುದು
 ಶಾಂತಿಯು ಅವಶ್ಯಕವಾಗಿ ಉಂಟಾಗಬೇಕು ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಬೋಧಿ
 ಸುವುದು.

ಶಿಲ್ಪ ಶಬ್ದದ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಶಿಲ್ಪಶಬ್ದಾರ್ಥವನ್ನು
 ನಿರ್ವಚನೆಮಾಡಿ, ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗಬಹುದಾದ ಅಕ್ಷೇಪ
 ಸಮಾಧಾನಗಳನ್ನು ಹೇಳಿ ವಿವರಿಸಿ, ಶಿಲ್ಪವೇ ಜಗತ್ತಿನ ಸೃಷ್ಟಿ ಸ್ಥಿತಿ
 ಲಯಗಳಿಗೆ ಕಾರಣವೆಂದು ಶಿಲ್ಪದ ಸರ್ವಾರ್ಥಸಾಧಕತ್ವ, ಸರ್ವಜ್ಞಾ
 ನೋಪಯೋಗಿತ್ವವನ್ನು ಬೋಧಿಸಿರುವುದರಿಂದ ಈ ಸಂಗ್ರಹಸೂಕ್ತಿಯು
 ಈ ಪ್ರಕಾರವಾದ ಮಹಿಮೆಯುಳ್ಳ ವೇದಶಿಲ್ಪವನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸಿರುವ
 ಸಾಂಬಮೂರ್ತಿಯು ನಮ್ಮನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಲಿ ಎಂದು ಆಶೀರ್ವಾದವನ್ನು
 ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಕೋರುತ್ತಿರುವುದು.

ಅತಿ:—

ಯೋ ಜೀರ್ವಾ ಕರ್ಮವಶ್ಯಾ ದೃಢತರತಮಸಾ
ಮೋಹಿತಾ ಸಾತುಕಾಮೋ ವಿಜ್ಞಾನಂ ದಿತ್ಸುರೇಭ್ಯೋ
ಭವತತಿಜನಿತಾನೇಕಕರ್ಮಾನುರೂಪಂ । ಸಜ್ಜ್ಞಾನಾ-
ನಂದರೂಪೋಽಪ್ಯಗಣಿತಮಹಿಮಸ್ವಾತ್ಮಮಾಯಾಂ ಸ್ವ-
ಶಕ್ತಿಂ ಸಂಗೃಹ್ಣ ವೇದಶಿಲ್ಪಂ ಪ್ರಕಟಿಯತಿತರಾಂ ಸಾಂಬ-
ಮೂರ್ತಿಃ ಸ ನೋಽನ್ಯಾತ್ ॥

ಇತಿ ಸಂಗ್ರಹಸೂಕ್ತಿಃ ಸರ್ವಾತ್ಮನಾ ಅತಿಋಂದರೀತಿ ಸಿದ್ಧಂ ॥

॥ ಇತಿ ಕೌಮಾರಂ ಭಾಷ್ಯಂ ಸಮಾಪ್ತಂ ॥

॥ ಓಂ ತತ್ಸತ್ ॥

ಯೋ ಜೀರ್ವಾ ಕರ್ಮವಶ್ಯಾ ದೃಢತರತಮಸಾ
ಮೋಹಿತಾ ಸಾತುಕಾಮಃ । ವಿಜ್ಞಾನಂ ದಿತ್ಸುರೇಭ್ಯೋ
ಭವತತಿಜನಿತಾನೇಕಕರ್ಮಾನುರೂಪಂ ॥ ಸಜ್ಜ್ಞಾನಾನಂದ
ರೂಪೋಽಪ್ಯಗಣಿತಮಹಿಮಸ್ವಾತ್ಮಮಾಯಾಂ ಸ್ವಶಕ್ತಿಂ ।
ಸಂಗೃಹ್ಣ ವೇದಶಿಲ್ಪಂ ಪ್ರಕಟಿಯತಿತರಾಂ ಸಾಂಬ-
ಮೂರ್ತಿಃ ಸ ನೋಽನ್ಯಾತ್ ॥

ಈ ಸಂಗ್ರಹಸೂಕ್ತಿಯು ಈಗ್ರಂಥಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಪ್ರಕಾರ
ಅರ್ಥವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುದು. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಇದು ಈ ಶಾಸ್ತ್ರದ ಅಭಿ-
ಪ್ರಾಯವನ್ನು ಸಂಗ್ರಹವಾಗಿ ಬೋಧಿಸಿರುವ ಕಾರಣ ಇದು ಸರ್ವ
ಪ್ರಕಾರದಿಂದಲೂ ಅತಿ ಮನೋಹರವಾಗಿರುವುದು ಎಂದು ಈ ಭಾಷ್ಯ
ದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುತ್ತದೆ.

ಕೌಮಾರಭಾಷ್ಯವು ಸಂಪೂರ್ಣವು

॥ ಓಂ ತತ್ಸತ್ ॥

ಶ್ರೀ ಪರಿಮಳ ಪರ್ಮ ಪ್ರೆಸ್, ಮೈಸೂರು.

